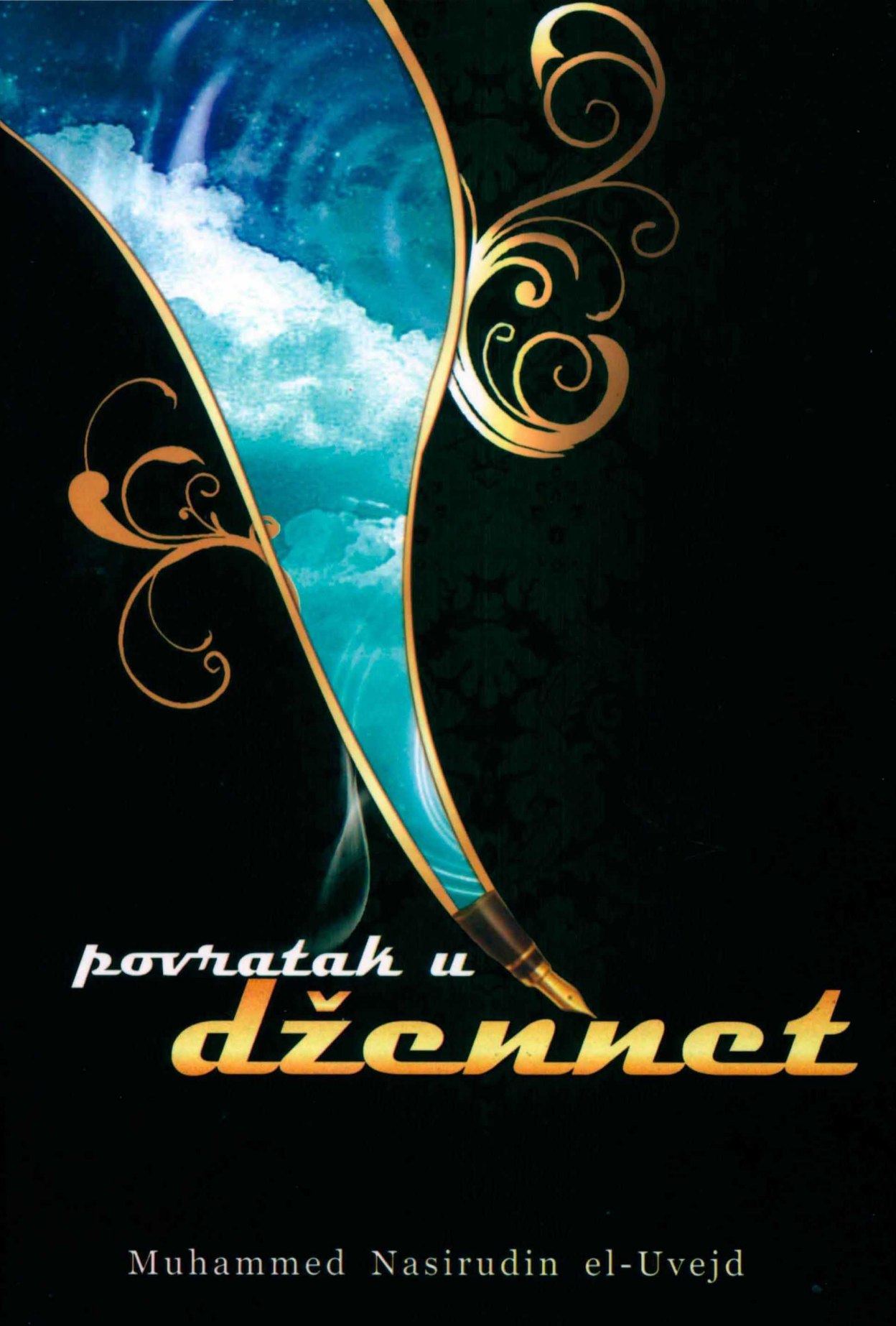

Muhammed Nasirudin el-Uvejd

Naziv originala:
Faslu-l-hitabi fi-z-zuhdi ve-r-rekaiki ve-l-adabi

Naslov prijevoda:
Povratak u Džennet

Autor:
Muhammed Nasirudin el-Uvejd

Objavljeno:
1418. god. po H.

Muhammed Nasirudin el-Uvejd

POVRATAK U DŽENNET

Preveo:

Abdusamed Nasuf Bušatlić

Zenica, 1433./2012.

SADRŽAJ

PREDGOVOR 12

SUŠTINA DUNJALUKA 15

DUNJALUK JE GOSPODAR ONOME KO MU SE POKORAVA, A SLUGA ONOME KO GA ZANEMARI 16
Prolazni i varljivi užitak 16
Pretjerana ljubav prema dunjaluku izvor je grijeha 19
Pokuđenost dunjaluka 20
Skupine ljudi u odnosu na dunjaluk 22

VRIJEDNOST VREMENA U ISLAMU 25

KOD ŽIVIH IMA NAJVIŠE NEMARA, A KOD MRTVIH NAJVIŠE KAJANJA 26
Život moga ummeta je između šezdeset i sedamdeset godina 27
Zaustavi sunce da ne zalazi pa ćemo razgovarati 28
Odmor i uživanje u dozvoljenim stvarima nije gubljenje vremena 29
Skupine ljudi u pogledu iskorištavanja vremena 30
Dunjalučki život je sadržan u tri dana 31
Organiziraj i iskoristi slobodno vrijeme 32
Radi prije nego ti smrt prekine svaku nadu 32
Ako dušu ne zaposliš dobrom, ona će tebe zaposliti zlom 33
Primjeri iskorištavanja vremena 34
Hamad ibn Seleme 35
Ibn Džerir et-Taberi 35
Ebu Hatim er-Razi i njegov sin Abdurrahman 36
Sa'lebe en-Nahvi Ahmed ibn Jahja el-Bagdadi 36
Ibn Akil el-Hanbeli 37
Ibnu-l-Dževzi 37
Ibn Tejmijja 38
Imam Es-Sujuti 39
Džemaludin el-Kasimi 40
Hatib el-Bagdadi 40
Fahrudin er-Razi 40

ET-TEZKIJJE - ČIŠĆENJE DUŠE 41

SPAŠEN JE ONAJ KO DUŠU SVOJU OČISTI 42
Šta znači tezkijjet? 43
Važnost čišćenja duše i moralnog usavršavanja 45
Kako očistiti dušu? 46

ET-TAKVA - BOGOBOJAZNOST 49

VATRU SMUTNJE GASITE BOGOBOJAZNOŠĆU 50
Značenja takvaluka u Kur'anu 51
Allahova oporuka i oporuka svih poslanika 53
Bogobojazni su Allahove evlije 55
Plodovi bogobojaznosti 55
Osobine bogobojaznih 57

ES-SIDK - ISTINOLJUBIVOST 59

KO MI GARANTIRA ISTINOLJUBIVOST, JA MU GARANTIRAM DŽENNET 60
Šta je to sidk? 60
Budite s onima koji su istinoljubivi 61
Odlika Allahovih poslanika 63
Istinoljubivost u riječima, djelima i namjerama 64
Zabranjena istinoljubivost 65
Odgajanje djece na istinoljubivosti 65

EL-ISTIKAMA - USTRAJNOST U VJERI 67

POTVRDA RIJEČI DOBRIM DJELIMA 68
Osijedila ga sura Hud i njene sestre 69
Boj se Allaha javno i tajno 70
Kako biti ustrajan na Pravom putu? 71
Ispravnost vjerovanja i snaga ubjeđenja 71
Iskrenost u vjeri i slijeđenje sunneta 71
Samoobračun 71
Dova 72
Znakovi nedosljednosti u vjeri 72
Licemjerstvo, laž i kršenje obećanja 72
Pogrešno razumijevanje harama 73
Loš ahlak 73
Oholost 74
Slatki plodovi istikameta 75

ES-SABR - STRPLJIVOST 77

STRPLJIVI ĆE BEZ RAČUNA BITI NAGRAĐENI 78
Vrste strpljivosti 78
Strpljivost na iskušenjima 79
Dunjalučki dani su dani strpljivosti 80
Vrijednost strpljivosti 82
Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, o strpljivosti 83
Zaista poslije teškoće dolazi olakšanje 85
Kategorije ljudi u odnosu na strpljivost 85
Stepeni strpljivosti 86
Odricanjem i vježbom do strpljivosti 88
Putevi strpljivosti 89
Prepreke na putu strpljivosti 91

ET-TEVEKKUL - POUZDANJE U ALLAHA 93

KO SE U ALLAHA POUZDA, ON MU JE DOVOLJAN 94
Suština pouzdanja u Allaha 95
Bez spoznaje Allahovih svojstava savršenstva nema istinskog tevekkula 96
Vrijednost tevekkula 98
Šta misliš o dvojici s kojima je Allah treći 100

EŠ-ŠUKR - ZAHVALNOST ALLAHU NA BLAGODATIMA 101

TRUDITE SE I BUDITE ZAHVALNI, O ČELJADI DAVUDOVA! .. 102
Zahvalnost se izražava srcem, riječima i djelom 102
Vrijednosti i koristi zahvalnosti 104
Primjeri zahvalnosti 105
Kako biti zahvalan Allahov rob? 107

EL-ISAR - VELIKODUŠNOST 109

I VIŠE VOLE NJIMA NEGO SEBI, MADA IM JE I SAMIMA POTREBNO 110
Svojstvo putnika ka Allahu 110
Vrste velikodušnosti 112
El-Džudu - darežljivost i njeni stepeni 112
Primjeri nesebičnosti i velikodušnosti 114
Davanje prednosti bratu muslimanu i po cijenu života 115
Allah se divi vašem sinoćnjem postupku 115
To je pravi profit! 116
Kako dostići stepen velikodušnosti i darežljivosti? 117

ULUVVU-L-HIMME - UZVIŠENE TEŽNJE I AMBICIJE 119

NE GLEDAJ U LJUDSKE RIJEČI, VEĆ U NJIHOVE AMBICIJE 120
Vrste ambicija 120
Ashabi i uzvišene težnje 122
Kako do uzvišenih težnji? 124
Opasnosti na putu uzvišenih težnji 125

EL-HAJA' - STID 127

KO NEMA STIDA NEMA NI IMANA 128
Ako se ne stidiš, radi šta god hoćeš 128
Svaka vjera ima svoj moral a moral islama je stid 130
Vrste stida 131
Primjeri stida 133

EL-HAVF - STRAH OD ALLAHOVE KAZNE 135

IZMEĐU STRAHA OD ALLAHOVE KAZNE I NADE U NJEGOVU MILOST 136
Pravi vjernici su oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene 137
Stepeni straha 139
Primjeri straha kod ashaba 140
Koristi straha od Allaha 141

ER-REDŽA' - NADA U ALLAHOVU MILOST 143

ALLAHOVA MILOST JE PRETEKLA NJEGOVU SRDŽBU 144
Allah vjernicima na dunjaluku pokriva grijehe, a na ahiretu će ih oprostiti 145
Razlika između nade i želje 146
Lijek za dvije vrste ljudi 148
Koristi nade 149

EL-MUHASEBA - SAMOOBRAČUN 151

PREISPITAJ SE PRIJE DANA KADA ĆEŠ BITI PITAN ZA SVOJA DJELA 152
Kur'an podstiče na samoobračun 152
Važnost samoobračuna 153
Istinski vjernik je u svojim očima malehan 155
Vrste muhasebe 157
Kako vršiti samoobračun? 158
Ko zapostavi samoobračun sâm sebe odvodi u propast 159

DOBAR I LOŠ ZAVRŠETAK 161

I NEKA SE ZATO NATJEČU ONI KOJI HOĆE DA SE NATJEČU . 162
Putevi lijepog završetka 162
Nagovještaji dobrog završetka 163
Primjeri lijepog završetka 166
Uzroci lošeg završetka 167
Primjeri lošeg završetka 167

ET-TEVBA - POKAJANJE 171

SVI LJUDI SU GRJEŠNICI A NAJBOLJI GRJEŠNICI SU ONI KOJI SE KAJU 172
Ljudski je griješiti, ali je šejtanski ustrajavati u grijehu 173
Vrata tevbe su otvorena, a gdje su pokajnici 174
Ne odgađaj tevbu 175
Razlika između brisanja (*tekfira*) i oprosta (*magfireta*) grijeha 176
Želim se pokajati, ali kako? 177
Uvjeti za ispravnost tevbe 179
Kako ćeš znati da li ti je Allah primio tevbu? 180

EL-MEVT - SMRT 181

SJEĆAJTE SE ONOGA ŠTO ĆE VAM PREKINUTI DUNJALUČKE UŽITKE 182
Svako živo biće će smrt okusiti 183
Vjesnici smrti 184
Smrtne muke 185
Smrt je odmor za vjernika, a kazna za nevjernika 185
Sjećanje na smrt 186
Kako se pripremiti za smrt? 188

ŽIVOT U KABURU **191**

KUĆA U KOJOJ NEMA RAZLIKE IZMEĐU NOĆI I DANA 192
Prva ahiretska stanica 192
Šta je to berzah? 193
Mjesto ljudskih duša dok su u berzehu 194
Ispitivanje u kaburu 195
Kaburski azab 197
Uzroci kaburskog azaba 198
Tijela su im propala, ali su ostale vijesti o njima 199

SUDNJI DAN 201

DAN KOJI ĆE BITI TEŽAK NEBESIMA I ZEMLJI 202
Strahote Sudnjeg dana 202
Grješnici će se tog Dana gušiti u znoju 204
Postavljanje vage 204
Podjela knjiga 206
Obračun (*hisab*) 206
Sira ć prija 208
Šefa'atu 209
Veliki šefa'at 209

DŽENNET **211**

POŽURITE K DŽENNETU KOJI JE PROSTRAN
KOLIKO NEBESA I ZEMLJA 212
Put do Dženneta je popločan teškoćama i iskušenjima 212
Džennetske blagodati 213
Ibnu-l-Kajjim o Džennetu 215
Da li je Džennet već stvoren? 217
Gdje se nalazi Džennet? 219
Najniži i najviši stepen u Džennetu 219
Šehidima i učačima Kur'ana pripadaju visoki stepeni u Džennetu 220
El-Vesile je najveći stepen u Džennetu 220
Gospodaru moj, sagradi mi kod Sebe kuću u Džennetu 221
Džennetske kapije i čuvari 223
Skupina koja će prva ući u Džennet 226
Skupina koja će ući u Džennet bez polaganja računa 226
Džennetske građevine i odaje 227
Džennetlije će prepoznati svoje kuće u Džennetu 228
Džennetske pijace 229
Džennetska stabla 229
Džennetski proglas 229
Savršen izgled i savršen ahlak 230
Toga dana će neka lica blistava biti u Gospodara svoga će gledati 231
Rijeka Kevser 232
Hrana i piće stanovnika Dženneta 233
Posuđe stanovnika Dženneta 234
Odjeća stanovnika Dženneta 235
Džennetska postelja i jahalice 235
Džennetska posluga 236
Džennetske ljepotice 236
Viđenja Allaha je najveća blagodat u Džennetu 238

DŽEHENNEM 241

ČUVAJTE SE VATRE ČIJE ĆE GORIVO BITI LJUDI I KAMENJE.... 242
Primjeri straha od Džehennema 243
Uzroci patnje u Džehennemu 244
Imena Džehennema 245
Opis Džehennema 247
Džehennemski slojevi i kapije 248
Džehennemsko kamenje, zmije i akrepi 249
Lanci i okovi 250
Džehennemske iskre 250
Vrućina i hladnoća džehennemska 251
Raspaljivanje Džehennema 252
Džehennemski bijes i huka 253
Hrana i piće stanovnika Džehennema je vatra 253
Piće stanovnika Džehennema 254
Odjeća stanovnika Džehennema 255
Postelja stanovnika Džehennema 257
Veličina stanovnika Džehennema i ružnoća njihovih izgleda 257

IZ RECENZIJE 260

LITERATURA 262

PREDGOVOR

Poštovani čitaoci, pred vama je prijevod knjige uglednog islamskog učenjaka i daije, Muhammeda Nasirudina el-Uvejda, s pomalo intrigantnim naslovom, *Povratak u Džennet*. Naime, pošto njegovo originalno djelo nije objavljeno pod gornjim naslovom, dužni smo vam objasniti razlog zašto smo se odlučili baš za ovaj naslov koji se, ni doslovnim prevođenjem, a ni određenim jezičkim odstupanjima i prevođenjem u duhu bosanskog jezika, ne može izvesti iz originalnog naslova knjige. Ovo posebno napominjemo zbog čitatelja koji poznaju arapski jezik i koji bi iz nekih razloga možda htjeli konsultirati ovo djelo u izvornom obliku, na arapskom jeziku, ali bi ga uzalud tražili, jer takvo djelo od spomenutog autora jednostavno ne postoji. O čemu se onda radi?

Knjiga *Povratak u Džennet* zapravo je izbor tema iz, uvjetno rečeno, enciklopedije (*el-mevsua'*) ili obimne zbirke predavanja sabranih u osam tomova, pod naslovom *Faslu-l-hitabi fi-z-zuhdi ve-r-rekaiki ve-l-adabi* - *Završna riječ o asketizmu, pobožnosti i ljudskom ponašanju*, a koja je profesor El-Uvejd držao niz godina na Islamskom fakultetu u Dženddi.

Iz te obimne građe koja tretira ključne teme o ljudskom životu i njegovom poimanju kroz prizmu islama, odabrali smo one teme koje, po našem mišljenju, čine jednu zaokruženu cjelinu i koje su sasvim dovoljne da objasne glavne etape ljudskog života i da ukažu na put koji vodi do istinske sreće i napretka u dunjalučkoj etapi života, i koji, u posljednjoj etapi, na ahiretu, sigurno vodi do cilja kojem teže svi vjernici, a to su džennetski perivoji kao konačno odredište, prebivalište i mjesto ostvarenja potpunog i vječnog smiraja ljudske duše.

Zašto onda naslov *Povratak u Džennet*, a ne recimo "Put do Dženneta"? Ovaj naslov je zapravo aluzija na jedan od najsudbonosnijih i najdramatičnijih događaja i momenata u životu čovjeka uopće, a to je protjerivanje naših praroditelja, Adema i Havve iz Dženneta, i njihovo spuštanje na Zemlju, na kojoj je njima i nama, kao njihovim potomcima, suđeno da se rađamo, živimo i umiremo, i na kojoj nam se, kroz pokornost našem Milostivom Stvoritelju, Allahu, dž.š., i slijeđenje upute koju On objavljuje, pruža mogućnost povratka u prvotnu kuću Adema i Have, u Džennet, a zatim vječnog ostanka u njoj bez straha od novog protjerivanja i spuštanja u nizine zemnog svijeta. Ili, pak

(sačuvao nas Allah od toga), ukoliko ne budemo slijedili Allahovu uputu, mogućnost još većeg pada i završetka u najdubljim provalijama džehennemskog bezdana i kušanje vječnog poniženja i patnje. Pošto je intencija islamskog učenja, ali i želja ljudske duše, ovo prvo, tj. dosezanje džennetskih visina i vječnog užitka, mi smo odabrali ovaj intrigantni, ali u isto vrijeme i inspirativni naslov *Povratak u Džennet.*

Zbog svega rečenog, smatramo da je potrebno da se i u uvodnim napomenama, makar ukratko, osvrnemo na životne etape čovjeka i da time uvedemo čitaoce u ovo iznimno bitno štivo.

Naime, po islamskom učenju, svaki čovjek prolazi kroz pet faza ili etapa u svom životu. Prva etapa odnosi se na život u *ezelu*, u svijetu duša, koje su čekale da se spoje sa svojim tijelima, a od kojih je Allah, dž.š., tada uzeo zavjet spomenut u sljedećem kur'anskom ajetu: *I kad je Gospodar tvoj iz kičmi Ademovih sinova izveo potomstvo njihovo i zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe: "Zar Ja nisam Gospodar vaš?" Oni su odgovarali: "Jesi, mi svjedočimo" - i to zato da na Sudnjem danu ne reknete: "Mi o ovome nismo ništa znali."* (El-A'raf, 172.)

Druga etapa je vrijeme začeća i života u utrobama naših majki. Ona nam je bitna prije svega da bi nas podstakla na razmišljanje o našem Stvoritelju, Allahu, dž.š., Koji čovjeka stvara od kapi sjemena (*hude tekućine*) pa mu onda podari savršen lik i oblik, što je samo jedan od nebrojenih dokaza postojanja Jednog i Jedinog Boga, Allaha, dž.š., i potvrda Njegove svemoći i sveznanja, na šta aludira i sljedeći ajet: *Na Zemlji su dokazi za one koji čvrsto vjeruju, a i u vama samima - zar ne vidite?* (Ez-Zarijat, 21.)

Islam nas uči da je čovjek uistinu kosmos u malom. Svaki njegov organ, svaka ćelija, svjedoči jednoću Stvoritelja, Allaha, dž.š., makar mi to i ne osjećali. No, iako je Allah stvorio čovjeka u savršenom obliku, čovjek je ipak vrijedan po duši, a ne po tijelu. Jer, tek onda kada je Allah udahnuo u čovjeka (Adema) dušu, naredio je melekima da mu se poklonu, kako stoji u kur'anskim ajetima: *I kad Gospodar tvoj reče melekima: "Ja ću stvoriti čovjeka od ilovače, od blata ustajalog, i kad mu dam lik i u nj udahnem dušu, vi mu se poklonite!"* (El-Hidžr, 28.-29.)

Zatim slijedi treća etapa, a to je etapa života na Zemlji, nakon napuštanja majčine utrobe. To je zapravo središnja etapa, jer je to period odgovornosti i nošenja preuzetog emaneta, i to je najteža i najvažnija dionica čovjekovog puta, od ezela do vječnosti.

Stoga je važno razumjeti suštinu stvaranja općenito, a posebno suštinu čovjekovog života na Zemlji, kako bi čovjek izvršio emanet koji mu je povjeren i misiju kojom ga je Allah, dž.š., zadužio. Naravno, to se ne može

postići bez slijeđenja upute našeg Gospodara, koja nas uči da je dunjaluk prolazna faza, da nije sâm sebi svrha, da je on zapravo njiva na kojoj sijemo ono što ćemo na ahiretu žnjeti te zbog toga dunjaluk nije i ne smije biti naš cilj, već samo sredstvo za postizanje konačnog, ahiretskog cilja.

Nakon dunjalučke etape u kojoj nam je omogućeno da praktično sami riješimo svoju sudbinu, slijedi četvrta etapa, a to je smrt koja znači napuštanje dunjaluka i nastanjivanje kabura u kojem se boravi sve do Sudnjega dana, a kabur je, kako nas je naučio Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, ili džennetska bašča ili dželennemska provalija, zavisno od toga je li čovjek bio vjernik ili nevjernik (licemjer).

Pošto nakon smrti nema više mogućnosti povratka na dunjaluk kako bi se nadoknadilo ono što se propustilo i popravilo ono što se pokvarilo, svaki razumom obdaren čovjek morao bi razmišljati o smrti i pripremiti se za to dugo i neizvjesno putovanje, da se ne bi kajao onda kada mu kajanje neće ništa koristiti i da ne bi bio od onih koji su bili obmanuti i opijeni dunjalučkim životom, pa su se probudili tek onda kad su umrli, kao što je rečeno: "Ljudi spavaju, a kad umru probude se, a kada se probude kaju se, a šta znači kajanje nakon očigledne kazne."

Dakle, islam nas uči i podsjeća na stvari koje su izvjesne i neizbježne: smrt ćemo svi okusiti, kabur ćemo svi naseliti, na Sudnjem danu ćemo biti proživljeni i svi zajedno okupljeni, i tada će nas Allah, dž.š., razdvojiti na dvije skupine, skupinu sretnika i skupinu nesretnika, i svako će po zasluzi svoju plaću dobiti.

A pametan je onaj ko se ispravno postavi prema dunjaluku prije nego što njega dunjaluk ostavi i izda, onaj ko sebi sagradi kabur prije nego ga nastani, i ko se trudi da stekne Allahovo zadovoljstvo prije nego se sretne sa Allahom, dž.š., na Sudnjem danu.

Iskreno se nadamo da će ova knjiga pobuditi interesiranje šire čitalačke publike i da će im pomoći u ispravnom razumijevanju i poimanju života i smrti te u moralnom usavršavanju i duhovnom uzdizanju.

Na kraju, zahvaljujemo se svima onima koji su na bilo koji način dali svoj doprinos u pripremi i štampanju ove knjige, moleći Allaha, dž.š., da ih nagradi i obaspe Svojom milošću i da ovaj naš trud upiše u naša dobra djela.

Abdusamed Nasuf Bušatlić

SUŠTINA DUNJALUKA

Dunjaluk je gospodar onome ko mu se pokorava, a sluga onome ko ga zanemari

Opisujući dunjaluk, Allah, dž.š., u Kur'anu je objavio: *Navedi im kao primjer da je život na ovome svijetu kao bilje, koje i poslije natapanja vodom, koju Mi s neba spuštamo, ipak postane suho i vjetrovi ga raznesu. A Allah sve može.* (El-Kehf, 45.-46.) Zatim: *Znajte da život na ovome svijetu nije ništa drugo do igra, i razonoda, i uljepšavanje, i međusobno hvalisanje i nadmetanje imecima i brojem djece! Primjer za to je bilje čiji rast poslije kiše oduševljava nevjernike, ono zatim buja, ali ga poslije vidiš požutjela, da bi se na kraju skršilo. A na onome svijetu je teška patnja i Allahov oprost i zadovoljstvo; život na ovome svijetu je samo varljivo naslađivanje.* (El-Hadid, 20.)

Ovakav način opisivanja dunjaluka otkriva nam njegovu suštinu, a to je prolaznost, varljivost i bezvrijednost. Time se vjernicima skreće pažnja da ne postanu njegovi robovi i da ih ne zavede slast, zelenilo i prividna privlačnost dunjaluka, pa da joj daju prednost nad vječnim životom, jer ne dolikuje čovjeku kao razumnom biću da proda vjeru za dunjaluk, da zgrče haram imetak koji će biti potpala za vatru džehennemsku na Sudnjem danu.

Prolazni i varljivi užitak

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, mnogo puta je pred ashabima izražavao bojazan da im se ne otvore putevi dunjalučkog izobilja i da zbog toga ne budu dovedeni u iskušenje koje bi ih moglo upropastiti. U jednom od tih hadisa Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, upozoravao je ensarije na to iskušenje. Naime, kada je u Medinu stigla bogata karavana iz Bahrejna, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obratio se ensarijama koji su se radovali toj karavani rekavši im: "Radujte se i uzmite ono što će vas usrećiti. Tako mi Allaha, ja se za vas ne bojim siromaštva, već se bojim da vam se ne otvori dunjaluk kao što se otvorio onima prije vas pa da se zbog njega ne natječete kao što su se natjecali oni prije vas, i da vas onda ne upropasti kao što je upropastio one prije vas." (Buharija i Muslim)

U hadisu koji prenosi Abdullah ibn Amr stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Šta mislite kakvi ćete biti kada dođe vrijeme pa osvojite Perziju i Bizantiju?" Abdurahman ibn Avf je odgovorio: "Allahov Poslaniče, govorit ćemo i raditi ono što nam je Allah naredio." Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, mu je rekao: "Bojim se da ne budete drukčiji. Bojim se da se ne budete natjecali u dunjaluku pa će vas to natjerati da zavidite jedni drugima, a zatim ćete se boriti jedni protiv drugih i mrziti jedni druge." (Muslim)

Natjecanje u dunjaluku kod ljudi rađa pohlepu, zavidnost, mržnju i želju da imaju više od drugih, pa onda čitav život provedu u zgrtanju imetka, a u potpunosti zanemare brigu i rad za ahiret. U tom smislu je kur'ansko upozorenje: *O vjernici, neka vas imanja vaša i djeca vaša ne zabave od sjećanja na Allaha. A oni koji to učine bit će izgubljeni.* (El-Munafikun, 9.) Treba kazati da rad i trud u stjecanju imetka i dunjalučkog bogatstva, koji ne odvraćaju od ibadeta i zikra, nisu pokuđeni. Naprotiv, oni su poželjni i takve Allah hvali u Kur'anu, kao što stoji u sljedećem ajetu: *Ljudi koje kupovina i prodaja ne ometaju da Allaha spominju i koji molitvu obavljaju i milostinju udjeljuju, i koji strepe od Dana u kom će srca i pogledi biti uznemireni.* (En-Nur, 37.) Međutim, osnova u islamu je da se vjernici natječu radi ahireta koji je vječan, a ne radi prolaznog dunjaluka.

Malik ibn Dinar je rekao: "Srazmjerno čežnji za dunjalukom, iz čovjekovog srca nestaje želje za ahiretom, a srazmjerno čežnji za ahiretom, nestaje čežnje za dunjalukom."

Kada je Omer ibn Abdulaziz preuzeo hilafet, dobio je pismo od Hasana Basrija u kojem je stajalo: "Uistinu je dunjaluk kuća užasa. Ademovo spuštanje iz Dženneta u dunjalučku kuću bila je kazna za njega i to nije bio obični pad. Vođo pravovjernih, budi na dunjaluku poput ranjenika koji strpljivo podnosi liječenje rane bojeći se dugotrajnog bola i patnje."

Također je govorio: "Smrt neprestano sramoti dunjaluk tako da pametnom čovjeku ne ostavlja priliku za radost na njemu. Čuvajte se zauzetosti dunjalukom, jer onaj ko se posveti dunjaluku neka zna da neće otvoriti sebi vrata zauzetosti dunjalukom, a da mu ta vrata neće otvoriti drugih deset."

Omer ibn Abdulaziz je u svojoj posljednjoj hutbi prije smrti, narodu rekao sljedeće: "Znajte da je ono što je u vašim rukama plijen stradalnika i vi ćete ga ostaviti kao što su ga ostavili oni prije vas. Zar ne vidite i ne osjećate da svakodnevno ispraćate nekoga na ahiret i stavljate ga u golu zemlju bez posteljine i odjeće. Napustio je svoj imetak, rastavio se od prijatelja, zemlju je nastanio i obračunu se približio. Potreban svake pomoći zbog onoga što predstoji, a nepotreban onoga što je ostavio iza sebe. Govorim ovo vama, a ne poznajem nikoga u ovom trenutku da mu je ovakav savjet potrebniji od mene samog."

Muhammed ibn Ibrahim prenosi da je jedne godine Sulejman ibn Abdulmelik u društvu Omera ibn Abdulaziza obavljao hadž. Kada su se približili padinama Usfana, Sulejman je usmjerio pogled prema svom vojnom logoru i zadivile su ga njegove odaje i građevine. Onako zadivljen upitao je Omera: "Kako ti na ovo sve gledaš?" "Vladaru pravovjernih, ja to ovako gledam: 'Dunjaluk sâm sebe izjeda, a ti si odgovoran za njega i bit ćeš pitan za sve što si radio na njemu.'", odgovori Omer. U tom trenutku iz jedne od Sulejmanovih odaja izletio je gavran koji je graktao a u kljunu mu je bila kesa s dukatima. "Omere", reče Sulejman, "da možda nisi razumio šta govori ovaj gavran?" "Pita te kako je zarađen i u šta će biti potrošen ovaj svežanj zlata?", pojasnio je Omer. "Zaista, tvoje pojašnjenje je fascinirajuće!", dodao je Sulejman. "Ako hoćeš, dat ću ti podrobnije pojašnjenje o tome?", reče mu Omer. "Da, želim čuti tvoje obrazloženje", bio je znatiželjan Sulejman. Omer tada reče: "Ko je još istinski spoznao Allaha pa Mu nakon toga bio nepokoran? Ko je još istinski spoznao šejtana pa mu nakon toga bio pokoran? Ko je još vidio prevrtljivost i prolaznost dunjaluka pa nakon toga osjetio naklonost prema njemu? Reci mi: Ko?" "Omere, pomutio si nam dunjalučke užitke, ovim svojim riječima", žalio se Sulejman. Zatim je udario svoju jahalicu i otišao.

Seid ibn Musejjeb je rekao: "Nema dobra u onome ko traži dunjaluk da bi njime platio sve svoje dugove i zaštitio svoju čast, a nakon smrti ga ostavi drugima."

Zato je vjernicima naređeno da se natječu za ahiret, a ne za dunjaluk, jer ahiret je vječan i neprolazan. Kao što je rekao vjernik iz faraonove porodice: *O narode moj, život na ovome svijetu samo je prolazno uživanje, a onaj svijet je, zaista, Kuća vječna.* (Gafir, 39.)

Ibn Abbas je rekao: "Na Sudnjem danu pojavit će se dunjaluk u liku ružne starice. Niko je neće pogledati, a da neće osjetiti odvratnost prema njoj. Tada će ljudima biti rečeno: 'Znate li ko je ovo? Ovo je ono zbog čega ste se nekada ponosili i zbog čega ste ratovali jedni protiv drugih. Zatim će biti bačena u vatru, a prije toga će reći: -Gospodaru moj, a gdje su moji sljedbenici?' Nakon toga će se dunjaluku u Džehennemu pridružiti oni koji su bili robovi njegovi."

Pretjerana ljubav prema dunjaluku izvor je grijeha

Hafiz Ebu Nuajm u svom djelu *Hiljetu-l-evlija* bilježi predaju od Sufjana es-Sevrija u kojoj stoji da je Isa, a.s., rekao: "Ljubav prema dunjaluku je izvor svakog grijeha, a imetak i bogatstvo njegovo je mnogostruka bolest." Prisutni su upitali: "U čemu se ogleda njegova bolest?" Isa, a.s., je odgovorio: "U tome što onaj koji ga posjeduje ne ispunjava obavezu u pogledu imetka." "Šta ako ispunjava obavezu?", upitali su. "Onda onaj koji ga posjeduje nije siguran od uznositosti i oholosti", odgovorio je Isa, a.s. Zatim su upitali: "A šta ako je siguran od oholosti?" Isa, a.s., je odgovorio: "U tom slučaju zauzetost dunjalukom sprječava čovjeka od ikra i veličanja Allaha." Hasan Basri je govorio: "Tako mi Allaha, glavni razlog što su Izraelćani počeli obožavati idola (zlatno tele) nakon što su obožavali Allaha, jeste njihova ljubav prema dunjaluku."

Prenosi se da je Ibrahim ibn Edhem rekao: "Nije znak ljubavi da voliš ono što mrzi i prezire tvoj Voljeni (Allah). On je pokudio dunjaluk, a vi ga hvalite, On ga mrzi, a vi ga volite, On vas je obavijestio da će dunjaluk propasti i nestati, a vi na njemu gradite kao da se to neće desiti. Zabranio vam je da ga pohlepno zgrčete, a vi trčite za njim, predali ste se strastima i slastima dunjaluka, utopili ste se u dunjalučko more, no i pored toga želite stepen Allahovih evlija i pokornih robova. Sami sebe varate, lažete i obmanjujete. Zar ne znate da je Allah objavio: *Zar ćemo postupiti s onima koji vjeruju i čine dobro kao sa onima koji prave nered na Zemlji, ili, zar ćemo postupiti s onima koji se grijeha klone isto kao i s grješnicima?* (Sad, 28.) Znajte da se Džennet postiže samo pokornošću Allahu, Njegova zaštita samo ljubavlju prema Njemu a Njegovo zadovoljstvo samo ostavljanjem grijeha. Allah je obećao oprost i milost pokajnicima, Džennet je obećao bogobojaznima, a viđenje Allaha onima koji žude za susretom s Njim."

U djelu *Hiljetu-l-evlija* zabilježena je predaja od Fajda ibn Ishaka, koji je rekao: "Kupio sam novu kuću i s vlasnikom kuće potpisao kupoprodajni ugovor uz prisustvo svjedoka. Čuo je za to Fudajl ibn Ijad, pa me je pozvao da dođem njemu. Nisam se mogao odmah odazvati na njegov poziv, pa je on i drugi put poslao svog čovjeka po mene, nakon čega sam otišao. Kada smo se sreli, Fudajl mi je rekao: "Čuo sam da si kupio novu kuću i da si potpisao kupoprodajni ugovor?!" "Da", rekao sam, a on je na to dodao: "Znaj da će ti jednog dana doći onaj koji neće gledati u tvoj kupoprodajni ugovor niti će te išta pitati o tvojoj kući dok te iz nje ne izvede u kabur u kojem ćeš sâm boraviti. Zato, pazi da kuću nisi kupio od imetka koji ne pripada tebi ili da je nisi kupio novcem koji si nepravedno naslijedio, pa da tako izgubiš dunjaluk i ahiret. Da si bogdo prilikom ugovora napisao: 'Ovo je ono što je kupio ponizni rob od mrtvaca kojem se približilo putovanje s dunjaluka. Kupio je od njega kuću čije je pravo ime - kuća obmane.'"

Prenosi se da je Jahja ibn Muaz kazao: "Dunjaluk je vladar onome ko ga traži, a sluga onome ko ga ostavi. Dunjaluk je traženi i onaj koji traži. Ko traži dunjaluk, on ga odbije, a ko ga odbije, njega dunjaluk traži. Uzmi od dunjaluka ono što će ti obezbijediti ahiret, a ne uzimaj ono što će ti uništiti ahiret."

Pametan je onaj čovjek koji shvati da je dunjaluk kuća iskušenja i provjere i da nas je Allah stvorio na njoj da vidi kako ćemo postupati. Na to aludira sljedeći ajet: *Uzvišen je Onaj u Čijoj je ruci vlast - On sve može! Onaj Koji je dao smrt i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati.* (El-Mulk, 2.)

Pokuđenost dunjaluka

Ko malo bolje prouči kur'anske ajete u kojima se spominje dunjaluk, vidjet će da ga Allah, dž.š., kudi i prezire podstičući ljude da rade za ahiret, a ne za prolazni i bezvrijedni dunjaluk. U tom smislu su Allahove riječi: *O ljudi, Allahova prijetnja je, zaista, istina, pa neka vas nikako život na ovome svijetu ne zaslijepi i neka vas šejtan u Allaha ne pokoleba.* (Fatir, 5.) Kur'an upozorava na loš završetak onih koji su obmanuti dunjalukom, obavještavajući nas da poslije dunjaluka postoji vječna kuća koja je mnogo veća i vrjednija od ove dunjalučke.

Jahja ibn Muaz er-Razi je rekao: "Tri su vrste ljudi u pogledu dunjaluka: čovjek koji je zauzet radom za ahiret na račun dunjaluka - to je stepen dobrih ljudi, čovjek koji je zauzet dunjalukom radi ahireta - to je stepen uspješnih i čovjek koji je zauzet dunjalukom na račun ahireta - to je stepen stradalnika."

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Tako mi Allaha, dunjaluk je u odnosu na ahiret, poput čovjeka koji stavi prst u more pa neka vidi šta je na prstu ostalo." (Muslim) A u predaji od Abdullaha ibn Mes'uda stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jedanput zaspao na palminim granama, a kada se probudio, na njegovom tijelu se vidio trag od tih grana. Rekli smo: "Allahov Poslaniče, bilo bi dobro da ti donesemo udobniju posteljinu." Na to je on odgovorio: "Šta ja imam s dunjalukom?! Ja sam na dunjaluku kao putnik koji je sjeo u hladovinu drveta da se malo odmori, a zatim je nastavio putovanje." (*Sahih et-tergib ve-t-terhib*)

Sehl ibn Sa'd prenosi sljedeću predaju: "Bili smo s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, u Zu-l-Hulejfi i naišli smo pored uginule ovce pa je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Je l' možda mislite da ona sada nešto vrijedi kod njenog vlasnika?! Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moja duša, dunjaluk je kod Allaha prezreniji od ove uginule ovce kod njenog vlasnika." (Ibn Madže)

Ubej ibn Ka'b prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Dokaz da je dunjaluk prezren i bezvrijedan kod Allaha je i to što je dozvolio da Zekrijaovog, a.s., sina, Jahjaa, a.s., ubije žena." (*Sahihu-l-džami'*) Naime, prenosi se da je Jahjaa, a.s., zaklala prostitutka, odnosno da je zaklan po njenoj naredbi i da je njegova glava donesena pred nju na zlatnom tanjiru.

Komentirajući ovu predaju, Ez-Zamahšeri je rekao: "Ovo je najveća utjeha za svakog bogobojaznog čovjeka. Kad vidi da je Allah dozvolio najgoroj sorti ljudi kao što su prostitutke da se poigra sa životom takve ljudske veličine kakav je bio Allahov poslanik Jahja, a.s., onda shvati da je dunjaluk zaista prezren." Savjetujući Amara ibn Jasira, hazreti Alija, r.a., mu je rekao: "Amare, ja sam shvatio da se najveći dunjalučki užitak krije u najprezrenijim stvarima. Najbolja dunjalučka hrana je med, a on je proizvod insekta, najbolje dunjalučko piće je voda, a ona je dostupna

svakome, i ljudima i životinjama, najbolja dunjalučka odjeća je svila, a ona je predivo crva, najbolji miris je misk, a on se pravi od krvi miša, ono za čim čovjek osjeća najveću strast je intimni odnos sa ženom, a to je mokraća u mokraći."

Skupine ljudi u odnosu na dunjaluk

U pogledu dunjaluka ljudi se dijele na dvije skupine. Prva skupina su oni koji poriču život poslije dunjaluka i vječnu kuću u kojoj će svako biti nagrađen i kažnjen shodno svojim djelima. Na ovu skupinu se odnose kur'anske riječi: *Onima koji ne očekuju da će pred Nas stati i koji su zadovoljni životom na ovome svijetu, koji su u njemu smireni, i onima koji su prema dokazima Našim ravnodušni - prebivalište njihovo bit će Džehennem, zbog onoga što su radili.* (Junus, 7.-8.) To su oni koji se naslađuju dunjalučkim blagodatima prije smrti i ne razmišljaju o ahiretu. Kao što stoji u sljedećem ajetu: *A oni koji ne vjeruju - koji se naslađuju i žderu kao što stoka ždere - njihovo će prebivalište Vatra biti.* (Muhammed, 12.)

Druga skupina su oni koji vjeruju da nakon smrti postoji druga kuća koja se ahiret zove. Oni se opet dijele na tri grupe:

U prvu grupu spadaju oni koji su sami sebi zulum učinili. Takva je većina ljudi koji potvrđuju svoje vjerovanje u Allaha. Oni nisu mogli odoljeti dunjalučkim izazovima pa im je dunjaluk postao najveća briga, zbog njega tuguju, zbog njega prijateljuju i stvaraju sebi neprijatelje.

Druga skupina su oni čija su dobra i loša djela podjednaka. Koristili su dunjaluk u dozvoljenim stvarima, ali mu se nisu potpuni predavali. To znači da ih on nije spriječio od ibadeta Allahu. Međutim, sami sebi su uskratili visoke stepene. Kao što je rekao Omer, r.a.: "Da mi se neće umanjiti dobra djela, natjecao bih se s vama u lagodnom dunjalučkom životu, ali sam čuo ajet koji je Allah objavio, a koji me sprječava u tome: *A na Dan kad oni koji nisu vjerovali pred vatrom budu zaustavljeni: "Vi ste u svom životu na Zemlji sve svoje naslade iskoristili i u njima uživali, a danas sramnom patnjom bit ćete kažnjeni zato što ste se na Zemlji, bez ikakva osnova, oholo ponašali i što ste raskalašeni bili."* (El-Ahkaf, 20.)

Treća skupina su oni koji druge pretiču u dobru. Oni su ispravno razumjeli suštinu dunjaluka i radili su sukladno tome. Dunjaluk su uzeli kao sredstvo ka ahiretu. Njihova poputnina je bila kao poputnina konjanika ili putnika, i time su se zadovoljili. Seid ibn Džubejr je rekao: "Varljivo naslađivanje i obmana je onda kada te dunjaluk odvraća od traženja ahireta, a ako te ne odvraća od ahireta, onda to nije varljivi užitak, već poputnina koja te dovodi do cilja i s kojom ostvaruješ i dobijaš mnogo bolje od nje." Muaz ibn Džebel je govorio: "Kako da ne volim dunjaluk kad mi je na njemu određena nafaka za život, koju koristim u pokornosti Allahu i postižem njome Džennet." Pitali su Ebu Safvana er-Reinija: "Koji je to dunjaluk koji Allah prezire i kudi u Kur'anu, pa da se razumni čovjek udalji od njega?" Odgovorio je: "Sve što ostvariš od dunjaluka, a time želiš isključivo dunjaluk, to je pokuđeno, a sve što ostvariš od dunjalučkih blagodati, a time želiš ahiret, to ne spada u ono što je Allah pokudio u Kur'anu." Hasan Basri je rekao: "Divan li je dunjaluk za vjernika, uzme od njega koliko mu je dovoljno i ta skromna poputnina ga odvede u Džennet, a ružna li je kuća dunjaluk za nevjernike i licemjere, jer oni svoje vrijeme troše i upropaštavaju u udovoljavanju strastima, a sve što postignu od dunjaluka odvede ih u Vatru." Rečeno je: "Dunjaluk i ahiret sliče na čovjeka koji ima dvije žene, ukoliko udovolji jednoj, drugu rasrdi."

Jahja ibn Muaz je govorio: "Dunjaluk je šejtanovo vino, ko ga proba otrijeznit će se u društvu mrtvih, kajući se zajedno s ostalim stradalnicima koji su ga kušali i pili." Ibn Mes'ud je rekao: "Svaki čovjek je na dunjaluku gost, a njegov imetak je posuđena stvar. Gost mora otputovati, a posuđeni imetak se mora vratiti." Prenosi se da je Junus ibn Abdula'la rekao: "Dunjaluk mi najviše sliči na čovjeka koji je zaspao pa je u snu vidio sve ono što mrzi i ono što voli, i dok je bio u tom stanju, probudio se." Dakle, islam nas uči da je dunjaluk kuća putovanja, a ne kuća ostanka, kuća koja služi kao ćuprija za prelazak iz jednog mjesta u drugo, a ne mjesto za gradnju nastambi u kojima se želi ostati. Dunjaluk je stvoren kao sredstvo, a ne kao cilj. On je mjesto na kojem se sije ono što će se na drugom mjestu požnjeti. To je mjesto koje je natopljeno suzama rastanka, patnje, bola i iskušenja. Ko se preda slastima i strastima dunjalučkim, neka zna da će one brzo proći, ali će iza sebe ostaviti bolno kajanje. Zbog svega toga, vjernici se moraju još na dunjaluku pripremiti za odlazak s njega, zato požurite s dobrim djelima i svoj kratki život

ukrasite mnoštvom dobrih djela, prije nego vas pozove Onaj Koji rastavlja od dunjaluka, prije nego što vas iznenadi Melek smrti, prije nego što iz udobnih stanova i kuća budete odneseni u tamne kaburove, prije nego što se prekine veza između vas i vaših neostvarenih želja, prije nego što poželite da se ponovo vratite na dunjaluk, a to je zaista neostvariva želja.

VRIJEDNOST VREMENA U ISLAMU

Kod živih ima najviše nemara, a kod mrtvih najviše kajanja

Postoje mnogi šerijatski tekstovi koji govore o značenju i značaju vremena a jedan od njih je kur'anska sura koja nosi naziv *Vrijeme - El-'Asr*, u kojoj stoji: *Tako Mi vremena, čovjek, doista, gubi, samo ne oni koji vjeruju i dobra djela čine, i koji jedni drugima istinu preporučuju i koji jedni drugima preporučuju strpljenje.* (El-'Asr, 1.-3.)

Komentirajući ovu kratku suru, imam Er-Razi je rekao: "Allah se zaklinje vremenom jer su u njemu pohranjene sve tajne života. U vremenu čovjek ostvaruje svoju sreću i doživljava nesreću, u vremenu živi zdrav i obolijeva, postaje bogat i osjeti gorčinu siromaštva. Ustvari, vrijeme ne počiva na nečemu što je samo po sebi veličanstveno, već je to blagodat koju čovjek može iskoristiti u dobru, a može je i upropastiti čineći loša djela. To možemo objasniti na sljedećem primjeru. Kada bi čovjek upropastio hiljadu godina živeći u grijehu pa se iskreno pokajao Allahu i nakon pokajanja ustrajao na Istini do svoje smrti, ma koliko to neznatan period bio, on će nastaniti vječni Džennet. Dakle, tada čovjek shvati da je najvrjedniji trenutak u cijelom njegovom životu od hiljadu godina, upravo onaj trenutak kad se pokajao, jer je to trenutak koji mu je obezbijedio vječni život i vječnu sreću. Zbog toga se Allah zaklinje vremenom i podsjeća čovjeka da su noć i dan prilika koju čovjek ne bi smio propustiti. Vrijeme kao blagodat bolje je od mjesta, jer je to čista blagodat u kojoj nema nedostataka, a onaj ko stradava u vremenu je čovjek koji ne iskoristi tu blagodat kako treba." (Er-Razi, *Tefsiru-l-kebir*, 32/84.)

Upozoravajući na važnost i značaj vremena, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Čovjek se neće pomaknuti sa svoga mjesta na Sudnjem danu dok ne bude pitan za četvero: za mladost kako ju je proveo, za život u šta ga je potrošio, za imetak kako ga je stekao i kako ga je potrošio i za znanje koje je stekao, šta je s njim uradio." (Tirmizi)

Život moga ummeta je između šezdeset i sedamdeset godina

Kada čovjek spozna značaj i vrijednost neke stvari, onda se trudi da je sačuva i iskoristi na najbolji način, a njen nestanak i gubitak kod njega prouzrokuje žalost i tugu. Na takav način se iskreni vjernici odnose prema vremenu. Kada vjernik, na temelju Allahove objave, spozna i shvati vrijednost vremena, onda ulaže maksimum truda kako bi ga iskoristio u onome što će ga približiti Allahu. Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje je rekao: "Vrijeme je zapravo ono od čega je satkan kompletan ljudski život i ono je bit njegovog vječnog života koji će biti u znaku užitka i sreće ili u znaku vječne patnje. Vrijeme prolazi i plovi poput oblaka, i onaj ko ga iskoristi u pokornosti Allahu osjetit će slast istinskog života, a onaj ko vrijeme troši u griješenju, to vrijeme se uopće ne može nazvati životom i za takvog je smrt bolja od života." Osim što je cjelokupan ljudski život sazdan od vremena, ono što vjernik posebno treba imati na umu, a na što nas islam stalno podsjeća, jeste vremenska ograničenost i kratkoća ljudskog života. Tako u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Život moga ummeta je između šezdeset i sedamdeset godina, malo je onih koji pređu tu granicu." (Tirmizi i Ibn Madže) A šezdeset godina u suštini je samo jedan tren. Ako tih šezdeset godina podijelimo na tri dijela, vidjet ćemo da se prva trećina završava sa napunjenih dvadeset godina, a to je cvijet mladosti i period života koji većinu ljudi obmane i on pretežno prođe u igri, zabavi i udovoljavanju strastima. Druga trećina se završava sa napunjenih četrdeset godina, a treća sa napunjenih šezdeset godina, i ako od tih četrdeset godina odbijemo vrijeme koje čovjek provede u spavanju, jelu i piću te privređivanju za sebe i svoju porodicu, kao i u liječenju ukoliko oboli, bit će nam jasno koliko malo života čovjek provede u ibadetu i pripremanju za vječnost. Govoreći o prvim generacijama muslimana i njihovom razumijevanju vremena i njegovom čuvanju, Hasan Basri je rekao: "Zapamtio sam ljude koji su više vodili brigu o svom vremenu, nego što vi vodite brigu o dinarima i dirhemima."

Zaustavi sunce da ne zalazi pa ćemo razgovarati

Islam nas uči da je vrijeme glavnica ljudskog imetka koju čovjek mora pametno uložiti i iskoristiti. U tom smislu su i riječi Hasana Basrija: "Čovječe, ti si zbir određenih dana! Znaj da, kada ode jedan dan, otišao je dio tebe."

Zatim, osobina vremena je da brzo prolazi i da se više ne vraća. Prenosi se da je neki čovjek rekao poznatom učenjaku iz generacije tabiina, Amiru ibn Kajsu: "Želio bih da razgovaramo", a on mu je odgovorio: "Zaustavi sunce da ne zalazi pa ćemo razgovarati."

Poznatom emevijskom halifi Omeru ibn Abdulazizu, neko iz njegove svite je rekao: "Odmori se malo i današnji posao ostavi za sutra." Halifa mu je odgovorio: "Mene umori posao koji trebam obaviti za jedan dan, pa kako bi me tek umorio posao za dva dana koji moram uraditi u jednom danu."

Prenosi se da je učenjak Muhammed ibn Selam, u vrijeme svog studiranja islamskih nauka, jednom prilikom, dok je zapisivao ono što im je šejh diktirao, slomio olovku, pa je uzviknuo: "Dajem zlatnik za jednu olovku!" U tom trenutku prema njemu je bilo ispruženo mnoštvo ruku sa olovkama. On je kupio jednu običnu olovku za zlatnik za koji je inače mogao kupiti stotinu olovaka, ali je taj trenutak za njega bio skupocjeniji i nije želio da ga propusti i napusti nastavu zbog kupovine olovke.

Islam nam također skreće pažnju na još jednu važnu činjenicu koja se odnosi na vrijeme, a to je da nijedan čovjek ne zna kada će doći trenutak njegovog odlaska s ovoga svijeta. Taj trenutak svakom dođe iznenada. Zbog toga Allah, dž.š., u mnogim kur'anskim ajetima naređuje vjernicima da požure sa dobrim djelima i podstiče ih da im ne dosadi natjecanje u dobru. A islamski učenjaci su stalno upozoravali na pogubnost odgađanja dobrih djela. Rekao je Hasan Basri: "Čovječe, čuvaj se odgađanja i 'sutra ću', jer ti si tvoje danas, a ne tvoje sutra, pa ako doživiš sutra, iskoristi ga u dobru kao što si u dobru iskoristio i tvoje danas, a ako tvoje sutra ne dođe, onda se nećeš kajati zbog onoga što si propustio danas... A Ibnu-l-Kajim el-Dževzijje je rekao: "Odgađanje je glavnica imetka svakog bankrota."

Odmor i uživanje u dozvoljenim stvarima nije gubljenje vremena

Čuvanje i iskorištavanje vremena u dobrim djelima, korisnoj nauci i ibadetu, ne znači da čovjek ne treba nikad odmoriti svoju dušu. Odmor i relaksacija u onome što je islamom dozvoljeno ne smatra se gubljenjem vremena, već je to prilika da se, nakon umora i posustajanja, skupi nova snaga koja je čovjeku potrebna za nova pregnuća i pobjede. Ljudska duša se umara kao što se umara i tijelo, pa joj je potreban odmor. Rekao je Alija, r.a.: "Odmarajte vaša srca (duše) i osvježite ih novim mudrostima, jer se ona umaraju kao što se i tijela umaraju." Prenosi se od Vehba ibn Munebbiha da je rekao: "U mudrostima Allahovog poslanika Davuda, a.s.' zapisano je i ovo: 'Pametan čovjek neće zapostaviti četiri časa: čas u kojem će se posvetiti ibadetu, čas u kojem će svoditi račune sa sobom, čas koji će provesti sa svojim prijateljima koji će ga posavjetovati i ukazati mu na greške i čas u kojem će dati oduška svojoj duši u dozvoljenim dunjalučkim užicima. Razumnog i mudrog čovjeka naći ćeš samo u jednom od tri posla: pripremanju za ahiret, zaradivanju dunjalučke opskrbe i uživanju u dozvoljenim stvarima. Razborit je onaj ko upozna vrijednost vremena, ko čuva svoj jezik i ko se priprema za ono što dolazi nakon smrti." (El-Bejheki)

Neki islamski učenjaci su kazali: "Duša je poput jahaće životinje, ako je umaraš tri dana, a ne daš joj da jede i pije, ona će umrijeti, a ako si blag prema njoj, hraniš je i paziš, onda će te odnijeti do cilja."

Dokaz da ljudska duša ima potrebu za odmorom nalazi se i u sljedećem hadisu. Naime, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je pobratimio Selmana el-Farisija i Ebu Derdu, r.a., pa je Selman jednom prilikom posjetio Ebu Derdu i izmedu ostalog zatekao njegovu ženu vrlo neraspoloženu, potištenu i u pogužvanoj odjeći. Upitao ju je za razlog takvog stanja, a ona mu je odgovorila da njen muž Ebu Derda nema potrebe za dunjalučkim stvarima i da se isključivo posvetio ibadetu. Nakon toga došao je Ebu Derda i Selman mu je ponudio da jede hranu koja je njemu bila donesena pa je Ebu Derda rekao da on posti. Na to mu je Selman rekao: "Ja neću jesti dok mi se i ti ne pridružiš." Ebu Derda ga je poslušao i prekinuo je dobrovoljni post. Kada je nastupila noć, Ebu Derda je ostao da klanja i ibadeti, pa mu je Selman rekao da ide spavati. On ga je poslušao, ali je nakon izvjesnog vremena ponovo ustao da

klanja, a Selman mu je ponovo rekao da ide spavati. Kada je nastupila zadnja trećina noći, Selman je ustao i rekao mu: "Sad ustani i klanjaj!" i dodao: "Ebu Derda, tvoj Gospodar ima pravo kod tebe, tvoja duša ima pravo kod tebe, tvoja supruga ima svoje pravo kod tebe pa daj svakome njegovo pravo." Nakon toga otišli su kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i ispričali mu taj događaj pa je on rekao: "Istinu je rekao Selman." (Buharija) U drugom hadisu koji prenosi Džabir, r.a., Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Sve što ne spada u zikr i veličanje Allaha je igra i zabava, osim četiri stvari: čovjekovo igranje sa suprugom, vježbanje jahanja konja, streljaštvo i vježbanje plivanja." (*Sahihu-l-džami'*)

Skupine ljudi u pogledu iskorištavanja vremena

Na osnovu toga kako se odnose prema vremenu, ljude bi mogli podijeliti u tri skupine. U prvu skupinu spadaju oni koji svaki trenutak koriste da učine nešto dobro tako da njihova dobra djela često prevazilaze i njihov životni vijek. A koliko su takvi vodili računa o vremenu svjedoči i sljedeća predaja. Naime, prenosi se da je poznati islamski učenjak Džemaludin el-Kasimi prošao jedanput pored ljudi koji su igrali karte, šah i pili alkohol pa je rekao: "Da se vrijeme može kupiti ja ga nikada ne bih kupio od ovih ljudi." Druga skupina su oni koji su zauzeti onim u čemu nema mnogo koristi ni za njihov dunjaluk ni za ahiret ili su se maksimalno posvetili ovosvjetskim blagodatima tako da su one postale njihov jedini cilj pa su zbog toga potpuno zaboravili na smrt i ahiret. Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje je zabilježio priču koja govori upravo o ovoj skupini ljudi. U priči se navodi da je jedan musliman cijeli svoj život potrošio trčeći za dunjalukom i gomilajući bogatstvo pa kada je bio na samrti, njegova rodbina i prijatelji su ga podsticali da izgovori šehadet prije nego što umre, a on je samo govorio: "Ovo platno je pet dirhema, ovo je deset!" Ponavljao je te riječi sve dok nije umro.

U treću skupinu spadaju oni koji ne znaju šta bi s vremenom pa ga troše samo onako, da ubiju dosadu. U tom smislu zanimljivo je ono što je zabilježio imam Ibnu-l-Dževzi (umro u Bagdadu 597. god. po H./ 1201. po Isau, a.s.), koji je, opisujući stanje muslimana i njihov odnos prema životu u to davno vrijeme, kazao: "Svojim očima sam gledao kako većina ljudi troši vrijeme uzalud. Noći provode u dugim i ispraznim sijelima

prepričavajući priče od kojih nema nikakve koristi a onda većinu dana prespavaju. Kad se probude, odlaze na obalu Tigrisa i nastave dembelovati ili se pak dosađuju po tržnicama i pijacama. Posmatrajući njihov način života, uporedio sam ih s putnicima koji sjede u lađi i ispredaju razne priče, a nemaju pojma kud ih lađa nosi i kud su krenuli. Bilo je onih kojima je Allah podario imetak i bogatstvo, a oni su, ne znajući šta će od sebe, po cijeli dan sjedili na ulici i buljili u prolaznike, ne razmišljajući o tome koliko su samo grijeha učinili za jedan dan takvog života. Zapamtio sam i one koji su po cijeli dan igrali šah i druge igre te one koji su na trgovima pričali ljudima priče o prijašnjim vladarima ili ih na drugi način zabavljali. Tada mi je bilo potpuno jasno da onaj kome Allah srce nije osvijetlio svjetlom upute i imana, ne može shvatiti vrijednost vremena i vrijednost ljudskog života."

Dunjalučki život je sadržan u tri dana

Nakon što musliman i muslimanka shvate vrijednost vremena koje je zapravo cijeli život, oni ne smiju dozvoliti da ih bilo šta obmane i spriječi u iskorištavanju vremena u dobrim djelima. Jer, ako se čovjek maksimalno trudi da stekne što više imetka i želi ga sačuvati i zaštititi od propadanja kako bi se okoristio njime, iako zna da će imetak jednog dana svakako propasti, onda se vjernik još više mora truditi da iskoristi vrijeme svoga života u dobru i u onome što će mu koristiti na dunjaluku i na ahiretu.

Posebno mora voditi računa o tome da svoje vrijeme ne upropasti i ne protrači uzalud, jer će na taj način protračiti cijeli život. Upozoravajući na tu stvarnost, Hasan Basri je kazao: "Čovječe, tvoj novi dan je tvoj gost, pa lijepo s njim postupaj. Ako budeš s njim lijepo postupio, on će otići zahvalan, a ako budeš ružno postupio, on će otići koreći te i proklinjući." Također je rekao: "Dunjalučki život je sastavljen od tri dana: od juče koje je već prošlo i sve ono što je u njemu učinjeno, od sutra koje možda nećeš ni dočekati i od danas koje je tvoja prava prilika, pa je iskoristi." A Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje je kazao: "Upropaštavanje vremena je gore od smrti, jer je upropaštavanje vremena uzrok prekida veze s Allahom i gubljenja nagrade na ahiretu, a smrt čovjeka rastavlja samo od dunjaluka i njegovih stanovnika."

Organiziraj i iskoristi slobodno vrijeme

Obaveza muslimana je u odnosu na vrijeme da ga dobro rasporedi i organizira tako da ne zapostavlja dunjaluk na račun ahireta niti obrnuto, niti da daje prednost onome što je manje vrijedno nad onim što je vrjednije. Jedan islamski učenjak je rekao: "Postoje samo četiri vremena: vrijeme koje je u znaku blagodati, vrijeme koje je u znaku iskušenja, vrijeme koje je u znaku pokornosti Allahu i vrijeme koje je u znaku griješenja. U svakom od tih vremena čovjek može imati udio robovanja Allahu koje Allah traži od ljudi. Onaj čije je vrijeme u znaku pokornosti, on će osjetiti užitak istinskog života i upute koju će mu Allah podariti. Onaj čije je vrijeme u znaku dunjalučkih blagodati, na njemu je da zahvaljuje Allahu. Onaj čije je vrijeme u znaku griješenja, njegovo je da se pokaje Allahu kako bi mu Allah oprostio. Onaj čije je vrijeme u znaku iskušenja, na njemu je da iskaže zadovoljstvo s onim što mu je Allah dao ili da bude strpljiv i da se nada Allahovoj nagradi."

Musliman i muslimanka posebno moraju voditi računa o slobodnom vremenu, jer je to vrijeme u pogledu kojeg je većina ljudi obmanuta, kako stoji u hadisu u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Većina ljudi je obmanuta u pogledu dvije blagodati: zdravlja i slobodnog vremena..." (Buharija)

Ibn Hadžer el-Askalani spominje da je Ibn Bettal u komentaru gornjeg hadisa, rekao: "Značenje ovog hadisa je da čovjek ustvari može imati slobodnog vremena samo ako je zdrav, i ako se kod njega spoje te dvije blagodati, neka ne dozvoli da ga obmanu pa da ne zahvaljuje Allahu na njima. Onaj ko zahvaljuje Allahu pokoravajući Mu se, on je iskoristio vrijeme, a ko Mu bude nepokoran, on je sâm sebe obmanuo tim blagodatima." (*Fethu-l-bari*, XI/230)

A u drugom hadisu, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, bodri i podstiče vjernike da iskoriste slobodno vrijeme prije zauzetosti i kaže: "Iskoristi petero prije nego te snađe drugo petero: život prije smrti, zdravlje prije bolesti, slobodno vrijeme prije zauzetosti, mladost prije starosti i bogatstvo prije siromaštva." (*Sahihu-l-džami'*)

Radi prije nego ti smrt prekine svaku nadu

Jedan od najvećih podsticaja vjernicima da iskoriste vrijeme svoga života u dobrim djelima, jeste svijest da će im smrt prekinuti svaku mogućnost da poprave i urade ono što su propustili.

Ibn Ebu Dunja prenosi predaju od Mutrefa ibn Abdullaha da je rekao: "Klanjao sam dženazu jednom muslimanu a nakon toga, kada su se ljudi razišli, malo sam se udaljio od mezarja i klanjao dva rekata nafile i učinilo mi se da nisam bio dovoljno skrušen u namazu. Onda sam se okrenuo prema mezarju i kao da sam čuo glas mejta kojeg smo tek ukopali: 'Klanjao si dva rekata s kojima nisi zadovoljan.' 'Da', odgovorio sam, a on mi je rekao: 'Vi znate, a ne radite po onome što znate, a mi znamo a nemamo više mogućnosti da radimo. Da mi je da klanjam samo dva rekata namaza, draže bi mi bilo od dunjaluka i svega što je na njemu.'"

Neki čovjek je na dženazi rekao Abdullahu ibn Mubareku: "Šejh, reci nam nešto i posavjetuj nas", a on mu je rekao: "Čovječe, veličaj Allaha, jer ovaj kome danas klanjamo dženazu nema više mogućnosti za to." A Ibn Redžeb el-Hanbeli je u svojoj knjizi *Ehvalu-l-kubur* spomenuo predaju o Amru ibn Ujejni koji je svaku noć odlazio na groblje i govorio: "O stanovnici kaburova, listovi djela su sklopljeni, nema više mogućnosti za dobra djela!" Zatim je sve do zore klanjao nafila-namaz a onda bi se vratio kući. Jedanput je sanjao jednog umrlog muslimana koji mu je u snu govorio: "Znaj da kod vas živih ima najviše nemara, a kod nas mrtvih najviše kajanja."

Zbog toga kažemo da je čuvanje vremena osnov svakog dobra, a njegovo upropaštavanje osnov svakog zla. Zapravo, upropaštavanje vremena je smrtonosna bolest, to je uzburkano more u kojem će se onaj ko njime bude plovio sigurno utopiti. Jer, ako se vrijeme, odnosno život upropasti, on se više neće vratiti i čovjeku ostaje samo bolno kajanje od kojeg također nema nikakve koristi.

Ako dušu ne zaposliš dobrom, ona će tebe zaposliti zlom

Na osnovu onoga što smo do sada kazali o važnosti vremena u islamu, može se konstatirati da je suštinska poruka islama da se vrijeme mora iskoristiti u dobru i pokornosti Allahu, ukoliko čovjek želi sretan život na dunjaluku i vječnu nagradu na ahiretu. Posebno se to odnosi na period mladosti, kada je čovjek u naponu fizičke snage i fizičkog i mentalnog zdravlja. Poznati islamski učenjak, Hafsa bint Sirin, govorila je: "O omladino, radite dok ste mladi, jer ja ne znam bolje vrijeme za rad i aktivnost od mladosti!" A imam Ahmed je govorio: "Mladost se najbolje može uporediti sa zalogajem koji čovjek stavi u usta pa mu ispadne."

Imam Ahmed je htio reći da cijeli ljudski život brzo prođe, a posebno mladost. Na to aludira i hadis koji prenosi Abdullah ibn Omer, u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Budi na dunjaluku kao stranac ili putnik", a Ibn Omer je govorio: "Kad omrkneš ne očekuj svanuće, a kad osvaneš ne očekuj smrknuće. Uzmi od svoga zdravlja za svoju bolest, a od života za smrt." (Buharija)

Mudri ljudi su kazali: "Čovječe, kako ćeš se radovati dunjaluku kada njegovi dani upropaštavaju njegove mjesece, a njegovi mjeseci upropaštavaju godine, a godine ruše cijeli život. Kako će se radovati onaj kojeg vrijeme vodi ka nestanku, a život na dunjaluku završava smrću."

Prenosi se da je Fudajl ibn Ijad upitao jednog čovjeka: "Koliko imaš godina?" Odgovorio je: "Šezdeset." Onda mu je Fudajl rekao: "Ti već šezdeset godina ideš ka svome Gospodaru. Sumnjaš li možda da nećeš stići i da se nećeš sresti s Njim?" Čovjek je odgovorio: "A gdje je onda izlaz i u čemu je spas?" Fudajl ibn Ijad mu je odgovorio: "Popravi ono što ti je ostalo od života, bit će ti oprošteno ono što je prošlo, a ako ne popraviš ono što ti je ostalo, bit ćeš kažnjen za ono što ti je prošlo i za ono što ti je ostalo od života."

Jedanput je kod Omera ibn Abdulaziza došao izrazito mršav čovjek pa ga je halifa Omer ibn Abdulaziz upitao: "Zašto si toliko mršav?" Odgovorio je: "Kušao sam slasti dunjaluka i zaključio da su zapravo njegovi plodovi gorki. Zbog toga sam se posvetio noćnom bdijenju i postu u toku dana, a sve to je malo i beznačajno u odnosu na Allahovu nagradu i kaznu."

Primjeri iskorištavanja vremena

Prve generacije muslimana su vodile računa o vremenu i trudile se da ga iskoriste u dobru i pokornosti Allahu. Za njih je vrijeme bilo nešto najdragocjenije i najskuplje i bili su svjesni da bogatstvo dunjalučko dođe i nestane, zaradi se i izgubi, a vrijeme kada prođe više se ne vraća. Rekao je Abdullah ibn Mes'ud: "Ni zbog čega se nisam toliko kajao kao zbog dana koji prođe i u kojem se smanji moj životni vijek, a ne povećaju se moja dobra djela." Također je rekao: "Najmrže mi je vidjeti besposlenog čovjeka, koji se ne bavi ni dunjalučkim ni ahiretskim poslom." Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje je kazao: "Kada Allah želi čovjeku dobro, pomogne ga vremenom. Kad god ga duša tjera na stagnaciju i besposličarenje,

vrijeme mu pomogne da se aktivira." Neko je pitao, poznatog učenika Abdullaha ibn Omera, En-Nafia: "Šta je radio Ibn Omer u toku dana?" Odgovorio je: "Abdestio je za svaki namaz, a između svakog abdesta i namaza učio je Kur'an."

Prenosi se da je Ma'ruf el-Kerhi obavljao umru pa je nakon toga otišao kod brice da mu obrije glavu i skrati brkove. Dok ga je brico brijao i potkraćivao mu brkove, Ma'ruf je zikrio i ponavljao riječi *subhanallah*, pa mu je brico rekao: "Šuti, mogao bih ti umjesto brkova odsjeći usnu", a on mu je odgovorio: "Ti radi svoj posao, a ja ću svoj."

Imam Šafija je rekao: "Iz druženja sa sufijama ostala mi je jedna izreka kojom sam se okoristio: 'Vrijeme je sablja, ako je ne iskoristiš, ona će te posjeći, a ako dušu ne zaposliš dobrom, znaj da će ona tebe zaposliti zlom.'"

Navodimo primjere istaknutih islamskih učenjaka koji su svojim životom i izvanrednim naučnim doprinosom ostavili praktični primjer kako muslimani trebaju iskoristiti svoje vrijeme.

Hamad ibn Seleme

Rekao je ibn Mehdi: "Da je neko Hamadu ibn Selemi rekao da će sutra umrijeti, on ne bi imao šta dodati na svoja dobra djela." A Musa ibn Ismail je kazao: "Kada bih vam rekao da nikada u životu nisam vidio Hamada da se smije, istinu bih vam rekao. On je uvijek bio zauzet nečim korisnim: ili je držao predavanje, ili je čitao, ili je klanjao, ili je zikrio." Junus el-Muedib prenosi da je Hamad ibn Seleme umro na namazu.

Ibn Džerir et-Taberi

Koliko je Ibn Džerir et-Taberi držao do vremena i koliko ga je iskorištavao u dobru, najbolje svjedoče njegova pisana djela. I da za njega vrijeme nije bilo vrjednije od novca i drugog dunjalučkog blaga, sigurno ne bi uspio naučiti i sakupiti toliko znanje i napisati tolika djela. Hatib el-Bagdadi prenosi da je Ibn Džerir rekao svojim studentima: "Hoćete li da vam diktiram a da vi zapišete tefsir ili znanje iz tefsira koje sam sakupio?" Oni su upitali: "A koliko stranica će imati tvoj tefsir?" Odgovorio je: "Trideset hiljada." Na to su mu studenti rekli: "Ako to prihvatimo, potrošit ćemo cijeli život pišući tefsir." Kada je vidio da oni

nemaju veliku volju za tim, Ibn Džerir je svoj tefsir skratio i sabrao na tri hiljade stranica koje su danas sabrane u trideset tomova. Da su njegovi studenti bili revnosni kao njihov profesor, danas bi umjesto trideset imali trista tomova Taberijevog tefsira. Zatim ih je pitao: "Da li ste voljni da učite i zapisujete povijest svijeta, od Adema, a.s., do našeg vremena?" Studenti su postavili isto pitanje kao i za tefsir, pa kada im je rekao da bi i povijest mogla imati trideset hiljada stranica, odustali su. Tada je on izgovorio svoje poznate riječi: "*Svi smo Allahovi i Njemu se vraćamo!* Uistinu su umrle ambicije i uzvišene težnje kod muslimana." Na kraju je i to djelo sabrao u trideset tomova i poznato je kao *Tarih et-Taberi*.

Ebu Hatim er-Razi i njegov sin Abdurrahman

Prenosi se da je Ebu Hatim er-Razi rekao: "Pitali smo El-Ka'nebija da učimo pred njim Malikovu *Muvettu* pa je rekao: 'Dođite poslije doručka.' Rekli smo: 'Tada imamo predavanje kod profesora Hadžadža', a on je rekao: 'Onda dođite kada završite predavanje kod Hadžadža.' Odgovorili smo: 'Ali, nakon njega dolazi profesor Muslim ibn Ibrahim.' Rekao je: 'Kada završite kod njega, onda dođite kod mene.' Rekli smo: 'Šejh, tada nastupa podne-namaz, a nakon podne-namaza imamo predavanje kod Ebu Huzejfe" Odgovorio je: 'Onda dođite poslije ikindije', a mi smo kazali da poslije ikindije imamo predavanje kod profesora Arima. Na kraju je on rekao: 'Ako je tako, onda dođite poslije akšama', i mi smo kod njega redovno odlazili na noćna predavanja." Ahmed ibn Ali je pitao Abdurrahmana ibn Ebu Hatima: "Šta je uzrok tvog stalnog slušanja hadisa od tvog oca i mnogobrojnih pitanja koja si mu postavljao na temu hadisa?" Odgovorio je: "Uzrok treba tražiti u tome što sam ja njemu morao čitati hadise čak i dok je on jeo, dok bi putovali i u svakoj situaciji je tražio od mene da mu čitam hadise, a onda bi ih on objašnjavao."

Sa'lebe en-Nahvi Ahmed ibn Jahja el-Bagdadi

Prenosi se da se Sa'lebe en-Nahvi rijetko kad odvajao od knjige, i ako bi ga neko pozvao na gozbu, on bi mu postavljao uvjet da mu obezbijedi dva mjesta, jedno za njega a drugo za knjigu iz koje će čitati dok bude sjedio s ljudima.

Ibn Akil el-Hanbeli

Njegovo puno ime je Ebu-l-Vefa Alij ibn Akil el-Hanbeli el-Bagdadi (umro 513. godine po Hidžri). Za njega je Ibn Tejmijja rekao: "Ibn Akil je jedan od najvećih islamskih učenjaka uopće." Njegov naučni opus i u našem vremenu mnogim učenjacima, a kamoli običnim smrtnicima, izgleda nestvarno. Naime, on je napisao 800 knjiga koje predstavljaju sabrana djela ovog učenjaka, a kojima je dao naslov *El-Funun* (Naučne discipline). U njima su sadržana djela iz tefsira, hadisa, usuli-fikha, akaida, gramatike arapskog jezika, povijesti i drugih naučnih disciplina. Neki tomovi su autorski radovi koji sadrže njegove originalne ideje, razmišljanja i komentare. Njegov student Ibnu-l-Dževzi o njemu je rekao: "Ibn Akil je bio intelektualac i islamski mislilac bez premca. Bavio se istraživanjem zakučastih pitanja koja je obradio u svom naučnom opusu koji je nazvao *El-Funun*. Onaj ko se upozna sa njegovim djelom shvatit će veličinu i dubinu njegove naučne misli." Govoreći o sebi, Ibn Akil je, između ostalog, kazao: "Ja nisam dozvolio da mi jedan trenutak života prođe a da svoj jezik ne iskoristim učenjem, ponavljanjem i raspravljanjem s drugim učenjacima, a svoje oči posmatranjem Allahovih stvorenja. Kada bih legao u postelju, ako bi mi naumpala neka misao, ustajao sam da je zapišem. Ja sam u osamdesetoj godini života imao veći entuzijazam i elan za učenjem nego u dvadesetim. Trudio sam se da vrijeme provedeno u jelu maksimalno skratim pa sam prakticirao da hljeb polijem vodom kako bi ga lakše i brže pojeo, da bih se nakon toga posvetio nauci. Smatrao sam da je vrijeme najvažnija stvar u životu. To je kapital u kojem se krije prilika za mnogo čitanja, mnogo pisanja i učenja napamet."

Ibnu-l-Dževzi

On je bio učenik Ibn Akila. Njegov unuk, Ebu-l-Muzaffer, rekao je: "Čuo sam svoga dedu, Ibnu-l-Dževzijja, kada je pred kraj života, s minbere govorio: 'Sa ova svoja dva prsta napisao sam i prepisao preko hiljadu knjiga. Bio sam uzrok da se dvjesta hiljada muslimana iskreno pokaje i vrati vjeri, a preda mnom je islam primilo dvadeset hiljada kršćana i Židova. Ovo nije hvala, već isticanje blagodati koje mi je Allah podario. Kada bih vam rekao da sam pročitao i prostudirao dvadeset

hiljada knjiga, znajte da to nije sve i da je njihov broj veći. Mnogo sam se okoristio čitajući te knjige, razmišljajući o prijašnjim generacijama i njihovim ambicijama, ibadetu- nauci i ogromnom naučnom opusu koji su ostavili iza sebe, a čiju vrijednost i veličinu može spoznati samo onaj ko pročita te knjige.'" Ibn Tejmijje je o njemu rekao: "Ibnu-l-Dževzi je bio veliki učenjak i muftija koji je napisao mnogo djela iz različitih oblasti. Ja sam izbrojao više od hiljadu knjiga koje je on napisao." A imam Ez-Zehebi je kazao: "Ne znam nijednog učenjaka da je napisao toliko djela kao Ibnu-l-Dževzi. On nije ostavio nijednu naučnu disciplinu, a da o njoj nije napisao djelo. Neka do tih djela imaju i po dvadeset tomova, a neka su opet kratke studije."

Ibnu-l-Dževzi spada među učenjake o kojima je rečeno: "Istinski učenjak kada nešto nauči, on radi po onome što je naučio, a kada radi, onda se tome potpuno posveti, a kada se posveti poslu, onda stalno traga za novim saznanjima i novim djelima, a kada traga za novim spoznajama, onda pobjegne od dunjaluka i besposličarenja."

U svojoj knjizi *Sajdu-l-hatir*, Ibnu-l-Dževzi je napisao: "Obaveza je svakog čovjeka da spozna veličinu i vrijednost vremena i da ne potroši nijednu sekundu osim u djelima koja ga približavaju Allahu, da dadne prednost djelima koja su vrjednija nad manje vrijednim. Neka njegov nijjet i namjera budu konstantno činjenje dobra, bez popuštanja, oklijevanja i nemara na koji ga duša često navodi. Prve generacije muslimana su se utrkivale s vremenom."

Ibn Tejmijja

Šejhu-l-islam Ibn Tejmijja spada u red islamskih učenjaka koji su sav život posvetili proučavanju islamskih nauka i pisanju knjiga. Njegove knjige odlikuje originalnost i uglavnom su autorski rad, za razliku od drugih učenjaka kod kojih je, uz vlastita djela, bilo mnogo prepisivanja onoga što su čuli od svojih profesora, a onda to sabrali u knjige. Imam Ez-Zehebi tvrdi da je Ibn Tejmijja napisao više od petsto knjiga. Zanimljivo je spomenuti razloge koji su mu omogućili da napiše tako mnogo djela u svom kratkom životu, a koje je naveo njegov učenik Ibnu-l-Kajjim el-Dževzi. Naime, u djelu *El-Vabil es-sajb*, nabrajajući koristi zikra, Ibnu-l-Kajjim je rekao: "Šezdeset i prva korist zikra: on

daje snagu čovjeku da čini djela koja nikako ne bi mogao učiniti bez zikra. Ja sam bio svjedok snage Ibn Tejmijje u njegovom govoru, ponašanju, hodu i pisanju. To su jednostavno bili kerameti. On je mogao za jedan dan napisati koliko drugi učenjak za sedmicu dana." Na drugom mjestu, Ibnu-l-Kajjim veli: "Jedanput sam klanjao u džematu sabah s Ibn Tejmijjom, a nakon toga on je sjedio na mjestu gdje je klanjao i zikrio sve do pred podne. Zatim se okrenuo prema meni i rekao mi: 'Ovo je moja hrana, ako je redovno ne uzimam, nestat će moje snage.'" O vrijednosti zikra svjedoči i sljedeća predaja. Naime, Haris el-Eš'ari prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Allah je naredio Jahjau, sinu Zekerijaovom, pet stvari da ih radi i da pozove Izraelćane da ih izvršavaju, pa kao da je on zakasnio s dostavljanjem tih poruka. Onda je Allah objavio Isau, a.s.: 'Ili će on da ih obznani Izralećanima ili to ti uradi.' Nakon toga, Isa, a.s., je otišao kod Jahjaa, a.s., i rekao mu: 'Tebi je Allah naredio pet stvari da ih radiš i da narediš Izraelćanima da ih rade pa ili ćeš ih ti o tome obavijestiti ili ću ja?' Jahja, a.s., mu je odgovorio: 'Bojim se, ako me ti u tome pretekneš, da me ne stigne Allahova kazna.' Zatim je okupio Izraelćane i rekao im: 'Allah mi je naredio pet stvari da ih izvršavam i da vama naredim da ih izvršavate. Naredio mi je da samo Njega obožavam i da Mu nikoga kao druga ne pripisujem, naredio mi je da klanjam namaz, da postim i dajem zekat', a onda je spomenuo petu stvar rekavši: 'Naredio mi je da Ga veličam i da mnogo zikr činim, jer primjer onoga koji čini zikr je kao primer čovjeka kojeg progoni neprijatelj. I kada su ga skoro bili stigli, on se zatvorio u utvrđenje u koje oni nisu mogli ući. Čovjek je najviše zaštićen od šejtana onda kada mnogo spominje i veliča Allaha.'" (Tirmizi)

Imam Es-Sujuti

Imam Es-Sujuti je bio poznat po nadimku "Sin knjiga". Naime, njegov otac se također bavio naukom i imao je bogatu privatnu biblioteku. Jednom prilikom je rekao svojoj ženi da mu donese jednu knjigu i ona je otišla u biblioteku pa su je tu snašli porođajni bolovi i u biblioteci je rodila sina koji je dobio nadimak "Sin knjiga". Nedugo zatim dobio je nadimak "Otac knjiga", jer je svoj život posvetio nauci i pisanju tako da je napisao preko šesto knjiga.

Džemaludin el-Kasimi

Poznati islamski učenjak, Džemaludin el-Kasimi, živio je svega pedeset godina, a napisao je toliko knjiga da, kada bi se podijelile na pedeset učenjaka, bilo bi dosta. Iako je njegov život bio sav u znaku učenja i prenošenja znanja, opet je govorio: "Eh, kad bi se vrijeme moglo kupiti pa da sav novac za to potrošim."

Hatib el-Bagdadi

Za Hatiba el-Bagdadija njegovi savremnici su govorili: "Nismo nikada vidjeli Hatiba bez knjige u rukama." Imam Es-Subki je rekao: "Hatib el-Bagdadi je mnogo vodio računa o svom vremenu. Nije dozvoljavao da mu ijedan trenutak prođe beskorisno; ili je pisao, ili je držao predavanja studentima, ili je čitao."

Fahrudin er-Razi

Fahrudin er-Razi je govorio: "Ja sam uvijek žalio za vremenom koje provedem u jelu, jer mi to oduzima vrijeme za učenje, a vrijeme kod nas ima neprocjenjivu vrijednost."

Jednom učenom i pobožnom muslimanu došli su prijatelji u posjetu u vrijeme njegove smrtne bolesti. Zatekli su ga na namazu pa su mu rekli: "Zar u ovakvom stanju da klanjaš?", a on im je odgovorio: "Da, jer sada se zatvara knjiga mojih djela."

Zbog svega toga, vjernici se trebaju truditi da smrt dočekaju u pokornosti Allahu, da se knjiga njihovih djela zatvori s dobrim djelima i da vrijeme iskoriste u djelima koja će im obezbijediti sevabe i nagradu nakon smrti.

ET-TEZKIJJE - ČIŠĆENJE DUŠE

Spašen je onaj ko dušu svoju očisti

U Kur'anu se na mnogim mjestima spominje izraz *tezkijjetun*, koji u kur'anskoj semantici uvijek ima isto značenje, a to je: čišćenje duše i moralno usavršavanje. Jedan od ajeta u kojem se spominje ovaj termin je i ajet o zekatu iz sure Et-Tevba, u kojem stoji: *Uzmi od dobara njihovih zekat, da ih njime očistiš i blagoslovljenim ih učiniš (ve tuzekkihim), i pomoli se za njih, molitva tvoja će ih zaista smiriti. A Allah sve čuje i sve zna.* (Et-Tevba, 103.) Zbog toga su prve i odabrane generacije muslimana mnogo pridavale pažnju čišćenju duše i brinuli se o svom ahlaku i ponašanju kroz traganje za islamskim znanjem i primjenom tog znanja u praksi, što je samo po sebi značilo moralno usavršavanje. Islamski učenjaci su napisali tomove knjiga na temu istinske pobožnosti, asketizma i islamskog ponašanja, čak su svojstva lijepog ahlaka spominjali u knjigama koje isključivo tretiraju problematiku koja se odnosi na temelje islamskog vjerovanja (*akida*).

Govoreći o temeljima vjerovanja Ehli-sunneta ve-l-džema'ata, kako su je razumjele prve generacije muslimana, imam Es-Sabuni je u svom djelu *Akidetu-s-selef*, između ostalog, kazao: "Oni su žurili sa obavljanjem namaza u njegovom vremenu, preporučivali su jedni drugima nafila-namaz u zadnjoj trećini noći, preporučivali su čuvanje rodbinske veze, nazivanje selama i natjecanje u dobrim djelima." (*Akidetu-s-selef*, 449) Šejhu-l-islam Ibn Tejmijja je na istu temu rekao sljedeće: "Sljedbenici Kur'ana i sunneta preporučuju jedni drugima strpljivost u teškoći i zahvalnost Allahu u lahkoći, pozivaju lijepom ahlaku i činjenju dobrih djela. Oni čvrsto vjeruju u Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, riječi: 'Najpotpunijeg imana je onaj musliman koji je najljepšeg ahlaka.'." Na drugom mjestu Ibn Tejmijja je kazao: "Pitanje ahlaka i ljudskog ponašanja zadire u samu srž vjerovanja, jer je naredeno jasnim slovom Kur'ana i Sunneta." (*El-Fetava*, 19/273) To znači da islamsko ponašanje i njegova pravila nisu produkt ljudskog umovanja, analogije i preuzimanja i "prepisivanja" tuđih ideja i načina ponašanja, već da se čišćenje duše i popravljanje ahlaka vrši učenjem islamskog znanja, činjenjem dobrih djela, izvršavanjem onoga što je Allah naredio i ostavljanjem onoga što je On zabranio.

Nećemo pogriješiti ako kažemo da današnje generacije muslimana imaju veću potrebu za moralnim uzdizanjem i usavršavanjem od prvih generacija, iz više razloga. Prvo, zbog fitne i smutnje koja vlada u savremenom društvu, raznoraznih zabludjelih ideja i ideologija, moralne izopačenosti koja se širi poput kuge i prijeti muslimanskoj omladini, muslimanskoj porodici i društvu u cjelini. Drugo, zbog pojedinačne odgovornosti koja nam uvijek mora biti na umu, jer, niko tuđe breme grijeha neće nositi i svaki čovjek će za sebe odgovarati, pa shodno tome mora pripremiti odgovore na pitanja koja će mu na Sudnjem danu biti postavljena. *Na Dan u kome će se svaki čovjek samo o sebi brinuti, i u kome će se svakom čovjeku za djela njegova puna nagrada ili kazna dati, nepravda im se neće učiniti.* (En-Nahl, 111.) Treće, jer mi želimo odgajati nove generacije na temelju islamskog ahlaka, pa ako sami nismo odgojeni, apsurdno je da se bavimo odgojem drugih ljudi.

Šta znači tezkijjet?

U sljedećem hadisu Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, objasnio je šta zapravo znači čišćenje duše. Rekao je: "Kod koga se nađu tri svojstva osjetio je slast vjerovanja: ko obožava Allaha jedinog, ko drage volje svake godine daje zekat iz svoga imetka i ko čisti svoju dušu." Neko je upitao: "Allahov Poslaniče, a šta znači čišćenje duše?" Odgovorio je: "Da čovjek zna da je Allah s njim gdje god da bude." (*Silsila es-sahiha*). To znači da kod vjernika unutrašnje "oko" mora biti otvoreno i da njime gleda na kojoj se dionici puta, koji vodi ka Allahu, on nalazi. Jer, nije suština u dužini nečijeg "staža" u vjeri, već u tome šta je vjera i šta su dobra djela uradila s njegovim srcem. Upravo na to aludiraju riječi Ibnu-l-Kajjima el-Dževzijja, koji je u djelu *Medaridžu-s-salikin* rekao: "Između djela i srca je ogromna razdaljina. Na tom putu postoje mnoge prepreke tako da često čovjek učini mnogo dobrih djela, a do njegovog srce ne dođe ni ljubav prema Allahu, ni strah od Njegove kazne, ni nada, ni odricanje od dunjaluka, ni želja za ahiretom, ni svjetlo putem kojeg će jasno raspoznavati i razlikovati istinu od laži, jer da je trag djela stigao do srca ono bi bilo osvijetljeno svjetlom imana. I kao što je velika razdaljina između dobrog djela i srca, tako isto je velika razdaljina između srca i Allaha. Na tom putu također postoje mnoge prepreke, a one se najprije ogledaju u ljudskoj oholosti, samodopadljivosti, veličanju vlastitog djela, a zaboravljanju Allahove blagodati i dobrote prema njemu."

Ako dobra djela ne ostavljaju trag na srce, onda se ne može ni govoriti o *tezkijjetu* - čišćenju srca i duše. Koliko puta, naprimjer, čovjek klanja namaz, a uopće ne razmišlja o tome hoće li taj namaz doći do njegovog srca i ostaviti pozitivne tragove. Zato nisu rijetki prizori da čovjek redovno klanja, a pred džamijskim vratima zagleda tuđe žene; redovno klanja namaz, a odmah poslije namaza ogovara muslimane; laže, potvara, prenosi tuđe riječi... Pa kakva je onda korist od takvog namaza?! S tim u vezi treba kazati da je poznavanje discipline moralnog usavršavanja i čišćenja duše obavezujuće za svakog muslimana i muslimanku, a ne samo, kako neki vole kazati, za tzv. eksperte, šejhove i evlije, koji su posebnim metodama uspjeli očistiti dušu i koji su u tom pogledu nedostižni. Na to je Ibn Tejmijja posebno skrenuo pažnju u svom djelu *Tuhfetu-l-irakijje*, rekavši: "Ibadeti koji se odnose na srce, poput: ljubavi, straha, nade, strahopoštovanja, ubjeđenja, pouzdanja u Allaha i sl., slovom Šerijata su naređeni svim muslimanima i muslimankama kao što im je naređen namaz, post i hadž. A ako je tako, onda je obaveza te ibadete naučiti i prakticirati." Allah, dž.š., je objavio: *Allah vas iz trbuha majki vaših izvodi, vi ništa ne znate, i daje vam sluh i vidi i razum da biste bili zahvalni.* (En-Nahl, 78.)

Poruka ajeta je sljedeća: kada dođemo na ovaj svijet i porastemo, onda je naša obaveza da naučimo kako ćemo klanjati namaz, kako ćemo se abdestiti, postiti, hadž obaviti i to je ono što se podrazumijeva kod vjernika i čemu pridaju veliki značaj trudeći se da spomenuti ibadeti, u pogledu njihove forme, budu strogo u skladu sa sunnetom. Pa zašto uporedo s tim ne učimo kako biti iskren, bogobojazan, pošten, pravedan, zahvalan, kako se istinski osloniti na Allaha, kako se okititi moralnim vrijednostima - zar to ne bi trebala biti odlika onih koji slijede sunnet Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem?!

Važnost čišćenja duše i moralnog usavršavanja

Rekli smo da postoje mnogi kur'anski ajeti u kojima se spominje i ističe važnost čišćenja duše, a po našem mišljenju, ajeti iz sure Eš-Šems, od 1. do 10., o tome govore na iznimno upečatljiv i upozoravajući način. Evo tih ajeta: *Tako mi Sunca i svjetla njegova, i Mjeseca kada ga prati, i dana kada ga vidljivim učini, i noći kada ga zakloni, i neba i Onoga Koji ga sazda, i Zemlje i Onoga Koji je ravnom učini, i duše i Onoga Koji je stvori, pa joj put dobra i put zla shvatljivim učini, uspjet će samo onaj ko je očisti, a bit će izgubljen onaj ko je na stranputicu odvodi!* Komentirajući gornje ajete, poznati mufessir Ibnu-l-Kesir, rekao je: "To znači: uspio je onaj ko očisti dušu kroz pokornost Allahu, ko je očisti od lošeg ahlaka i loših osobina. A to potvrđuje i dova koju je Poslanik, sallallahi alejhi ve sellem, često učio: 'Gospodaru moj, podari mojoj duši bogobojaznost i očisti je, a Ti to najbolje činiš, jer, Ti si njen Gospodar i zaštitnik. Gospodaru moj, utječem ti se od znanja koje ne koristi, od srca koje bogobojazno nije, od nezasite duše i od dove koja se ne uslišava.'" Primjećujemo da se u ovim ajetima Allah zaklinje jedanaest puta s jedanaest različitih zakletvi da nijedan čovjek neće postići sreću i uspjeh dok dušu svoju ne očisti. Samo takvima je zagarantiran uspjeh, spas i visoke deredže i stepeni u Džennetu. To potvrđuje i ovaj ajet: *Postići će šta želi onaj koji se očisti (men tezekka) i spomene ime Gospodara svoga i molitvu obavi!* (El-A'la, 14.-15.)

Osim toga, Kur'an nas obavještava da je temeljna zadaća Allahovih poslanika bila, nakon poziva ljudi u *tevhid* (čistu vjeru, monoteizam), poziv u čišćenje duše i moralno usavršavanje. Naređujući Musau, a.s., da ide faraonu i pozove ga u islam, Allah mu je objavio: *Idi faraonu, on se osilio, i reci: "Da li bi ti da se očistiš, da te Gospodaru tvome poučim, pa da Ga se bojiš?'* (En-Nazi'at, 18.) A o poslaničkoj misiji Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, Allah je objavio: *On je neukima poslao Poslanika, jednog između njih, da im ajete Njegove kazuje i da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči, jer su prije bili u očitoj zabludi.* (El-Džumu'a, 2.)

Dakle, ahlak i vjerovanje su povezani i neodvojivi pa kad god se desi skretanje i devijacija u ponašanju to je jasan znak da sa čovjekovim imanom i vjerovanjem nešto nije uredu, jer je ahlak vanjska manifestacija našeg vjerovanja. Potvrđuju to i mnogi hadisi poput onoga koji su

zabilježili Ebu Davud i Tirmizi u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Na vagi Sudnjeg dana neće biti ništa teže od lijepog ahlaka. Allah zaista mrzi razvratnike i bestidnike." A u drugom hadisu, koji prenosi Aiša, r.a., Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Vjernik svojim *ahlakom* (visokim moralnim vrlinama) dostiže stepen onoga ko stalno posti i klanja."

Kako očistiti dušu?

Čovjek ne može odgajati svoju dušu u Allahovom zadovoljstvu bez dvije snage: snage znanja i snage dobrih djela, tj. praktične primjene znanja. U nastavku ćemo spomenuti neka djela i ibadete koji najbolje i najefikasnije čiste ljudsku dušu i približavaju je Allahu, dž.š.

Prvo, konstantni napor da se duša očisti od loših osobina kao što su samodopadljivost, licemjerstvo, škrtost, kukavičluk, pohlepa, zavidnost, mržnja i sl., da bi što bolje pripremio teren pozitivnim osobinima i vrlinama koje moraju krasiti iskrene vjernike, a to su: iskrenost, istinoljubivost, ljubav prema Allahu, strah od Njegove kazne, zahvalnost na blagodatima, poniznost, skromnost, dobročinstvo, darežljivost, hrabrost i sl. Drugo, čuvanje farzova i njihovo potpuno izvršavanje, jer su farzovi, odnosno Allahove naredbe, najbolje sredstvo pomoću kojeg se vjernici približavaju Allahu. U tom smislu je i hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Uzvišeni Allah kaže: 'Ko se neprijateljski postavi prema Mome štićeniku (*evliji*), Ja sam mu objavio rat. Ničim mi se Moj rob ne može približiti kao *farđovima* (strogim naredbama) koje sam mu propisao. Moj rob Mi se neprestano približava dobrovoljnim (*nafila*) ibadetima dok ga ne zavolim, a kada ga zavolim onda Ja postanem njegov sluh kojim sluša, njegov vid kojim gleda, njegove ruke kojima dotiče i njegove noge kojima hodi. Ako Me zamoli, Ja udovoljim njegovoj molbi, ako zatraži pomoć, Ja ga zaštitim..." (Buharija) Što se tiče farzova, prije svega se misli na one koji se ubrajaju u temeljne islamske šarte: namaz, post, zekat i hadž. Namaz je direktna veza s Allahom, dž.š., i čovjek je najbliži Allahu kada je na sedždi. Uzvišeni je o namazu objavio: *Kazuj Knjigu koja ti se objavljuje i obavljaj molitvu, molitva, zaista, odvraća od razvrata i svega što je ružno; obavljanje molitve je najveća poslušnost!* (El-Ankebut, 45.) Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, uporedio je čišćenje duše

namazom s čišćenjem tijela vodom kada je rekao: "Šta mislite kada bi neko od vas imao rijeku pored kuće u kojoj bi se kupao pet puta dnevno, bi li ostalo imalo prljavštine na njegovom tijelu?" Rekli su: "Ne bi ostalo nimalo prljavštine na njemu." Onda je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Slična je stvar sa pet dnevnih namaza, oni brišu grijehe u potpunosti." (Buharija i Muslim) Post je ibadet za koji je Allah pripremio posebnu nagradu, a o svrhi njegovog propisivanja govori sljedeći ajet: *O vjernici, propisuje vam se post kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili.* (El-Bekara, 183.) Na početku smo spomenuli ajet iz sure Et-Tevba, u kojem se eksplicitno spominje da je zekat propisan kao ibadet kojim vjernik čisti i svoj imetak i svoju dušu. Rekao je imam Es-Sa'di: "Čovjek se ne može u potpunosti očistiti dok ne očisti svoj imetak zekatom, ukoliko posjeduje imetak na koji je dužan dati zekat." A o cilju i mudrosti naređivanja hadža, govori sljedeći ajet: *Hadž je u određenim mjesecima; onom ko se obaveže da će u njemu obavljati hadž nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi, i nema svađe u danima hadža.* (El-Bekara, 197.) Treće, učenje Kur'ana s razmišljanjem, jer je to svjetlo za srce, a kada čovjek očisti svoje srce, očistit će i dušu. Četvrto, pokajanje i stalno korenje duše i podsjećanje na smrt i odlazak sa ovoga svijeta. Imam Gazali je prakticirao koriti svoju dušu i ovako joj je govorio: "Teško tebi, dušo, ne dolikuje ti da te život na dunjaluku obmane pa da zaboraviš na Allaha. Čuvaj se, pazi na sebe i ne troši svoje vrijeme uzalud. Tvoji udisaji i izdisaji su ograničeni i poslije svakog od njih ode dio tebe. Iskoristi zdravlje prije bolesti, slobodno vrijeme prije zauzetosti, bogatstvo prije siromaštva, mladost prije starosti, život prije smrti i pripremi se za ahiret onoliko koliko ćeš ostati na njemu. O dušo, zar se ne pripremaš za zimu onoliko koliko ona traje, i zar ne kupuješ zimsku odjeću i sakupljaš drva, hranu i ostale potrepštine? Tada se ne oslanjaš na Allahovu dobrotu i ne kažeš: 'Allah će olakšati i ja zimu i hladnoću neću ni osjetiti.' Zar misliš da je hladnoća džehennemske provalije manja od zimske hladnoće i da manje traje, ili možda misliš da se čovjek može spasiti te nesnosne hladnoće i vrućine, bez truda i rada. Suludo je tako razmišljati! Kako god se hladnoća zime ne može odagnati bez loženja vatre i pripremanja zimnice, tako se isto čovjek neće moći spasiti džehennemske vrućine i hladnoće bez utvrde koja se zove tevhid niti bez hladovine koja se zove pokornost Allahu." A Ibrahim et-Tejmi je govorio: "Ja zamislim sebe u Džennetu kako jedem njegove plodove i pijem ukusna pića i uživam sa džennetskim ljepoticama, zatim zamislim sebe u

Džehennemu kako jedem bodljikave plodove s drveta zakkum, okovan u najteže okove, i onda upitam svoju dušu: 'Šta bi od ovo dvoje željela?' I kao da čujem odgovor: 'Želim se vratiti na dunjaluk da radim dobra djela.' Ja joj onda odgovorim: 'Pa ti si još uvijek na dunjaluku, zato se trudi i radi ako želiš uživati džennetske blagodati.'" Peto, dova je također djelotvorno sredstvo za čišćenje duše, jer dova je oružje vjernika putem koje traži utočište kod Allaha, moleći Ga da ga sačuva zla njegove duše i da mu pomogne da ustraje u pokornosti Allahu. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je, zavisno od situacije, učio mnoge dove, a između ostalih i ovu: "Gospodaru moj, uputi me na najljepša djela i najljepši ahlak, niko ne može na to uputiti osim Tebe, i sačuvaj me loših djela i lošeg ahlaka, niko me ne može sačuvati osim Tebe!"

Iz svega izloženog može se zaključiti da kompletan islamski šerijat, sa svim svojim propisima, naredbama i zabranama, ima za cilj čišćenje duše, duhovno uzdizanje i postizanje lijepog ahlaka, i sve to zbog cilja kojem teže vjernici - ulaska u Džennet, a u Džennet će ući samo oni koji su čisti. O tome je Uzvišeni Allah objavio: *A oni koji su se Gospodara svoga bojali u povorkama će u Džennet biti povedeni, i kad do njega dođu - a kapije njegove već širom otvorene - čuvari njegovi će im reći: "Mir vama,* ***od grijeha ste čisti,*** *zato uđite u nj, u njemu ćete vječno boraviti!"* (Ez-Zumer, 73.)

ET-TAKVA - BOGOBOJAZNOST

Vatru smutnje gasite bogobojaznošću

Riječ *takva* - bogobojaznost, izvedena je od arapske riječi *veka - vikajetun*, a znači sredstvo kojim se čovjek štiti. *Takva* u osnovi znači čuvanje i zaštitu od nečega. Kad je riječ o šerijatskom značenju postoje različite definicije ove riječi a mi ćemo spomenuti neke od njih:

– *Takva* znači postaviti zastor između sebe i zabranjenih stvari.

– *Takva* je izvršavanje onoga što je Allah naredio, a ostavljanje onoga što je zabranio. Bogobojazni (*muttekije*) su oni koji su uvijek tamo gdje je Allah naredio, a daleko od onoga što je On zabranio.

– Imam Kušejri je rekao: "Suština takvaluka je zaštita od Allahove kazne kroz pokornost Allahu. Osnova takvaluka je zaštita od širka, zaštita od grijeha (velikih i malih), zaštita od sumnji i, naposljetku, ostavljanje suvišnih stvari."

– Komentirajući 102. ajet iz sure Ali 'Imran: *Bojte se Allaha onako kako se treba bojati*, Abdullah ibn Mes'ud je rekao: "To znači da se pokoravaš Allahu a da Mu ne budeš nepokoran, da Ga se sjećaš a da Ga ne zaboravljaš, da Mu zahvaljuješ a da Mu ne budeš nezahvalan."

– Rečeno je također: "Takva je strah od Uzvišenog, rad po objavljenom, zadovoljstvo sa malo nafake i pripremanje za dan odlaska s dunjaluka."

– Prenosi se da je Omer, r.a., pitao Ubej ibn Ka'ba, r.a., da mu definira takvaluk ili bogobojaznost pa je Ka'b upitao: "Vođo pravovjernih, jesi li ikada išao putem i naišao na bodljikavo trnje?" "Da", odgovorio je halifa Omer. Onda ga je Ka'b upitao: "A šta si tada uradio?" Omer, r.a., je odgovorio: "Podigao sam odjeću i dobro sam pazio gdje ću stati bojeći se da me trn ne ubode." "Eto to je primjer bogobojaznosti", reče Ka'b."

Takvaluk (bogobojaznost) je temelj vjere, putem takvaluka se dostiže stepen *jekina* ili ubjeđenja, takvaluk je hrana vjerničkih srca i duša i poput̓nina na koju se iskreni vjernici oslanjaju u ostvarivanju sreće i uspjeha.

Rekao je Talk ibn Habib: "Kada se pojavi plamen fitne, gasite ga bogobojaznošću." Upitali su: "A šta je bogobojaznost?" Odgovorio je: "Da radiš sve ono što podrazumijeva pokornost Allahu pomoću svjetla od Allaha nadajući se Allahovoj nagradi, a da ostaviš griješenje pomoću svjetla od Allaha bojeći se Allahove kazne."

Značenja takvaluka u Kur'anu

Riječ *takva*, zavisno od konteksta u kojem je spomenuta, u Kur'anu ima više značenja. Tako ona može značiti strah ili strahopoštovanje, kao što stoji u kur'anskom ajetu: *I ne zamjenjujte riječi Moje za nešto što malo vrijedi, i samo se Mene bojte!* (El-Bekara, 41.) Zatim, može značiti pokornost i ibadet kao što je u sljedećem ajetu: *O vjernici, bojte se Allaha onako kako se treba bojati i umirite samo ako ste muslimani!* (Ali 'Imran, 102.) To znači: "Pokoravajte se Allahu i istinski Mu ibadet činite." A može značiti i ustezanje od grijeha. *Koji se Allaha budu bojali i koji od Njega budu strahovali - oni će postići ono što budu željeli.* (En-Nur, 52.) Tj. ostavljanje grijeha i čišćenje srca od svih natruha grijeha.

U suri El-Ma'ide, u 93. ajetu, riječ *et-takva* spominje se tri puta. *Onima koji vjeruju i dobra djela čine (i bogobojazni su) nema nikakva grijeha u onome što oni pojedu i popiju kad se klone onoga što im je zabranjeno i kad vjeruju i dobra djela čine, zatim se Allaha boje i vjeruju i onda se grijeha klone (i bogobojazni su) i dobro čine. Allah voli one koji drugima dobro čine.* Ovo ponavljanje ne znači ponavljanje jednog te istog značenja, već prva riječ u kojoj se spominje bogobojaznost odnosi se na strah od širka, druga bogobojaznost podrazumijeva strah od novotarije a treća strah od grijeha. Prvoj vrsti bogobojaznosti ekvivalent je tevhid, drugoj sunnet a trećoj pokornost. To su zapravo tri stepena: stepen imana, stepen sunneta i stepen ustrajnosti u pokornosti Allahu.

Rekao je Ebu Derda, r.a.: "Potpuna bogobojaznost (*takvaluk*) je da se čovjek boji Allaha i od najmanjeg grijeha, sve dotle da ostavlja ono što smatra dozvoljenim bojeći se da to ipak nije zabranjeno." A Sufjan es-Sevri je kazao: "Muttekije su dobili to ime jer se boje onoga čega se većina ljudi ne boji."

Ima ljudi koji omalovažavaju grijehe smatrajući ih malim i neznatnim, a oni mogu biti pogubni i upropaštavajući. U hadisu koji prenosi Sehl ibn Sa'd spominje se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Čuvajte se potcjenjivanja i omalovažavanja grijeha! Oni koji omalovažavaju grijehe slični su putnicima koji su na svom putovanju došli u jednu dolinu i sjeli da se odmore pa su onda sakupljali drva da nalože vatru i sakupili su toliko da su na toj vatri mogli ispeći hljeb. Ako čovjek bude kažnjavan zbog omalovažavanja grijeha, bit će upropašten." (*Sahihu-l-džami'*) U ovom hadisu, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, upozorava nas na omalovažavanje grijeha, i male grijehe poredi sa grančicama drva koje putnici sakupljaju i na kraju ih sakupe toliko da bi se njima mogla potpaliti džehennemska vatra.

Istinska bogobojaznost se prepoznaje po istinskom tevekkulu i pouzdanje u Allaha u pogledu onoga što se želi postići, po zadovoljstvu sa Allahovom odredbom i strpljivosti na svim iskušenjima. Prenosi se da je Hasan Basri sreo Ferkada es-Subhija u gruboj sufijskoj odori, pa ga je uhvatio za kraj te odjeće i rekao mu: "Brate Ferkad (ponovio je to tri puta), bogobojaznost nije u odjeći, već u onome što se utemelji u srcu (od vjerovanja) i što se djelom potvrdi."

Allahova oporuka i oporuka svih poslanika

Kada je riječ o vrijednosti *takvaluka* ili bogobojaznosti dovoljno je kazati da je to osobina koju je Allah oporučivao i naređivao svim poslanicima i iskrenim vjernicima u svim generacijama. *Mi smo onima kojima je data Knjiga prije vas, a i vama, već zapovjedili da se bojite Allaha.* (En-Nisa', 131.)

Rekao je šejhu-l-islam Ibn Tejmijja: "Ja ne znam korisnije oporuke od one koju su ostavili Allah i Njegov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, za onoga ko je prihvati i želi da slijedi u životu." Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je oporučio bogobojaznost poznatom ashabu Muazu ibn Džebelu, rekavši mu: "Muaze, boj se Allaha gdje god bio, nakon lošeg uradi dobro djelo ono će ga pobrisati i s ljudima se lijepo ophodi."

Postoje mnoge predaje koje potvrđuju da je Muaz, r.a., zauzimao posebno mjesto kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Između ostalog, jedanput mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Muaze, ja te volim u ime Allaha!" Zbog toga je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ashabu kojeg je posebno cijenio i volio oporučio ono što je najvrjednije i najkorisnije. Jer Muaz ibn Džebel spada u skupinu najpoznatijih ashaba. Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, potvrdio mu je da najbolje poznaje propise vezane za halal i haram, zbog povjerenja koje je imao u njega poslao ga je kao daiju i misionara u Jemen, postavljao ga je za kadiju, a pored svega toga, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je za njega rekao: "Na Sudnjem danu Muaz će biti na čelu skupine učenjaka."

U predaji od Ebu Seida el-Hudrija stoji da je neki čovjek došao Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i rekao mu: "Allahov Poslaniče, oporuči mi nešto?" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao mu je: "Oporučujem ti bogobojaznost jer je u njoj sdaržano svako dobro." (*Sahih et-tergib ve-t-terhib*)

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, preporučio je bogobojaznost u svakoj situaciji, i tajno i javno. Poznati ashab, Ebu Zerr, r.a., prenosi da mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ebu Zerre, oporučujem ti bogobojaznost u tajnosti i javnosti! Kada pogriješiš, ispravi grešku dobrim djelom, ako možeš ne traži ni od koga ništa, ne iznevjeri emanet i nikada ne sudi ni dvojici ljudi." (*Sahihu-l-džami'*)

A na Oprosnom hadžu, u svom oproštajnom govoru, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obznanio je da među ljudima nema razlike osim po bogobojaznosti i da je to mjerilo i precizna vaga na osnovu koje se jedino može mjeriti vrijednost čovjeka. Rekao je tada: "O ljudi, vaš Gospodar je jedan, vaš praotac je jedan! Nema prednost Arap nad nearapom, crveni nad crnim, niti crni nad crvenim, osim po bogobojaznosti. Jesam li vam dostavio?" Rekli su: "Da, Allahov Poslaniče!" Onda im je rekao: "Neka prisutni prenesu odsutnima."

Osim toga, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, molio je Allaha u svojim dovama da ga učini bogobojaznim. Često je učio ovu dovu: "Gospodaru moj, učini moju dušu bogobojaznom i očisti je, Ti to najbolje znaš, Ti si njen zaštitnik i Gospodar! Gospodaru moj, utječem ti se od znanja koje ne koristi, od srca koje bogobojazno nije, od nezasite duše i od dove koja neće biti uslišana!" (Muslim) I ne samo Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, već svi Allahovi poslanici su svom narodu oporučivali bogobojaznost. Uzvišeni je objavio:

I Nuhov narod je smatrao lažnim poslanike. Kad im brat njihov Nuh reče: "Kako to da se Allaha ne bojite? Ja sam vam, sigurno, poslanik pouzdani, zato se bojte Allaha i budite poslušni meni." (Eš-Šu'ara, 105.-106.) Iste ove riječi uputili su svom narodu: Hud, Salih, Lut i Šuajb, a.s., što se spominje u istoj suri u: 124., 142., 161. i 177. ajetu.

Bogobojaznost je najbolja i najčišća odjeća kako stoji u ajetu: *O sinovi Ademovi, dali smo vam odjeću koja će pokrivati stidna mjesta vaša, a i raskošna odijela, ali, odjeća bogobojaznosti, to je ono najbolje.* (El-A'raf, 26.) A odjeća bogobojaznosti, kako smo to već pojasnili, nije vunena ili gruba sufijska odjeća, već su to dobra djela, stid, lijep ahlak, znanje i sl.

Bogobojazni su Allahove evlije

Ko želi da se pridruži skupini odabranih Allahovih robova - *evlija*, neka se okiti bogobojaznošću. A da su bogobojazni uistinu Allahove evlije, potvrđuje i ovaj ajet: *I neka se ničega ne boje i ni za čim nek ne tuguju Allahovi štićenici (evlije), oni koji budu vjerovali i koji se budu Allaha bojali.* (Junus, 62.)

Prenosi se da je Omer ibn Abdulaziz pisao jednom od svojih namjesnika: "Oporučujem ti bogobojaznost bez koje Allah ne prima dobra djela, niti će se smilovati osim bogobojaznima, niti nagrađuje osim bogobojazne. Znaj da je mnogo onih koji pričaju o bogobojaznosti, a malo onih koji je prakticiraju." A nakon što je postao halifa, održao je hutbu i rekao: "Preporučujem vam bogobojaznost, jer ona može sve zamijeniti, a sama je nezamjenjiva."

A u jednoj predaji stoji da je Alija, r.a., jedanput ušao u mezaristan i obrativši se stanovnicima mezarja, rekao: "O stanovnici mezarja, kakve vijesti imate za nas? Što se tiče naših vijesti vama, mogu vam reći da su vaši imeci podijeljeni, da su vaše kuće drugi nastanili i da su vam se žene preudale." Zatim je rekao: "Tako mi Allaha, da su u stanju da odgovore, rekli bi: 'Pripremite se, a najbolja poputnina je bogobojaznost!'"

U svom djelu *Hiljetu-l-evlija*, Ebu Nuajm spominje predaju od Fudale ibn Ubejda, koji je rekao: "Kada bih znao da mi je Allah primio makar jedno dobro djelo, draže bi mi bilo nego dunjaluk i sve što je na njemu, jer Allah je rekao: *Zaista Allah prima samo od bogobojaznih.*"

Plodovi bogobojaznosti

Mnogo bi nam trebalo da nabrojimo sve plodove bogobojaznosti pa ćemo spomenuti samo one najvažnije. Prvo, radosne vijesti bogobojaznima, svejedno da li te radosne vijesti i muštuluci dolazali od ljudi ili dolazili u obliku istinitih snova, ili, pak, na samrti od strane meleka, koji će u tom teškom trenutku obradovati bogobojazne. U Kur'anu stoji: *I neka se ničega ne boje i ni za čim nek ne tuguju Allahovi štićenici (evlije), oni koji budu vjerovali i koji su budu Allaha bojali. Za njih su dobre vijesti i na ovome i na onome svijetu.* (Junus, 62.-64.) Nakon što se završilo poslanstvo s Muhammedom, sallallahu alejhi ve

sellem, ljudima su ostale radosne vijesti i nagovještaji. Ako ljudi hvale nekoga zbog njegovih dobrih djela, to je jedan od dobrih predznaka i radosnih nagovještaja za njega. O tome govori sljedeći hadis. Prenosi Ebu Zerr, r.a., da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, upitan: "Šta misliš o čovjeku koji učini dobro djelo pa ga ljudi pohvale zbog toga?" Odgovorio je: "To su dobri znaci i radosne vijesti za vjernika." Drugo, bogobojazne Allah pomaže i daje im sigurnu pobjedu. Na to aludira sljedeći ajet: *I Allaha se bojte, i znajte da je Allah na strani bogobojaznih (muttekija).* (El-Bekara, 194.) Treće, Allah takvog uputi na istinsko i ispravno znanje, kao što stoji u ajetu: *I bojte se Allaha - Allah vas uči, i Allah sve zna.* (El-Bekara, 282.) Uzrok nedostatka istinskog znanja i slabog pamćenja jesu ljudski grijesi, kao i bezvoljnost u pogledu želje za stjecanjem znanja, a uzrok berićeta u stjecanju znanja, povećanja razboritosti i razumijevanja, jeste bogobojaznost. Imam Šafija je pomanjkanje pamćenja izrazio u stihovima:

"Požalih se učitelju Vekiu na slabost pamćenja

A on mi reče da se okanim griješenja

Jer, znanje je svjetlo Allahovo

I On Svog svjetla ne daje grješnicima."

Četvrto, bogobojaznost je uzrok upute i sposobnosti razlikovanja istine od zablude, na šta aludira kur'anski ajet: *O vjernici, ako se budete Allaha bojali, On će vam sposobnost darovati pa ćete istinu od neistine moći rastaviti.* (El-Enfal, 29.) A etimološko značenje riječi *furkan* jeste - rastaviti noć od dana, svjetlo od tame.

Peto, bogobojaznost je uzrok brisanja grijeha. Uzvišeni je objavio: *A da sljedbenici Knjige vjeruju i grijeha se čuvaju, Mi bismo prešli preko ružnih postupaka njihovih i sigurno bismo ih uveli u džennetske bašče uživanja.* (El-Ma'ide, 65.) Šesto, bogobojaznost je uzrok olakšavanje životnih prilika, uzrok opskrbe odakle se čovjek i ne nada i izlaz iz svake situacije. O tome govore sljedeći ajeti: *A onome ko se Allaha boji, On će izlaz naći i opskrbit će ga odakle se i ne nada. A onome ko se Allaha boji, On će sve ono što mu treba dostupnim učiniti.* (Et-Talak, 2.-4.) Sedmo, bogobojaznost je put stjecanja Allahove ljubavi i ljubavi meleka. U hadisu koji prenosi Ebu Musa el-Eš'ari stoji da je Poslanik, sallallahu

alejhi ve sellem, rekao: "Kada Allah zavoli nekog čovjeka, onda On zovne Džibrila i objavi mu: 'Allah voli tog i tog vjernika pa ga i ti zavoli!' Onda se Džibril obrati stanovnicima nebesa i kaže im: 'Allah voli tog i tog vjernika pa ga i vi zavolite!' I meleki ga zavole, a zatim se ta ljubav prenese i na Zemlju i zavole ga stanovnici Zemlje." (Buharija i Muslim) Osmo, bogobojazni će biti bliski Allahu na Sudnjem danu i radovat će se susretu s Njim. Na to upućuju sljedeći ajeti: *Oni koji su se Allaha bojali bit će u džennetskim baščama i pored rijeka na mjestu u kome će biti zadovoljni, kod Vladara Svemoćnoga.* (El-Kamer, 54.-55.) Deveto, bogobojaznost je uzrok spasa od kazne na dunjaluku i na ahiretu. Uzvišeni je objavio: *A one koji su vjerovali i Allaha se bojali Mi smo spasili.* (Fussilet, 18.) Deseto, Allah je obećao čuvati i zaštititi i potomstvo bogobojaznih ljudi što potvrđuje ovaj ajet: *A što se onoga zida tiče - on je dvojice dječaka, siročadi iz grada, a pod njim je zakopano njihovo blago. Otac njihov je bio dobar čovjek i Gospodar tvoj želi, iz milosti Svoje, da oni odrastu i izvade blago svoje.* (El-Kehf, 82.) U ajetu se naglašava da su roditelji tih dječaka bili dobri i bogobojazni vjernici pa je zbog njihove bogobojaznosti, Allah spustio Svoju milost i blagoslov i na njihovo potomstvo.

Prenosi se da je poznati tabiin, Muhammed ibn Munkedir, rekao: "Allah čuva dijete bogobojaznog čovjeka i unuče i mjesto u kojem njegovo dijete živi i mjesta oko njega. Oni su neprestano pod Allahovom zaštitom." A Seid ibn Musejjeb je rekao svome sinu: "Sinko moj, ja klanjam mnogo rekata nafila-namaza nadajući se da će Allah i tebe spasiti preko te nafile", a zatim je proučio gornji ajet iz sure El-Kehf.

Osobine bogobojaznih

Možda će neko upitati: A kako prepoznati bogobojazne ljude i kako čovjek može znati da li je bogobojazan? Bogobojazni ljudi se mogu lahko prepoznati, jer oni posjeduju sljedeće osobine: Prvo, istinske *muttekije* vjeruju u *gajb* (nevidljivi svijet) i to s potpunim ubjeđenjem. Upravo tako ih je i Kur'an opisao: *Ova Knjiga, u koju nema nikakve sumnje, uputstvo je svima onima koji se budu Allaha bojali; onima koji u nevidljivi svijet budu vjerovali.* (El-Bekara, 2.-3.) Drugo, oni se drže iskrenosti i istinoljubivosti u riječima i djelima. U Kur'anu stoji: *A onaj koji donosi Istinu i oni koji u nju vjeruje, oni su bogobojazni.* (Ez-

Zumer, 33.) Treće, oni maksimalno poštuju Allahove propise. O tome Allah u Kur'anu veli: *Eto toliko! Pa ko poštiva Allahove propise - znak je čestita (bogobojazna) srca.* (El-Hadždž, 32.) Četvrto, bogobojazni se uvijek drže pravednosti i sude po pravdi pa makar se radilo o njima samima ili njihovim bližnjim, pokoravajući se Allahovoj naredbi: *O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti (bogobojaznosti), i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite.* (El-Ma'ide, 8.) I peto, bogobojazni slijede put Allahovih poslanika, iskrenih ljudi i dobrih vjernika i nastoje da budu u njihovom društvu na ahiretu, slušajući oporuku Gospodara svjetova: *O vjernici, bojte se Allaha i budite s onima koji su iskreni!* (Et-Tevba, 119.)

ES-SIDK - ISTINOLJUBIVOST

Ko mi garantira istinoljubivost, ja mu garantiram Džennet

Istinoljubivost je temeljna osobina islamskog vjerovanja i ahlaka. Ona je istinska blagodat čiji se plodovi i koristi ne mogu izbrojati. Vrijednost istinoljubovosti je neprocjenjiva, a nagrada za nju je neizmjerna. Istinoljubivost je drugo ime za put spasa i sreće. To je blago za kojim tragaju istinski znalci, opskrba je pobožnih i iz njenog stabla granaju se sve druge vrline i moralne vrijednosti. Ona je znak raspoznavanja između munafika i iskrenih vjernika, između stanovnika Džennеta i stanovnika Džehennema. To je Allahova sablja na Zemlji koja ništa ne dohvati a da ga ne presiječe. Ko tim putem krene nikada se neće kajati, ko jezikom istinoljubivosti govori bez sumnje će pobijediti svoje oponente. Istinoljubivost je duša svakog djela i simbolizira vrata koja vode blizini Gospodara svjetova. Temelj je vjere i glavni stup ubjeđenja. Ona seže do samog poslanstva, najuzvišenijeg stepena do kojeg čovjek uopće može doći, a s tog uzvišenog stepena teče rijeka Istine koja se zatim iz poslaničkih srca ulijeva u srca iskrenih i istinoljubivih vjernika.

Šta je to sidk?

Objašnjavajući suštinsko značenje riječi *sidk* - istinoljubivost, neki islamski učenjaci su kazali da to znači: "Podudarnost ljudske tajnosti i javnosti, jer kod lažova je vanjština i javnost bolja od njegove tajnosti, kao i kod munafika." Drugi su kazali da *sidk* znači: "Reći istinu onda kada ti prijeti stradanje" ili "reći istinu pred onim čije se kazne bojiš i čijoj se dobroti nadaš". Također je rečeno: "Istinoljubiv je onaj koji se priprema za smrt a ne stidi se svoje tajnosti ako bi mu je Allah otkrio." Jusuf ibn Esbat je rekao: "Da jednu noć budem iskren i istinoljubiv prema Allahu, draže mi je nego da vodim džihad na Allahovom putu." Neki su opet rekli: "Ko ne izvršava trajne farzove, od njega se ne primaju ni vremenski određeni farzovi." Na pitanje: "Šta znači trajni farz", uslijedio

je odgovor: "To je istinoljubivost." Rečeno je također: "Drži se istinoljubivosti čak i onda kad se bojiš da bi ti ona mogla štetiti, vidjet ćeš da će ti sigurno koristiti, a ostavi laž čak i onda kada smatraš da će ti koristiti, jer će ti sigurno štetiti."

Budite s onima koji su istinoljubivi

Allah je naredio vjernicima da budu istinoljubivi i da budu s istinoljubivima a zauzvrat ih čeka nagrada koju je Allah pripremio za Svoje odabrane robove. Uzvišeni je objavio: *O vjernici, bojte se Allaha i budite s onima koji su iskreni!* (Et-Tevba, 119.) Zatim: *Oni koji su poslušni Allahu i Poslaniku bit će u društvu vjerovjesnika, i pravednika (istinoljubivih), i šehida, i dobrih ljudi, kojima je Allah milost Svoju darovao. A kako će oni divni drugovi biti!* (En-Nisa', 69.) Osim toga, Allah nas putem Kur'ana podučava da na Sudnjem danu ljudima neće koristiti ništa osim istinoljubivosti i iskrenosti. Tako u suri El-Ma'ide, stoji: *Allah će reći: "Ovo je Dan u kome će iskrenima od koristi iskrenost njihova biti; njima će džennetske bašče, kroz koje teku rijeke, pripasti, vječno i dovijeka će u njima ostati. Allah će zadovoljan njima biti, a i oni Njime. To će veliki uspjeh biti!"* (El-Ma'ide, 119.) U Kur'anu je na različitim mjestima spomenuto pet stanja uz koja se veže istinoljubivost ili *sidk*. To su: *mudhalu sidkin, muhredžu sidkin, lisane sidkin, kademu sidkin i mak'adu sidkin*. Što se tiče prve dvije sintagme: *mudhalu sidkin* i *muhredžu sidkin*, one u jezičkom smislu, doslovno prevedene, znače "ulazak s istinom" i "izlazak s istinom". A u terminološkom smislu to znači da svaki korak muslimana i muslimanke mora biti sa istinom i zbog istine, sa Allahom i u ime Allaha. U tom smislu, komentatori Kur'ana navode kao primjer Bitku na Bedru, kada su muslimani izašli s istinom i u borbu ušli s istinom, za razliku od nevjernika, koji su izašli da se bore protiv istine i protiv nositelja Istine, pa su doživjeli poraz i poniženje. Tako je bilo i prilikom odbrane Medine, oslobađanja Mekke itd. To se također može prenijeti na kompletan ljudski život. Niko iz svoje kuće ne izađe niti uđe u grad ili tržnicu ili ode na posao a da to nisu izlasci i ulasci u ime istine ili u ime laži. Zavisi od toga je li onaj ko izlazi i ulazi na Istini, je li iskreni vjernik ili nije, a od njega zavisi i njegova nagrada i kazna i konačni ishod - na dunjaluku i na ahiretu. Gornje dvije sintagme spomenute su u Kur'anu u sljedećem ajetu: *I reci: "Gospodaru moj, učini da umrem (mudhale sidkin) a da si Ti zadovoljan mnome i učini da iz mrtvih ustanem*

(muhredže sidkin) a da si Ti zadovoljan mnome i daruj mi od Sebe snagu koja će mi pomoći." (El-Isra', 80.) Što se tiče sintagme, *lisane sidkin* - ona znači lijep spomen u budućim generacijama, kakav je Allah podario Ibrahimu, a.s., i njegovim potomcima. Tako u suri Merjem, stoji: *I darovasmo im svako dobro i učini smo da budu hvaljeni i po dobru spominjani (lisane sidkin alijja).* (Merjem, 50.)

Sintagmu *kademu sidkin*, koja je spomenuta u suri Junus, u drugom ajetu: *A vjernike obraduj divnom nagradom (kademe sidkin) kod Gospodara njihova!*, neki mufessiri tumače kao Džennet, drugi opet kažu da to znači poslanstvo Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, a treći da se to odnosi na dobra djela. Zapravo, suština je u tome, na što upućuje i jezičko značenje riječi *kadem*, da će svaki čovjek na Sudnjem danu naći ono što je pripremio i uradio. Pošto su vjernici pripremili iskreno vjerovanje i dobra djela, njima je, kao nagrada, pripremljen Džennet ili mjesto u Džennetu. Slično značenje ima i sintagma *mak'adu sidkin*, koja se spominje u suri El-Kamer: *Oni koji su se Allaha bojali bit će u džennetskim baščama i pored rijeka, na mjestu u kome će zadovoljni biti (mak'adi sidkin), kod Vladara Svemoćnoga.* (El-Kamer, 54.-55.) Dakle, to je mjesto u Džennetu ili sâm Džennet, a termin *sidk* - istinitost, istinoljubivost, koji je spomenut uz Džennet, upućuje na njegovu istinitost, trajnost, potpunost i korist.

I kao što Kur'an naređuje i preporučuje istinoljubivost, tako isto je i Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, u mnogim svojim hadisima pohvalio i preporučio istinoljubivost. U jednom od tih hadisa, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Preporučujem vam istinoljubivost jer ona vodi dobročinstvu, a dobročinstvo vodi u Džennet. Čovjek ustrajava u istinoljubivosti sve dok kod Allaha ne bude upisan kao istinoljubiv. Čuvajte se laži jer laž vodi u razvrat i griješenje, a griješenje vodi u vatru. Čovjek ustrajava u laži sve dok kod Allaha ne bude upisan kao lažac." (Buharija i Muslim) U drugoj predaji stoji: "Garantirajte mi šestero ja ću vama garantirati Džennet: da ćete govoriti samo istinu, da ćete ispuniti ono što obećate, da nećete iznevjeriti ono što vam je povjereno, da ćete čuvati svoje spolne organe od bluda, da ćete obarati pogled i da ćete čuvati ruke od posezanja za haramom." (*Sahihu-l-džami'*) A u hadisu koji prenosi Abdullah ibn Amr ibn As, stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Najbolji su oni ljudi koji su čistih srca, koji ne mrze i ne zavide i koji su istinoljubivi." (*Sahihu-l-džami'*)

Odlika Allahovih poslanika

Istinoljubivost je bila osobina svih poslanika pa tako i posljednjeg Allahovog poslanika, Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem. To su mu potvrdili čak i nevjernici koji su se borili protiv njega. Tako u predaji koju su zabilježili Buharija i Muslim u svojim *Sahihima*, stoji: "Kada je Allah objavio: *I opominji svoju bližu rodbinu!*, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, popeo se na brdo Safu i pozvao je svoju rodbinu i rođake. Kada su se okupili, on ih je upitao: 'Ako bih vam rekao da se neprijateljska konjica krije iza ovog brda i želi da vas napadne, da li biste mi vjerovali?' Odgovor je bio jednoglasan: 'Od tebe nikada nismo čuli niti iskusili laž.'" Zatim, kada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, primio prvu objavu i došao kući uplašen, supruga Hatidža ga je tješila i bodrila, rekavši mu: "Tako mi Allaha, sigurno te Allah neće poniziti i izdati, jer ti održavaš rodbinske veze, istinoljubiv si i uvijek govoriš samo istinu ..." I to je ono što mu je pomoglo u toku njegove poslaničke misije i zbog čega su mnogi prihvatili islam, jer su ga poznavali kao iskrenog i istinoljubivog.

Primjer istinoljubivosti bio je i Allahov poslanik, Jusuf, a.s. Zato nije čudo što je ga je upravo po tom svojstvu nazvao njegov zatvorski drug kada je došao da mu Jusuf, a.s., protumači zbrkani san koji je sanjao vladar u Egiptu. *"Jusufe, o prijatelju, (o istinoljubivi čovječe - ejjuhe-s-siddiku), protumači nam šta znači: sedam nršavih krava pojede sedam debelih: i sedam klasova zelenih i sedam drugih sasušenih, - pa da se vratim ljudima, da bi oni saznali."* (Jusuf, 46.)

Osim Allahovih poslanika, postoje ljudi koji će ostati upamćeni po istinoljubivosti. Jedan od njih je poznati ashab Allahov Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, Ebu Bekr, r.a., kojem su Kur'an i Sunnet potvrdili istinoljubivost. Spomenut ćemo jedan hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, javno pohvalio ovog ashaba i spomenuo njegovu istinoljubivost. Naime, u hadisu koji prenosi Ebu Derda stoji da je on rekao: "Bio sam u društvu s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, kada je došao Ebu Bekr, pridržavajući rukama svoj ogrtač, pa je nazvao selam i sjeo pred Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, rekavši: 'Ja sam se sporio sa Omerom, pa sam prenaglio i pokajao sam se zbog toga. Nakon toga sam otišao kod njega da tražim halala, ali je on odbio da mi oprosti. I evo došao sam da se tebi požalim, Allahov Poslaniče.' Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, mu je rekao: 'Allah ti se

smilovao, Ebu Bekre!', i to je ponovio tri puta. Nedugo zatim i Omer se pokajao zbog onoga što je učinio, pa je otišao kod Ebu Bekra da se izvini, ali ga nije našao. Onda je i on došao kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i rekao da je učinio zulum Ebu Bekru. Na to je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: 'Allah me je poslao kao poslanika, pa ste rekli: -Laže!, a Ebu Bekr je rekao: -Istinu govori! On je svoj život i imetak žrtvovao za islam pa hoćete li ostaviti na miru mog prijatelja?!".

Istinoljubivost u riječima, djelima i namjerama

Istinoljubivost se podjednako odnosi na riječi, djela i namjere (*nijjet*). Što se tiče riječi, to znači da čovjek uvijek govori istinu i da se čuva laži u svakodnevnom govoru, kao i kod svjedočenja, zakletve i sl.

Koliko je krivokletstvo strano iskrenim vjernicima, svjedoči i sljedeća priča. Naime, jedanput je Isa, a.s., vidio čovjeka kako krade pa mu je rekao: "Ukrao si!" On je odgovorio: "Nisam, tako mi Allaha!" Na te riječi Isa, a.s., je rekao: "Vjerujem u Allaha, a ne vjerujem svojim očima." Allahov poslanik, Isa, a.s., jednostavno nije mogao zamisliti da se neko može krivo zakleti Uzvišenim Allahom pa se pokajao zbog onoga što je rekao, iako je onaj kojeg je okrivio za krađu, zaista ukrao.

Istinoljubivost u djelima je važna koliko i u riječima, a često je i važnija, jer laž u djelima može imati gore posljedice od laži u riječima. To potvrđuje postupak Jusufove, a.s., braće koji su, kako bi ubijedili oca da je Jusufa pojeo vuk, zaklali ovcu i njenom krvlju natopili Jusufovu košulju. A nakon toga su došli ocu plačući, što je sve skupa trebalo uvjeriti Jakuba, a.s., u istinitost njihove tvrdnje. Međutim, Jakub, a.s., je bio pronicljiviji i mudriji nego su oni i mislili. Čudio se tom pametnom "vuku" koji je uspio izvući iz košulje njegovog sina Jusufa, a da na košulji nisu ostali tragovi ni od njegovih zuba ni od kandži. Jusufova braća su zapravo spojili laž u riječima i djelima i posljedice te laži bile su katastrofalne. Istinoljubivost je također važna i u namjeri ili nijjetu i ako je nijjet pogrešan, on može upropastiti i najveća dobra djela. Dokaz za to je hadis u kojem stoji da će prvi kojima će se presuditi na Sudnjem danu i koji će zbog lošeg nijjeta biti bačeni u vatru, biti: mudžahid, alim i bogataš koji je dijelio imetak, jer se nisu ni borili ni učili niti dijelili imetak u ime Allaha, već da bi stekli ugled kod ljudi. (Muslim)

Zabranjena istinoljubivost

Pored toga što je u osnovi pohvalno svojstvo, istinoljubivost nekada može biti pokuđena i zabranjena. To se, između ostalog, odnosi na ogovaranje, koje je po islamu zabranjeno pa makar bila istina to što se priča i iza leđa govori o dotičnoj osobi. A zabranjeno je zbog toga što je to sramoćenje i otkrivanje tuđih mahana i što se ogovaranjem ne postiže ništa osim zla, smutnje i kvarenja međuljudskih odnosa. Zatim, odlazak vračarima i smatranje istinitim njihove vradžbine. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Ko ode vračaru i povjeruje u ono što kaže, on je postao nevjernik u ono što je objavljeno Muhammedu, sallallahu alejhi ve sellem." (Ebu Davud i Tirmizi) U drugoj predaji stoji: "Ko ode vračaru pa ga pita za nešto, ne prima mu se namaz četrdeset dana." (Muslim) Osim toga, ne smatra se istinoljubivošću potvrđivanje kao istine svega onoga što vladari zulumćari govore i čine. Na to aludira hadis koji prenosi Ka'b ibn Udžre, u kojem stoji: "Rekao mi je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem: 'O Ka'b, utječem se Allahu za tebe od vladara koji će doći poslije mene. Ko ih bude posjećivao na njihovim dvorovima i potvrdivao kao istinito ono što govore i pomagao ih u njihovom zulumu, on nije moj niti sam ja njegov i takav neće moći pristupiti mom Havdu - izvoru, na Sudnjem danu. A onaj ko ih bude posjećivao, ili ih ne posjećivao, a ne povjeruje u njihove laži i ne bude ih pomagao u njihovom zulumu, on je moj i ja sam njegov, i imat će pristup mom Havdu.'" (Tirmizi)

Odgajanje djece na istinoljubivosti

Islam posebnu pažnju posvećuje odgoju mladih naraštaja i snažno naglašava potrebu da se djeca odgajaju na iskrenosti i istinoljubivosti kako bi od malih nogu zavoljela plemenita svojstva islamskog ahlaka. Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, koristio je svaku priliku da ukaže na važnost istinoljubivosti u odgoju djece. O tome govori i sljedeća predaja. Naime, ashab Abdullah ibn Amir je rekao: "Jednog dana dok je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, sjedio je u našoj kući, majka me je zvala: 'Dođi da ti nešto dadnem!' Tada joj se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obratio, riječima: 'Šta si mu mislila dati?' Rekla je: 'Datule.' Na to je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem,

kazao: 'Da si ga zovnula, a da mu nisi ništa dala, to bi ti bilo upisano kao laž.'" (Ebu Davud) U drugoj predaji stoji: "Ko pozove svoje dijete obećavši mu da će mu nešto dati pa mu ne dadne, to mu se piše kao laž." (*Sahih et-tergib ve-t-terhib*)

Na kraju, treba spomenuti jednu životnu oblast i zanimanje u kojem je istinoljubivost najbitnija, a najčešće je tamo nema. To je trgovina. Vjerovatno se svi slažu da je danas, nakon političke scene, laž najviše prisutna na pijacama i općenito u trgovini. I onda se ljudi pitaju zašto nemaju berićeta u trgovini, a oni non-stop rade. Zaboravljaju da berićeta nema bez istinoljubovosti. Na to je upozorio Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekavši: "Prodavac i kupac imaju pravo izbora (raskida, opoziva, poništenja kupoprodajnog ugovora, kupovanja ili vraćanja kupljene stvari) dok se ne razidu. Ako su bili iskreni i ako su objasnili sve pojedinosti i mahane robe, Allah će im dat berićet u trgovini. A ako su prikrili mahane i lagali jedan drugome, uskraćen je berićet u njihovoj trgovini."(Buharija i Muslim) Mi upravo živimo u vremenu kada je laž postala trend i sredstvo brze zarade, a istinoljubivost mahana i naivnost. Kao da su se u našem vremenu obistinile riječi Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem: "Doći će vrijeme obmana, u kojem će ljudi vjerovati lažovu, a istinoljubivog će utjerivat u laž. Prevaranta će smatrati povjerljivim, a povjerljivog čovjeka će nazivati prevarantom." (Ibn Madže) No, to ne smije pokolebati vjernike da ne govore istinu i da ne budu uz one koji vole i brane istinu. Ne smije ih obmanuti malobrojnost istinoljubivih pa da se priklone mnoštvu lažljivaca. Oni moraju biti poput bisera među običnim kamenjem, tako da se uvijek vidi i do izražaja dođe čistota njihove vjere i ljepota njihovog morala.

EL-ISTIKAMA - USTRAJNOST U VJERI

Potvrda riječi dobrim djelima

U arapskom jeziku, riječ *istikamet* znači postojanost i ustrajnost na nekom putu, bez krivudanja, skretanja, odstupanja i odustajanja. Na osnovu toga, za put koji je prav kaže se da je *mustekim*. Što se tiče šerijatskog, odnosno terminološkog značenja, može se reći da je *istikamet* višeznačna riječ, jer u sebi sadrži i podrazumijeva mnoštvo različitih osobina koje bi trebale krasiti iskrenog i ustrajnog vjernika. Ovdje ćemo izdvojiti i spomenuti nekoliko značenja riječi *istikamet*, kako su je razumjeli poznati islamski učenjaci i imami.

Ebu Bekr, r.a., je rekao: "Istikamet znači da vjernik ni na koji način ne čini širk Allahu."

Omer, r.a., je rekao: "To znači da čovjek ustraje u izvršavanju Allahovih naredbi i ostavljanju zabrana i da ne ševrda poput lisice kad želi zabaciti trag."

Osman, r.a., je rekao: "Istikamet znači potpunu iskrenost u djelima."

Alija, r.a., je rekao: "To znači dosljedno izvršavanje farzova."

Sufjan es-Sevri je rekao: "Značenje istikameta je da vjernik svoje riječi potvrdi svojim djelima."

Fudajl ibn Ijad je rekao: "To je odricanje od prolaznog a žudnja za vječnim." Ta osobina zapravo simbolizira sredinu između pretjerivanja i popuštanja u vjeri. U tom smislu treba razumijeti i hadis od Sufjana ibn Abdullaha es-Sekafija u kojem stoji: "Rekao sam: 'Allahov Poslaniče, reci mi nešto o islamu što neću morati pitati nikog drugog nakon tebe?' Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je odgovorio: 'Reci: -Vjerujem u Allaha', i ustraj u tome.'" A u hadisu koji prenosi ashab Sevban, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Budite ustrajni u vjeri koliko god možete, znajte da je najbolje djelo namaz i da abdest čuva samo istinski vjernik." (Ibn Madže)

Osijedila ga sura Hud i njene sestre

Temelj *istikameta* ili postojanosti je u srcu - ako je ono ustrajno, ustrajni su i ostali dijelovi tijela, jer je ono vladar u tijelu, a ostali organi su vojska koja mu je potčinjena. Osim srca, organ putem kojeg se najbolje potvrđuje nečija ustrajnost u vjeri jeste jezik, on ima ulogu glasnogovornika srca. Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, skrenuo je pažnju na važnost i odgovornost jezika rekavši: "Kada čovjek osvane, svi njegovi organi kore jezik i govore mu: 'Boj se Allaha u pogledu nas! Mi tebe slijedimo, ako si ti postojan na Pravom putu, i mi smo, a ako skreneš, i mi ćemo.'". (Tirmizi)

U Kur'anu se nalaze mnogobrojni ajeti koji na eksplicitan ili, pak, implicitan način govore o istikametu i naređuju ga, a ovdje ćemo spomenuti nekoliko takvih ajeta. Tako se u suri Fussilet, kaže: *Reci: "Ja sam čovjek kao i vi, samo - meni se objavljuje da je vaš Bog samo jedan Bog, zato se Njemu iskreno (ustrajno) klanjajte i od Njega oprosta tražite! A teško onima koji Njemu druge ravnim smatraju."* (Fussilet, 6.) Zatim: *Oni koji govore: "Naš Gospodar je Allah!" - i istraju na Pravom putu, neka se ničega ne boje, i ni za čim nek ne tuguju.* (El-Ahkaf, 13.) Na istikamet aludira i sljedeći ajet iz sure Hud, koji je, kako ćemo vidjeti, centralni ajet ove sure. U tom ajetu stoji: *Ti idi Pravim putem (ustraj na Pravom putu) kao što ti je naređeno, i nek' tako postupe i vjernici koji su uz tebe, i obijesni ne budite, jer On dobro vidi ono što radite.* (Hud, 112.) Znameniti *mufessir* (komentator) Kur'ana, Ibn Kesir, u komentaru ovog ajeta je rekao: "Allah, dž.š., naređuje Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i vjernicima da ustraju na Istini, jer je to najbolja pomoć u ostvarivanju pobjede protiv neprijatelja, a zabranio je obijest i nasilje, pa makar se radilo i o idolopoklonicima." Koliko je postojanost i ustrajnost na Pravom putu bitna, svjedoči i to da je ta naredba iz sure Hud (zbog toga je to centralni ajet u njoj), osijedila Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem. Naime, u predaji od Ibn Abbasa spominje se da su ashabi, nakon što su primijetili sijede dlake u Poslanikovoj, sallallahu alejhi ve sellem, bradi, začuđeno rekli: "Allahov Poslaniče, osijedio si?!" On im je odgovorio: "Osijedila me je sura Hud i njene sestre." Komentatori Kur'ana navode predaje u kojima se spominje da su sijede vlasi kod Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, bile posljedica, prije svega, ajeta o ustrajnosti ili istikametu koji smo citirali.

Boj se Allaha javno i tajno

Istikamet je uzvišeni cilj svakog vjernika i vjernice i podrazumijeva ustrajnost u vjeri i javno i tajno, dušom i tijelom. To je vjerovanje koje se ukorijeni u srcu, a kasnije se pokaže kroz dobra djela i lijepo ponašanje. Muslimani izvršavaju Allahove naredbe zbog toga što vjeruju da svaki šerijatski propis vodi progresu i popravljanju ljudske nutrine i vanjštine. Upravo na to aludira sljedeći ajet: *Ne griješite ni javno ni tajno! Oni koji griješe sigurno će biti kažnjeni za ono što su zgriješili.* (El-En'am, 120.) Dakle, nije rečeno čuvajte se samo tajnih grijeha ili, pak, samo javnih, već i tajnih i javnih. A javni grijesi su oni koje ljudi mogu vidjeti i čuti kao što su konzumiranje opojnih pića, blud, krađa, ubistvo, psovka, laž, itd., a tajni grijesi se odnose na srce poput mržnje, zavidnosti, samodopadljivosti i sl. Očigledno je da islam pridaje pažnju i vanjštini (formi) i nutrini (suštini). Naravno, u islamu postoje prioriteti i jasno razgraničenje između bitnog i manje bitnog. Međutim, islam teži izgradnji ličnosti koja će voditi računa o svojoj vanjštini kao i o nutrini, islam želi ljude koji se neće poigravati s vjerskim propisima bez obzira koje mjesto oni na ljestvici vrijednosti i prioriteta zauzimali. Kompletna objava, Kur'an i Sunnet, usmjerena je na takvu izgradnju. U jednoj od svojih oporuka ashabu Ebu Zerru, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, skrenuo mu je pažnju na značenje prave pobožnosti i postojanosti u vjeri, rekavši: "Boj se Allaha gdje god budeš! Poslije lošeg, učini dobro djelo, ono će ga izbrisati, i prema ljudima se na najljepši način ophodi." A u hadisu koji prenosi Aiša, r.a., Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Budite postojani ili se trudite da dostignete taj stepen. Uz to, znajte da nikog od vas neće sama njegova djela uvesti u Džennet i da je Allahu najdraže ono djelo koje se ustrajno čini, pa makar bilo i neznatno." (Buharija i Muslim) Komentirajući gornji hadis, Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje, između ostalog, je rekao: "Istikamet znači postojanost i ispravnost u namjeri (*nijjetu*), riječima i djelima, i Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nas upozorava da je taj stepen teško dostići, pa kad je tako, neka se onda vjernici trude da budu blizu tog stepena, kao onaj koji gađa u metu pa ne pogodi u centar, već pored njega." Istikamet čovjeka vodi do najvećih visina morala, čestitosti i pobožnosti. On čuva razum i srce od bolesti, a dušu od nemorala i pokvarenosti. Ukoliko se ostvari na nivou džemata, tek tada daje u cijelosti svoje plodove i donosi mir, sigurnost i blagostanje u

džemat. A ako ponestane želje za ustrajnošću, onda slabi i želja za činjenjem dobrih djela, grijesi se umnože, a pojedinac i džemat polahko ali sigurno skreću s Pravog puta. Zbog toga nas Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, koji je poslat kao milost svjetovima, upozorava: "Ko želi da se sačuva Vatre i uđe u Džennet, neka ga smrt zatekne kao vjernika u Allaha i Sudnji dan, i neka se prema ljudima ophodi onako kako bi volio da se oni ophode prema njemu." (Muslim)

Kako biti ustrajan na Pravom putu?

Istikamet ili postojanost na putu islama je visok stepen i velika blagodat od Allaha. Zbog toga ona zahtijeva odlučnu borbu, mnogo odricanja, znanja i strpljivosti. Ovdje ćemo spomenuti glavne uzroke i sredstva kojima se ostvaruje istikamet.

Ispravnost vjerovanja i snaga ubjeđenja

Ne može se govoriti o ustrajnosti u vjeri bez poznavanja i slijeđenja temeljnih postavki islamskog vjerovanja, odnosno bez slijeđenja ispravne islamske akide. Bilo kakvo skretanje i odstupanje od akide koju su slijedili Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, i njegovi ashabi, znači zapravo skretanje s puta istikame i upućuje na slabost vjerovanja i ubjeđenja. A bez čvrstog ubjeđenja nema ni odricanja, ni strpljivosti, pa prema tome ni ustrajnosti.

Iskrenost u vjeri i slijeđenje sunneta

Nakon upoznavanja s ispravnom akidom dolazi iskrenost u vjeri i slijeđenje sunneta. To su zapravo dva uvjeta da bi dobra djela bila primljena kod Allaha. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Allah ne prima djelo koje nije iskreno i s kojim se ne želi Allahovo lice." (Nesai)

Samoobračun

Na putu istikame, pored čuvanja od tajnih i javnih grijeha, vjernik i vjernica su dužni konstantno vršiti samoobračun, također da kod njih dominira svijest da ih Allah vidi i čuje u svakoj situaciji i da znaju da će

pred Njim račun polagati. To je ono što vjernike drži "budnim" i ne dozvoljava im da posrnu i skrenu s tog puta. U tom smislu su i kur'anske riječi: *O vjernici, Allaha se bojte, i neka svaki čovjek gleda šta je za sutra pripremio i Allaha se bojte, jer On dobro zna šta radite.* (El-Hašr, 18.)

Dova

Dova je ibadet, ona je oružje obespravljenih i poputnina bogobojaznih. I kad je u pitanju ustrajnost u vjeri, musliman i muslimanka bi trebali stalno učiti sljedeću dovu: "O Ti Koji okrećeš srca, učvrsti moje srce u Tvojoj vjeri." (*Allahumme ja mukallibe-l-kulubi sebbit kalbi ala dinike.*)

Zatim, stalno druženje s Kur'anom i njegovo učenje s razmišljanjem, kao i zikr, odnosno veličanje Allaha. Prenosi se od Ibn Abbasa da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko nije u stanju iskoristiti noć u ibadetu, ko zbog škrtosti ne dijeli imetak, ko zbog straha ne ide u džihad, neka mnogo spominje Allaha i zikr čini." (*Et-Tergib ve-t-terhib*)

Znakovi nedosljednosti u vjeri

Nedostatak istikameta je bolest čija opasnost se može porediti s karcinomom koji uništava i "jede" zdrave ćelije u ljudskom organizmu. Ta bolest ima svoje simptome i jasne znakove, koji kada se pojave, upućuju na hitnu intervenciju i liječenje. Spomenut ćemo neke od tih znakova.

Licemjerstvo, laž i kršenje obećanja

Kako razumjeti onoga ko za sebe tvrdi da je istinski sljedbenik sunneta, a laže, i koji kada nešto obeća, ne ispuni obećanje? Zar se takvi mogu smatrati iskrenim vjernicima?! Ne. To su zapravo ljudi koji čine ibadet samo svojim tijelima, bez duše i iskrenosti. Njihova djela prekrivaju oblaci licemjerstva i želje za pokazivanjem pred ljudima (*rija'*)

i oni u potpunosti zaboravljaju na riječi Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem: "Najgori ljudi na Sudnjem danu bit će dvoličnjaci, koji su pred nekim ljudima pokazivali jedno, a pred drugim drugo lice." (Buharija i Muslim). Zatim: "Tri su osobine munafika: kada govori laže, kada obeća ne ispuni, kada me se nešto povjeri on to iznevjeri." (Buharija i Muslim). Kada su s učenjacima i pobožnim ljudima predstavljaju se tako kao da su najveći vjernici i pobožnjaci, samo da steknu njihovo povjerenje a kada su u društvu grješnika, onda čine ono što i oni kako bi se poistovijetili s njima i nimalo se ne stide niti kaju. Upozoravajući na opasnost licemjerstva, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Ko bude na ovome svijetu imao dva lica na onome svijetu će imati dva jezika od vatre." (Ebu Davud)

Pogrešno razumijevanje harama

Ima ljudi koji sebe smatraju dosljednim sljedbenicima sunneta i postojanim u vjeri, i koji drugima prigovaraju zbog njihove nedosljednosti i činjenja harama, a zapravo oni sami čine veće grijehe od onih kojima prigovaraju. Naprimjer, govore da je haram brijati bradu, a zaboravljaju da je ogovaranje, kojem su skloni, mnogo veći grijeh od brijanja brade, jer je to direktan napad na čast muslimana. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Najgora vrsta kamate je napasti na čast muslimana." (Ebu Davud). U drugoj predaji stoji: "Ko zaštiti čast muslimana od onoga ko ga ogovara, Allah je obećao zaštititi ga od Vatre na Sudnjem danu." (Tirmizi)

Loš ahlak

Mnogo je muslimana koji za sebe tvrde da su dobri vjernici, ali se to po njihovom ahlaku i ponašanju ne može vidjeti. Naprotiv, prije bi se moglo zaključiti da je njihova vjera slaba, jer su grubi, nekulturni, osorni, nepristupačni i jer s podozrenjem i nipodaštavanjem gledaju na one koji nisu kao oni. A onaj ko zaista želi saznati kakav je vjernik, neka svoju vjerničku priliku pogleda u ogledalu hadisa u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Allahu su najdraži oni ljudi koji najviše koriste ljudima, a Allahu najdraže djelo je obradovati

muslimana ili otklonuti od njega nevolju, ili mu pomoći da vrati dug, ili ga nahraniti ako je gladan. Draže mi je otići s bratom muslimanom da mu pomognem u nekom njegovom poslu, nego boraviti u itikafu u svom mesdžidu mjesec dana. Ko savlada srdžbu Allah će mu pokriti mahane. Ko se savlada u nastupu srdžbe i ne kazni onoga zbog koga se rasrdio, a u mogućnosti je da ga kazni, Allah će mu srce ispuniti zadovoljstvom na Sudnjem danu. Ko pomogne bratu muslimanu u nekoj njegovoj potrebi sve dok je u potpunosti ne obavi, Allah će učvrstiti njegove korake, onoga dana kada će se mnogi poskliznuti. Zaista loš ahlak upropaštava djela kao što sirće upropaštava med." (*Sahihu-l-džami'*)

Oholost

Oholost je nespojiva s vjerom u Allaha i nezamislivo je da se to svojstvo nađe kod iskrenih vjernika. Ona je najčešći razlog neprihvatanja Istine i odbijanja poziva Allahovih poslanika. Oholi ljudi uobražavaju da su oni posebni, da njihovim venama teče drugačija krv i da su bolji od drugih. Zbog toga, ma kako se doimala njihova vanjština i ma koliko ibadeta činili u formalnom smislu, oholi ljudi se nikada ne mogu svrstati u red postojanih vjernika. Nije onda čudno što je mudri Lukman, savjetujući svoga sina, između ostaloga, upozorio na pogubnost oholosti, rekavši: *I, iz oholosti, ne okreći od ljudi lice svoje i ne idi zemljom nadmeno, jer Allah ne voli ni gordog ni hvalisavog.* (Lukman, 18.) A Abdullah ibn Mes'ud prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "U Džennet neće ući onaj u čijem srcu bude i trun oholosti." Onda je neko kazao: "Allahov Poslaniče, ima ljudi koji se vole lijepo obući", pa je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio: "Allah je lijep i voli ljepotu. Oholost je odbijanje istine i omalovažavanje ljudi." (Muslim) U drugom hadisu, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Tri su skupine ljudi s kojima Allah, dž.š., na Sudnjem danu neće govoriti, niti će ih očistiti, niti pogledati i njih čeka bolna kazna: starac bludnik, vladar lažov i oholi siromah." (Muslim)

Slatki plodovi istikameta

Allah, dž.š., je onima koji su ustrajni na istini podario velike blagodati, počasti i stepene, na dunjaluku i na ahiretu. Tako u suri Fussilet stoji: *Onima koji govore: "Gospodar naš je Allah", pa poslije ostanu pri tome - dolaze meleki: "Ne bojte se i ne žalostite se, i radujte se Džennetu koji vam je obećan."* (Fussilet, 30.-32.)

Dakle, jedna od blagodati je i ta što postojanim vjernicima dolaze meleki s radosnim vijestima o onome što ih čeka prilikom smrti, u kaburu i prilikom proživljenja. Komentirajući ovaj ajet, Ata' je rekao: "To znači, ne bojte se odbijanja vaših dobrih djela ona su već primljena, i ne strahujte za vaše grijehe oni su već oprošteni." A Ibnu-l-Kajjim je kazao: "Postojani vjernici su počašćeni mnogobrojnim blagodatima na dunjaluku, a prije svega smirenošću i sigurnošću u njihovim srcima i srećom zbog islama, imana i Kur'ana, a u *berzehu* (zagrobnom životu) bit će im otvorena vrata Dženneta pa će osjećati njegov zadah i miris, a mezar će im postati džennetska bašča, dok će na ahiretu biti presretni uživajući u blagodatima Dženneta kod Gospodara svjetova." Sljedeća nagrada za istikamet jeste zadovoljstvo u srcu. Rekao je Ibn Tejmijje: "Moja džennetska bašča je u mojim grudima. Ako me ubiju, ja sam šehid, ako me zatvore u tamnicu, to je osamljivanje sa mojim Gospodarom u ibadetu, a ako me protjeraju iz države, to je moj turizam na Allahovom putu." Zatim, zadovoljstvo sa sudbinom i Allahovom odredbom. Oni koji su ustrajni i čija osobina je istikamet, zadovoljni su sa sudbinom, jer znaju da se u svemu onome što im je Allah odredio krije neizmjerna mudrost. Prenosi se da je Urvetu ibn Zubejru umro sin, pa kada je saznao za to, rekao je: "Gospodaru moj, Ti si mi podario sedam sinova, a samo jednog si mi uzeo. Pa, ako si uzeo i ostavio si." I na kraju, čistota prsa i moć čiste ljubavi. Postojani vjernici posjeduju čistu, nepatvorenu i bezuvjetnu ljubav prema vjernicima i njihova prsa su čista od zavidnosti, zluradosti i mržnje prema njima. Oni nastoje svoje ponašanje uskladiti s hadisom u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Niko od vas neće biti pravi vjernik dok ne bude želio svome bratu ono što želi i sebi." (Buharija i Muslim)

ES-SABR - STRPLJIVOST

Strpljivi će bez računa biti nagrađeni

Govoreći o definiciji strpljivosti u svojoj knjizi *Zemmu-l-heva*, Ibnu-l-Dževzi je, između ostalog, rekao: "*Sabr* u jeziku znači zabraniti, zatvoriti, suzdržati i onaj ko nekome nešto zabrani on ga samim tim tjera da trpi i sabura. Mjesec ramazan se naziva mjesecom strpljivosti jer se u tim danima vjernici sustežu od jela, pića i intimnog odnosa. Dakle, strpljiv je onaj koji se susteže od onoga za čim teži njegova duša, kao i onaj koga je pogodilo iskušenje, pa on u ime Allaha trpi i podnosi to iskušenje bez očajavanja i srdžbe."

Neko je upitao Džunejda o značenju strpljivosti pa je rekao: "Strpljivost je dočekivanje bola i iskušenja bez ljutnje i srždbe." A Zunun el-Misri je rekao: "Strpljivost znači udaljavati se od prijestupa, biti smiren u srdžbi i prikazivati se bogatim u stanju siromaštva te ne jadati se ljudima."

Postoje dvije vrste jadikovanja ili jadanja. Jedno je jadanje Allahu na svoje stanje i ono ne poništava sabur. Primjer za to je Jakub, a.s., koji je, nakon što je izgubio sina Jusufa, govorio: "*Ja tugu svoju i jad svoj pred Allaha iznosim, a od Allaha znam ono što vi ne znate*" - *reče on.* (Jusuf, 86.) A drugo je jadanje ljudima na težinu stanja i iskušenja. Ova vrsta jadanja je u suprotnosti sa strpljivošću i ona je zapravo poništava. Jedan pobožnjak je čuo čovjeka kako se žali svome drugu na svoje teško materijalno stanje pa mu je prišao i rekao: "Kako te nije stid da se žališ na Milostivog Gospodara, onome ko te ne razumije i ko nema milosti."

Vrste strpljivosti

U islamskoj literaturi spominju se tri vrste strpljivosti: strpljivost u pokornosti Allahu, strpljivost u ostavljanju grijeha i strpljivost na udarcima sudbine.

Sabr ili strpljivost u pokornosti Allahu postiže se prije svega spoznajom i sviješću da su posljedice pokornosti sretan kraj na dunjaluku i vječna nagrada na ahiretu.

Ibnu-l-Kajjim el-Dževzi je u svojoj knjizi *Tariku-l-hidžretejn* nabrojao sljedeće uzroke strpljivosti u sustezanju od grijeha. Prvo, svijest o odvratnosti grijeha i spoznaja da je Allah zabranio grijehe kako bi čovjek zaštitio i sačuvao svoju dušu od poroka koji je upropaštavaju kao što brižan otac čuva i štiti svoje dijete od svega što bi mu moglo štetiti. To je uzrok koji bi svakog razumnog čovjeka trebao odvratiti od grijeha, čak i onda kada se taj grijeh ne bi vezivao za kaznu na Sudnjem danu. Drugo, stid od Allaha. Iskreni i ubijeđeni vjernici znaju da ih Allah vidi i čuje i oni se stide da ih Allah vidi u grijehu te strahuju da ne izazovu Njegovu srdžbu. Treće, čuvanje blagodati koje nam je Allah podario, jer grijesi poništavaju blagodati tako da kad god čovjek počini grijeh, od njega ode neka blagodat, shodno počinjenom grijehu, a kada se pokaje i vrati u okrilje pokornosti Allahu, onda se vrate i blagodati. Neko od islamskih učenjaka je rekao: "Učinio sam grijeh zbog kojeg godinu dana nisam bio u stanju da ustajem na noćni namaz." Drugi je kazao: "Zbog grijeha koje sam počinio uskraćeno mi je razumijevanje Kur'ana." Četvrto, strah od Allahove kazne, a to se postiže iskrenim vjerovanjem u Njegovu prijetnju i obećanje, vjerovanjem u Allaha, vjerovanjem u objavljene Knjige i Allahove poslanike. Uzvišeni je objavio: *A Allaha se boje od robova Njegovih - učeni.* (Fatir, 28.) Rečeno je: "Dovoljno je čovjek učen ako je bogobojazan, a dovoljno je neznalica ako je obmanut u pogledu Allahove nagrade i kazne." Peto, ljubav prema Allahu. Onaj koji voli pokoran je Onome kojeg voli. Što je snaga ljubavi u srcu veća, pokornost je jača kao i ostavljanje grijeha. U tom smislu su i riječi Omera, r.a.: "Divan li je vjernik Suhejb, i kada ne bi posjedovao strah od Allahove kazne, on ne bi činio grijehe." Šesto, svijest o lošim posljedicama i tragovima koje ostavljaju grijesi, kao što su: crnilo na licu, tmina u srcu, tjeskoba u grudima, tuga i beznađe, očaj i depresija, kukavičluk, zaboravljanje naučenog znanja, nestanak sigurnosti i osjećaj straha i usamljenosti. Grješnik osjeti žestinu vatre u svom srcu prije Sudnjeg dana i prije džehennemske vatre koja će do srca dopirati.

Strpljivost na iskušenjima

Postoje mnogi razlozi koje bi vjernike trebali motivirati i podstaknuti na strpljivost na iskušenjima i udarcima sudbine a mi ćemo spomenuti neke od njih. Prvo, dokazi o nagradi i sevabima za iskušenje kao i dokazi o tome da iskušenja brišu grijehe i da su dio sudbine koju je Allah odredio i koja je zapisana prije nego što je čovjek i stvoren, tako da očajavanje

neće donijeti ništa dobro. Drugo, svijest o tome da su iskušenja zapravo posljedica grijeha. U tom smislu je i kur'anski ajet: *Kakva god vas bijeda zadesi, to je zbog grijehova koje ste zaradili, a on mnoge i oprosti.* (Eš-Šura, 30.) Prenosi se da je Alija, r.a., rekao: "Nedaće dolaze samo s grijesima, a otklanjaju se samo pokajanjem." Treće, spoznaja da je iskušenje poput gorkog lijeka koji će na kraju biti uzrokom ozdravljenja i potpunog izlječenja. Zato vjernici ne trebaju gledati na gorčinu lijeka, već na njegove posljedice. Uzvišeni je objavio: *Ne volite nešto, a ono može biti dobro za vas; nešto volite, a ono ispadne zlo po vas. - Allah zna, a vi ne znate.* (El-Bekara, 216.) Četvrto, svijest da nedaća ne dolazi da uništi čovjeka, već dolazi kao iskušenje i provjera strpljivosti. Ako se čovjek strpi na nedaćama i bude postojan, onda će mu Allah, dž.š., ukazati posebnu počast i učiniti ga odabranim robom ili evlijom, a ako se pokoleba i izrazi svoje nezadovoljstvo Allahovom odredbom, onda će se iskušenje samo povećati i jedna nevolja će se pretvoriti u mnoštvo nevolja, kao što se kod strpljivog čovjeka jedna nevolja na kraju pretvori u mnoštvo blagodati. Peto, svijest o tome da Allah putem iskušenja želi da vjernici potvrde svoju pokornost i vjerovanje u svakoj situaciji. Nije istinski Allahov rob onaj ko obožava Allaha samo kada mu je dobro, a kada ga snađe iskušenje, onda očajava i zaboravi na Allaha. Iskušenja su za vjernike poput vatre koja odvaja patinu od zlata pa ono ostane čisto i zablista svojim punim sjajem.

Dunjalučki dani su dani strpljivosti

Život na dunjaluku je protkan različitim vrstama iskušenja tako da ljudi imaju potrebu za strpljivošću u svim vremenima i svim generacijama, kao što imaju potrebu za hranom, vodom i zrakom. Kroz ljudski život se neprestano smjenjuju radost i tuga, sreća i nesreća, smijeh i suze, a da bi čovjek ostao uspravan i izdržao sva iskušenja, najbolje je da se naoruža strpljivošću. I sljedeći primjeri i predaje to potvrđuju.

Ibn Ebu Dunja u svojoj knjizi *El-I'tibar ve a'kab es-surur ve-l-ahzan,* spominje predaju od Ibn Abbasa u kojoj je on rekao: "Nećete sresti ljude da im drugi govore: 'Blago njima!', a da im vrijeme nije pripremilo dane kada će im govoriti: 'Teško njima!'" A Ibn Mes'ud je rekao: "Svaka radost sa sobom nosi tugu i nema nijedne kuće koja se ispuni radošću a da nakon toga neće biti ispunjena žalošću." Prenosi se od Jezida ibn

Muhelleba da je rekao: "Jedanput sam nosio dva tovara miska iz Horosana za halifu Sulejmana ibn Abdulmelika pa sam došao pred vrata dvorca njegovog sina Ejuba, prestolonasljednika. Njegov dvorac je blistao od sjaja, a kompletna posluga je bila obučena u žute uniforme nakićene zlatom. Zatim sam ušao u drugi njegov dvorac u kojem je bila posluga sa zelenim odijelima i nakitom od smaragda. Ušao sam u sobu u kojoj je bio Ejub sa svojom ženom i predao mu dva tovara miska. Jedanaest dana nakon toga, ponovo sam došao u Šam, ali su sada Ejubovi dvorci zjapili prazni. U njima nije više bilo ni Ejuba, ni njegove porodice, niti posluge. Svi su pomrli od kuge."

U predaji, koju također bilježi Ibn Ebu Dunja, spominje se da je učenjak Seid Ebu Osman rekao jednoj sredovječnoj ženi na čijem licu su još uvijek bili tragovi ljepote i s kojeg osmijeh nije silazio: "Vjerovatno su ova ljepota i stalni osmijeh posljedica sretnog života u koji se tuga nikada nije uselila." Ona mu je odgovorila: "Čovječe, moj život se zove tuga!" "Kako?", upitao je Seid. Tada mu je žena ispričala sljedeće: "Jednog Kurban-bajrama moj muž je zaklao ovna u našoj bašči. Nakon toga smo ušli u kuću a naša dva sina su ostala u bašči da se igraju. U jednom trenutku stariji je rekao mlađem: 'Hajde da ti pokažem kako je babo zaklao ovna!' Stavio mu je glavu na zemlju, uzeo je nož i zaklao ga. Kada smo čuli njegov smrtni krik, muž i ja smo istrčali iz kuće i zatekli smo mladeg sina mrtvog. Stariji sin, vidjevši šta je uradio, pobjegao je u planinu i nikada se nije vratio. Kasnije smo saznali da ga je vuk pojeo. Moj muž je otišao da traži starijeg sina i pošto sa sobom nije ponio ni vode ni hrane, skapao je u planini od žeđi. Ja sam tako ostala potpuno sama." Nakon toga, Seid ju je upitao: "Tako ti Allaha, reci mi kako podnosiš toliku tugu?" Iskrena i strpljiva vjernica mu je odgovorila: "I kada bih bila sigurna da je očajavanje i jadikovanje jedini lijek za moju tugu, ja opet ne bih očajavala."

Prenosi se da je Abdurahman ibn Jezid ibn Muavija, koji je bio službenik na dvoru halife Abdulmelika ibn Mervana, na dženazi halifi Abdulmeliku, stao pred njegov mezar i pred okupljenim ljudima obratio se mrtvom Abdulmeliku ovim riječima: "Ti si onaj isti Abdulmelik čijim obećanjima sam se nadao i od čijih prijetnji sam strahovao. Eto, sada si došao u takvu poziciju u kojoj od tvoje vlasti i silnog bogatstva nije ostalo ništa osim ćefina u koje si zamotan i dva metra zemlje u koju si ukopan." Nakon toga se vratio svojoj kući i potpuno se posvetio ibadetu. Strahujući

da sâm sebe ne uništi iscrpljujućim ibadetom i asketizmom, jedan njegov rođak je došao kod njega da ga posavjetuje i upozori na moguće posljedice takvog života. Abdurahman je saslušao njegov savjet, a onda mu rekao: "Poslušat ću tvoj savjet ako mi iskreno odgovoriš to što ću te pitati?" "Bit ću potpuno iskren u svom odgovoru", rekao mu je rođak. Abdurahman ga je upitao: "Reci mi da li si zadovoljan sa svojim trenutačnim stanjem i bi li bio siguran za sebe da ti u takvom stanju dođe smrt?" Odgovorio je: "Nisam zadovoljan sa svojim stanjem i ne bih volio da me u ovom stanju zatekne smrt." Tada mu je Abdurahman rekao: "Daleko bila kuća u kojoj ti živiš i stanje u kojem se nalaziš", i nastavio je s ibadetom.

Vrijednost strpljivosti

Strpljivost je poput rasnog konja koji se nikada ne spotiče, ona je nesalomljiva, britka sablja, nepobjediva vojska i sigurno utvrđenje. Strpljivost je povezana s pobjedom tako da su te dvije osobine kao sestre blizanke. To je put uspjeha i sreće, ljestve kojima se stiže do uzvišenog cilja. Strpljivost je put onih koji žele Allahovo zadovoljstvo, poputnina dobrih i pobožnih ljudi. Nema dostojanstvenog života bez strpljivosti, ona je lijek za problem u kući iskušenja, oružje mudžahidima kada im ponestane snage, poputnina daiji kada ljudi odbiju njegov poziv, pribježište učenjaku u vremenu kada se znanje ne bude cijenilo. Imam Ahmed u knjizi *Ez-Zuhd* prenosi da je Omer, r.a., rekao: "Najljepše trenutke u životu doživjeli smo sa strpljivošću." Strpljivost se u Kur'anu spominje na više od devedeset mjesta. Allah je u Kur'anu pohvalio strpljive i obećao im nagradu bez računa. Uzvišeni je objavio: *Samo oni koji budu strpljivi bit će bez računa nagrađeni.* (Ez-Zumer, 10.) Allah je sa strpljivima i on im daje dobro na dunjaluku i na ahiretu, a onaj uz koga je Allah Svojom pomoći i podrškom, ne treba da se brine za svoj ishod. U Kur'anu stoji: *I budite strpljivi, jer Allah je, zaista, na strani strpljivih.* (El-Enfal, 46.) Vođstvo na dunjaluku povezano je sa strpljivošću i ubjeđenjem, kao što stoji u sljedećem ajetu: *Između njih Mi smo vođe određivali i oni su, odazivajući se zapovijedi Našoj, na Pravi put upućivali, jer su strpljivi bili i u dokaze Naše čvrsto vjerovali.* (Es-Sedžde, 24.) Strpljivima neće nauditi spletke neprijatelja ma koliko velike bile. U tom smislu su kur'anske riječi: *I ako budete strpljivi i ono što vam*

se zabranjuje izbjegavali, njihovo lukavstvo vam neće nimalo nauditi. (Ali 'Imran, 120.) Allah je u Kur'anu strpljive obradovao sa tri blagodati koje su, svaka posebno, vrjednija od dunjaluka i svega što je na njemu. Uzvišeni je objavio: *A ti obraduj strpljive, one koji, kad ih kakva nevolja zadesi, samo kažu: "Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti!", njih čeka oprost od Gospodara njihova i milost; oni su na Pravom putu!* (El-Bekara, 155.-157.) Strpljivima je obećana dupla nagrada, kao što stoji u ajetu: *Oni će dobiti dvostruku nagradu zato što trpe i što lijepim zlo uzvraćaju i što od onoga što im dajemo udjeljuju.* (El-Kasas, 54.) Allah je strpljivost učinio pomagačem vjernicima i sigurnim osloncem. U Kur'anu stoji: *Pomozite sebi strpljenjem i molitvom, a to je, zaista, teško, osim poslušnima, koji su uvjereni da će pred Gospodara svoga stati i da će se Njemu vratiti.* (El-Bekara, 45.). Pobjeda na dunjaluku je povezana sa strpljivošću i bogobojaznošću, kao što stoji u ajetu: *Ako budete strpljivi i bogobojazni, i ako vas oni napadnu odmah, Gospodar vaš će vam poslati u pomoć pet hiljada meleka, sve obilježenih.* (Ali 'Imran, 125.) Meleki će u Džennetu posebno selamiti i pozdravljati strpljive: *Mir neka je vama, zato što ste bili strpljivi, a divno je najljepše prebivalište!* (Er-Ra'd, 24.) Allah je Svoju ljubav prema vjernicima vezao za njihovu strpljivost, kao što stoji u ajetu: *A Allah voli strpljive.* (Ali 'Imran, 146.) Allah je pohvalio Ejuba, a.s., zbog njegove strpljivosti, rekavši: *Mi smo znali da je on strpljiv; divan je rob on bio i mnogo se kajao.* (Sad, 44.) Strpljivima je Allah obećao uspjeh, džennetske perivoje i spas od Vatre: *Njih sam Ja danas nagradio za ono što su trpjeli, oni su, doista, postigli ono što su željeli.* (El-Mu'minun, 111.) Put do Dženneta je popločan iskušenjima i teškoćama, a put do Vatre strastima i porocima. Pa kako će onda čovjek ući u Džennet ako ne bude strpljiv na iskušenjima i ako ne bude strpljiv u sustezanju od poroka i strasti.

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, o strpljivosti

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je u mnogim svojim hadisima spomenuo vrijednost strpljivosti, a mi ćemo spomenuti samo neke. Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kome Allah želi dobro, iskuša ga." (Buharija i Muslim) Prenosi se od Ibn Mes'uda da je rekao: "Ušao sam kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kada je bio bolestan, dodirnuo sam ga svojom rukom i rekao mu:

'Allahov Poslaniče, ti imaš jaku groznicu!' Odgovorio je: 'Da, ja trpim groznicu koliko dvojica drugih ljudi.' Rekao sam: 'Je li zato imaš i duplu nagradu?' 'Da', odgovorio je. Zatim je kazao: 'Neće nijednog muslimana pogoditi neka bolest a da mu Allah time neće obrisati grijehe, koji s njega spadaju kao što lišće spada sa stabla.'" (Buharija i Muslim) Prenosi se od Enesa, r.a., da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Veličina nagrade sukladna je veličini iskušenja. Kada Allah zavoli nekog roba, onda ga iskuša, ako bude zadovoljan Allahovom odredbom, Allah mu uzvrati Svojim zadovoljstvom, a ko se srdi na Allahovu odredbu, bit će mu uzvraćeno srdžbom." (Tirmizi). Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, također je kazao: "Allah, dž.š., je rekao: 'Kada Ja Svoga roba iskušam oduzimanjem vida i on se strpi na tome, zamjena za to mu je Džennet.'" (Buharija). U drugom hadisu, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Kada čovjeku umre dijete, Allah kaže melekima: 'Uzeli ste dijete Mome robu?' Oni odgovore: 'Da!' Allah onda kaže: 'Uzeli ste plod njegovog srca?' 'Da', odgovore meleki. Tada ih Allah upita: 'A šta je rekao Moj rob?' Meleki odgovore: 'Zahvaljuje Ti i govori: *Svi smo Allahovi i svi se Njemu vraćamo!*' Onda im Allah kaže: 'Sagradite Mome robu kuću u Džennetu i nazovite je kuća zahvalnosti.'" (Tirmizi). Ebu Sa'lebe prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Pred vama su dani strpljivosti, onaj ko u tim danima bude postojan, njemu pripada nagrada kao nagrada pedeset od vas." Upitali su: "Allahov Poslaniče, je li pedeset od njih ili pedeset od nas?" Odgovorio je: "Pedeset od vas." (*Silsila es-sahiha*)

Vjerovanje (*iman*) se sastoji od dva dijela, jedna polovica je strpljivost, a druga je zahvalnost. Na to aludira i sljedeći ajet: *I Musaa smo poslali s dokazima Našim: "Izvedi narod svoj iz tmina na svjetlo i opomeni ga Allahovim danima!" To su, uistinu, dokazi za svakog onog ko je strpljiv i zahvalan.* (Ibrahim, 5.) Suhejb ibn Sinan, r.a., prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Čudna je stvar vjernika, njemu je uvijek dobro. Ako živi u izobilju i rahatluku, on zahvaljuje Allahu i to je dobro za njega, a ako ga pogodi kakva nevolja i iskušenje, on se strpi i opet mu je dobro." (Muslim)

Nakon što vjernik i vjernica, na ovakav način, spoznaju i shvate suštinu vjerovanja, onda nipošto ne bi smijeli zapostaviti ova dva puta koji vode Allahovom zadovoljstvu i pridruživanju skupini sretnika na Sudnjem danu.

Zaista poslije teškoće dolazi olakšanje

Govoreći o vrijednosti strpljivosti u svojoj knjizi *Zemmu-l-heva*, Ibnu-l-Dževzi je naveo i predaju od Alije, r.a., u kojoj je on rekao: "Znajte da je strpljivost u građevini imana na stepenu glave u odnosu na ostatak tijela. Ko nema strpljivosti taj nema ni vjere."

Komentirajući ajet: *Između njih smo Mi vođe određivali i oni su, odazivajući se zapovijedi Našoj, na Pravi put upućivali, jer su strpljivi bili i u dokaze Naše čvrsto vjerovali.* (Es-Sedžde, 24.), Sufjan ibn Ujejne je rekao: "Nakon što su uzeli za 'glavu' stvari, postali su 'glava' i vođe naroda."

Hafiz Ebu Nuajm u svom djelu *Hiljetu-l-evlija* prenosi da je Sufjan es-Sevri rekao: "Ne ubraja se u razborite onaj ko u iskušenju ne prepoznaje blagodat, a u izobilju iskušenje." Prenosi si se da je halifa Omer ibn Abdulaziz kazao: "Allah ni jednom čovjeku nije podario neku blagodat, a zatim mu je oduzeo pa on nestanak te blagodati kompenzirao strpljivošću, a da mu u toj kompenzaciji nije dao veće dobro od blagodati koju je izgubio." Kada se halifa Ebu Bekr razbolio, okupljeni ashabi su mu rekli: "Hoćeš li da ti pozovemo doktora?" On im je kazao: "Doktor me je već pregledao." Upitali su: "A šta je rekao?" Odgovorio je: "Rekao je: 'Ja činim što hoću!'"

Kategorije ljudi u odnosu na strpljivost

Ibn Tejmijje je, u odnosu na strpljivost, podijelio ljude u četiri kategorije. U prvu kategoriju ulaze oni koji su strpljivi i bogobojazni. Njima je Allah obećao dunjalučku sreću i vječnu ahiretsku nagradu.

U drugu kategoriju spadaju oni koji su bogobojazni, ali nisu strpljivi. Naime, ima ljudi koji su poznati po svojoj izvanrednoj pobožnosti, koji se čuvaju grijeha, noći provode u dobrovoljnom namazu i učenju Kur'ana, redovno poste dobrovoljni post, međutim, kada ih pogodi neko iskušenje i nesreća onda očajavaju i gube strpljenje. Upravo se na ovu kategoriju odnose upozoravajuće riječi Ibnu-l-Dževzijja koji je kazao: "Zapamtio sam čovjeka koji je imao blizu osamdeset godina i koji nikada, koliko ja znam, nije propustio namaz u džematu. Međutim, kada mu je umro unuk, on se prisutnima, koji su upućivali dove Allahu moleći ga da dječakovoj

porodici podari strpljivost a dječaku Džennet, obratio sljedećim riječima: 'Uzaludne su vaše dove, jer ih Allah neće uslišati i neće se odazvati!'" Ono što je ovaj "pobožnjak" kazao je dokaz njegovog ružnog mišljenja o Allahu i njegovog nerazumijevanja vjere i ibadeta. Jer, šta mu je korist od namaza u džematu, posta i učenja Kur'ana, kada mu je vjerovanje neispravno i neiskreno.

U treću kategoriju spadaju oni koji su strpljivi, ali nisu bogobojazni. Strpljivost takvih ljudi nije vezana za vjerovanje u Allaha. Naprotiv, oni su strpljivi zbog svojih dunjalučkih ciljeva. Tako drumski razbojnici trpe mnoga iskušenja dok im se ukaže prilika da opljačkaju ljude, pohlepni i ambiciozni političar je spreman trpiti različita iskušenja, uvrede i poniženja kako bi se domogao vlasti. Takvi ljudi su spremni da trpe iskušenja koja većina ljudi ne bi mogli izdržati. Njih ne zanima to što će na tom putu počiniti mnogo grijeha, jer oni ne trpe radi toga što se boje Allahove kazne niti zbog toga što se nadaju Njegovoj nagradi. Njihova strpljivost im donosi samo trenutačnu i prividnu korist, a u konačnici oni su pravi gubitnici.

U četvrtu kategoriju spadaju oni ljudi koji nisu ni strpljivi ni bogobojazni. To je najgora skupina ljudi i na njih se odnosi kur'anski ajet: *Čovjek je, uistinu, stvoren malodušan; kada ga nevolja snađe - brižan je, a kada mu je dobro - nepristupačan je.* (El-Me'aridž, 19.-20.)

Stepeni strpljivosti

Ranije smo spomenuli da postoje tri vrste ili stepena strpljivosti. Strpljivost u pokornosti Allahu, strpljivost u sustezanju od grijeha i strpljivost na udarcima sudbine. Važno je znati da je stepen strpljivosti u pokornosti Allahu najuzvišeniji stepen i da je on kod Allaha veći od stepena strpljivosti u ostavljanju grijeha, a da je opet stepen strpljivosti u ostavljanju grijeha veći od stepena strpljivosti na udarcima sudbine, jer su prve dvije strpljivosti čovjekov vlastiti izbor, a strpljivost na udarcima sudbine čovjek ne bira, on te nedaće mora trpiti, milom ili silom. Šejhu-l-islam Ibn Tejmijja je o tome govorio na temelju kur'anske pripovijesti o Jusufu, a.s., i, između ostalog, rekao: "Strpljivost Jusufa, a.s., u sustezanju od grijeha u koji ga je pozivala ugledna i lijepa žena, mnogo je veća i ljepša od njegove strpljivosti na iskušenju u koje su ga stavila njegova braća

bacajući ga u bunar, kao i od strpljivosti u zatvorskoj tamnici u koju ga je bacila vladareva žena nakon što je odbio da s njom počini blud, jer je prva strpljivost plod vlastitog izbora zbog koje je on osjećao duševno zadovoljstvo, jer je pobijedio svoju strast. Veličina te strpljivosti posebno dolazi do izražaja ako su povodi za udovoljavanje zovu strasti i grijeha tako jaki i očigledni kao što su bili u Jusufovom, a.s., slučaju. Naime, on je tada bio neoženjen mladić u naponu snage, bio je nepoznat u državi u kojoj se našao tako da se nije bojao da bi bio osramoćen pred rodbinom, komšijama i poznanicima ako bi saznali za taj grijeh, bio je rob koji je kupljen za sitne pare i koji je u principu morao izvršavati sve ono što mu se na dvoru naredi, na grijeh ga nije navodila obična žena, već izuzetno lijepa i ugledna žena koja se pomogla i spletkom drugih žena koje su, nakon što su vidjele ljepotu Jusufovu, na neki način opravdale njenu zaljubljenost u Jusufa, a.s. Ona mu je zaprijetila tamnicom ako to ne uradi, zatim je, kad su ostali sami, zaključala vrata tako da su svi uvjeti da se grijeh desi bili ostvareni. Međutim, Jusufova, a.s., vjera u Allaha i strpljivost bila je jača i veća od zova strasti. A što se tiče njegovog iskušenja bacanja u bunar i zatvora, sve se to desilo bez njegove volje, tako da je to morao trpiti htio ne htio."

Osim spomenutih, postoji i stepen strpljivosti u pogledu onoga što drugi ljudi posjeduju od dunjalučkih blagodati. Obmanutost i čežnja za blagodatima koje je Allah dao nekim ljudima, znak su neshvatanja suštine života i nerazumijevanja kur'anske poruke. Na to aludiraju sljedeći kur'anski ajeti: *Misle li oni - kad ih imetkom i sinovima pomažemo, da žurimo da im neko dobro učinimo? Nikako, ali oni ne opažaju.* (El-Mu'minun, 55.-56.); *I nikako ne gledaj dugo ljepote ovoga svijeta koje Mi kao užitak raznim sortama nevjernika pružamo, da ih time na kušnju stavimo, ta nagrada Gospodara tvoga je bolja i vječna.* (Ta-ha, 131.)

Zatim, strpljivost na iskušenjima u pozivanju ljudi u Allahovu vjeru. Daija ne treba strahovati zbog teškog stanja ljudi i njihove udaljenosti od islama, i ne smije izgubiti nadu u njihov povratak u okrilje Allahove vjere. On mora biti strpljiv i na najljepši način ih pozivati i objašnjavati im uzvišene principe islama. Da bude uzrok primanju islama samo jednog čovjeka, bolje mu je nego dunjaluk i sve što je na njemu. Kada je halifa Omer ibn Abdulaziz želio promijeniti i ispraviti mnogobrojne devijacije i novotarije koje su se pojavile u islamskoj državi, rekao je: "Ja ću pokušati popraviti ovo stanje koliko god mogu i na tom putu se samo u Allaha pouzdajem... Na kraju su njegova iskrenost, plemenita namjera i

strpljivost urodili plodom. Nuh, a.s., je strpljivo pozivao svoj narod u vjeru u Allaha, dž.š., 950 godina, i u toku svih tih godina trpio je različite vrste uznemiravanja i ponižavanja od svog naroda. O tome govore sljedeći kur'anski ajeti: *On reče: "Gospodaru moj, ja sam narod svoj i noću i danju, doista, pozivao, ali ga je pozivanje moje još više udaljilo."* (Nuh, 5.-7.) On je svoj narod pozivao tajno i javno, noću i danju, i nije propustio nijednu priliku a da je nije iskoristio u pozivanju u vjeru. Da'va nije nimalo lahak posao, jer daija često puta trpi mnoge uvrede i spletke od neprijatelja islama, ali također i zavidnost od onih koji pripadaju islamu, zbog blagodati znanja koju mu je Allah podario, iako se oni predstavljaju i pokazuju kao bliski prijatelji. Zato daija mora biti strpljiv na putu da've i mora biti svjestan životne stvarnosti koja je sadržana u kur'anskoj poruci: *Zar vi mislite da ćete ući u Džennet, a još niste iskusili ono što su iskusili oni koji su prije vas bili i nestali? Njih su satirale neimaština i bolest, i toliko su bili uznemiravani da bi i poslanik, i oni koji su s njim vjerovali - uzviknuli: "Kada će već jednom Allahova pomoć!?" Eto, Allahova pomoć je zaista blizu!* (El-Bekara, 214.)

Zatim, stepen strpljivosti prilikom susreta s neprijateljem u boju ljutom kada sablje počnu sijevati iznad glava i kada strpljivost postaje jedan od uvjeta za pobjedu, a bježanje s bojnog polja veliki grijeh, kao što stoji u kur'anskom ajetu: *O vjernici, kad se s kakvom četom sukobite, smjeli budite i neprestano Allaha spominjite da biste postigli što želite.* (El-Enfal, 45.)

Odricanjem i vježbom do strpljivosti

U vjerodostojnim predajama spominje se da strpljivost nije urođena osobina, već se ona stiče vježbavanjem i navikavanjem duše na strpljivost. Ebu Seid el-Hudri, r.a., prenosi da je skupina ensarija tražila od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, neke životne potrepštine, pa im je on dao sve što je imao, a onda im je rekao: "Kod mene se neće naći nikakvo dobro ili blagodat, a da vam je neću udijeliti, pa ko od vas pokaže skromnost, Allah će ga učiniti skromnim, ko pokaže neovisnost, Allah će ga učiniti neovisnim, a ko pokaže strpljivost, Allah će ga učiniti strpljivim. Nikome nije dato veće dobro od strpljivosti." (Buharija i Muslim) Nekada je čovjek po prirodi sklon očajavanju i gubljenju nade, ali kada spozna vrijednost strpljivosti, veličinu nagrade za nju na Sudnjem danu i njeno mjesto u životu muslimana, onda donese odluku da će svako

iskušenje pokušati dočekati sa strpljivošću sve dok na kraju ne postigne taj stepen. Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Znanje se stiče učenjem, a blagost strpljivošću. Ko se trudi da ostvari neko dobro, on će to i ostvariti, a ko se istinski boji zla, bit će spašen od njega." (*Sahihu-l-džami'*)

Putevi strpljivosti

Mnogo je načina i stvari koje nam mogu pomoći da dosegnemo stepen strpljivosti, a mi ćemo spomenuti neke od njih. Prvo, spoznaja suštine i prirode dunjalučkog života koji je u znaku stalnih iskušenja, kao i činjenice da je Allah stvorio čovjeka na zemlji da se trudi, a onaj ko se trudi, plodove svoga truda naći će kod Allaha. O prirodi dunjalučkog života govori sljedeći ajet: *Mi ćemo vas dovoditi u iskušenje malo sa strahom i gladovanjem, i time što ćete gubiti imanja i živote, i ljetine. A ti obraduj strpljive.* (El-Bekara, 155.) Onaj ko ne poznaje prirodu dunjaluka, njega će iskušenja uvijek zateći nespremnog, za razliku od onoga ko dobro poznaje bit dunjaluka, i kada naiđu oblaci kušnje, on zna kako će postupiti i na koji način će ublažiti te udarce.

Drugo, vjerovanje i ubjeđenje da je sav dunjaluk Allahovo vlasništvo i On daje kome hoće i koliko hoće a uskraćuje kome hoće i šta hoće. Zbog toga vjernici, kada ih mimoiđu neke blagodati ili ih pogodi iskušenje, kažu: *Allahovi smo i Allahu se vraćamo!* Ne postoji bolji način za ublažavanje iskušenja od toga da čovjek, u toku iskušenja, sebe podsjeti da je dunjaluk prolazan i da je on, njegov imetak, djeca i ostale blagodati, Allahovo vlasništvo koje mu je dato na posudbu, a onaj ko nešto posudi mora to vratiti stvarnom vlasniku nakon što istekne dogovoreni ili određeni rok za posudbu. Upravo je tako dunjalučki život razumjela Ummu Sulejm, r.a., kada je svog muža pripremala da mu saopći vijest o smrti njihovog sina. Naime, njen muž je bio odsutan kada im je umro sin pa kada se vratio kući, ona mu je rekla: "Ebu Talha, kada čovjek posudi nešto od nekoga, ima li pravo da mu to ne vrati kada on zatraži?" Ebu Talha, ne znajući o čemu se radi, je odgovorio: "Nema pravo na to, jer se posuđena stvar mora vratiti u dogovoreno vrijeme njenom vlasniku." Tada mu je ona rekla: "Ebu Talha, Allah nam je bio podario sina i uzeo ga Sebi. Svi smo Allahovi i Njemu se vraćamo."

Treće, ubjeđenje da će nakon teškoće doći olakšanje i da je Allah uz svaku poteškoću dao dvije olakšice iz milosti prema ljudima, kao što stoji u ajetima: *Ta, zaista, s mukom je i last, zaista, s mukom je i last!* (El-Inširah, 5.-6.) U ovim ajetima je poteškoća (ar. *el-usr*) određena članom *el* (*el-usr*), tako da se u oba ajeta spominje jedna te ista poteškoća, a olakšanje (ar. *jusr*), nije određeno članom *el*, tako da se u dva ajeta, uz jednu poteškoću, spominju dvije različite olakšice. Iskreni vjernici su ubijeđeni da će zora svanuti ma koliko noć dugo trajala.

Četvrto, traženje utočišta i pomoći samo od Allaha, kao što je to činio Musa, a.s., i upozorio svoje sljedbenike na to, rekavši: *Molite Allaha da vam pomogne i budite strpljivi, zemlja je Allahova, On je daje u nasljeđe kome hoće od robova Svojih; a lijep ishod će biti za one koji se budu Allaha bojali.* (El-A'raf, 128.) Vjerovanje u Allahovu odredbu dobra i zla je najveća pomoć za strpljive, jer vjernik zna da niko ne može spriječiti ono što je Allah odredio da se desi. I on se potpuno pokorava i predaje Allahovoj odredbi te moli Allaha da mu podari strpljivost i da završinica buda dobra za njega. Ibrahim, a.s., je bio stavljen na velika iskušenja, trebao je sina zaklati za kurban, bio je bačen u vatru i sl., ali je poslije svih tih iskušenja samo govorio: *Dovoljan mi je Allah, divan je On pomagač i zaštitnik!* (Eš-Šu'ara', 116.)

Ahmed ibn Nasr el-Huzai je bio poznati učenjak koji je pokazao postojanost u vremenu smutnje u pogledu pitanja stvorenosti Kur'ana koje su nametali pripadnici sekte mu'tezila preko abbasijskih halifa. Doveli su ga vezanog pred halifu i tražili da kaže da je Kur'an stvoren, ali je on odbio. Nakon toga su ga mučili fizički i psihički da bi na kraju kadija predložio halifi da ga ubije. Halifa Me'mun se složio s tim, lično je uzeo sablju i prije nego što ga je ubio, rekao je: "Ja svoje grijehe prebacujem na ovog nevjernika (Ahmeda ibn Nasra el-Huzaija), a zatim mu je odsjekao glavu." Oni koji su prisustvovali tom zločinačkom činu kazali su da je njegova tek odsječena glava govorila: *La ilahe illallah, Muhammedu-r-resullullah!* Za ovog učenjaka Ahmed ibn Hanbel je rekao: "Dao je svoj život na Allahovom putu."

Isto iskušenje imao je Ahmed ibn Hanbel koji je zajedno sa mladahnim Muhammedom ibn Nuhom odveden pred Me'muna. Allah je htio pa je Muhammed na putu do halife umro. Prije nego što je ispustio plemenitu dušu, rekao je imamu Ahmedu: "Ti si imam

ummeta, a ja ću uskoro umrijeti pa se strpi na istini!" Ahmed ibn Hanbel je molio Allaha da se ne sretne sa halifom Me'munom i uslišana je njegova dova. Prije nego što je stigao kod halife, Me'mun je umro. Nakon toga za halifu je došao Mu'tesim koji je primijenio istu taktiku prema učenjacima koji su odbili potvrditi da je Kur'an stvoren. Mu'tesim je govorio Ahmedu ibn Hanbelu: "Neću te ubiti sabljom, već ću te mučiti i udarati bičem dok ne skapaš." Zatim je upitao imama Ahmeda: "Znaš li ti Saliha er-Rešidija?" Odgovorio je: "Čuo sam za njega." Halifa mu je rekao: "On je bio moj učitelj pa sam tražio od njega da potvrdi da je Kur'an stvoren, ali je on odbio. Nakon toga ja sam naredio da ga bičuju i gaze nogama dok nije izdahnuo." Međutim, ni to nije zaplašilo imama Ahmeda. Kada je vidio njegovu postojanost, halifa Mu'tesim je naredio dželatima da ga bičuju. Oni su ga vezali u okove i počeli ga bičevati koliko su mogli. Halifi se učinilo da jedan od njih blago udara imama Ahmeda pa mu je ljutito rekao: "Udri jače, ruka ti otpala!" Zatim je rekao: "Teško tebi, Ahmede, ja sam prema tebi bio posebno blag, a ti odbijaš potvrdno odgovoriti na moj zahtjev. Čovječe, reci samo jednu riječ koja će značiti tvoje slaganje sa mnom i ja ću te osloboditi." Imam Ahmed mu je odgovorio: "Vodo pravovjernih, daj mi samo jedan dokaz iz Kur'ana i Sunneta za ono što tražiš od mene i ja ću to odmah potvrditi." Nakon toga nastavili su ga mučiti. Donijeli su mu jelo, ali je on odbio da jede, jer je postio. Tražio je da mu dozvole da klanja pa mu je rečeno: "Kako ćeš klanjati kad ti krv teče iz rana?" Odgovorio je: "Krv je tekla i halifi Omeru, r.a., kada je ranjen, pa nije prekidao namaz." Nakon 28 mjeseci pušten je iz zatvora, ali su mu zabranili predavanja. Međutim, on je sve to izdržao u ime Allaha i ostao poznat kao čuvar sunneta. Čak su neki učenjaci kazali: "Da nije bilo imama Ahmeda nestalo bi islama."

Prepreke na putu strpljivosti

Na putu do stepena strpljivosti postoje mnoge prepreke, koje su ujedno i prepreke na putu do pobjede, jer pobjeda je vezana za strpljivost. Jedna od tih prepreka je žurba. Govoreći o osobinama ljudske ličnosti, Allah, dž.š., je u Kur'anu objavio: *Čovjek je stvoren od žurbe. Pokazat ću Ja vama, doista, dokaze Svoje, zato Me ne požurujte!* (El-Enbija', 37.)

Srdžba također poništava strpljivost. Najbolji primjer za to je kur'anska pripovijest o Allahovom poslaniku Junusu, a.s., koji je srdit napustio svoj narod, jer nisu htjeli prihvatiti njegov poziv u islam pa ga je Allah iskušao time što ga je kit progutao i tek je u utrobi ribe naučio lekciju iz strpljivosti. U tom smislu su riječi Uzvišenog: *Ti strpljivo čekaj presudu Gospodara svoga i ne budi kao Zunnun koji je u ogorčenju zavapio i da ga nije stigla Allahova milost, na pusto mjesto bi izbačen bio i prijekor bi zaslužio.* (El-Kalem, 48.-49.) To znači: da prije toga nije bio do onih koji stalno veličaju Allaha, ostao bi u utrobi ribe do Sudnjeg dana. Zato je ibadet u vrijeme izobilja i rahatluka, garancija za olakšanje u vrijeme teškoće i iskušenja. Čak su meleki, kako stoji u nekim predajama, prepoznali Junusov glas kada je iz utrobe ribe zavapio Allahu u svojoj dovi, i rekli su: "Poznati glas od poznatog Allahovog roba!"

Očaj i gubljenje nade je također velika prepreka na putu strpljivosti. Zbog toga je Jakub, a.s., upozorio svoje sinove, rekavši im: *O sinovi moji, idite i raspitajte se za Jusufa i brata njegova, i ne gubite nadu u milost Allahovu; samo nevjernici gube nadu u Allahovu milost.* (Jusuf, 87.)

Zato, o ti koji si neodlučan da pođeš dugim i tegobnim putem dunjalučkim koji vodi vječnoj sreći, znaj da se na tom putu strpljivo borio i umro Nuh, a.s., na tom putu je Ibrahim, a.s., bio bačen u vatru, Zekerijja, a.s., je prepilan pilom, a njegov sin Jahja, a.s., je zaklan kao bravče. Na tom putu Ejjub, a.s., je bio iskušan bolešću i gubitkom porodice i imetka, pa je, nakon što se u ime Allaha strpio, kasnije dobio duplo toliko, na tom putu je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, uznemiravan na najgori način, govorili su mu da je sihirbaz, da je lud, protjeran je iz voljene Mekke i ranjavan od strane nevjernika, ali je izdržao sve napade i utro put strpljivim koji vodi u džennetske perivoje. Na tom putu su ubijeni pravedne halife Omer, Osman i Alija, r.a., i Alijin sin, vođa mladića u Džennetu, Husejn, r.a. Na tom putu je ubijen Seid ibn Džubejr, bičevani su i mučeni imami ummeta: Ebu Hanife, Malik, Šafija i Ahmed ibn Hanbel... Sve su to jasni dokazi da nema spasa ni konačne pobjede bez strpljivosti.

ET-TEVEKKUL - POUZDANJE U ALLAHA

Ko se u Allaha pouzda, On mu je dovoljan

Tevekkul znači iskreno i potpuno pouzdanje u Allaha u nastojanju da se ostvari neka korist i otkloni šteta, uz prihvatanje i uvažavanje uzroka i posljedica koje se dešavaju kroz fizičke i hemijske procese i druge zakonitosti koje je Allah uspostavio u cjelokupnom kosmosu i na kraju zadovoljstvo s Allahovom odredbom ma kakva ona bila. Tevekkul se ne može upotpuniti bez dvije temeljne odrednice. Prva je tzv. *tefwid* - što znači potpuno povjeravanje svog slučaja Allahu, prije Allahove odredbe, za koju čovjek ne zna kakva će biti. Drugo, zadovoljstvo s onim što je Allah odredio i što mu se desilo kao posljedica te odredbe. Onaj ko nije zadovoljan s Allahovom odredbom, njegov oslonac ili tevekkul je ništavan. Zbog toga je lijepo i preporučljivo da vjernik i vjernica prije izvršenja nekog djela, prouče sljedeću dovu: "Gospodaru moj, ja svoj slučaj Tebi povjeravam i zadovoljan sam Tvojom odredbom, pa učini da me prati dobro u svakoj situaciji." Možda je najbolji primjer istinskog oslonca i pouzdanja u Allaha, prije i nakon odredbe, hadis Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o istihara-namazu. Naime, Džabir ibn Abdullah je rekao: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, podučavao nas je istihari u svakoj prilici kao što nas je podučavao surama iz Kur'ana. 'Ako vas pritisnu brige ili ako nešto želite učiniti, klanjajte dva rekata neobaveznog namaza, a nakon toga proučite ovu dovu: -Allahu Dragi, od Tebe tražim odgovor i rješenje pomoću Tvog sveznanja, i od Tebe pomoć tražim putem Tvoje svemoći. Molim Te za Tvoju neizmjernu dobrotu, jer Ti to možeš, a ja ne mogu, Ti znaš, a ja ne znam. Ti si jedini znalac tajnog. Allahu Dragi, ako je ova stvar dobra po mene, po moju vjeru, moj život i moju smrt (imenovati o čemu se radi), onda omogući da se dogodi i olakšaj mi je, zatim me blagoslovi time. A ako je u ovome zlo po mene, moj život i smrt, onda to otkloni od mene i sačuvaj me! Učini mi u tome dobro kako god da bude, i učini da budem zadovoljan time!'" (Buharija)

Ko upotpuni *takvaluk* (bogobojaznost) i *tevekkul* (pouzdanje u Allaha), to mu je dosta za postizanje i ostvarenje dunjalučkih i ahiretskih blagodati. U tom smislu je kur'anski ajet: *A onome koji se Allaha boji, On će izlaz naći, i opskrbit će ga odakle se i ne nada; onome koji se u Allaha uzda, On mu je dosta.* (Et-Talak, 2. i 3.) Prenosi se od Omera, r.a., da je Poslanik, sallallahu

alejhi ve sellem, rekao: "Kada biste se vi istinski pouzdavali u Allaha, On bi vas opskrbio kao što ptice opskrbljuje, one iz svojih staništa odlaze gladne, a vraćaju se site." (Tirmizi, Ibn Madže) Komentirajući ovaj hadis, Ebu Hatim er-Razi, rekao je: "Ovaj hadis je osnov *tevekkula* ili pouzdanja u Allaha i jedan od najvećih uzroka opskrbe." A Seid ibn Džubejr je kazao: "Tevekkul sadrži cjeloviti iman i vjerovanje." Treba znati da tevekkul ili pouzdanje u Allaha, ne negira uzroke i zakonitosti koje je Allah stvorio i po kojima se odvija život. Ponašanje u skladu s tim zakonima, odnosno materijalnim uzrocima i oslonac na Allaha u srcu, znači ispravno razumijevanje vjere. Na to aludira kur'anski ajet: *O vjernici budite oprezni i nastupajte ili u četama ili odjednom svi.* (En-Nisa', 71.) Rekao je Sehl: "Ko potcjenjuje i zanemaruje materijalne uzroke, on se izigrava sa sunnetom, a ko potcjenjuje i zanemaruje tevekkul, on se izigrava sa samim vjerovanjem." Enes ibn Malik, r.a., prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, čovjeku koji ga je pitao hoće li svezati devu ili će se pouzdati u Allaha, rekao: "Prvo je sveži, pa se onda pouzdaj u Allaha." To znači, vezanje deve je poštivanje zakona koje je Allah stvorio i to je sastavni dio *tevekkula* ili pouzdanja u Allaha.

Suština pouzdanja u Allaha

Poznati učenjak, Ez-Zubejdi, u svom djelu *Tadžu-l-arus*, između ostalog je rekao: "Suština tevekkula je u tome da si potpuno siguran u ono što je kod Allaha, a nesiguran u ono što ljudi posjeduju. To znači, srcem se pouzdati u Allaha, uz preduzimanje svih potrebnih radnji i uvažavanje zakonitosti putem kojih se nešto dešava i ostvaruje, s potpunim ubjeđenjem i znanjem da je Allah Opskrbitelj i Stvoritelj i da drugog boga osim Njega nema." Tevekkul ima dvojako značenje: pouzdanje u Allaha u smislu da te pomogne u djelu koje namjeravaš uraditi, i pouzdanje u Allaha u smislu da ti dâ ono što ti nisi kadar sâm sebi priskrbiti.

Kada se vjernik istinski pouzda u Allaha, On mu je dosta, On će odagnati zlo od njega, podarit će mu ono što želi i sačuvat će ga od njegovih neprijatelja. Uzvišeni je objavio: *O Vjerovjesniče, Allah je dovoljan tebi i vjernicima koji te slijede.* (El-Enfal, 64.)

Prenosi se da je neko upitao Šekika el-Belhija, na čemu temelji svoj tevekkul, pa je on odgovorio: "Svoj *tevekkul* ili pouzdanje u Allaha, temeljim na četiri spoznaje: Znam da imam obaveze koje niko za mene

neće izvršiti, pa se trudim da ih u potpunosti izvršim, znam da moju nafaku neće drugi pojesti i zbog toga sam potpuno smiren u duši, znam da me Allah vidi u svakoj situaciji i u svakom stanju, pa Ga se stidim, znam da mi je rok određen i da me smrt čeka, pa se stalno pripremam za taj čas da me smrt ne iznenadi." (Ebu Nuajm, *Hiljetu-l-evlija*) A u istom djelu spominje se da je Hatimu-l-Esamm, rekao: "Ko osvane a kod njega se nalaze četiri stvari- on je u Allahovom zadovoljstvu: iskreno vjerovanje u Allaha, tevekkul, iskrenost i spoznaja."

Bez spoznaje Allahovih svojstava savršenstva nema istinskog tevekkula

Ispravnom i istinskom pouzdanju u Allaha prethodi istinska spoznaja Allahovih svojstava savršenstva, a prije svega, Njegove svemoći. Onaj koji nije dokučio značenje Allahovih imena i svojstava, teško da se može istinski osloniti i pouzdati u Allaha. Zatim, istinskom tevekkulu prethodi i potvrda zakona kauzalnosti ili uzročno-posljedičnih veza u prirodi. Ko negira materijalne uzroke i zakonitosti koje je Allah uspostavio u životu, on dovodi u pitanje ispravnost svoga vjerovanja, a samim tim upitno je i njegovo pouzdanje u Allaha. Jer, ko ne posije žito neće ga ni požnjeti, ko se ne oženi uzalud će čekati da mu roda djecu donese. Poštivanje prirodnih zakonitosti naređuje se u Kur'anu: *On vam je Zemlju pogodnom učinio, pa hodajte predjelima njezinim i hranite se onim što On daje, Njemu ćete poslije oživljenja odgovarati.* (El-Mulk, 15.); *A kada se molitva obavi, onda se po zemlji raziđite i Allahove blagodati tražite i Allaha mnogo spominjite da biste postigli što želite.* (El-Džumu'a, 10.) Onaj ko kaže: "Ja neću ništa raditi, ja ću se pouzdati u Allaha i čekati da mi dođe obećana nafaka", on je obična neznalica - to je potvrđeno jasnim slovom Kur'ana. U Kur'anu stoji: *On zna da će među vama biti bolesnih, i onih koji će po svijetu putovati i Allahove blagodati tražiti, i onih koji će se na Allahovu putu boriti - zato izgovarajte iz njega (Kur'ana) ono što vam je lahko, i molitvu obavljajte, i milostinju udjeljujte, i draga srca Allahu zajam dajte!* (El-Muzemmil, 20.) Dakle, Allah je odredio svakom nafaku, ali je naredio ljudima da putuju, trguju i da ulože trud kako bi došli do nafake koja im je obećana. Prenosi se od Saliha, sina Ahmeda ibn Hanbela, da je Ubejj upitan o onima koji ništa ne rade i kažu: "Mi se oslanjamo na Allaha", pa je odgovorio: "To su pravi novotari." Abudullah ibn Abbas je ukorio i kritizirao hadžije iz Jemena koji

su pošli na hadž bez hrane i vode, govoreći: "Mi se samo na Allaha oslanjamo", a kada su došli u Mekku, tražili su od drugih hadžija hranu i vodu, pa je Allah objavio: *I onim, što vam je potrebno za put, snabdijte se. A najbolja opskrba je bogobojaznost.* (El-Bekara, 197.)

Osim spoznaje Allahovih lijepih imena i svojstava savršenstva, a kao preduvjet za ispravnost tevekkula, vjernik mora imati lijepo mišljenje o Allahu i svoj život potpuno povjeriti Njemu. To znači da vjernik i vjernica trebaju biti sigurniji u ono što je u Allahovoj ruci nego u ono što je u njihovim rukama. Vjernik se neće razočarati niti očajavati ako izgubi nešto od dunjalučkih blagodati ili ako ne ostvari ono što je želio i očekivao. Njegovo stanje je poput onoga kojem je vladar dao kesu dirhema pa mu ih neko ukrao, a onda mu je vladar rekao: "Ne brini i ne tuguj, jer u mojoj hazni ima mnogo novca. Ako dođeš, dobit ćeš mnogo više nego što si izgubio." Onaj ko zna da su Allahove riznice nepresušne, neće očajavati ukoliko nešto izgubi ili ne ostvari kada on to želi. Vjernik svoje srce i svoj slučaj potpuno predaje Allahu i kaže isto ono što je rekao vjernik iz faraonove porodice: *A ja Allahu prepuštam svoj slučaj; Allah, uistinu, robove Svoje vidi.* (El-Mu'min, 44.)

Važno je napomenuti da je sujevjerje, koje se nažalost danas mnogo proširilo u muslimanskim sredinama, negacija tevekkula, ali i samog vjerovanja. Mnogo je danas muslimana koji, iako kažu da vjeruju u Allah, kada im mačka presiječe put, vjeruju da će ih zlo zadesiti. Ili, ako kupujući avionsku kartu dobiju broj sjedišta 13, oni će odgoditi putovanje makar im bilo i važno, jer vjeruju da je broj 13 nesretan i zloslutan broj. Prenosi se da je neki astrolog došao kod Alije, r.a., u vrijeme kada je on pripremao vojsku za pohod i rekao mu: "Vođo pravovjernih, ja sam na osnovu zvijezda vidio da, ukoliko izvedeš vojsku u borbu, tebe i tvoju vojsku čeka nesreća i poraz." Međutim, iskreni i ubijeđeni vjernik, kakav je bio hazreti Alija, r.a., nije poslušao astrologa i njegova proricanja, već je izašao s vojskom u borbu i izvojevao veličanstvenu pobjedu. Tako isto treba postupiti svaki vjernik u svim situacijama i raditi suprotno onome što kažu, nagađaju i proriču, vračari, gatari, sihirbazi, astrolozi i njima slični lažovi i obmanjivači. Prenosi se od Abdullaha ibn Ukejma da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko objesi talisman na vrat, bit će prepušten njemu." (Tirmizi) Bez obzira šta pisalo na tom papiru ili koži (talismanu, zapisu, hamajliji), čovjek svoje srce veže za talisman i u njega se uzda, a vjernik treba da se i srcem i dušom oslanja samo na Allaha, dž.š.

Vrijednost tevekkula

Tevekkul je uzvišen stepen, jedna od najvažnijih naredbi i zahtjeva imana, najbolje djelo i ibadet kojim se približava Allahu i najveći stepen tevhida, jer se ništa ne može postići bez pouzdanja u Allaha i traženja Njegove pomoći. To je stepen prije *inabeta* (vraćanja Allahu i istinskog pokajanja), jer čovjek se pouzdava u Allaha da bi postigao ono što želi, to je sredstvo a *inabet* je cilj. U tom smislu su i riječi Ibnu-l-Kajjima u djelu *Medaridžu-s-salikin*: "Tevekkul (pouzdanje u Allaha) je pola vjere a druga polovica je *inabet* (pokajanje i vračanje Allahu), jer vjera je ibadet i *istianet* (traženje pomoći od Allaha). Tevekkul je *istianet*, a *inabet* je ibadet." Putem *tevekkula* Allah tešku stvar čini lahkom i čovjek postiže ono što želi, nakon čega mu srce postaj smireno i zadovoljno Allahovom odredbom.

Rekao je Ibnu-l-Kajjim: "Kada bi se u pomjeranju brda s njegovog mjesta čovjek istinski oslonio na Allaha, a bilo mu naređeno da to učini, uspio bi ga pomjeriti."

Tevekkul je osobina istinskih vjernika, koje je opisao Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, u svom hadisu kada je rekao: "Pokazani su mi narodi i vidio sam poslanika s kojim je bio samo jedan njegov sljedbenik, zatim sam vidio poslanika koji je imao samo dva sljedbenika, zatim, poslanika koji je imao manju skupinu sljedbenika kao i poslanika s kojim nije bilo nikoga. Onda sam vidio jednu ogromnu skupinu koja je zakrivala svod iznad sebe i poželio sam da to bude moj ummet pa mi je rečeno: 'To je Musa, a.s., i njegov narod.' Onda mi je rečeno: 'Pogledaj', pa kada sam pogledao gdje mi je bilo naređeno, ugledao sam također mnogobrojnu skupinu od koje se nije vidio svod iznad njih i rečeno mi je: 'To je tvoj ummet, a među njima ima skupina od sedamdeset hiljada koja će ući u Džennet bez polaganja računa.' Nakon toga ljudi su se razišli, a Poslanik nije objasnio pojedinosti o toj skupini. Ashabi su međusobno raspravljali o tome, pa su neki od njih kazali: "Mi smo rođeni kao mušrici, a onda smo primili islam. Vjerovatno se to ne odnosi na nas, već na našu djecu." Saznao je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, za njihove rasprave i mišljenja, pa im je rekao: "Nije tako kako vi govorite. To su oni (...) i koji nisu bili sujevjerni, već su se samo u Allaha pouzdavali." Onda je ustao Ukaša ibn Mihsan i upitao: "Allahov Poslaniče, jesam li ja u toj skupini?" "Da", odgovorio je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem. Zatim je drugi ashab ustao i upitao: "A ja, Allahov Poslaniče?" Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio mu je: "Pretekao te Ukaša."

Dakle, tevekkul je svojstvo po kojem se prepoznaju iskreni vjernici. O njima je Allah objavio: *Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene, a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im učvršćuju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju.* (El-Enfal, 2.) Ibrahim, a.s., je zajedno sa svojim sljedbenicima upućivao dovu Allahu i molio: *Gospodaru naš, u Tebe se uzdamo i Tebi se obraćamo i Tebi ćemo se vratiti.* (El-Mumtahina, 4.) Zbog istinskog oslonca na Allaha i snage njihovog imana, Allah je naredio da ih uzmemo za uzor. Prenosi se da je Abdullah ibn Abbas rekao: "Riječi: *hasbunnallahu ve ni'me-l-vekil - Dovoljan nam je Allah i divan je On zaštitnik*, izgovorio je Ibrahim- a.s., kada je bio bačen u vatru, a također i Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, i njegovi sljedbenici kad su im ljudi rekli: *"Neprijatelji se okupljaju zbog vas, treba da ih se pričuvate!" - to učvrstilo vjerovanje, pa su rekli: "Dovoljan je nama Allah i divan je On Gospodar!"* (Ali 'Imran, 173.)

Dokaz vrijednosti tevekkula je i u tome što ga Allah naređuje uz najveličanstvenija i najbolja djela. Tako Allah naređuje tevekkul uz ibadet, na šta aludira sljedeći ajet: *Allah zna tajne nebesa i Zemlje i Njemu se sve vraća, zato se samo Njemu klanjaj i samo se u Njega uzdaj! A Gospodar tvoj motri na ono što radite.* (Hud, 123.) Tevekkul je nar[illegible]ten uz da'vu i pozivanje ljudi u islam. U Kur'anu stoji: *A ako oni glave okrenu, ti reci: "Meni je dovoljan Allah, nema boga osim Njega; samo se uzdam u Njega, On je Gospodar svemira veličanstvenoga!"* (Et-Tevba, 129.) Tevekkul je naređen u zakonodavstvu i sudstvu: *Ma u čemu se razilazili, treba da presudu dâ Allah. To vam je, eto, Allah, Gospodar moj - u Njega se ja uzdam i Njemu se obraćam.* (Eš-Šura, 10.) Zatim, naređen je u džihadu: *Ako oni budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha, jer On, uistinu, sve čuje i sve vidi.* (El-Enfal, 61.) Zatim, prilikom međusobnog dogovaranja (*šure*) o važnim poslovima. U tom smislu je kur'anski ajet: *Samo Allahovom milošću ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbjegli bi se iz tvoje blizine. Zato im praštaj i moli se da im bude oprošteno i dogovaraj se s njima. A kada se odlučiš, onda se pouzdaj u Allaha, jer Allah zaista voli one koji se uzdaju u Njega.* (Ali 'Imran, 159.) Šura je jedan od vidova uvažavanja materijalnih uzroka, jer su mišljenja pojedinaca o određenom pitanju bitna i ona mogu pomoći da se nađe pravo rješenje, ali vjernik se ne smije osloniti samo na to makar imao najbolje i najpametnije savjetnike i stručnjake, i ne smije zaboraviti oslonac samo na Allaha, i onda kada se pobjeđuje i kada se gubi i kada su vjernici u većini i

kada su u manjini. Tevekkul je također naređen prilikom Hidžre. To potvrđuje sljedeći ajet: *One koji se isele Allaha radi, nakon što su bili progonjeni, Mi ćemo još na ovome svijetu na lijepo mjesto smjestiti; a nagrada na onome svijetu bit će još veća - kad bi oni samo znali! - onima koji budu trpjeli i u Gospodara svoga se uzdali.* (En-Nahl, 41. i 42.) I na kraju, tevekkul je naređen prilikom sklapanja trgovačkih i bračnih ugovora i sklapanja drugih poslova. Kada je Musa, a.s., sklopio ugovor sa dobrim čovjekom iz Medjena, rekao je: *"Neka bude tako između mene i tebe!" - reče Musa - "koji god od dva roka ispunim, nema mi se šta prigovoriti, a Allah je jamac za ono što smo utanačili."* (El-Kasas, 28.)

Šta misliš o dvojici s kojima je Allah treći

Kompletan život Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, bio je u znaku tevekkula i istinskog oslonca na Allaha, a ovdje ćemo navesti samo neke primjere da bi nam bilo jasnije njegovo značenje. Jedanput se Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, odmarao sa ashabima u jednoj dolini i legao je ispod stabla, a prethodno je sablju okačio o stablo. Njegovi ashabi su se bili razišli po dolini tražeći svaki sebi stablo da legnu u njegovu hladovinu. Nedugo zatim, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pozvao ih je, a kada su se okupili, vidjeli su pored njega nepoznatog čovjeka sa sabljom u ruci. Tada im je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ovaj čovjek je došao dok sam ja spavao i uzeo je moju sablju, a zatim je sa isukanom sabljom prišao, probudio me i upitao: 'Muhammede, ko će te sada spasiti od mene?' Ja sam mu odgovorio: 'Allah!' i njemu je sablja ispala iz ruke." (Buharija i Muslim) A u hadisu koji prenosi Enes ibn Malik, stoji da je Ebu Bekr, r.a., dok je s Muhammedom, sallallahu alejhi ve sellem, u toku Hidžre u Medini, boravio u pećini Sevr a nevjernička potjera bila na ulazu u pećinu, rekao Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem: "Kada bi se samo sagnuli vidjeli bi nam noge." Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, smireno je odgovorio: "Ebu Bekre, šta misliš o dvojici s kojima je Allah treći!?" To je dokaz istinskog tevekkula i prepuštanja Allahu u najtežim trenucima. Poslanikovo srce je bilo potpuno predano Allahu i sigurno u Njegovu pomoć i zaštitu.

EŠ-ŠUKR - ZAHVALNOST ALLAHU NA BLAGODATIMA

Trudite se i budite zahvalni, o čeljadi Davudova!

Riječ *šukr* u arapskom jeziku znači zahvalnost dobročinitelju na dobru koje nam je učinio, a kao antonim (riječ suprotnog značenja) riječi *šukr* koristi se izraz *kufr* u značenju negiranja i zaboravljanja blagodati i dobročinstva. A u šerijatskoj terminologiji *šukr* predstavlja svojevrstan vid ibadeta i znači zahvalnost Allahu na svim blagodatima koje nam je podario.

Šukr predstavlja pola *imana* (vjerovanja), jer iman se sastoji iz dva dijela: jedna polovica je *šukr* a druga je *sabr*. Istinski *šukr* temelji se na pet stvari: poniznosti zahvalnog roba prema Gospodaru Dobročinitelju, iskrene ljubavi prema Njemu, priznavanja Njegovih blagodati, zahvaljivanja Allahu putem tih blagodati i nekorištenja blagodati u onome što Allah prezire i zabranjuje.

Zahvalnost se izražava srcem, riječima i djelom

Kao ibadet, *šukr* je vezan za unutrašnje (srčano) uvjerenje, riječi i djela. Kada je riječ o zahvalnosti srca, onda ona podrazumijeva spoznaju i svijest da je Allah Darivatelj svih blagodati. Ovu činjenicu posebno trebaju imati na umu roditelji i učitelji kako bi u toku odgojnog procesa kod djece izgradili svijest o Allahu kao Stvoritelju i Opskrbitelju od Kojeg dolaze sve blagodati, kao i oni koji se bave da'vetsko-misionarskim radom i pozivanjem u islam. Naime, u Kur'anu ima mnogo ajeta koji govore o različitim blagodatima kako bi ljude podstakli na razmišljanje o Stvoritelju i Njegovoj svemoći, dobroti i plemenitosti, poput ajeta: *Allah je Stvoritelj nebesa i Zemlje; On spušta s neba kišu i čini da pomoću nje rađaju plodovi kojima se hranite; i daje vam da se koristite lađama koje plove morem voljom Njegovom, i daje vam da se rijekama koristite; i daje vam da se koristite Suncem i Mjesecom, koji se stalno kreću, i daje vam da se koristite noći i danom; i daje vam od svega onoga što od Njega ištete, i ako biste Allahove blagodati brojali, ne biste ih nabrojali. - Čovjek je, uistinu, nepravedan i nezahvalan.* (Ibrahim, 32.-34.)

U islamu je posebno važna blagodat vjere, odnosno upute, jer bez nje život gubi svaki smisao, pa stoga na toj blagodati treba posebno Allahu zahvaljivati. U tom smislu je i kur'anski ajet: *Oni ti prebacuju što su primili islam. Reci: "Ne prebacujte mi što ste islam primili; naprotiv, Allah je vama milost podario time što vas je u pravu vjeru uputio, ako iskreno govorite."* (El-Hudžurat, 17.) Zatim: *Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera.* (El-Ma'ide, 3.) Preko blagodati upute postiže se sigurnost, smirenost, oprost, milost, berićet, olakšava se život i povećava opskrba.

Kad je riječ o zahvaljivanju jezikom, treba kazati da je ljudski jezik emiter koji prenosi i obznanjuje stanje u srcu. Ako je srce ispunjeno zahvalnošću Allahu, bez sumnje će ona biti izražena i jezikom. Prenosi se da je jedan čovjek pitao učenjaka Ebu Hazima: "Šta za tebe znači zahvalnost očiju?" Odgovorio je: "Ako vidim dobro ja ga obznanim, a ako vidim zlo ja ga sakrijem." "A šta je po tebi zahvalnost ušiju", upitao je čovjek? Ebu Hazim je odgovorio: "Ako čujem dobro trudim se da ga zapamtim, a ako čujem zlo odbacim ga." Zatim je čovjek upitao: "Šta za tebe znači zahvalnost ruku?" Odgovorio je: "Da njima ne uzimam ono što mi ne pripada i da ne uskraćujem Allahovo pravo koje ima u njima?" Nakon toga čovjek je upitao: "A šta je po tebi zahvalnost tijela?" Ebu Hazim je odgovorio: "Da njegov donji dio bude ispunjen hranom, a gornji znanjem." "A šta je po tebi zahvalnost spolnog organa", ponovo je upitao? Ebu Hazim je rekao: "Odgovor na to je u sljedećim ajetima: *Koji stidna mjesta svoja čuvaju, osim od žena svojih ili onih koje su u posjedu njihovu, oni, doista, prijekor ne zaslužuju; a oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju.* (El-Mu'minun, 5.-7.)" Na kraju ga je čovjek upitao: "A šta je za tebe zahvalnost nogu?" Odgovorio je: "Ako znaš nekog čovjeka koji je umro, a ti mu zavidiš na dobrim djelima koja je radio, onda idi njegovim putem, a ako ga znaš po lošim djelima, onda nipošto ne idi tim putem, u oba slučaja ćeš biti od onih koji su zahvalni Allahu."

Ne postoji kontradiktornost u zahvalnosti Allahu i zahvalnosti ljudima - jedna drugu ne isključuju. Naprotiv, Allah je naredio da se zahvaljuje ljudima na učinjenom dobročinstvu, a prije svega roditeljima. Uzvišeni je objavio: *Mi smo naredili čovjeku da bude poslušan roditeljima svojim. Majka ga nosi, a njeno zdravlje trpi, i odbija ga u toku dvije godine. Budi zahvalan Meni i roditeljima svojim, Meni će se svi vratiti.* (Lukman, 14.) Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Ko nije zahvalan ljudima

nije zahvalan ni Allahu." (Ebu Davud i Tirmizi). Ljudi koji nisu zahvalni drugim ljudima i koji lahko zaborave dobročinstvo koje im je neko učinio, su podli i pokvareni. To su zloće i niske duše kojih se treba čuvati.

Vrijednosti i koristi zahvalnosti

Kao što se Allahove blagodati ne mogu izbrojati, tako se ni vrijednosti i koristi *šukra* ili zahvalnosti Allahu na blagodatima ne mogu izbrojati. Zato ćemo spomenuti samo neke od njih, a sve s ciljem da podstaknemo vjernike na zahvalnost Allahu.

Prvo, Allah je spomenuo *šukr* zajedno sa *zikrom* i veličanjem Allaha. Tako u Kur'anu stoji: *Sjećajte se vi Mene i Ja ću se vas sjetiti, i zahvaljujte Mi, i na blagodatima Mojim nemojte neblagodarni biti.* (El-Bekara, 152.) Drugo, Allah je povezao *šukr* sa samim vjerovanjem i obavezao se da neće kazniti Svoje zahvalne robove, kao što stoji u ajetu: *Zašto bi vas Allah kažnjavao ako budete zahvaljivali i vjerovali? Allah je blagodaran i sveznajući.* (En-Nisa', 147.)

Treće, Allah je podijelio ljude na zahvalne i nezahvalne. Najmrža stvar Allahu je *kufr*, tj. nezahvalnost i zaborav na blagodati, i oni koji su takvi, a najdraža stvar Allahu je zahvalnost i zahvalni ljudi. Uzvišeni je objavio: *Ako vi budete nezahvalni, pa, Allah od vas ne zavisi, ali On nije zadovoljan ako su robovi Njegovi nezahvalni, a zadovoljan je vama ako budete zahvalni.* (Ez-Zumer, 7.) Zbog toga je Iblisu cilj da ljude spriječi i odvrati od zahvalnosti Allahu, što potvrđuje sljedeći ajet: *Pa ću im i sprijeda, i straga, i zdesna, i slijeva prilaziti, i Ti ćeš ustanoviti da većina njih neće zahvalna biti.* (El-A'raf, 17.)

Četvrto, Allah je opisao zahvalne kao malobrojnu i odabranu skupinu, što potvrđuje sljedeći ajet: *Trudite se i budite zahvalni, o čeljadi Davudova! A malo je zahvalnih među robovima Mojim.* (Saba', 13.) Prenosi se da je Omer, r.a., čuo jednog muslimana kako uči ovu dovu: "Allahu moj, učini me od onih koji su u manjini", pa ga je pitao, šta to znači, a on je odgovorio: "Vođo pravovjernih, Allah je objavio: *A malo je bilo onih koji su s njim vjerovali.* (Hud, 40.) Zatim: *A malo je zahvalnih među robovima Mojim.* (Saba', 13.) Zatim: *Mnogi ortaci čine nepravdu jedni drugima, ne čine jedino oni koji vjeruju i rade dobra djela; a takvih je malo.* (Sad, 24.)" Nakon toga, halifa Omer, r.a., mu je rekao: "U pravu si!"

Peto, Allah je pohvalio prvog vjerovjesnika na Zemlji, i spomenuo ga u Kur'anu kao zahvalnog roba. Uzvišeni je objavio: *Mjesto Mene - Gospodara drugog ne uzimajte, o, potomci onih koje smo s Nuhom nosili! On je, doista, bio rob zahvalni.* (El-Isra', 2.-3.)

Zatim, Allah, dž.š., naređuje Musau, a.s., da na dobročinstvo, u vidu poslanstva s kojim ga je Allah zadužio i odlikovao, uzvrati zahvalnošću. Tako u Kur'anu stoji: *"O Musa", reče On, "Ja sam tebe odlikovao nad ostalim svijetom poslanstvom Svojim i govorom Svojim. Ono što ti dajem uzmi i zahvalan budi!"* (El-A'raf, 144.)

Šesto, to je jedno od najboljih svojstava uopće, zato nije čudo što je Allah pohvalio Ibrahima, a.s., upravo zbog tog svojstva. Allah je u Kur'anu rekao: *Ibrahim je bio primjer čestitosti, pokoran Allahu, pravi vjernik, nije druge smatrao Allahu ravnim i bio je zahvalan na blagodatima Njegovim.* (En-Nahl, 120.-121.) Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, kao posljednji Allahov poslanik i onaj koji je u svakom pogledu najviše sličio na Ibrahima, a.s., bio je zahvalni Allahov rob i najbolji uzor vjernicima u svemu, pa tako i u zahvalnosti Allahu.

Prenosi se od Aiše, r.a., da je rekla: "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je noću toliko dugo stajao u namazu da su mu noge oticale, pa sam mu rekla: 'Allahov Poslaniče, zašto to činiš kad su ti oprošteni svi grijesi?' Odgovorio je: 'Aiša, zar da ne budem zahvalni Allahov rob.'" (Buharija i Muslim)

Primjeri zahvalnosti

Kako su i na koji način istinski učenjaci i pobožnjaci razumjeli zahvalnost Allahu i njenu vrijednost, svjedoče sljedeći primjeri.

U djelu *Hiljetu-l-evlija*, hafiz Ebu Nuajm bilježi predaju od Huzejfe el-Merašija u kojoj stoji: "Bio sam u skupini koja je putovala na hadž zajedno s Ibrahimom ibn Edhemom i kada smo obilazili oko Kabe sreli smo poznatog učenjaka Šekika el-Belhija. Tom prilikom je Ibrahim ibn Edhem upitao Šekika: 'Na čemu vi temeljite svoju plemenitost?' Šekik je odgovorio: 'Na tome da ono što nam Allah dâ od nafake pojedemo, a ako nam uskrati opskrbu, onda saburamo.' Ibrahim ibn Edhem mu je na to rekao: 'Pa, tako rade i psi u tvom rodnom Belhu.' Iznenađen tim riječima,

Šekik je upitao: 'A na čemu to vi temeljite svoju plemenitost?' Ibrahim je odgovorio: 'Naša plemenitost se temelji na tome da kada nam Allah podari opskrbu, mi je podijelimo dajući tako prednost drugima nad nama samima, a kada nam uskrati opskrbu, mi Mu zahvaljujemo.' Tada je Šekik sjeo pred Ibrahima ibn Edhema i rekao: 'Ibrahime, ti si od danas moj vođa i moj profesor!'"

Ibn Asakir bilježi predaju u kojoj stoji da je Omer, r.a., rekao: "Kada bi mi bile ponuđene dvije jahalice: *sabr* i *šukr*, svejedno bi mi bilo koju bih uzjahao." A Ebu Nuajm u *Hiljetu-l-evlija* prenosi da je Omer čuo nekog čovjeka kako u dovi govori: "Gospodaru moj, ja sam svoj život i svoj imetak potrošio na Tvom putu", pa je rekao: "Bolje bi mu bilo da je šutio. Ako je na iskušenju, neka sabura, ako mu je dobro, neka zahvaljuje."

Prenosi se da je Alija, r.a., rekao: "Kada Allah otvori vrata dove, otvori i kapije njenog uslišavanja, kada otvori vrata tevbe, otvori i riznice oprosta. Učite ako hoćete ajete: *Gospodar vaš je rekao: "Pozovite Me i zamolite, ja ću vam se odazvati!"* (El-Mu'min, 60.) te ajet: *Onaj ko kakvo zlo učini ili se prema sebi ogriješi pa poslije zamoli Allaha da mu oprosti - naći će da Allah prašta i da je milostiv.* (En-Nisa', 110.)" U predaji koju bilježi Ibn Ebi Dunja stoji da je Alija, r.a., također rekao: "Blagodat se postiže zahvalnošću, a zahvalnost je povezana s povećanjem nafake. Allah neće prekinuti nafaku niti njeno povećavanje, sve dok Mu čovjek ne prestane zahvaljivati na blagodatima." Allah, dž.š., u Kur'anu veli: *I kada je Gospodar vaš objavio: "Ako budete zahvalni, Ja ću vam, zacijelo, još više dati; budete li nezahvalni, kazna Moja doista će stroga biti."* (Ibrahim, 7.)

Neki muslimani su *šukr* zvali *hafiz* (čuvar), jer čuva postojeće blagodati od nestanka, i *džalib* (donosilac), jer donosi i priskrbljuje blagodati koje čovjek do tada nije imao.

Ibn Asakir prenosi da je Ebu Derda, r.a., rekao: "Kada omrknem ili osvanem, a ljudi mi taj dan ne prebacuju za neki grijeh, jer me nisu uspjeli vidjeti u grijehu, to je za mene velika blagodat." Također je govorio: "Ko ne vidi Allahove blagodati osim u jelu i piću, on je slabe pameti i sâm sebi je pripremio kaznu."

Prenosi se da je Aiša, r.a., govorila: "Ko god je u mogućnosti piti čistu vodu koja mu ne pravi nikakve smetnje prilikom pijenja i prilikom obavljanja male nužde, obavezan je zahvaljivati Allahu na toj velikoj blagodati." (Ibn Asakir i Ibn Ebu Dunja)

Kada bi neko upitao Ebu Mugiru: "Kako si osvanuo", on bi odgovorio: "Osvanuli smo utopljeni u blagodatima i nesposobni da izrazimo zahvalnost na njima. Allah nam ukazuje svoju ljubav iako je neovisan od nas, a mi Mu uzvraćamo mržnjom i nepokornošću iako nam je u svakom trenu potrebna Njegova pomoć."

Kako biti zahvalan Allahov rob?

Spomenut ćemo neke metode koje vjernicima pomažu na putu da postanu zahvalni Allahovi robovi i koje ih podstiču na zahvalnost.

Jedna od tih metoda je da vjernik uvijek gleda u onoga ko je nižeg ranga, odnosno ko je slabijeg stanja u pogledu dunjalučkih blagodati, od njega. U tom smislu je i hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Gledaj u onoga ko je nižeg ranga od tebe, a ne u onoga ko je višeg ranga od tebe. To je najbolji način da ne omalovažavaš Allahove blagodati koje ti je podario." (Muslim) Komentirajući ovaj hadis, imam Gazali je rekao: "Čudno je to koliko ljudi daju prednost ovosvjetskim blagodatima nad vjerom. Kad god učini grijeh, čovjek sebi traži ispriku i opravdanje i govori: 'Ima mnogo većih grješnika na Zemlji od mene.' I kad se radi o vjeri, on uvijek gleda u onoga ko je slabiji od njega, a ne u onoga ko je bolji i pobožniji od njega. Pa, zašto se tako ne ponaša i kad se radi o dunjalučkim blagodatima?!"

Sljedeća metoda jeste svijest da će čovjek odgovarati za blagodati koje mu je Allah podario, kao što stoji u ajetu: *Zatim ćete toga dana za sladak život biti pitani sigurno!* (Et-Tekasur, 8.) Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Neće niko biti detaljno obračunavan na Sudnjem danu, a da neće biti kažnjen." Tada mu je Aiša, r.a., rekla: "Allahov Poslaniče, zar Allah nije objavio: *Onaj kome bude knjiga njegova u desnu ruku njegovu data, lahko će račun položiti*?" Odgovorio je: "Aiša, to je samo izlaganje djela, a onaj ko bude detaljno obračunavan, on će biti kažnjen."

Metoda koja bez sumnje pomaže u postizanju stepena zahvalnosti Allahu, svakako je i dova. Zbog toga vjernici trebaju što više upućivati Allahu dovu da im pomogne da budu Njegovi zahvalni robovi. Prenosi se od Muaza ibn Džebela da je rekao: "Jednaput me je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uzeo za ruku i rekao: 'Muaze, tako mi Allaha, ja te

volim! Nemoj propustiti da poslije svakog namaza proučiš ovu dovu: - Gospodaru moj, pomozi mi da Te se sjećam, da Ti zahvaljujem i lijepo robujem.'" (Ebu Davud i En-Nesai)

Mutarrif ibn Abdullah je rekao: "Da mi bude dato bogatstvo pa da zahvaljujem na njemu, draže mi je nego da budem iskušan siromaštvom, pa da saburam na njemu." To ustvari znači da zahvalnost na blagodatima nije ništa lakša od saburanja i strpljivosti na udarcima sudbine i da je mogu postići samo iskreni vjernici.

Ne treba zaboraviti ni kazivanje ili pričanje o Allahovim blagodatima kao metodi koja vjernike podstiče na zahvalnost Allahu. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Kazivanje o blagodatima je zahvalnost, a njihovo prešućivanje je *kufr* ili negiranje blagodati. Ko nije zahvalan na malo neće biti zahvalan ni na puno, ko nije zahvalan ljudima nije zahvalan ni Allahu. Džemat je berićet, sektaštvo je kazna." (*Sahihu-l-džami'*)

Hasan Basri je govorio: "Mnogo spominjite blagodati koje vam je Allah dao, jer je u njihovom spominjanju ujedno i zahvalnost, i znajte da je Allah naredio Svome Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, da kazuje o blagodatima, kada je objavio: *Zato siroče ne ucvili, a na prosjaka ne podvikni, i o blagodati Gospodara svoga kazuj.* (Ed-Duha, 11.)" Allah voli da se vide tragovi njegovih blagodati na ljudima, kao što stoji u hadisu kojeg prenosi Imran ibn Husajn: "Kada Allah Svome robu podari neku blagodat, On voli da se tragovi te blagodati vide na Njegovom robu." (*Sahihu-l-džami'*)

Za razliku od *šukra*, Allah prezire *el-kunud*, koji je spomenut u ajetu: *Čovjek je, zaista, Gospodaru svome nezahvalan (Innel insane li rabbihi lekenud)* (El-Adijat, 6.) Komentirajući ovaj ajet, Hasan Basri je rekao: "To su oni koji broje samo iskušenja i nedaće, a zaboravljaju dobro i blagodati koje im je Allah podario."

U jednom svom hadisu, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, spomenuo je da će najviše žena biti u Džehennemu, između ostalog, i zbog toga što su nezahvalne svojim muževima i što, ako im samo jedanput bude uskraćeno dobročinstvo, zaborave na cjelokupno dobro koje im je prethodno učinjeno. Ako nezahvalnost mužu vodi u Vatru, pa šta reći za nezahvalnost Stvoritelju čije se blagodati ne mogu nabrojati?!

EL-ISAR - VELIKODUŠNOST

I više vole njima nego sebi, mada im je i samima potrebno

Arapska riječ *el-isar* (velikodušnost, nesebičnost, darežljivost) znači dati prednost potrebama drugih ljudi nad vlastitim potrebama. Velikodušan i istinski darežljiv čovjek je spreman da trpi glad i žeđ da bi drugog nahranio i napojio. To je jedno od najljepših i najplemenitijih svojstava islamskog ahlaka. Islamski učenjaci su kazali da je osobina iskrenih vjernika *el-isar* (velikodušnost ili darežljivost), a osobina nevjernika je *el-esere*, što znači sebičnost, pohlepa i egoizam. Oni koji ne vjeruju u Allaha samoljubivi su, pohlepni i sebični i oni najčešće svoj život grade na smrti drugih ljudi, svoje bogatstvo na tuđem siromaštvu, svoju veličinu i ugled na tlačenju i ponižavanju drugih ljudi, a svoju sigurnost na strahu drugih ljudi.

Svojstvo putnika ka Allahu

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Čuvajte se *zuluma* (nasilja), jer je zulum tmina na Sudnjem danu, čuvjate se pohlepe jer je ona upropastila narode prije vas, nagnala ih je da prolijevaju nedužnu krv i da sebi dozvole ono što je zabranjeno." (Muslim) U drugom hadisu, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže: "Neće se spojiti prašina na Allahovom putu i džehennemska vatra niti će se ikada u jednom srcu spojiti pohlepa i vjerovanje." (*Sahihu-l-džami'*) Prvi znak velikodušnosti je oslobađanje od pohlepe, a drugi znak je prepuštanje drugima onoga što ti je i samom potrebno.

U poznatom komentaru sure el-Fatiha, Ibnu-l-Kajjim el-Dževzi je, između ostalog, rekao: "Jedan od stepena duhovnog uzdizanja koji je sadržan u ajetu *ijjake na'budu ve ijjake neste'in* (*Samo Tebe obožavamo i samo do Tebe pomoć tražimo*), svakako je i velikodušnost, darežljivost." Uzvišeni je objavio: *I onima koji su Medinu za življenje izabrali i domom prave vjere još prije njih je učinili; oni vole one koji*

im se doseljavaju i u grudima svojim nikakvu tegobu, zato što im se daje, ne osjećaju, i više vole njima nego sebi, mada im je i samima potrebno. A oni koji se uščuvaju lakomosti, oni će sigurno uspjeti. (El-Hašr, 9.) Svojstvo *el-isar* (velikodušnost) suprotno je pohlepi i škrtosti (*eš-šuh*). Rečeno je: 'Velikodušan i darežljiv čovjek daje drugima čak i ono što mu je samom potrebno, a škrtac pohlepno žudi za onim što ne posjeduje, a kada ga dobije onda škrtari i ne želi to ni s kim dijeliti.' Škrtost (ar. *el-buhl*) je plod pohlepe (ar. *eš-šuh*) koja čovjeka podstiče da škrtari.'; Nakon toga, Ibnu-l-Kajjim je citirao hadis koji prenosi Abdullah ibn Amr ibn As, a u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Čuvajte se pohlepe jer je ona upropastila one prije vas, natjerala ih je da škrtare, pa su škrtarili, natjerala ih je na kidanje rodbinskih veza, pa su ih kidali, natjerala ih je na razvrat i griješenje, pa su to činili." (Ebu Davud)

U naprijed citiranom ajetu, Allah, dž.š., je opisao ensarije osobinom *el-isara* (velikodušnosti i nesebičnosti) i to je zapravo osobina koja je inače krasila ensarije, odnosno muslimane Medine koji su velikodušno prihvatili Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, i njegove ashabe iz Mekke, nakon što su učinili Hidžru u Medinu.

Historičari su zabilježili predaju u kojoj se spominje da je jedan od najdarežljivijih ensarija općenito bio Kajs ibn Sa'd ibn Ubade, r.a. Tako se spominje da se on jedanput razbolio, ali mu je malo ljudi došlo u posjetu pa se čudio zbog toga. Rečeno mu je da se ljudi stide doći, jer su se mnogo zadužili kod njega, a nemaju mogućnost da mu vrate dug. Kada je to čuo, rekao je: "Allah uništio imetak koji sprječava braću da se međusobno posjećuju!" Zatim je naredio telalu da razglasi da on svim dužnicima oprašta dug. Sutradan se stvorila velika gužva pred njegovim vratima. Prenosi se da ga je neko upitao: "Jesi li ikada sreo darežljivijeg čovjeka od sebe?" Odgovorio je: "Jesam. Putovao sam sa svojim prijateljem, pa nas je noć zatekla u pustinji i svratili smo u kuću jedne žene da se odmorimo i da po mogućnosti prenoćimo. Kada je došao njen muž rekla mu je da ima dva gosta. On je odmah zaklao devu i pripremio je za večeru. Sutradan je zaklao drugu devu za ručak, pa smo mu rekli: 'Mi smo sasvim malo pojeli mesa od one jučerašnje deve, a ti danas kolješ drugu. Zašto to radiš?' Odgovorio je: 'Ja svoje goste nikada ne častim jučerašnjom hranom.' Ostali smo kod njega dva dana i dvije noći. Treći dan smo krenuli svojim putem, i pošto je on bio otišao od kuće, mi

smo njegovoj ženi dali sto zlatnika i rekli smo da se u naše ime zahvali mužu na gostoprimstvu. Nedugo zatim, čuli smo glas koji nas je dozivao: 'O nevaljalci! Čujete li me, vama govorim! Vama koji ste na prevaru pokušali platiti moje gostoprimstvo!' Ubrzo nas je stigao i ljutito nam rekao: 'Ili ćete uzeti vaš novac koji ste dali mojoj ženi ili ćete osjetiti oštricu moga koplja.' Vidjeli smo da sa njim nema šale, pa smo uzeli novac i nastavili putovanje."

Vrste velikodušnosti

Islamski učenjaci su spomenuli sljedeće vrste velikodušnosti (*el-isar*): Prvo, davanje prednosti drugima u onome što ni na koji način neće negativno utjecati na vjeru niti će biti uzrok upropaštavanja života i vremena i njegovog iskorištavanja u zabranjenim stvarima, kao što je davanje prednosti drugom u hrani, piću i odjeći, ali pod uvjetom da to neće štetiti životu. Sve ono u čemu se krije dobro za ahiret i što je vezano za ibadet, vjernik ne treba prepuštati nikome, niti u tome treba bilo kome davati prednost. Drugo, davanje prednosti Allahovom zadovoljstvu nad zadovoljstvom ljudi. To znači da čovjek želi da čini samo ono u čemu je Allahovo zadovoljstvo, pa makar time rasrdio ljude i makar to za njega bilo veliko iskušenje. U suprotnom, onaj ko dadne prednost zadovoljstvu ljudi nad Allahovim zadovoljstvom, on će osjetiti srdžbu onog čije zadovoljstvo je tražio i bit će ponižen i iskušan upravo rukama onih za čijim zadovoljsvom je čeznuo pa će tako izgubiti i dunjaluk i ahiret. Rekao je imam Šafija: "Zadovoljstvo ljudi je nedostižni cilj pa se drži onoga što će ti koristiti i što će popraviti tvoj odnos prema Allahu." Treće, da svoju velikodušnost pripišeš Allahu, a ne sebi, jer je On Onaj Koji daruje svaku blagodat pa tako i velikodušnost.

El-Džudu - darežljivost i njeni stepeni

Osim stepena *el-isar*, postoje još dva stepena darežljivosti ili velikodušnosti, a to su: *es-sehau* - to je obični vid darežljivosti koji se može naći kod mnogih ljudi, a koji znači da dijeliš drugima manje nego što sebi ostavljaš. Zatim, *el-džudu*, što znači dijeljenje shodno mogućnostima.

Imam Ibnu-l-Kajjim je spomenuo deset vrsta *el-džudua* ili darežljivosti. Prvi stepen je velikodušnost i nesebičnost u pogledu života. Dok većina ljudi škrtari u imetku, iskreni vjernici su spremni založiti i žrtvovati život u ime Allaha. Drugi stepen je velikodušnost i nesebičnost u pogledu vlasti. Bogobojazni ljudi koji posjeduju vlast, spremni su uvijek odreći se vlasti u korist drugih, ako je u tome dobro i korist za ljude. Treći stepen odnosi se na velikodušno žrtvovanje vlastitog komoditeta i udobnog života radi drugih ljudi, ukoliko to znači pomaganje drugima da ostvare svoja prava. Četvrti stepen odnosi se na velikodušnost i darežljivost u znanju. To su oni koji ne kriju znanje koje im je Allah podario i ne škrtare u njegovom prenošenju i podučavanju drugih ljudi, i to čine bez oholosti, umišljenosti, zavidnosti i loših namjera prema onima koje podučavaju. Neki islamski učenjaci su kazali da je darežljivost u znanju bolja od darežljivosti u imetku. Peti stepen odnosi se na nesebično zalaganje ugleda putem zauzimanja kod vladara za obespravljene ljude. Na taj način ugledan čovjek daje zekat na svoj ugled kao što učenjak podučavanjem drugih ljudi daje zekat na znanje koje posjeduje.

Šesti stepen odnosi se na darežljivost u svim vidovima materijalnog i moralnog pomaganja, na što aludira hadis Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, u kojem je rekao: "Svaki dan u kojem čovjek osvane (živ i zdrav) dužan je podijeliti sadaku na svaki svoj zglob. Pomiriti dvojicu ljudi je sadaka, pomoći čovjeku da uzjaše na svoju jahalicu ili da natovari svoj prtljag je sadaka, lijepa riječ je sadaka, svaki korak do džamije radi klanjanja namaza je sadaka, sklonuti s puta ono što smeta prolaznicima je sadaka." (Muttefekun alejhi) Sedmo, darežljivost koja se odnosi na ljudsku čast. Najbolji primjer za to je ashab Ebu Damdam, r.a., koji je u zoru učio ovu dovu: "Gospodaru moj, ja nemam imetka koji bih podijelio kao sadaku pa zato svoju čast zalažem kao sadaku. Gospodaru, budi mi svjedok da sam oprostio svima koji su me na bilo koji način uvrijedili, potvorili i psovali." Kada su se sutradan ashabi okupili kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, on im je rekao: "Zar ne možete biti kao Ebu Damdam ako već nemate imetka da ga podijelite kao sadaku."

Osmi stepen odnosi se na darežljivost u pogledu strpljivosti na životnim iskušenjima, kao i opraštanje uvreda i dugova drugim ljudima. Strpljivost je uzvišen stepen i velikodušnost, također davanje prednosti drugima u tom pogledu, bolji je od izdašnog dijeljenja imetka. Allah,

dž.š., u Kur'anu veli: *Nepravda se može uzvratiti istom mjerom, a onoga koji oprosti i izmiri se Allah će nagraditi; On, uistinu, ne voli one koji nepravdu čine.* (Eš-Šura, 40.)

U ajetu su spomenuta tri stepena: stepen pravednosti i uzvraćanje na nepravdu istom mjerom, što je dozvoljeno, zatim, stepen dobročinstva i velikodušnog opraštanja, što je preporučeno, i stepen zuluma, što je zabranjeno. Deveti stepen velikodušnosti odnosi se na lijep ahlak i općenito lijepo ponašanje prema ljudima. To je stepen koji je veći i bolji od velikodušne strpljivosti na uvredama, i onaj ko ga ostvari može postići stepen stalnog postača i klanjača, a to su dobra djela koja će na vagi Sudnjeg dana biti najteža. U tom smislu je i hadis Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem: "Neka niko od vas ne omalovažava nijedno dobro djelo, pa makar se radilo o tome da sretneš drugog muslimana nasmijanog lica."

Deseti stepen je velikodušnost u pogledu onoga što ljudi posjeduju, u smislu da ne žudiš za onim što oni imaju, da to ne smatraš velikim u svom srcu niti da od njih ponizno tražiš te blagodati svojim jezikom. Rekao je Abdullah ibn Mubarek: "Neovisnost u pogledu onoga što ljudi posjeduju, predstavlja veći stepen darežljivosti od dijeljenja imetka i komotno se može kazati siromahu koji ne žudi za bogatstvom drugih ljudi: 'Iako ti nije dato ono čime bi pokazao svoju darežljivost, budi velikodušan u odnosu na ono što oni posjeduju i sigurno ćeš ih preteći u darežljivosti, u rahatluku i svom drugim pohvalnim svojstvima.'"

Primjeri nesebičnosti i velikodušnosti

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, bio je najbolji primjer i uzor u lijepom ahlaku, pa tako i u pogledu velikodušnosti i darežljivosti. Prenosi se od Sehla ibn Sa'da, r.a., da je rekao: "Jedna žena je došla kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i donijela mu ogrtač. Nakon toga, on je upitao ashabe: 'Znate li šta je burda?' Odgovorili su: 'Znamo, to je ogrtač sa pletenim rubovima.' Onda je ta žena rekla: 'Allahov Poslaniče, ja sam ga svojim rukama isplela samo za tebe pa ga obuci.' Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, uzeo je ogrtač, jer mu je zaista trebao, a zatim se pojavio u ogrtaču pred nama. Jedan od prisutnih ashaba mu je rekao: 'Allahov Poslaniče, da li bi meni dao taj ogrtač?' Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, istog trenutka je skinuo ogrtač i dao ga tom čovjeku.

Nakon toga prisutni su mu rekli: 'Zašto si to tražio od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kad znaš da on nikoga neće odbiti u onome što traži, a potreban mu je taj ogrtač?' Odgovorio je: 'Tako mi Allaha, ja sam ga tražio da mi bude ćefin kada umrem.' Sa'd je rekao: 'Zaista mu je taj ogrtač bio ćefin u koji je umotan kada je umro.'" (Buharija) U predaji od Enesa ibn Malika stoji da je neki čovjek tražio od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, stada ovaca koja su ispunila dolinu između dva brda pa mu ih je dao. Poslije toga, taj čovjek se vratio svom narodu i rekao: "O ljudi, primite islam, zaista Muhammed daje toliko da se poslije toga ne trebate plašiti siromaštva."

Davanje prednosti bratu muslimanu i po cijenu života

Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, primjer slijedili su i njegovi ashabi. "U Bici na Jermuku, Huzejfe el-Adevi s vedrom vode u ruci, tražio je svog amidžića među ranjenicima da ga napoji. Kada ga je našao, prišao mu je i baš kada je prinio vedro njegovim usnama, začuo se jecaj drugog ranjenika pa je njegov amidžić pokazao očima prema njemu. Huzejfe je otišao do drugog ranjenika i vidio je da se radi o Hišamu ibn Asu. Uzeo je vedro s vodom da ga napoji, ali je čuo trećeg ranjenika i njegov bolni krik: "Aaah!" I umjesto da se napije vode, Hišam je pokazao očima prema tom ranjeniku. Huzejfe je pritrčao da ga napoji, ali je on već bio umro. Brzo se vratio do Hišama, ali je i on bio mrtav, a zatim je požurio do svog amidžića, međutim ni on više nije davao znake života." Dakle, svaki od ovih ashaba dao je prednost svome bratu muslimanu nad samim sobom i to onda kada je gutljaj vode značio spašavanje života.

Allah se divi vašem sinoćnjem postupku

Do koje mjere su ashabi bili spremni na žrtvu i koliko su bili velikodušni i darežljivi, svjedoči i sljedeća predaja. Naime, Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je neki čovjek došao Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, i rekao: "Ja sam gladan i potrebna mi je bilo kakva hrana." Nakon toga Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, pitao je sve svoje supruge da li imaju hrane, a one su sve odgovorile da u njihovim kućama nema ništa drugo osim vode. Tada se Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obratio

ashabima, upitavši: "Ima li neko među vama da bi večeras ugostio gosta?" "Allahov Poslaniče, ja ću ga ugostiti", javio se jedan ensarija. Kada je došao kući, pitao je suprugu ima li imalo hrane u kući, a ona mu je rekla da nema ništa osim hrane za djecu. Onda joj je on rekao: "Počasti Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, gosta! Kada on dođe ti uspavaj djecu, a onda mu stavi da jede, zatim ugasi svijeću, a mi ćemo se praviti da jedemo kako on ne bi primijetio da mi nemamo hrane." Sutradan je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, sreo tog ensariju i rekao mu: "Zaista se Allah divi vašem sinoćnjem postupku."

To je pravi profit!

Govoreći o velikodušnosti i darežljivosti ashaba, Enes ibn Malik, r.a., rekao je: "Ebu Talha, r.a., je imao najviše palmi u Medini, a najdraži imetak bio mu je palmik Bejreha, koji se nalazio pored Poslanikovog, sallallahu alejhi ve sellem, mesdžida. Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, ulazio je često u taj palmik i pio vodu s njegovog izvora. A kada je objavljen ajet: *Nećete zaslužiti nagradu sve dok ne udijelite dio od onoga što vam je najdraže; a bilo šta vi udijelili, Allah će, sigurno, za to znati.* (Ali 'Imran, 92.), Talha je došao kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i rekao: 'Allahov Poslaniče, meni je najdraži imetak palmik Bejreha, i ja ga dajem kao sadaku u ime Allaha, nadajući se Allahovoj nagradi, pa ga ti dodijeli kome hoćeš.' Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio mu je: 'To je istinski profit! A ja smatram da je najbolje da ga podijeliš svojoj bližnjoj rodbini.' Nakon toga, Talha je svoj nabolji i najdraži imetak dao svojim amidžićima." (Buharija i Muslim)

A u pripovijestima o prijašnjim narodima spominje se i ova predaja. Naime, u jednom mjestu živjela su dvojica braće koji su imali njivu koja je donosila velike prihode u pšenici i drugim poljoprivrednim proizvodima. Jedan od njih je bio oženjen i imao je mnogo djece a drugi je bio neoženjen. Bez obzira na to, oni su odlučili i dogovorili da njivu i sve što su od žitarica uskladištili podijele popola. Međutim, kada se vratio svojoj kući, mlađi i neoženjeni brat rekao je samom sebi: "Zaista je nepravedno da imetak podijelimo na pola, jer moj brat je oženjen i ima mnogo djece i njegove potrebe su veće nego moje." Zbog toga je odlučio da svake noći odnese po jednu vreću pšenice i da je istrese u bratov rov u

kojem je bila pšenica, a da brat to ne sazna. U isto vrijeme i njegov oženjeni brat je razmišljao o podjeli imetka, pa je rekao: "Ja mislim da je ovo nepravedno, ja sam oženjen, imam ženu i djecu koji će mi pomoći u budućnosti ako ja obolim, a moj brat je sâm i bolje je da on ima više imetka, ako mu zatreba nečija pomoć da ga može platiti." I on je također odlučio da svake noći nosi vreću pšenice u rov svoga brata, a da brat to ne zna. Međutim, jedne noći su krenuli u isto vrijeme i sreli su se na pola puta, pa su onda zbunjeno gledali jedan u drugog, a zatim su spustili vreće s pšenicom i bratski se zagrlili sretni i zadovoljni zbog onoga što su učinili.

Kako dostići stepen velikodušnosti i darežljivosti?

Mnogo je stvari koje vjernicima pomažu da postignu stepen velikodušnosti, a mi ćemo spomenuti najvažnije. Prvo, želja i nastojanje da se vjernik okiti lijepim ahlakom i da se oslobodi svih negativnih svojstava. Onoliko koliko čovjek želi popraviti svoj ahlak, toliko će biti bliži stepenu velikodušnosti i darežljivosti, jer je velikodušnost vrhunac lijepog ahlaka. Drugo, preziranje i ostavljanje pohlepe, jer onaj ko mrzi pohlepu zna da je se može osloboditi samo velikodušnošću i darežljivosti. Treće, veličanje prava drugih ljudi, jer onaj ko poštuje tuđa prava i maksimalno ih čuva, neće smatrati da je izvršio svoje obaveze i ispoštovao tuđa prava dok ne postigne stepen velikodušnosti. Četvrto, odricanje od dunjaluka i stalno pripremanje i razmišljanje o ahiretu, jer će dunjalučke blagodati izgledati bezvrijedno onome ko zna da ga čeka susret sa Allahom i polaganje računa. Peto, navikavanje duše da se nosi sa tegobama i iskušenjima, jer će to pomoći vjerniku da bolje razumije druge ljude i podstaknut će ga na darežljivost i nesebično pomaganje.

ULUVVU-L-HIMME - UZVIŠENE TEŽNJE I AMBICIJE

Ne gledaj u ljudske riječi, već u njihove ambicije

Podstičući muslimane na uzvišene težnje i velika djela, Omer, r.a., je rekao: "Ne budite kao oni koji imaju niske želje i težnje, jer ja ne znam većeg pada i poniženja za čovjeka od nedostatka uzvišenih težnji i ambicija."

Ibn Tejmijje je zabilježio predaju u kojoj stoji da je Allah, dž.š., jednom od Svojih poslanika objavio: "Ja ne gledam u govor mudrog čovjeka, već u njegove težnje i ambicije." Rečeno je: "Obični puk smatra da je vrijednost čovjeka u onome što postigne od dunjalučkih blagodati, a istinski učenjaci i pobožnjaci smatraju da je vrijednost čovjeka u onome što želi i čemu teži." Ako čovjek teži prizemnosti, on nema vrijednosti ma kakav uspjeh na dunjaluku postigao, tek sa uzvišenim težnjama i ambicijama on postaje vrijedan kao ličnost. A uzvišena težnja je vezana za Istinu, pa ukoliko čovjek ulaže napor da je spozna i iskren je u svom nastojanju, za njega se može kazati da ima uzvišene težnje. Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje je uzvišenu težnju ovako definirao: "Uzvišena težnja ili ambicioznost (*uluvvu-l-himme*) znači da čovjek teži i žudi za Allahom i Njegovom blizinom i zadovoljstvom i tu težnju kod njega ništa drugo ne može zamijeniti. Uzvišena težnja je u odnosu na druge težnje kao ptica koja visoko leti u odnosu na ptičad koja se ne mogu vinuti u visine. Ona nije zadovoljna prizemnim letom u kojem se kriju mnoge opasnosti i ne želi ništa drugo osim nebeskih visina u kojima se osjeća potpuno slobodno i sigurno. Što je ljudska težnja uzvišenija, čovjek je sve dalje od bilo kakve opasnosti, a što je prizemnija, sve je bliže opasnosti i padu."

Vrste ambicija

S obzirom na njihov kvalitet, ambicije ili težnje mogu biti uzvišene (plemenite) i niske. Osim te vrste, postoje i težnje i ambicije koje su vezane za prirodne ljudske sklonosti i nadarenost. To ne znači da se ono

što što je prirodno i urođeno ne može mijenjati i unapređivati. Naprotiv, ljudska težnja je kao i druge psihičke, odnosno moralne osobine, koje imaju mogućnost da se razvijaju i unapređuju.

U tom smislu su i riječi Ibnu-l-Kajjima el-Dževzijja: "Shvatio sam, na osnovu nepobitnih dokaza, da je ambicija urođena ljudska osobina. Međutim, nekada se, u određenim situacijama i stanjima, ljudske ambicije i težnje smanjuju i slabe. Pa, kada čovjek osjeti kod sebe nemar, slabost, nemoć i nedostatak uzvišenih težnji, neka traži utočište kod Allaha i neka zna da neće ostvariti dobro dok Njemu ne bude pokoran, a neće ga zaobići dobro ako ne ustrajava u grijehu i ako je nepokoran Allahu."

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je, govoreći upravo o ljudskim težnjama i ambicioznosti, izrekao svoj poznati hadis u kojem je kazao: "Četiri su vrste ljudi na dunjaluku. Čovjek kojem je Allah podario imetak i znanje pa se on boji Allaha u pogledu imetka i znanja, održava rodbinske veze i svjestan je Allahovog prava u onome što mu je Allah podario. To je najljepši i nauzvišeniji stepen kod Allaha. Zatim, čovjek kojem je Allah podario znanje, a nije mu podario imetak pa on kaže: 'Da mi je Allah podario imetak kao tom i tom čovjeku, ja bih ga dijelio na Allahovom putu isto kao i on.' Njegova nagrada je sukladna njegovoj namjeri tako da će on dobiti nagradu za svoj nijjet kao i onaj koji je imao imetak i trošio ga i dijelio u ime Allaha. Zatim, čovjek kojem je Allah podario imetak, ali mu nije podario istinsko znanje, pa on upropaštava svoj imetak, ne boji se Allaha u pogledu onoga što mu je podario, ne održava rodbinske veze niti drži do Allahovog prava u tom imetku. To je najprezreniji položaj kod Allaha. I čovjek kojem Allah nije dao ni imetak ni znanje, pa on kaže: 'Da je meni dat imetak i bogatstvo kao tom i tom čovjeku, ja bih ga isto rasipao i trošio kao i on.' Njegova 'nagrada' je sukladna njegovoj namjeri, i on će biti kažnjen jednako kao i onaj koji je imao imetak i upropastio ga." (Tirmizija)

Na temelju ovog hadisa, a s obzirom na njihove ambicije, ljudi se mogu podijeliti u četiri kategorije. Prvu kategoriju sačinjavaju oni koji žude za dunjalukom i njegovim blagodatima, ali samo svojim jezicima, a ne posjeduju težnju niti ulažu trud da ga steknu. Drugu kategoriju sačinjavaju oni koji teže za dunjalučkim bogatstvom i onim najvrjednijim od dunjaluka, pa ako ga ostvare, a uz to spoznaju Istinu, onda oni postanu od onih koji druge pretiču u dobru. U tom smislu je hadis: "Najbolji u

džahilijjetu su najbolji i u islamu kada spoznaju Istinu." Treća skupina su oni koji teže isključivo za dunjalučkim bogatstvom i blagodatima i ako to ostvare, onda ga troše u grijehu i nepokornosti Allahu. I četvrta kategorija su oni koji teže isključivo za Allahovim zadovoljstvom i Njegovom nagradom i nisu zadovoljni dok to ne postignu.

Ukoliko se vratimo na povijest ljudskog roda, vidjet ćemo da su željene visine dostigli i predvodnici drugima bili oni ljudi koji su imali uzvišene težnje.

Ashabi i uzvišene težnje

Prva generacija muslimana, odnosno ashabi Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, su najbolja generacija muslimana i oni nam mogu biti uzor u svemu, pa tako i u pogledu uzvišenih težnji. Zbog toga ćemo navesti nekoliko primjera koji pokazuju za čim su to žudili ashabi i kakve su bile njihove težnje.

Imam Muslim u svom *Sahihu* zabilježio je predaju od ashaba Rebie ibn Ka'ba el-Eslemija u kojoj je on pred Allahovim Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, otkrio svoje težnje i želje. U toj predaji on veli: "Ja sam odlazio kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i pomogao mu prilikom abdesta, pa mi je jednom prilikom rekao: 'Reci što želiš?' Odgovorio sam: 'Allahov Poslaniče, ja želim da ti pravim društvo u Džennetu isto kao i na dunjaluku.' Na to je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, upitao: 'Imaš li neku drugu želju osim toga?' 'Ne', odgovorio sam. Tada mi je on rekao: 'Ako želiš biti sa mnom u Džennetu, onda pomozi sebi mnoštvom sedždi, tj. s mnogo dobrovoljnih (*nafila*) namaza.'" (Muslim) Drugi ashab kojeg želimo uzeti kao primjer uzvišenih težnji jeste Ukaša ibn Muhsin, koji je želio biti u skupini od sedamdeset hiljada vjernika koji će bez polaganja računa ući u Džennet. Naime, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je jednom prilikom okupljenim ashabima rekao: "Pokazani su mi prijašnji narodi i vidio sam Allahovog poslanika koji je imao samo jednog sljedbenika, zatim sam vidio jednog od poslanika s kojim su bila samo dva njegova sljedbenika, zatim poslanika s kojim je bila manja skupina ljudi, ali i poslanika koji nije imao nijednog sljedbenika. Onda sam vidio ogromnu skupinu ljudi koja je ispunila cijeli horizont ispred mene pa sam se ponadao da je to

moj ummet. Međutim, rečeno mi je da je to Musa, a.s., i njegov narod, odnosno njegovi sljedbenici. Zatim mi je rečeno: 'Pogledaj na tu i tu stranu!' Ja sam pogledao i ugledao ogromnu skupinu ljudi koja je svojom brojnošću također bila prekrila horizont. Rečeno mi je: 'Ovo je tvoj ummet, a među njima ima skupina od sedamdeset hiljada koja će bez polaganja računa ući u Džennet.' Nakon toga ashabi su se razišli, a nisu dobili precizno objašnjenje o toj skupini pa su međusobno raspravljali o tome. Jedni su rekli: "Mi smo rođeni u neznaboštvu i širku i vjerovatno se to ne odnosi na nas, već na naše sinove." Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je saznao za njihove rasprave pa ih je okupio da im objasni: "To su oni muslimani koji ne traže od drugih da im uče *rukju* (liječe Kur'anom), koji nisu sujevjerni i koji se ne kauteriziraju (ne koriste *kejj*, spaljivanje rane kao sprječavanje daljeg procesa, kao lijek)." Tada je ustao Ukaša ibn Muhsin i rekao: "Allahov Poslaniče, moli Allaha da ja budem u toj skupini." Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao mu je: "Ukaša, ti ćeš biti u toj skupini." Zatim je ustao još jedan ashab i tražio isto, ali mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Pretekao te je Ukaša." (Buharija i Muslim)

Zatim, Poslanikov saputnik na putu Hidžre i nerazdvojni prijatelj, Ebu Bekr, r.a., koji je zbog uzvišenih težnji želio pokucati na sva vrata dobra, a da mu nijedna ne izmaknu. Njegove težnje su dosezale nebeske visine i bio je istinski primjer drugima u tome. Ebu Hurejre prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko od vas udijeli barem dva dirhema na Allahovom putu on će biti prozvan s džennetskih vrata: 'O Allahov robe, ovo je dobro i nagrada koju ti je Allah pripremio pa je uzmi!' Ko među svojim dobrim djelima bude imao najviše namaza, on će biti prozvan s vrata namaza u Džennetu, ko bude mnogo vodio džihad bit će prozvan s vrata džihada, ko bude mnogo postio bit će prozvan s vrata posta koja se zovu Er-Rejjan, a ko bude mnogo dijelio sadaku bit će prozvan s vrata sadake." Onda je Ebu Bekr, r.a., upitao: "Allahov Poslaniče, hoće li iko biti prozvan sa svih džennetskih vrata?" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio je: "Da, nadam se da ćeš to biti ti, Ebu Bekre." (Buharija i Muslim) Onome ko bude prozvan sa svih kapija džennetskih ne znači da je ulazak na jedna od tih vrata bolji od ulaska na druga vrata, već se hoće reći da će takvom biti rečeno: "Kroz koja god od džennetskih vrata uđeš čeka te nagrada zbog onoga što si činio."

Kako do uzvišenih težnji?

Da bi čovjek imao uzvišene težnje, on prije toga mora posjedovati neke moralne kvalitete i osobine koje će mu biti oslonac i podstrek da ustraje na tom putu. Jedna od tih osobina svakako je iskrenost i istinoljubivost. Iskren i istinoljubiv čovjek posjeduje jaku volju i želju da učini što više dobrih djela i te osobine ne dozvoljavaju da ga savlada nemar i da posustane na tom putu. Druga osobina koja je preduvjet za uzvišene težnje je znanje, jer onaj kod koga su znanje i neznanje na istom stepenu ili onaj ko je zadovoljan sa svojim stanjem ma kakvo ono bilo, ne može imati uzvišene težnje. Znanje čovjeku omogućava razumijevanje prioriteta i vrjednovanje djela po tim prioritetima. Istinski znalac ostavlja ono što je manje vrijedno, a teži i uzima samo ono što je najvrjednije. Zatim, odlučnost i nepokolebljivost. Od neodlučnog i kolebljivog čovjeka ne mogu se očekivati velika djela i takav najčešće izgubi i dunjaluk i ahiret te prokocka najbolje prilike. To potvrđuje i sljedeći primjer. Naime, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je na početku svoje poslaničke misije pozvao u islam i Zul-Dževšena ed-Debabija i rekao mu: "Želiš li biti među prvima koji će prihvatiti islam?" "Ne", odgovorio je. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ga je ponovo upitao: "A šta te sprečava u tome?" Odgovorio je: "Posmatrao sam kako se tvoj narod odnosi prema tebi i vidio sam da te većina ne prihvata pa sam odlučio čekati, ako ti njih pobijediš, ja ću ti se pridružiti, a ako oni tebe pobijede, mene nećeš vidjeti u svojim redovima." Kolebljivost i neodlučnost je uzrok da čovjeku bude uskraćeno veliko dobro i ona ga ostavlja da tapka u mjestu, bez želje da postigne nešto više u životu. Zato Allah naređuje odlučnost i oslonac na Allaha, kada kaže: *A kada se odlučiš, onda se pouzdaj u Allaha, jer Allah zaista voli one koji se uzdaju u Njega.* (Ali 'Imran, 159.) Zatim, spoznaja vlastite vrijednosti, odnosno vrijednosti čovjeka kao ličnosti. To ne znači da se čovjek treba uzoholiti i obmanjivati onim što mu je dato u emanet i time što je odlikovan nad drugim stvorenjima, već treba ispravno shvatiti svoju zadaću i ulogu na zemlji i onda nastojati podići svoju vrijednost čineći velika i dobra djela.

Zatim, sredstvo koje vjernici nikako ne bi smjeli zaboraviti na putu uzvišenih težnji jeste dova. Dova je pečat ljudskih djela, ona je jedan od najboljih ibadeta općenito. Ebu Hurejre prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Najškrtiji je onaj čovjek koji škrtari u nazivanju selama, a najslabiji je onaj čovjek koji nema snage da uputi dovu Allahu." (*Sahihu-l-džami'*)

Čitanje djela iz povijesti i proučavanje biografija poznatih islamskih učenjaka i velikana također pomaže vjerniku u postizanju uzvišenih težnji.

U tom smislu vrijedno je spomenuti riječi Ibnu-l-Kajjima el-Dževzijja u kojima izražava svoje oduševljenje nakon što se u medresi Nizamiji u Bagdadu (sagrađena 1065. od strane seldžučkog vladara, Nizamu-l-Mulka, op. prev.) sreo s bogatom zaostavštinom islamskih učenjaka. O tome je Ibnu-l-Kajjim zapisao: "Ja sam gledao spisak knjiga koje su bile uvakufljene u medresi Nizamiji u Bagdadu i nabrojao sam negdje oko šest hiljada tomova knjiga. Među tim knjigama našao sam djela Ebu Hanife, El-Humejdija i drugih islamskih učenjaka. Okoristio sam se čitajući spisak tih djela i razmišljajući o uzvišenim težnjama tih ljudi, njihovoj posvećenosti znanju i ibadetu te ogromnom naučnom opusu koji su u to davno vrijeme ostavili u naslijeđe budućim pokoljenjima. Čudio sam se i divio istovremeno uzvišenim težnjama prvih muslimanskih generacija i žalio zbog nedostatka tog žara i uzvišenih težnji u mom vremenu."

I na kraju je ulaganje truda u vlastitom usavršavanju i težnja za novim spoznajama. Rekao je Omer ibn Abdulaziz: "Moja duša je pohlepna i čežnjiva i ništa nije ostvarila a da nije poželjela još više i bolje od onoga što je ostvarila."

Opasnosti na putu uzvišenih težnji

Postoje mnogobrojne prepreke i opasnosti koje vrebaju ljude koji su se izdigli iznad prizemnih i niskih želja svojih duša i koji teže visinima. Ono čega se ljudi s uzvišenim težnjama trebaju posebno čuvati jeste pretjerivanje i gomilanje obaveza i poslova na koje ga podstiče njegova duša, ali on ne može odgovoriti svim zahtjevima svoje duše pa onda nijedan posao ne završi do kraja i ne uradi ga temeljito. Vjernik ne smije dozvoliti da sagori u svojim uzvišenim težnjama i željama, već sve mora s mjerom raditi i dobro isplanirati svoje obaveze. Njemu mora biti na umu kur'ansko pravilo da Allah nijednom čovjeku nije dao dva srca u grudima i da ti unutarnji podsticaji i "savjeti" duše moraju biti uzimani također s mjerom. Osim toga, čovjek koji ima uzvišene težnje i postiže velike rezultate u životu izložen je urokljivim očima i zavidnosti od strane onih ljudi koji niti imaju uzvišene težnje, niti trpe tuđi uspjeh. Zbog toga se

treba naoružati i zaštititi stalnim zikrom, jer zikr je zaštita od urokljivog oka i zavidnosti niskih i pokvarenih duša. Nekada uzvišene težnje mogu čovjeka odvesti u ekstremizam i nekontroliran izliv emocija, a sve s namjerom da stanje ljudi oko sebe i njihove greške ispravi preko noći i preko koljena. Kada se to desi, neka takav razmisli o zakonima koje je Allah uspostavio u cijelom kosmosu i vidjet će da se ništa ne može desiti preko noći. Sve se odvija po ustaljenim zakonima i svaki proces zahtijeva vrijeme da bi se upotpunio. Nekada opet čovjek s uzvišenim težnjama posustane i kod njega se primijeti umor i malaksalost, pa čak i apatija. Zbog toga vjernici s uzvišenim težnjama moraju uvijek imati na umu da je bolje ustrajati u nekom poslu i dobrom djelu, makar bilo malo, nego započeti nešto veliko pa odustati. Tako nas je naučio naš Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, koji je u hadisu koji prenosi Aiša, r.a., rekao: "Najbolja su ona djela koja se ustrajno čine pa makar bila i neznatna." (Buharija i Muslim)

Zato, o ti kojem su meleki još davno učinili sedždu poštovanja! Znaš li koliko je meleka na nebesima koji ne mogu osjetiti slast ustajanja iz postelje u zadnjoj trećini noći radi klanjanja noćnog namaza, ali je može osjetiti iskreni vjernik koji posjeduje uzvišene težnje i koji ostavlja postelju onda kada je najslađe spavati kako bi Allaha veličao i dove Mu na sedždi upućivao žudeći za Njegovom blizinom, milosti i oprostom. Znaj da meleki ne mogu osjetiti ni veličinu ibadeta koji se zove post i ne znaju šta znači trpiti glad i žeđ u ime Allaha za koji je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Miris iz usta postača je draži Allahu od mirisa miska." Zato, čovječe, shvati svoju vrijednost i budi od onih koji imaju uzvišene težnje i koji teže visinama, a nemoj nipošto dozvoliti da s tog uzvišenog stepena ljudskosti i pokornosti Allahu, padneš u živo blato strasti u kojem ćeš obezvrijediti svoju ličnost i sâm sebe uništiti. I znaj, iako meleki nisu u stanju, jer su bezgriješni i nemaju slobodnu volju, osjetiti užitak u ostavljanju strasti u ime Allaha, oni su uz tebe dok god kročiš putem uzvišenih težnji, oni neprestano za tebe upućuju dove Allahu i mole Ga da te učvrsti na putu Istine, da ti oprosti grijehe i da te Svojom milošću uvede u vječni Džennet, koji je težnja i konačno prebivalište svih iskrenih vjernika.

EL-HAJA' - STID

Ko nema stida nema ni imana

Po islamskom učenju stid se ubraja u najbolja svojstava lijepog ahlaka koja vjernika približavaju Allahu. Stid donosi samo dobro i neodvojivi je dio imana tako da kada nestane stida, nestane i imana i obrnuto. To je svojstvo koje je kao oporuka ostalo od prijašnjih Allahovih poslanika i prenosila se s koljena na koljeno. I nema nimalo sumnje da su se nemoral, grijesi i razvrat pojavili i raširili u društvu tek nakon što je u ljudskim srcima nestalo stida. Stid je osobina iskrenih vjernika, izgrađenih ličnosti i poputnina bogobojaznih pa kada njega nestane, to je jasan znak da su ljudi ostavili Allahovu uputu, a prihvatili zabludu i utrli sebi put do poniženja i sigurne propasti.

Ako se ne stidiš, radi šta god hoćeš

Stid je moral koji čovjeka podstiče na ostavljanje grijeha, ne dâ mu da prelazi granicu dozvoljenog i da skrnavi tuđa prava. Stid (ar. *el-hajau*) izvedenica je od riječi život (ar. *el-hajat*) i on je srazmjeran životu (živosti) srca a istinskog života srca nema bez spoznaje i pokornosti Allahu, dž.š. Postoje dvije vrste stida: prirodni i stečeni stid. Prirodni stid je osobina s kojom se čovjek rađa, poput stida muškarca i žene od javnog pokazivanja i otkrivanja stidnih mjesta, i poput stida koji su pokazali Adem i Hava kada su im se otkrila stidna mjesta nakon što su kušali zabranjeno voće, pa ih je prirodni, urođeni stid, natjerao da se pokrivaju džennetskim lišćem. O tom događaju, Kur'an veli: *I njih dvoje pojedoše s njega i ukazaše im se stidna mjesta njihova, pa počeše po njima lišće džennetsko stavljati.* (Ta-ha, 121.) Stečeni stid je posljedica imana i iskrenog vjerovanja u Allaha, dž.š., koji vjernika sprečava u činjenju grijeha. Taj stid se rađa u srcu kao posljedica shvatanja obilja Allahovih blagodati i naše nedostatne zahvalnosti na tim blagodatima, pa se zbog toga vjernici stide Allaha, Koji im ne uskraćuje blagodati i ne prekida Svoju milost ni onda kada oni griješe prema Njemu. Prenosi se da je pobožnjak Esved ibn Jezid na samrti gorko plakao a nakon što su ga

prijatelji upitali zašto plače, odgovorio je: "Oh, kako da ne plačem i ne tugujem. Kada bi mi Allah oprostio sve grijehe na Sudnjem danu, ja bih Ga se opet stidio zbog djela mojih ruku." Govoreći o značenjima i stepenima vjerovanja koji se mogu iščitati iz kur'anskog ajeta u suri El-Fatiha: *Ijjake na'budu - Samo Tebe obožavamo*, imam Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje, je rekao: "Jedan od stepeni *ijjake na'budu - Samo Tebe obožavamo* je i stid. Na to upućuju i riječi Uzvišenog Allaha: *Zar on ne zna da Allah sve vidi?* (El-'Alek, 14.) *On zna poglede koji kriomice u ono što je zabranjeno gledaju, a i ono što grudi kriju.* (El-Mu'min, 19.) *Govorili vi tiho ili glasno govorili - pa, On zna svačije misli!* (El-Mulk, 13.) *Mi stvaramo čovjeka i znamo šta mu sve duša njegova haje, jer Mi smo njemu bliži od vratne žile kucavice.* (Kaf, 16.)" Osim citiranih ajeta i hadisi Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, koje ćemo spomenuti, također potvrđuju da je stid dio imana i da spada u ibadet kojim se vjernici približavaju Allahu. Prenosi se od Ibn Omera da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prošao pored čovjeka koji je svom prijatelju govorio o stidu, pa mu je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ostavi ga, stid je dio imana." (Buharija i Muslim) U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre r.a., stoji da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Iman se sastoji od sedamdeset i nekoliko ogranaka, najbolji ogranak imana je svjedočenje da nema drugog boga osim Allaha, a najslabiji je sklonuti smetnju s puta, a i stid je dio imana." (Muslim) A Ebu Mes'ud el-Ensari prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ono što je ostalo zapamćeno od govora ranijih Allahovih poslanika jesu riječi: 'Ako se ne budeš stidio, onda radi šta god hoćeš.'" (Buharija) Ibnu-l-Kajjim kaže: "Ovaj hadis ima dva značenja: prvo, da će onaj ko ne bude imao stida svakako raditi šta god hoće i šta mu duša poželi, i drugo, to je zapravo upozorenje vjerniku i vjernici da kada želi uraditi neko djelo, neka prvo vide da li bi se stidili javno uraditi to djelo. Ako bi se stidili javno uraditi ono što su naumili, onda će svakako odustati od toga, a ako se kao vjernici ne bi zastidili kada bi ih neko vidio dok čine to djelo, onda ga mogu uraditi." Prenosi se od Abdullaha ibn Mes'uda da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Stidite se Allaha istinskim stidom!" Rekli smo: "Allahov Poslaniče, mi se, hvala Allahu, stidimo." Odgovorio je: "Ne mislim na to, istinski stid od Allaha je da čuvaš svoju glavu i ono što je u njoj (oči, uši i jezik od onoga što je zabranjeno), da paziš na svoj stomak i ono što je u njegovoj

blizini (srce, stidno mjesto, ruke i noge) te da ti je uvijek smrt i ono što slijedi nakon nje na umu, jer onaj ko žudi za ahiretom on ostavlja dunjalučke ukrase. Ko tako radi on se istinski stidi Allaha." (Tirmizi)

Svaka vjera ima svoj moral a moral islama je stid

Kada stid ne bi imao druge vrijednosti osim činjenice da je to jedno od Allahovih svojstava, bio bi dovoljan razlog da se vjernici trude da kod sebe izgrade tu osobinu. Allah, dž.š., pokriva mahane i stidi se ljudi, a oholo ljudsko stvorenje se ne stidi Allaha, osim onih kojima se Allah smilovao. Njegova milost se neprestano spušta na nas, a naši grijesi se neprestano dižu Njemu, On nama ukazuje Svoju ljubav dajući nam neizmjerne blagodati, iako je neovisan o svim svjetovima, a mi našim grijesima izazivamo Njegovu srdžbu, iako smo ovisni o Allahu i njegovoj milosti u svakom trenutku. No i pored toga, kada Mu uputimo smjerno naše dove, On nam oprašta grijehe i raduje se našem pokajanju. Zato, neka nam je uvijek na umu veličanstveni hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Zaista je vaš Gospodar stidan i plemenit. On se stidi da vrati prazne ruke onome ko Ga iskreno zamoli i ko Mu se dovom obrati." (Ebu Davud i Tirmizi) Rekao je Ibnu-l-Kajjim: "Ko se okiti svojstvom koje posjeduje i Allah, dž.š., to svojstvo će ga odvesti i približiti Allahu i Njegovoj milosti." Prenosi se od Enesa, r.a., da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Svaka vjera ima svoj moral, a moral islama je stid." (Ibn Madže)

Abdullah ibn Omer je imao običaj kazati: "Čovjek neće upotpuniti svoje vjerovanje sve dok ne bude potpuno svjestan da ga Allah gleda, pa neka ne čini tajno ono što bi ga na Sudnjem danu moglo osramotiti pred svim ljudima." Čovječe, pazi da ne budeš od onih koji kad se nađu nasamo, krše Allahove zabrane, koji su u javnosti Allahove evlije, a u tajnosti Njegovi neprijatelji. Ne budi od onih koji se više stide ljudi nego Allaha, i ne gledaj u beznačajnost svojih grijeha, već gledaj u veličinu i svemoć Onoga Koji te gleda dok činiš grijeh. I nikada ne zaboravi trenutak koji će se sigurno doći, a koji je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, najavio u svom hadisu, kada je rekao: "Svaki čovjek će pojedinačno razgovarati s Allahom na Sudnjem danu i između njih neće biti nikakvih posrednika." Poznati muslimanski vojskovođa iz vremena

emevijske dinastije El-Džerrah je rekao: "Četrdeset godina sam ostavljao grijehe, a tek nakon toga sam postigao pobožnost u riječima i djelima." A znameniti islamski učenjak Ibn Dekik el-'Id je rekao: "Tako mi Allaha, četrdeset godina je prošlo otkako nisam uradio nijedno djelo niti izgovorio i jednu riječ, a da za njih nisam pripremio odgovor pred Allahom na Sudnjem danu." To je stepen onih koji se stide Allaha i koji su svjesni da ih Allah uvijek vidi. Njihov primjer je kao primjer žene koju je jedan pokvarenjak pokušao navesti na blud pa mu je rekla: "Izađi i provjeri vidi li nas iko!" On je izašao i nakon što se vratio, kazao je: "Ne vidi nas niko osim zvijezda." Tada mu je ona rekla: "A gdje je Stvoritelj zvijezda?" Ili, kao primjer žene vjernice koja je s jednom karavanom putovala na hadž pa joj je iznenada, u toku noći, u šator upao nepoznat muškarac i rekao: "Ja nisam pošao na ovo putovanje zbog hadža, već samo da iskoristim priliku da se osamim s tobom i da počinimo blud." Ona mu je rekla: "Provjeri da li su svi ljudi zaspali!" On je to učinio i kada se vratio, radosno je uzviknuo: "Svi spavaju!" Na to mu je ona rekla: "A sada provjeri da li i Allah spava" pa je zaplakala i zamalo se onesvijestila od silnog plača, a pokvarenjak je pobjegao iz njenog šatora.

Vrste stida

Musliman i muslimanka imaju poseban edeb prema Allahu i prije svega osjećaju stid od Njega. Oni javno i svjesno ne čine ni velike ni male grijehe, jer znaju da ih Allah čuje i vidi. O onima koji čine grijehe ne stideći se Allaha i ne strahujući od Njegove kazne, Allah kaže: *Oni se kriju od ljudi, a ne kriju se od Allaha.* (En-Nisa', 108.) Stid od Allaha znači da se trudiš da te Allah ne vidi na zabranjenim mjestima i u zabranjenim djelima i da ne izostaneš tamo gdje je naredio da budeš.

Zatim, vjernici se stide meleka koji su uz njih i koji pišu dobra i loša djela. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je, govoreći o Osmanu, r.a., rekao: "Kako da se ne stidim čovjeka kojeg se i meleki stide." (Muslim) U drugoj predaji, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Najmilostiviji prema drugim muslimanima je Ebu Bekr, najstrožiji u vjeri je Omer, najstidniji je Osman, najbolji poznavalac sudstva je Alija, najbolji učač Kur'ana je Ubej ibn Ka'b, najbolji

poznavalac halala i harama je Muaz ibn Džebel, najbolji poznavalac šerijatskog nasljednog prava je Zejd ibn Sabit. Zaista svaki narod ima svog povjerenika, a povjerenik mog ummeta je Ebu Ubejde ibnu-l-Džerrah." (Tirmizi i Ibn Madže) Kur'an na implicitan način zahtijeva od vjernika da se stide meleka. Uzvišeni je objavio: *A nad vama bdiju čuvari, kod Nas cijenjeni pisari.* (El-Infitar, 11.) Tj. stidite se meleka koji su uz vas, tih plemenitih stvorenja, jer nema nimalo dobra u onom ko se ne stidi pred plemenitošću. U tom smislu je i Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, oporuka Seidu ibn Jezidu: "Oporučujem ti da se stidiš Allaha kao što bi se stidio uglednog i plemenitog čovjeka iz svog plemena." (*Sahihu-l-džami'*) Komentirajući ovaj hadis, Ibn Džerir et-Taberi je rekao: "Ovo je vrhunac rječitosti, najljepši savjet i neponovljivo objašnjenje, jer nema nijednog čovjeka, makar bio najveći pokvarenjak, a da se ne stidi učiniti grijeh pred uglednim, plemenitim i poštovanim ljudima. I kada bi se barem čovjek stidio Allaha, kao što se stidi uglednog čovjeka iz svog naroda, ostavio bi i tajno i javno griješenje." Rekao je Ibn Ebu Lejla: "Neka se niko od vas ne osami, a da ne kaže: 'Dobro došli meleki, Allahovi izaslanici! Danas me nećete zateći bez dobrih djela, pa uzmite i zapišite od mene: *subhanallah, el-hamdulillah, ve la ilahe illallah, Allahu ekber.*'" Prenosi se da su pobožni ljudi u prijašnjim generacijama kada bi se osamili, govorili: "O meleki, molite Allaha za mene, ta vi ste pokorniji Allahu od mene." O tome je Malik ibn Dinar rekao: "Šta misliš o čovjeku od kojeg se meleki stide i šta misliš o ljudima za kojima je Džennet čeznuo? Čudiš se onima koji čeznu za Džennetom, a ne čudiš se što Džennet čezne i žudi za dobrim ljudima. Uistinu je velika razdaljina između te dvije skupine ljudi."

Vjernici se također stide Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i nastoje se maksimalno pridržavati njegovog sunneta, jer su potpuno ubijeđeni i sigurni da je spas od zablude u slijeđenju Kur'ana i Sunneta. Rekao je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem: "Ostavljam vam dvije stvari, ako ih budete slijedili, nećete nikada zalutati: Kur'an i moj Sunnet." (*Sahihu-l-džami'*)

Prenosi se da je poznati ashab Selman el-Farisi rekao: "Kada Allah želi čovjeku propast, oduzme mu stid, a kada kod njega nestane stida, postane omraženi grješnik, a kada postane omraženi grješnik, Allah mu oduzme emanet, a kada mu oduzme emanet, postane prevarant, a kada

postane prevarant, Allah mu oduzme samilost iz srca, a kada mu oduzme samilost, on postane osoran i grub, a kada postane osoran i grub, Allah mu oduzme krunu imana i on postane poput šejtana prokletnika."

Islamski učenjaci su kazali da je vrhunac stida da se ne stidiš kazati i braniti istinu u svakoj situaciji. Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Neka nikoga od vas ne spriječi strah od ljudi da kaže istinu, ako je zna." (Tirmizi i Ibn Madže) To znači davanje prednosti stidu od Allaha nad stidom i strahom od ljudi. Stid ne sprečava čovjeka da naređuje dobro i zabranjuje zlo, a onaj ko zanemari tu Allahovu naredbu, može to učiniti samo zbog straha i kukavičluka, a ne zbog stida.

Primjeri stida

Da bismo što bolje razumjeli važnost stida kao osobine islamskog ahlaka, navest ćemo nekoliko primjera koji bi vjernicima trebali biti dodatna motivacija u nastojanju da kod sebe izgrade ovo plemenito svojstvo. Govoreći o stidu Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, Ebu Seid el-Hudri je rekao: "Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je bio stidniji od djevice prve bračne noći i kada bi vidio nešto što prezire, mi bismo to primijetili po izrazu na njegovom licu." (Buharija i Muslim) Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je svoj stid, uostalom kao i kompletan ahlak, doveo do savršenstva. O toj savršenosti i suptilnosti njegovog morala govori i to da on nikada nije javno korio muslimane zbog nekih grešaka i propusta, niti je po imenu spominjao počinioca određenog grijeha, već bi govorio: "Šta je s ljudima koji rade to i to", ne želeći ga osramotiti. Osim toga, on je volio pričati ashabima o moralu i stidu drugih poslanika. Tako je jedanput ashabima ispričao događaj s Musaom, a.s., kako bi ukazao na njegov stid. Naime, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, svojim ashabima je rekao: "Musa, a.s., je bio izrazito stidan čovjek tako da nije dozvoljavao da ljudi vide neki dio njegovog tijela. Zbog toga su ga neki ljudi iz njegovog naroda počeli vrijedati i ismijavati tvrdeći da on ima neku tjelesnu mahanu ili bolest pošto nikada ne otkriva svoje tijelo. Allah, dž.š., je osujetio njihove spletke i ušutkao one koji su širili glasine o tome. Naime, Musa, a.s., je jedanput bio sâm pored rijeke, pa je skinuo svoju odjeću, stavio je na kamen i onda se

okupao. Kada se okupao, krenuo je prema kamenu na kojem je bila njegova odjeća, ali je Allah dao da se kamen podigne i odnese njegovu odjeću. Musa, a.s., je uzeo štap i dozivao kamen, govoreći: 'Kamenu, vrati mi odjeću, kamenu, vrati mi odjeću!' Međutim, kamen se nije zaustavio dok nisu došli do skupine židovskih glavešina. Kada su ga oni vidjeli nagog, shvatili su da on posjeduje najsavršenije i najljepše tijelo među njima. Nakon što se kamen zaustavio, Musa, a.s., je obukao svoju odjeću, a onda je svojim štapom udario po kamenu nekoliko puta tako da su od tih udaraca ostali urezani tragovi u kamenu." (Buharija) Kćerka Allahovog Poslanika i njegova ljubimica Fatima, r.a., bila je toliko stidna da je nekoliko puta dolazila kod svog oca, Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, želeći ga pitati da joj dâ slugu, pa kada bi je on upitao zašto je došla, ona bi kazala: "Oče, došla sam samo da te pozdravim." A kada bi Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, dolazio u njenu kuću i zatekao nju i Aliju zajedno, ona bi pokrivala svoju glavu odjećom stideći se oca. Primjer stida kod žena bila je i majka svih vjernika, Aiša, r.a., koja je jedanput ispričala sljedeće: "Često sam odlazila u prostoriju u kojoj je ukopan moj muž, tj. Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, i moj otac Ebu Bekr pa sam u tim prilikama skidala svoj ogrtač, a kada je pored njih ukopan i Omer, r.a., nikada više prilikom posjete njihovim mezarima nisam skidala ogrtač, stideći se i mrtvog Omera."

EL-HAVF - STRAH OD ALLAHOVE KAZNE

Između straha od Allahove kazne i nade u Njegovu milost

Nada i strah su osobine iskrenih vjernika i kompletan njihov život odvija se između te dvije osobine. One su temelj vjerničke ljubavi prema Allahu i za vjernike su isto što i krila za pticu. Nada i strah su neodvojivi dijelovi jedne cjeline. Strah bez nade vodi u očaj, tugu i beznađe, a nada bez straha vodi u potpunu bezbrižnost, nemarnost i samoobmanu. Upravo zbog toga, Allah, dž.š., je u Kur'anu Svoje iskrene robove opisao sa obe osobine: *Oni su se trudili da što više dobra učine i molili su Nam se u nadi i strahu, i bili su prema Nama ponizni.* (El-Enbija', 90.) *Bokovi njihovi se postelja lišavaju i oni se Gospodaru svome iz straha i želje klanjaju, a dio onoga što im Mi dajemo udjeljuju.* (Es-Sedžda, 16.) Strah je vodič za dušu, a nada je vođa, i kad god duša napusti vođu ili posustane, vodič je tu da je povede, a kada postane nepokorna vodiču, onda je vođa podstakne na pokornost. Hladovina nade ublažava vrućinu straha, a sablja straha u korijenu sasijeca lažnu nadu i nemaran odnos prema životu koji se najčešće ispoljava u riječima samoobmanutih ljudi: "ima vremena", "uradit ću to sutra", "Allah je milostiv", "svi ljudi griješe" i sl. Hafiz Ebu Nuajm u svom djelu *Hiljetu-l-evlija* spominje predaju od Fudajla ibn Ijada koji je rekao: "Strah od Allaha je bolji od nade sve dok je čovjek zdrav, ali kada oboli i približi mu se smrtni čas, onda je bolja nada u Allahovu milost i oprost. Jer, ukoliko je čovjek bio dobročinitelj i iskren vjernik dok je bio zdrav, onda se na samrti poveća njegova nada i pojača lijepo mišljenje o svom kraju, a ako je, dok je bio zdrav, mnogo griješio, onda kod njega na samrti preovladava loše mišljenje a slabi nada u sretan završetak."

Zbog toga je, dok god je insan zdrav, bolje da kod njega preovladava strah od Allaha, jer će ga strah spriječiti u činjenju grijeha i podstaknuti na ibadet i činjenje dobrih djela. A na samrti je bolje da preovladava nada iz dva razloga. Prvo, ukoliko u smrtnom času nada nadjača strah, u tom slučaju vjernik i vjernica požele susret s Allahom, a Muhammed, salla llahu alejhi ve sellem, je rekao: "Ko želi susret s Allahom, i Allah

želi susret s njim, a ko prezire susret s Allahom i Allah prezire susret s njim." (Buharija) Drugo, bolje je da na samrti nada pobijedi strah zbog lijepog mišljenja o Allahu, a to znači da u tim posljednjim trenucima prije preseljenja na ahiret treba dominirati svijest o tome da je Allahova milost more bez obala, da On voli vjernike i vjernice ma koliko grijeha imali, i da je Njegova milost pretekla Njegovu srdžbu. U tom smislu su i Muhammedove, sallallahu alejhi ve sellem, riječi: "Neka niko od vas ne dočeka smrt a da nema lijepo mišljenje o Allahu." (Muslim) Prenosi se da je Ahmed ibn Hanbel na samrti govorio svojoj djeci da mu citiraju hadise o nadi kako bi umro s lijepim mišljenjem o Allahu.

Pravi vjernici su oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene

Treba znati da nedostatak straha ili slab strah od Allaha, prouzrokuje nemaran odnos prema grijehu, tj. takav čovjek ne preza mnogo od činjenja grijeha, a pretjeran strah vodi u beznađe i očaj. Rečeno je: "Ne boji se onaj ko plače i briše suze, već onaj ko ostavi ono čega se boji i zbog čega bi mogao biti kažnjen."

Prenosi se da je neko upitao poznatog pobožnjaka, Zunnuna el-Misrija, kada će čovjek biti istinski bogobojazan, pa je on odgovorio: "Kada se postavi u ulogu bolesnika koji traži bilo kakvu zaštitu i lijek bojeći se da se bolest ne proširi i ne odulji." Pohvalni strah uništava i spaljuje zabranjene strasti tako da grijesi koji su omiljeni duši postaju mrski i odvratni kao što med s kojim je pomiješan otrov postaje odvratan, pa kada ga čovjek poželi i sjeti se da je u njemu otrov, ostavi ga. U takvom stanju, čovjek postaje zabrinut za sebe, napuste ga oholost, zavidnost, mržnja i druge loše osobine i nema vremena brinuti o drugima. Osjeća se poput čovjeka koji je upao u jazbinu divlje zvijeri i nije siguran hoće li proći neopaženo i pobjeći od zvijeri ili će ga zvijer primijetiti i napasti. Tako je on cijelim svojim bićem zauzet onim od čega strahuje. U tom smislu su i kur'anski ajeti: *Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene.* (El-Enfal, 2.); *Oni koji iz bojazni prema Gospodaru svome strahuju, i oni koji u dokaze Gospodara svoga vjeruju, i oni koji druge Gospodaru svome ravnim ne smatraju, i oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna straha zato što će se*

vratiti svome Gospodaru. (El-Mu'minun, 57.-60.) U jednoj predaji stoji da je Aiša, r.a., pitala Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, za značenje ajeta: *i čija su srca puna straha zato što će se vratiti svome Gospodaru*, jesu li to oni koji piju alkohol i čine zinaluk i druge grijehe, pa joj je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio: "Ne, kćeri Siddikova, već su to oni koji klanjaju namaz, poste i dijele zekat, ali strahuju hoće li im djela biti primljena kod Allaha." Imam Ibnu-l-Dževzi u svojoj knjizi *Et-Tebsire* spominje predaju od Hatima el-Esamma, u kojoj stoji da je on rekao: "Čije srce je prazno od sjećanja na četiri opasne situacije koje ga neminovno čekaju, on je obmanut i nije siguran od propasti. Prvo, prisjećanje na opasnost i težinu situacije na Dan kada će Allah reći: 'Ovi će u Džennet i nije me briga, a ovi će u Džehennem i nije me briga', a čovjek ne zna u kojoj je skupini. Drugo, prisjećanje na trenutak kada je stvoren u tri tmine i kada je meleku naređeno da zapiše hoće li biti sretan ili nesretan, a on ne zna šta mu je zapisano. Treće, prisjećanje na nastupanje Sudnjeg dana, a ne zna hoće li biti obradovan Allahovim zadovljstvom ili srdžbom, i četvrto, prisjećanje na Dan i trenutak kada će se ljudi odvojeno pojaviti da im se pokažu njihova djela, a on ne zna šta će prevagnuti, njegova dobra ili loša djela."

U islamskim izvorima za strah se koristi termin *havf*, ali i termin *hašje* i ovaj termin se odnosi na strah od Allaha koji je prisutan kod istinskih islamskih učenjaka. Ova vrsta straha je spomenuta u suri Fatir, u 28. ajetu: *A Allaha se boje od robova Njegovih - učeni.* (*Innema jahšellahe min ibadihi el-ulema*). To je, dakle, strah koji je povezan s istinskom spoznajom i to potvrđuje hadis Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, u kojem je rekao: "Ja sam najbogobojazniji i najviše se bojim Allaha." Dakle, *havf* je obični strah i odnosi se na sve muslimane, a *hašje* je posebna vrsta straha koji posjeduje samo ulema i istinski znalci i pobožnjaci. Rekao je Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje: "Znaj da je strah Allahov bič kojim On tjera ljude da se vežu za znanje (*ilm*) kako bi preko njega postigli stepen blizine sa Allahom. On je svjetiljka za srca, koja im osvjetljava i pokazuje puteve dobra i puteve zla." Stanje vjernika je takvo da, od koga god se boji bježi Allahu, ali isto tako ako se boji Allaha, opet utočište traži kod Allaha, a ne kod bilo koga i bilo čega drugog. Važno je znati da strah od Allaha kao pozitivna osobina nije sâm sebi svrha, već je on sredstvo za popravljanje našeg duhovnog stanja. Jer, da je strah sâm sebi svrha, onda on ne bi nikada nestao kod stanovnika Džennetа.

Međutim, istina je da, ko se boji danas, bit će siguran sutra. Strah je uvijek povezan s ljudskim djelima, a vjernička ljubav je vezana za Allahovo Biće i Njegova svojstva, zato će se sutra, na Sudnjem danu, povećati ljubav vjernika prema Gospodaru kada uđu u Džennet oslobođeni svakog straha. Poznati islamski učenjak Ibn Redžeb rekao je: "Allah je stvorio ljude da Ga spoznaju, obožavaju i da Ga se boje, i objavio je jasne dokaze o Svojoj veličini i moći da bi Ga se ljudi bojali strahom koji znači poštovanje i veličanje. Zatim, Allah im je opisao žestinu kazne i strahote Džehennema da bi Ga se vjernici bojali svojim dobrim djelima."

Stepeni straha

Uvjetno rečeno, obavezujuća količina straha je ona koja će te podstaknuti na izvršavanje farzova i ostavljanje harama, a sve ono što prelazi preko toga i što te podstiče na izvršavanje mustehaba i ostavljanje mekruha i sumnjivih stvari, smatra se pohvalnim strahom. Ali, ako strah pređe i tu granicu na način da prouzrokuje bolest, stalnu tugu i zabrinutost te depresiju koja znači ostavljanje djela i gubljenje nade, onda je to pokuđeni strah. Strah od Allaha nipošto ne smije dovesti do očaja i gubljenja nade u Allahovu milost, jer je to veliki grijeh na osnovu hadisa Muhammeda, s.a.v.s.: "Veliki grijesi su: širk, očajavanje i gubljenje nade u Allahovu milost." (*Sahihu-l-džami'*) Allah je one koji posjeduju strah od Njega opisao kao ljude koji su upućeni, koji posjeduju znanje i koje čeka Allahova milost i zadovoljstvo. Uzvišeni je objavio: *I kada Musaa srdžba minu, on uze ploče na kojima je bilo ispisano uputstvo na Pravi put i milost za one koji se Gospodara svoga boje.* (El-A'raf, 154.); *A Allaha se boje od robova Njegovih - učeni.* (Fatir, 28.); *Allah će biti njima zadovoljan, a i oni će biti Njime zadovoljni.* (El-Bejjine, 8.) Allah, dž.š., je naredio da Ga se ljudi boje i taj strah je učinio uvjetom vjerovanja. U Kur'anu stoji: *To vas je samo šejtan plašio pristalicama svojim, i ne bojte ih se, a bojte se Mene, ako ste vjernici.* (Ali 'Imran, 175.) Prvak i predvodnik mufessira Ibn Džerir et-Taberi, komentirajući gornji ajet, rekao je: "Kao da nam Allah ovim ajetom želi poručiti: 'O vjernici, ne bojte se nevjernika i ne uveličavajte njihovu snagu u vašim očima, i ne strahujte od njihovog broja ukoliko budete pokorni Meni. Znajte da sam vam Ja zagarantirao pobjedu, ali Me se bojte i ne griješite Mi, i ne

suprotstavljajte se Mojoj naredbi pa da propadnete. Ako ste istinski vjernici, onda je najpreče da se bojite Allaha, a ne nevjernika i idolopoklonika.'" Onaj ko se bude Allaha bojao bit će siguran od džehennemske vatre. To potvrđuju sljedeći hadisi Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem: "Džehennemska vatra neće pržiti čovjeka koji je plakao zbog straha od Allaha kao što se pomuženo mlijeko neće vratiti u vime, niti će se ikada spojiti prašina na Allahovom putu i džehennemski dim." (Tirmizi) "Dva oka neće pržiti džehennemska vatra: oko koje je plakalo zbog straha od Allaha i oko koje je stražarilo na Allahovom putu." (Tirmizi)

Primjeri straha kod ashaba

Ko se malo više bavio čitanjem sire ashaba i njihovim biografijama, bez sumnje je zapazio da su oni bili maksimalno posvećeni dobrim djelima, ali su i pored toga strahovali za sebe i bili istinski bogobojazni. Nažalost, kod nas je danas situacija obrnuta, mi malo radimo, ali smo i pored toga sigurni od kazne. Allah, dž.š., je iskušao ashabe raznim iskušenjima da bi se potvrdilo ko se od njih istinski boji Allaha, a ko ne. I u tom pogledu, svi su oni položili ispit. Između ostalog, Allah ih je iskušao zabranom lova u ihramima da se vidi ko se boji Allaha i tajno i javno, i objavio je ajet: *O vjernici, Allah će vas dovoditi u iskušenje s divljači koja će biti nadohvat ruku vaših i kopalja vaših - da Allah ukaže na onog koji Ga se boji kad ga niko ne vidi. A onoga ko i poslije toga nasilje učini čeka bolna patnja.* (El-Ma'ide, 94.)

Ashabi su u tome pokazali istinsku bogobojaznost i nisu pali na ispitu kao Izraelćani kojima je Allah zabranio lov subotom, pa su se poslužili varkom misleći da mogu prevariti Allaha. Mnogobrojne su predaje o bogobojaznosti i strahu od Allaha kod prvih generacija, a mi ćemo navesti samo neke. Najbolji među ashabima Ebu Bekr, r.a., je govorio: "Da sam bogdo dlaka na tijelu mu'mina." A kada bi stao da klanja izgledao bi kao stup zbog straha od Allaha. A Omer, r.a., je učio ajete sure Et-Tur i kada je došao do ajeta: *Kazna Gospodara tvoga sigurno će se dogoditi*, toliko je plakao da se razbolio. Na samrti je svome sinu govorio: "Stavi mi glavu na zemlju, možda mi se Allah smiluje. Teško mojoj majci što me je rodila, ako mi ne bude oprošteno." Na licu je imao dva crna traga poput

dvije brazde od plača u toku namaza. Za Ibn Abbasa se veže izreka: "Volio bih da budem spašen, pa makar i ne bio nagrađen." Osman ibn Affan, ashab kojeg su se meleki stidjeli, stajao je jedne prilike pored mezara i plakao, govoreći: "Kada bih bio između Vatre i Dženneta, a ne bih znao gdje mi je mjesto, poželio bih da budem prašina dok se ne presudi i dok ne saznam svoje konačno prebivalište." Poznati isposnik među ashabima Ebu Derda govorio je: "Da znate s čime ćete se sresti nakon smrti, ne biste tako proždrljivo jeli hranu niti bi se tako komotno osjećali u svojim kućama, već bi plakali nad sobom i svojim stanjem." Jedan čovjek je opisivao Hasana Basrija i između ostalog rekao: "Kada bi se okrenuo prema nama kao da se okrenuo plamen vatre, a kada bi sjedio s nama izgledao je kao zarobljenik kojem će svakog trenutka odsjeći glavu, a kada bi se spomenula vatra, izgledao je tako kao da ona nije stvorena ni za koga osim za njega."

Koristi straha od Allaha

U strahu od Allaha je svaka korist i dobro za vjernike. Prije svega, strah od Allaha je uzrok ponosa, sigurnosti, vođstva na zemlji, povećanja imana, sigurnosti i pobjede nad zulumćarima. Uzvišeni Allah je objavio: *Nevjernici su govorili poslanicima svojim: "Ili ćete vjere naše biti ili ćemo vas, doista, iz zemlje naše protjerati!" A poslanicima je Gospodar njih objavljivao: "Mi ćemo nevjernike sigurno uništiti i poslije njih vas na Zemlji nastaniti. Bit će to za one koji će se polaganja računa preda Mnom bojati i koji će od prijetnje Moje strahovati."* (Ibrahim, 13.) Zatim, strah od Allaha podstiče na dobra djela i iskrenost pa onaj ko posjeduje takav strah ne traži protuuslugu niti zahvalnost od ljudi za svoje dobročinstvo. Na to aludiraju i kur'anski ajeti: *Mi vas samo za Allahovu ljubav hranimo, od vas ni priznanja ni zahvalnost ne tražimo! Onaj ko se Allaha boji, Allah mu sve drugo potčini.* Imam Ibnu-l-Dževzi, u svom djelu *Bahru dumui* (*More suza*) spominje zanimljivu priču. Naime, prenosi se da je poznati islamski učenjak Sufjan es-Sevri krenuo na hadž u društvu s pobožnjakom Šejbanom Raijem. Na tom putovanju sreli su lava pa su se ljudi koji su s njima putovali prepali. Onda je Šejban izašao naprijed i rekao im: "Ne bojte se!" Zatim je prišao lavu, potapšao ga po leđima, a onda ga je uhvatio za uho i kao da mu je nešto rekao. Nakon toga, lav je podvio rep i pobjegao. Sufjan es-Sevri mu je u čudu rekao: "Kakva je

samo to veličina!" Na to mu je Šejban odgovorio: "Da se ne bojim te lažne slave i veličine, ja bih svoj prtljag stavio lavu na leđa i nosio bi ga sve do Mekke." Oni koji su samo Allaha boje, oni će na Sudnjem danu biti u hladu Njegovog Arša. To potvrđuje hadis u kojem je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Sedam osoba će Allah sklonuti u Svoj hlad onoga Dana kada ne bude drugog hlada osim Njegovog: pravednog vladara, mladića koji je odrastao u pokornosti Allahu, čovjeka čije srce je vezano za džamiju, dvojicu vjernika koji su se u ime Allaha voljeli i isključivo zbog toga se sastajali i rastajali, čovjeka kojeg na grijeh pozove lijepa i ugledna žena, a on kaže: 'Ja se bojim Allaha', čovjeka koji tajno dijeli sadaku tako da njegova ljevica ne zna šta daje njegova desnica i čovjeka koji se u osami sjeti Allaha i zaplače." Zatim, strah od Allaha je uzrok ulaska u Džennet. U tom smislu su i Allahove riječi: *A za onoga koji se stajanja pred Gospodarom svojim bojao bit će dva perivoja.* (Er-Rahman, 46.) Na to upućuje i hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko se boji (neprijateljske zasjede), on na vrijeme krene na putovanje, a ko na vrijeme krene on stigne na cilj. Uistinu je Allahova roba skupa! Allahova roba je Džennet." Osim toga, strah od Allaha garancija je za sigurnost od bilo kakvog straha na Sudnjem danu i on je spas od svakog zla i nedaće. U jednom hadisi-kudsiju stoji da je Allah rekao: "Tako Mi Moje Uzvišenosti i Veličine, Ja Svome robu neću spojiti dva straha niti dvije sigurnosti. Ako je bio siguran od Moje kazne na dunjaluku, dat ću da osjeti strah na ahiretu, a ako Me se bojao na dunjaluku, učinit ću ga sigurnim na Dan kada sakupim sve ljude na jednom mjestu." (*Sahihu-l-džami'*) A u hadisu koji prenosi Enes, r.a., Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Tri osobine su spas: strah od Allaha u tajnosti i javnosti, pravednost u zadovoljstvu i srdžbi i skromnost u bogatstvu i siromaštvu, a tri osobine su propast: slijedenje strasti, nezasitna pohlepa i samodopadljivost." (*Sahihu-l-džami'*)

ER-REDŽA' - NADA U ALLAHOVU MILOST

Allahova milost je pretekla Njegovu srdžbu

Nada je odmor i istinski užitak za srce koji čovjeku omogućava da očekuje lijepu budućnost i sretan završetak dunjalučkog života. I to je ono što ga podstiče da izvršava sve ono što vodi ka tom cilju. Nada je zapravo gonič koji srca tjera da se kreću prema vječnom prebivalištu koje bi voljeli nastaniti, a to je Džennet.

Uzvišeni je objavio: *Reci: "O robovi Moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Allahovu milost! Allah će, sigurno, sve grijehe oprostiti. On, doista, mnogo prašta i On je milostiv."* (Ez-Zumer, 53.)

O veličini i vrijednosti nade kao ibadeta postoje mnogi hadisi, a mi ćemo spomenuti samo neke. U hadisu koji prenosi Ibn Abbas, spominje se da su idolopoklonici, koji su u predislamskom dobu činili nasilje, nepravedno ubijali ljude i bili ogrezli u zinaluku, rekli Muhammedu, sallallahu alejhi ve sellem, kada ih je pozivao u islam: "Ono što govoriš i u šta pozivaš, zaista je lijepo, samo kada bi nas obavijestio da li će nam primanjem islama biti oprošteni svi prijašnji grijesi?"

Nakon toga objavljen je ajet: *I oni koji se mimo Allaha drugom bogu ne klanjaju, i koji, one koje je Allah zabranio, ne ubijaju, osim kad pravda zahtijeva, i koji ne bludniče; a ko to radi, iskusit će kaznu, patnja će mu na onome svijetu udvostručena biti i vječno će u njoj ponižen ostati; ali onima koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova hrđava djela u dobra promijeniti, a Allah prašta i samilostan je.* (El-Furkan, 68.-70.), a također i gore citirani ajet iz sure Ez-Zumer. (Buharija i Muslim)

U drugom hadisu stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Allah, dž.š., kaže: 'Čovječe, dok god Me budeš skrušeno molio i nadao se Mom oprostu, Ja ću ti opraštati grijehe koje si počinio. Čovječe, kada bi tvoji grijesi bili do neba, a zatim zatražio da ti oprostim, Ja bih to učinio. Čovječe, kada bi Mi došao s grijesima koji bi cijelu Zemlju mogli ispuniti, a zatim Me na Sudnjem danu sreo, a nisi Mi nikog ravnim smatrao, Ja bih ti došao sa isto toliko oprosta.'" (Tirmizi)

Allah vjernicima na dunjaluku pokriva grijehe, a na ahiretu će ih oprostiti

Enes, r.a., prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, putovao zajedno s Muazom ibn Džebelom i nakon što ga je tri puta prozivao po imenu, a on mu se svaki put ponizno odazivao, rekao mu je: "Nema nijednog čovjeka koji iskreno, iz srca, svjedoči da nema boga osim Allaha i da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, Njegov poslanik, a da ga Allah neće zabraniti džehennemskoj vatri." Onda je Muaz rekao: "Hoću li o tome obavijestiti ljude pa da se raduju?" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Ne, jer će ostaviti djela i oslonit će se samo na to." Medutim, pred svoju smrt Muaz, r.a., je ipak prenio ovaj hadis ashabima, kako bi izbjegao grijeh skrivanja znanja. (Buharija i Muslim)

Prenosi se od Omera, r.a., da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nakon što je vidio jednu zarobljenu ženu koja je bila izgubila svoje dijete, pa kada ga je našla, od silne radosti ga je privila uz svoje grudi i dala mu da doji, upitao ashabe: "Šta mislite, bi li ga bacila u vatru?" Rekli smo: "Ne, nipošto ga ne bi bacila u vatru." A onda je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Zaista je Allah milostiviji prema Svojim robovima od ove žene prema svom djetetu." (Buharija i Muslim) U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada je Allah stvorio sva stvorenja, iznad Njegovog Arša bilo je napisano: 'Zaista je Moja milost pretekla Moju srdžbu.'" (Buharija i Muslim)

Prenosi se od Enesa, r.a., da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, ušao kod jednog mladića koji je bio na samrti i pitao ga: "Kako se osjećaš?" Odgovorio je: "Allahov Poslaniče, nadam se Allahovoj milosti i bojim se zbog svojih grijeha." Tada mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Neće se kod muslimana u ovakvoj situaciji naći ove dvije osobine, a da mu Allah neće dati ono čemu se nada, i da ga neće učiniti sigurnim od onoga zbog čega strahuje." (Tirmizi i Ibn Madže) Jedanput je neko upitao Ibn Tejmijju o riječima Alije, r.a.: "Vjernik se nada Allahovoj milosti, a boji se grijeha", pa je rekao: "Hvala Allahu! Ovo je vrlo nadahnut govor vođe pravovjernih, Alije ibn Ebu Taliba, nešto najljepše, najmudrije i najsadržajnije što sam čuo, jer zaista je nada usmjerena prema onome što je dobro, a zlo i grijesi su uvijek uzrok straha."

Zato se čovjek treba pokajati zbog svojih grijeha zbog kojih ga pogađaju mnoga iskušenja i nedaće, kao što stoji u predaji: "Allah, dž.š., je rekao: 'Ja sam Allah, Vladar svih vladara! Srca i perčini vladara su u Mojoj ruci. Onome ko se meni pokorava Ja ću srca vladara učiniti milostivim prema njemu, a ko Mi je nepokoran, njihova srca ću učiniti grubim i osvetničkim prema njemu, zato se ne opterećujte psovkom i grđenjem vladara, već se Meni pokoravajte, a Ja ću njihova srca učiniti samilosnim prema vama.'"

U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Allah, dž.š., je stvorio sto milosti, za Sebe je zadržao devedeset devet, a samo je jednu milost spustio na Zemlju. I kada bi nevjernik uistinu bio svjestan kolika je Allahova milost, ne bi izgubio nadu u ulazak u Džennet, a kada bi vjernik znao kako je Allahova kazna žestoka i bolna, ne bi bio siguran od vatre." (Buharija i Muslim) Također se prenosi od Ebu Hurejre, da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moja duša, kada vi ne biste griješili, Allah bi vas zamijenio ljudima koji će griješiti, zatim tražiti oprost, pa da im On oprosti." (Muslim)

A od Ibn Omera, r.a., se prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Allah će se na Sudnjem danu približiti vjerniku i iza zastora, da ne vide drugi ljudi, pitati ga: 'Moj robe, jesi li tada i tada počinio taj i taj grijeh', a on će potvrdno odgovoriti. I to će se ponavljati toliko da će taj vjernik pomisliti da je potpuno upropašten od silnih grijeha koje je počinio, a onda će mu Allah reći: 'Znaj da sam ti ih Ja pokrio na dunjaluku, a danas ti ih opraštam.'" A što se tiče nevjernika i munafika, pred svim ljudima bit će obznanjeno: *Ovi su izmišljali laži o Gospodaru svome!* (Hud, 18.)

Razlika između nade i želje

Treba znati da je nada nezamisliva bez dobrih djela, u suprotnom ona je pusta želja i samoobmana. Ispravno nadanje znači da čovjek čvrsto vjeruje u ono čemu se nada, a to je Džennet, i da iskoristi sve uzroke i sredstva koja su mu dostupna kako bi to ostvario. Kada u čovjekovom srcu proklija klica imana i on je zalijeva vodom pokornosti, zatim srce očisti od korova lošeg ahlaka pa se onda nada da će ga Allah učiniti postojanim na tom putu sve do smrti i da će mu podariti lijep završetak

koji podrazumijeva Allahov oprost, takvo iščekivanje zove se istinska nada. Allah, dž.š., je objavio: *Oni koji vjeruju i koji se isele i bore na Allahovu putu, oni se mogu nadati Allahovoj milosti.* (El-Bekara, 218.) Tj. oni su zaslužili da se nadaju Allahovoj milosti, i Allah potvrđuje da njihova nada neće biti uzaludna. Jer, svi ljudi se nadaju, ali neće svi dobiti ono čemu se nadaju. Rekao je Hasan Basri: "Ima ljudi koje su puste želje obmanule sve dok nisu otišli s dunjaluka bez ijednog dobrog djela. Njihov izgovor je bio: 'Ja imam lijepo mišljenje o Allahu', a laže, jer da je imao lijepo mišljenje o Allahu, onda bi činio lijepa i dobra djela." Zatim je citirao ajet: *I to vaše uvjerenje, koje ste o Gospodaru svome imali, upropastilo vas je, i sada ste nastradali.* (Fussilet, 23.) Prenosi se da je Jahja ibn Muaz rekao: "Najviše je obmanut onaj ko ustrajava u grijehu, a nada se oprostu bez tevbe i očekuje da će biti Allahu blizak bez pokornosti." Zatim je kazao: "Djela mu poput fatamorgane, srce prazno od bogobojaznosti, grijeha k'o pijeska, a nada se da će biti u društvu džennetskih ljepotica. Čovječe, daleko je to čemu se nadaš!" Neki islamski učenjaci su kazali: "Dunjaluk je ahiretska njiva, srce je kao zemlja, a iman je poput sjemena u njemu. Pokornost Allahu je sluga koji čisti korov iz te zemlje i prokopava kanale za vodu kako bi sva zemlja bila navodnjavana podjednako, a Sudnji dan je dan žetve. Pa, ko posije dobro i požnjet će dobro, a ko posije trnje, ne može očekivati da će brati grožđe." Onaj ko posjeduje istinsku nadu, treba znati da njegova nada mora imati tri osobine: ljubav prema onome čemu se nada, strah da ga možda neće ostvariti i trud da to osigura i dobije.

Nada je nužna onima koji idu ka Allahu, i kada bi ih nada napustila samo trenutak, propali bi. Jer vjernikov život se kreće između grijeha za koje se nada da će mu biti oprošteni, mahana za koje se nada da će ih popraviti, dobrih djela za koja se nada da će mu biti primljena i ustrajnosti na Allahovom putu za koju se nada da će ga na ahiret ispratiti. Zbog svega toga kažemo da je nada najjače i najefikasnije sredstvo koje čovjeku pomaže na putu ka Allahu, a posebno u vremenu fitne i smutnje u kojem mi živimo. Nada je suprotna očaju, jer očaj zapravo znači gubljenje nade i uvjerenje da nas neće dostići Allahova milost, a to je uistinu veliki grijeh. U tom smislu su i riječi Jakuba, a.s., koje Kur'an spominje u suri Jusuf: *O sinovi moji, idite i raspitajte se za Jusufa i brata njegova, i ne gubite nadu u milost Allahovu; samo nevjernici gube nadu u Allahovu milost.* (Jusuf, 87.)

Lijek za dvije vrste ljudi

Nada je neophodna kao lijek dvjema vrstama ljudi: čovjeku kojeg je nadvladao očaj, pa zbog toga ostavi i napusti ibadet, ubijeđen da u ibadetu nema nikakve koristi, i čovjeku kojeg je nadvladao strah koji ga tjera da prelazi šerijatsku granicu. Zbog toga se taj strah mora dovesti na razumnu mjeru, a sredstvo koje nam pomaže u tome je upravo nada u Allahovu milost i to je prirodna osobina kod vjernika koji su ispravno razumjeli ibadet i svoj odnos prema Allahu. Naravno, treba imati u vidu da svi ljudi nisu na istom stepenu imana pa tako ima onih kojima sâm govor o nadi u Allahovu milost predstavlja lijek, jer su istinski bogobojazni i pokorni Allahu- a ima opet ljudi koji žive u pustim nadama i željama, a djela su im daleko od toga da se mogu u njih pouzdati i nadati se Allahovoj milosti.

Takvima lijek nije nada, jer će ih još više upropastiti, već je njihov lijek u strahu od Allahove kazne. To je ono na šta islamski učenjaci, imami, vaizi i daije moraju posebno obratiti pažnju. Islamski učenjaci su kazali: "Vaiz koji savjetuje ljude mora biti empatičan i saosjećajan prema ljudima i mora dobro poznavati njihovo stanje kako bi im ponudio pravi lijek u pravo vrijeme. Ne smije ih previše zastrašivati Allahovom kaznom da potpuno ne padnu u očaj zbog svojih grijeha niti im smije toliko ulijevati nadu u Allahovu milost, pa da zanemare pokajanje i ustraju u griješenju." Prenosi se da je Alija, r.a., rekao: "Pravi alim je onaj koji ljude ne baca u očaj u pogledu Allahove milosti, niti im svojim savjetima ulijeva potpunu sigurnost od Allahove kazne."

Postoje tri vrste nade, dvije su pohvalne a jedna je pokuđena. Prvo, nada čovjeka koji čini dobra djela na osnovu upute od Allaha. Čemu se on nada? Nada se nagradi od Allaha. Zatim, nada čovjeka koji čini grijehe pa se pokaje za svoje grijehe. Čemu se on nada? Nada se oprostu od Allaha i brisanju grijeha. I treće, nada čovjeka koji ustrajava u grijehu i nepokornosti, a nada se Allahovom oprostu bez tevbe i bez dobrih djela. To je zapravo samoobmana i lažna nada u kojoj nema nikakvog dobra.

Koristi nade

Nada je mnogostruko korisna. Između ostalog ona vjerniku pomaže da stalno vodi samoobračun i da ustrajava na putu Istine, bez obzira na stanje i promjenjive okolnosti. Zatim, vjernik osjeća slast u strpljivosti na putu približavanja Allahu i stvarni užitak u munadžatima i razgovoru s Allahom u toku ibadeta, uvjeren da Allah voli one koji Ga skrušeno mole i koji se nadaju Njegovoj milosti. I na kraju, kada čovjek svoje srce veže za nadu u Allahovu milost i pomoć, pa mu Allah dâ ono što je tražio u dovi, to mu povećava samopouzdanje i podstiče ga na ustrajnost u dovama, jer dova je ibadet. Na taj način vjernik i vjernica su u stalnom usponu u pogledu njihovog vjerovanja - imana i ubjeđenja. Dakle, da nije nade, ibadet bi izgubio smisao, i ne samo to, da nema nade, vjernik se ne bi odlučio na pokornost i stalni ibadet niti bi lađa dobrih djela ikada zaplovila morem njegovih misli i njegove volje.

Međutim, onaj ko zna vrijednost traženog i željenog, on ne obraća pažnju na poteškoće koje ga snalaze u dostizanju cilja. Onaj ko se nada dobroj zaradi, on zaboravi na poteškoće i iskušenja putovanja. Također, onaj koji voli iskreno Allaha i koji nastoji steći Njegovo zadovoljstvo, njemu ne predstavlja tegobu ustati rano na sabah, abdestiti se i klanjati po hladnoći, po vrućini, postiti i trpjeti glad i žeđ u ime Allaha, niti mu je teško voditi džihad, putovati na hadž, tražiti korisno znanje, već se to sve pretvara u zadovoljstvo i istinski užitak. Jedan pobožni musliman je govorio: "Umarao sam se u noćnom namazu dvadeset godina, a onda sam sljedećih dvadeset godina uživao u noćnom namazu." Nakon toga dolazi najuzvišeniji stepen nade, a to je nada i žudnja za susretom s Allahom. U tom smislu je kur'anski ajet: *Reci: "Ja sam čovjek kao i vi, meni se objavljuje da je vaš Bog - jedan Bog. Ko želi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga!"* (El-Kehf, 110.)

To je vrhunac imana i to je ono za čim čeznu duše istinskih vjernika, Allahovih evlija. Oni kojima je Allah odredio *edžel* - trenutak smrti, da se u tom trenutku njihove duše potpuno smire povratkom Allahu. Jedan od najljepših primjera tog stepena je poznati ashab, Umejr ibn Hamam el-Ensari, koji je nakon što je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, pred Bitku na Bedru rekao: "Krenite prema Džennetu čija je širina koliko nebesa i Zemlja", uzviknuo: "Dugo je živjeti toliko vremena koliko je potrebno da pojedem ove datule u mojoj ruci", zatim je jurnuo na neprijatelje i borio se dok nije poginuo kao šehid.

EL-MUHASEBA - SAMOOBRAČUN

Preispitaj se prije Dana kada ćeš biti pitan za svoja djela

Govoreći o samoobračunu ili *muhasebi*, imam Maverdi ju je ovako definirao: "*Muhaseba* znači da čovjek svake noći analizira svoja djela koja je uradio u toku dana, pa ako ta analiza pokaže da je cijelog dana radio pohvalna i dobra djela, onda treba nastaviti i truditi se da mu svaki dan bude takav. A ako se pokaže da je činio loša djela i upadao u grijehe, onda se treba potruditi da ih popravi ukoliko je u mogućnosti, a ako nije, onda treba nakon lošeg uraditi dobro djelo i ono će ga izbrisati te donijeti odluku da u danima koji dolaze neće činiti loša djela."

O ti koji tvrdiš da vjeruješ u Allaha, da li si ikada u samoći preispitivao sebe i analizirao ono što si govorio i radio? Jesi li ikada brojao svoja loša djela kao što prebrojavaš dobra djela koja učiniš? Da li si ikada razmišljao o svojoj pokornosti Allahu i iskrenosti u ibadetu? Ako si to činio, sigurno si došao do zaključka da su mnoga tvoja dobra djela učinjena radi toga da se pokažeš pred ljudima, da se čuje za tebe, da stekneš ugled i naklonost ljudi, a ne Allahovo zadovoljstvo. To je stvar koja se dešava mnogim vjernicima, ali ako nakon toga nisi korio svoju dušu zbog licemjernog odnosa prema Allahu, onda si u teškoj poziciji. Jer, kako ćeš se sutra sresti sa Allahom i kako misliš zaslužiti Njegovu milost, kad si natovaren grijesima i dobrim djelim koja nisu uradena u ime Allaha?

Kur'an podstiče na samoobračun

Uzvišeni je objavio: *O vjernici, Allaha se bojte, i neka svaki čovjek gleda šta je za sutra pripremio i Allaha se bojte jer On dobro zna šta radite. I ne budite kao oni koji su zaboravili Allaha pa je On učinio da sami sebe zaborave; to su pravi grješnici.* (El-Hašr, 18.-19.) Komentirajući ovaj ajet, šejh Abdurahman es-Sa'di rekao je: "Ovaj ajet je jasan dokaz o potrebi *muhasebe* i samoobračuna."

Prenosi se da je Omer, r.a., rekao: "Preispitujte sami sebe prije nego što budete ispitivani, nastojte biti iskreni u djelima prije nego što dođe Dan kada će se zahtijevati iskrenost, vagajte svoja djela prije nego što vam ih budu vagali. To će vam olakšati obračun na Sudnjem danu."

A Hasan Basri je govorio: "Najlakši obračun na Sudnjem danu imat će oni ljudi koji su u ime Allaha vršili samoobračun na dunjaluku. Zastajali su pred svojim težnjama i odlukama prije nego što bi ih pretvorili u djela pa ako bi vidjeli da se radi o dobrim djelima, onda bi ih, nakon što bi očistili svoj nijjet, uradili, a ukoliko bi vidjeli da se radi o hrđavim djelima, ne bi ih činili. A najteži obračun na Sudnjem danu imat će onaj čovjek koji nije vodio računa o svojim djelima niti je vršio samoobračun, pa kada dođe Sudnji dan, on će dobiti knjigu svojih djela, i zajedno sa onima koji su bili kao i on, uzviknuti: *"Teško nama!"* - *govorit će* - *"kakva je ovo knjiga, ni mali ni veliki grijeh nije propustila, sve je nabrojala!"* (El-Kehf, 49.)

Uistinu je pravo stradalništvo da čovjek bude nemaran prema ovoj stvari i da sliči na ljude koji su zaboravili na Allaha i predali se svojim strastima pa su učinili da i Allah njih zaboravi i da ih ostavi u njihovom nemaru kako bi zaslužili bolnu kaznu.

Važnost samoobračuna

Kur'an odgaja vjernike i postavlja se između njih i onoga što će ih odvesti u propast ukoliko slijede njegove upute. Tako je Allah, dž.š., u Kur'anu pohvalio pokorne vjernike i one koji vrše samoobračun strahujući od Njegove kazne objavivši: *Oni koji iz bojazni prema Gospodaru svome strahuju, i oni koji u dokaze Gospodara svoga vjeruju, i oni koji druge Gospodaru svome ravnim ne smatraju, i oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna straha zato što će se vratiti svome Gospodaru - oni hitaju da čine dobra djela, i radi njih druge pretiču.* (El-Mu'minun, 57.-61.) Aiša, r.a., je pitala Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o značenju 60. ajeta spomenute sure: *i čija su srca puna straha zato što će se vratiti svome Gospodaru*, rekavši: "Allahov Poslaniče, da li se to odnosi na one koji su pili alkohol i krali?" Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je

odgovorio: "Ne, kćeri Es-Siddikova, već se to odnosi na one koji su postili, klanjali i sadaku dijelili, ali su strahovali da li će im njihova dobra djela biti primljena kod Allaha. To su oni koji su žurili da čine dobra djela."

Ibn Kudame el-Makdisi je u svom djelu *Minhadžu-l-kasidin*, o *muhasebi* kazao sljedeće: "Čovječe, znaj da nemaš većeg neprijatelja od vlastite duše koja se nalazi u tvom tijelu. Ona je u svojoj osnovi sklona zlu i grijehu, a tebi je naređeno da je čistiš i ispravljaš i da je izvučeš iz okova i ropstva strasti u slobodu ibadeta i pokornosti samo Allahu. Ako je zapostaviš i ne budeš o njoj vodio računa, ona će ti postati neposlušna i kasnije ćeš teško uspostaviti kontrolu nad njom, a ako budeš vodio računa o njoj i stalno je korio za propuste, nadati se da će ona postati smirena duša."

Komentirajući ajet: *I kunem se dušom koja samu sebe kori*, Hasan Basri je rekao: "Nećeš sresti iskrenog vjernika a da stalno ne kori svoju dušu. Samo nevjernik ide kroz život a da nikada ne kori sebe zbog svojih grijeha."

Spominjući način na koji vrši samoobračun, Ibrahim ibn Mihran je rekao: "Zamislio sam sebe u Džennetu kako jedem džennetske plodove i pijem s njegovih rijeka i izvora, a zatim sam zamislio sebe u Džehennemu kako jedem njegove gorke plodove i pijem rastopljeni mijed, okovan u vatrenim lancima, pa sam pitao svoju dušu: 'Šta želiš od ovo dvoje?' I kao da sam čuo odgovor: 'Želim se vratiti na dunjaluk da radim dobra djela.' Rekao sam joj: 'Pa, ti si još uvijek na dunjaluku, zato radi dobra djela kako bi Džennet nastanila.'"

Prenosi se da je Ibn Muallim vršio samoobračun kad je navršio 60 godina pa je izračunao da to, pretvoreno u dane, iznosi dvadeset i jednu hiljadu i petsto dana. Onda je gorko zaplakao i rekao: "Teško meni! Ako u svakom danu budem učinio samo po jedan grijeh, to znači da sam učinio dvadeset i jednu hiljadu i petsto grijeha, a šta ako sam u svakom danu učinio po dvadeset hiljada grijeha?!"

Imam Ahmed je zabilježio mudrost koja se veže za Davuda, a.s., i njegovu porodicu, a u kojoj stoji: "Pametan je onaj čovjek koji svoje vrijeme podijeli na četiri dijela: vrijeme koje će provoditi u *munadžatima* (otvorenim i skrenim razgovorima) sa svojim Gospodarom, vrijeme koje

će provoditi u samoobračunu, vrijeme koji će provoditi sa svojim prijateljima koji će ga na lijep način posavjetovati i podsjetiti na njegove mahane i propuste te vrijeme u kojem će se, svojim imanom, ispriječiti između želja duše i dunjalučkih strasti i slasti ne dozvoljavajući joj da upadne u ono što je zabranjeno."

Vehb ibn Munebbih prenosi predaju u kojoj se spominje da je jedan pobožni čovjek postio sedamdeset godina i jedanput je u dovi molio Allaha za svoju potrebu, ali mu dova nije uslišana. Onda se obratio svojoj duši, rekavši: "Zbog tebe sam ovako iskušan! Da u tebi ima hajra, moja dova bi bila uslišana." Tada mu je sišao melek i rekao: "Ovaj trenutak u kojem si korio svoju dušu, vrjedniji je od tvog ibadeta sedamdeset godina i znaj da ti je Allah uslišao dovu."

Prenosi se od Ibn Mes'uda da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Allah je naveo primjer Pravog puta, koji s obje strane ima zidove na kojima su vrata sa zastorima. Na početku puta stoji glasnik koji govori vjernicima: 'Ustrajte na Pravom putu i ne skrećite lijevo-desno!' A kad god neko od njih pokuša otvoriti vrata na zidu, drugi glasnik govori: 'Teško tebi! Ne otvaraj ta vrata, jer ako ih otvoriš stradat ćeš!' Zatim je objasnio šta to znači, rekavši: 'Pravi put je islam, vrata u zidu su Allahove zabrane, a zid simbolizira Allahove granice, glasnik na početku puta je Kur'an, a drugi glasnik je Allahov opominjač u srcu svakog vjernika koji mu ne da da skrene s Pravog puta.'" (*Sahih et-tergib ve-t-terhib*) Vjernik je na dunjaluku poput zarobljenika koji nastoji skinuti okove sa sebe i neće biti siguran sve dok se ne sretne sa Allahom, dž.š., a On s njim zadovoljan.

Istinski vjernik je u svojim očima malehan

Prve generacije su žurile sa dobrim djelima i nastojali su se približiti Allahu i Njegovoj milosti kroz samoobračun, a zatim su strahovali hoće li im Allah primiti djela. Nikada se nisu obmanjivali svojim dobrim djelima, već su bili ponizni u ime Allaha i u vlastitim očima su bili malehni i bezvrijedni. Ibn Ebu Mulejke je rekao: "Zapamtio sam trideset ashaba koji su se bojali sebi licemjerstva i niko od njih nije tvrdio da mu je vjerovanje ravno vjerovanju meleka Džibrila i Mikaila."

Ebu Bekr, r.a., je dugo plakao i govorio: "Poželim da sam stablo voćke s kojeg jedu ljudi i ptice te koje se na kraju posiječe." A Omer, r.a., je učio suru Et-Tur, pa kada je došao do sedmog ajeta: *Kazna Gospodara tvoga sigurno će se desiti,* toliko je plakao da se od toga razbolio. Znao je ostajati po nekoliko dana u svojoj kući vršeći samoobračun i plačući. Kad mu je Ibn Abbas, hvaleći ga, rekao: "Allah ti je dao pa si predvodio muslimane i osvojio mnoge zemlje šireći Allahovu vjeru", Omer, r.a., mu je odgovorio: "Volio bih da se spasim pa makar prošao bez nagrade i bez kazne." Također se prenosi da je Omer, r.a., govorio Huzejfi, r.a.: "Ti si ashab Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kojem je on otkrio imena munafika. Tako ti Allaha, primjećuješ li kod mene ijedan znak licemjerstva i munafikluka?"

Osman, r.a., bi često stajao pored groblja i plakao toliko da bi mu se brada natopila suzama. Govorio je: "Kada bih bio između Dženneta i Džehennema, a ja ne bih znao hoću li u Džennet ili Džehennem, poželio bih da budem prašina dok se ne presudi koja od ova dva mjesta ću nastaniti."

Alija, r.a., je također bio od onih ashaba koji su mnogo plakali i vršili samoobračun. Prenosi se da se najviše bojao dvije stvari: duge nade i slijeđenja strasti. Govorio je: "Što se tiče duge nade, ona čovjeka odvraća od razmišljanja o ahiretu a slijedenje strasti odvraća i udaljava od Istine."

Imam Ahmed bilježi predaju od Katade da je on rekao: "Rekao je Isa, a.s., svojim učenicima: 'Pitajte me, jer ja sam mehkog srca i neznatan u svojim očima.'" Imam Ahmed također bilježi predaju od Abdullaha el-Ensarija u kojoj stoji: "Kada bi Davud, a.s., došao među Izraelćane, očima je tražio najprezreniju i najsiromašniju skupinu pa bi im se pridružio i rekao: 'Moj Allahu, siromah sjedi među siromasima!'" Prenosi se da su poznatog učenjaka Sufjana es-Sevrija na samrti posjetili Ebu Ešheb i Hamad ibn Seleme, pa mu je Hamad rekao: "Zar nije došao trenutak da si siguran od onoga od čega si strahovao i da ideš ka onome čemu si se cijeli život nadao?" Odgovorio je: "Čovječe, zar smatraš da će se ljudi poput mene spasiti Vatre?" "Da, tako mi Allaha," odgovorio je Hamad.

Fudajl ibn Ijad je jednom prilikom uzeo za ruku Sufjana ibn Ujejnu i rekao mu: "Ako misliš da je na Zemlji ostalo još ljudi koji su gori od mene i od tebe, onda je ružno to što misliš."

A Mejmun ibn Mihran je govorio: "Čovjek neće biti istinski bogobojazan sve dok, prilikom samobračuna, prema sebi ne bude sumnjičav više nego prema svome ortaku u poslu."

Vrste muhasebe

Postoje dvije vrste *muhasebe*: prije i poslije djela. *Muhaseba* prije djela znači da čovjek zastane kod prve želje i težnje da nešto uradi i da ne žuri s djelom dok mu ne bude jasno da li je bolje to djelo uraditi ili ostaviti.

Ovo je vrlo važna stvar koja utječe na iskrenost u djelu. Bez prethodne *muhasebe* i samopropitivanja može se desiti da se djelo uradi bez iskrenosti a onda od njega nema koristi. Zatim, kada se odluči da uradi neko djelo, vjernik mora vidjeti da li je u mogućnosti to učiniti ili nije, ako nije ostavit će ga da ne bi uzalud trošio vrijeme. A ukoliko je u mogućnosti da ga uradi, opet će zastati i razmisliti je li činjenje tog djela bolje od njegovog ostavljanja, pa ako se ispostavi da jeste, onda će ga učiniti.

Ova vrsta *muhasebe* čuva vjernika od velikog i malog širka, ali također i od skrivenog širka.

Druga vrsta *muhasebe* je nakon učinjenog djela. Ona se sastoji od tri dijela: prvi dio se odnosi na samoobračun u pogledu pokornosti Allahu, tj. da li u toj pokornosti i izvršavanju naredbi ima propusta, kao što je nedostatak skrušenosti u namazu, kvarenje posta određenim grijesima poput ogovaranja, obezvređivanje hadža, bespotrebnim raspravama u toku hadžskih obreda i sl.

Drugo, samoobračun zbog djela koje je bilo preče ostaviti nego učiniti, kao što je primjer čovjeka koji klanja noćni namaz pa prespava sabah koji je *farz* i sl. Treće, *muhaseba* u pogledu dozvoljenih stvari, da li su ta djela urađena u ime Allaha ili radi neke dunjalučke koristi.

Kako vršiti samoobračun?

Osim propitivanja i analiziranja riječi i djela te korenja duše za propuste i pogreške, prve generacije muslimana su pribjegavale i "kažnjavanju" svojih duša zbog propusta koje su napravili. A to je podrazumijevalo da vjernik privoli svoju dušu na stalnu pokornost i popravljanje nedostataka. Naravno, samokažnjavanje mora biti na način koji je primjeren islamu.

Naprimjer, Omer, r.a., je, kada mu je prošla ikindija u džematu, "kaznio" sebe time što je kao sadaku udijelio posjed koji je vrijedio sto hiljada dirhema, a njegov sin Abdullah je, ukoliko ne bi klanjao namaz u džematu, kažnjavao sebe tako što bi cijelu noć proveo u ibadetu. Jedanput je zakasnio klanjati akšam pa je dao osloboditi dva roba iako namasko vrijeme nije bilo prošlo.

Sljedeći hadis također upućuje na jedan od načina samoobračuna. Naime, Abdullah ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko klanja noćni namaz sa deset ajeta neće se smatrati nemarnim, ko klanja noćni namaz sa sto ajeta bit će upisan u pobožne, a ko klanja noćni namaz s hiljadu ajeta bit će upisan u one koji Allaha mnogo veličaju." (Ebu Davud) Prenosi se da je Ummu Rebia, r.a., sažalijevala svoga sina koji je noću dugo plakao i zoru dočekivao u ibadetu pa mu je govorila: "Sine, jesi li to ubio nekoga pa toliko plačeš?" "Jesam, majko", odgovorio je. Upitala je: "Reci mi, sine, ko je taj pa da tražim od njegove porodice da ti oprosti, jer, tako mi Allaha, kada bi vidjeli kako plačeš i koliko se kaješ zbog toga, sigurno bi ti oprostili." Odgovorio je: "Majko, to je moja duša." A koliko je majka pravovjernih, Aiša, r.a., posvećivala pažnje svojoj duši i samoobračunu, svjedoči i ova predaja. Prenosi se od Kasima ibn Muhammeda da je rekao: "Jednog dana sam posjetio tetku Aišu, r.a., i zatekao sam je da klanja duha-namaz. U toku namaza učila je ajet: *Pa nam je Allah milost darovao i od patnje u ognju nas sačuvao* i stalno ga plačući ponavljala. Ja sam onda izašao na tržnicu i obavio svoje poslove. Kad sam se vratio, zatekao sam je u istom stanju kako plače i ponavlja isti ajet i upućuje dove Allahu."

Ko zapostavi samoobračun sâm sebe odvodi u propast

Zapostavljanje samoobračuna vjernika dovodi u situaciju da se utopi u moru strasti poput nevjernika koji u svom sljepilu smatraju da će dobiti sve što požele i koriste svaku priliku da bi uživali u dunjaluku bez zahvalnosti Allahu i bez samoobračuna. Jer, *oni nisu očekivali da će račun polagati.* (En-Nebe', 27.) Kada čovjek spozna suštinu života i svjestan je da će kabur nastaniti, onda osjeti poniznost prema Allahu i ne obmanjuje se svojim dobrim djelima ma koliko krupna bila niti potcjenjuje bilo koji svoj grijeh, ma koliko bio neznatan.

Ibn Mes'ud je govorio: "Vi idete kroz život čiji noći i dani brzo prolaze, vaše vrijeme je određeno, vaša djela zapisana, a smrt će doći iznenada. Ko posije dobro nadati se da će požnjeti ono što je želio, a onaj ko posije zlo, požnjet će samo kajanje."

Muhaseba proizilazi iz razmišljanja o Allahovim riječima: *Onoga dana kad svaki čovjek pred sobom nađe dobro djelo koje je uradio i hrđavo djelo koje je učinio - poželjet će da se između njih i njega nalazi udaljenost velika.* (Ali 'Imran, 30.) Zatim iz vjerovanja u ahiret i obračun pred Allahom, dž.š., kada svi ljudi budu prisutni na jednom mjestu, kao što stoji u Kur'anu: *I bojte se Dana kad ćete se svi Allahu vratiti, kad će se svakome ono što je zaslužio isplatiti - nikome krivo neće učinjeno biti.* (El-Bekara, 281.) Ona proizilazi iz vjernikove vjere u cilj zbog kojeg je stvoren i svijesti da život nije igra i zabava i da će čovjek biti pitan za svoj život na Sudnjem danu. U tom smislu su kur'anske riječi: *Zar ste mislili da smo vas uzalud stvorili i da Nam se nećete povratiti?* (El-Mu'minun, 115.)

Zato, čovječe, vrši samoobračun i preispituj samog sebe! Razmišljaj o odlasku s ovoga svijeta i iskoristi slobodno vrijeme za teške trenutke koji dolaze. Prije nego što nešto učiniš, razmisli dobro šta će biti upisano u knjigu tvojih djela, dobro ili loše djelo.

DOBAR I LOŠ ZAVRŠETAK

I neka se zato natječu oni koji hoće da se natječu

Lijep završetak dunjalučkog života podrazumijeva da Allah, dž.š., uputi čovjeka prije smrti da ne čini djela kojima će izazvati srdžbu Allahovu, zatim da ga uputi i omogući mu da učini tevbu i pokaje se od grijeha te da ustraje u pokornosti i činjenju dobrih djela i da dočeka smrt u takvom stanju. Na takvo razumijevanje lijepog kraja upućuje hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada Allah želi dobro čovjeku onda ga 'upotrijebi'." Upitali su: "Allahov Poslaniče, a kako to Allah 'upotrijebi' čovjeka?" Odgovorio je: "Uputi ga da čini dobra djela prije smrti." (Tirmizi)

Dakle, dobar završetak na dunjaluku ne može se očekivati bez ustrajavanja na Istini i konstantnog popravljanja duhovnog stanja. Suprotno tome, loš završetak čeka onoga ko je u nedostatku razboritosti i vjere u Allaha, činio velike grijehe i potpuno im se predao pa se nije pokajao prije smrti. Ili je pak bio od onih koji su izvjesno vrijeme ustrajavali na Istini, ali su ih njihove pohlepne duše i strasti pobijedile, i odvele s Pravog puta u provaliju grijeha te su u takvom stanju dočekali Meleka smrti.

Putevi lijepog završetka

U nastavku ćemo spomenuti djela i moralne vrijednosti kojima vjernici sebi mogu obezbijediti sretan i lijep završetak. Osobina koja vjerniku donosi sreću na dunjaluku i ahiretu i koja je garant dobrog završetka dunjalučkog života, jeste bogobojaznost (*takvaluk*).

Bogobojaznost u javnosti i tajnosti te dosljedno slijeđenje sunneta Muhammedovog, sallallahu alejhi ve sellem, sigurni je put spasa. Uzvišeni je objavio: *O vjernici, bojte se Allaha onako kako se treba bojati i umirite samo kao muslimani.* (Ali 'Imran, 102.) Zatim, maksimalno čuvanje od velikih grijeha, jer su veliki grijesi upropaštavajući, a nakon toga čuvanje od malih grijeha, posebno ako se konstantno čine, jer mali

grijesi, ustrajavanjem u njima, prelaze u velike grijehe. Osim toga, mnoštvo manjih grijeha bez tevbe i pokajanja, čini da srce postane grubo, tvrdo i tamno. Prenosi se od Aiše, r.a., da joj je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jednom prilikom rekao: "Aiša, čuvaj se potcjenjivanja grijeha, jer će Allah i za male grijehe zahtijevati obračun." (*Silsiletu-s-sahiha*) Zatim, ustrajavanje u zikru. Ko stalno čini zikr i zikrom završava svaki hairli i dobar posao, i kome posljednje riječi budu *la ilahe illallah*, može se nadati lijepom završetku. Abdullah ibn Busr prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Nema ništa bolje od toga da čovjek okonča dunjalučki život veličanjem Allaha." (*Sahihu-l-džami'*) Zatim, ustrajnost na Istini. U Kur'anu stoji: *Onima koji govore: "Gospodar naš je Allah", pa poslije ostanu pri tome - dolaze meleki: "Ne bojte se i ne žalostite se, i radujte se Džennetu koji vam je obećan."* (Fussilet, 30.) I na kraju, stalno prisjećanje na smrt i strah od lošeg završetka, jer će to čovjeka podstaknuti na dobra djela.

Nagovještaji dobrog završetka

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, spomenuo je neke znakove i nagovještaje lijepog kraja i završetka dunjalučkog života. I onaj musliman koji u trenutku smrti bude imao barem jedan od tih znakova, onda se on, uz Allahovu pomoć, može nadati dobrom završetku i sretnom ishodu u pogledu onoga što slijedi poslije smrti. Evo nekih od tih znakova:

- Ko umre sa šehadetom, izgovarajući riječi: *la ilahe illallah, Muhammedun resulullah*

Potvrdu tome nalazimo u hadisu Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, u kojem je rekao: "Čije posljednje riječi budu *la ilahe illallah*, ući će u Džennet." (Ebu Davud)

- Ko preseli na ahiret kao šehid, uzdižući Allahovu riječ

To potvrđuje sljedeći kur'anski ajet: *Nikako ne smatraj mrtvima one koji su na Allahovu putu izginuli! Ne, oni su živi i u obilju su kod Gospodara svoga, radosni zbog onoga što im je Allah od dobrote Svoje dao i veseli zbog onih koji im se još nisu pridružili, za koje nikakva straha neće biti i koji ni za čim neće tugovati.* (Ali 'Imran, 169.-170.)

- Ko umre u ihramu u toku hadžskih obreda

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je za čovjeka koji je umro u toku hadžskih obreda, a nakon što ga je deva zbacila sa sebe: "Okupajte ga vodom pomiješanom s lotosom i neka mu ćefini budu odjeća u kojoj je umro (tj. *ihrami*). Nemojte mu pokrivati glavu, jer će on na Sudnjem danu biti proživljen učeči telbiju." (Telbija glasi ovako: *Lebbejke Allahumme lebbejk, lebbejke la šerike leke lebbejk, inne-l-hamde ve-n-ni'mete leke ve-l-mulk, la šerike leke - Odazivam Ti se, moj Allahu, odazivam Ti se; Ti nemaš sudruga, odazivam Ti se! Doista zahvala, blagodat i vlast Tebi pripadaju, Ti sudruga nemaš!*) (Buharija i Muslim)

- Ko pogine braneći jednu od pet univerzalnih vrijednosti: vjeru, život, imetak, čast i razum

U tom smislu je hadis koji prenosi Seid ibn Zejd, r.a., a u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko pogine braneći svoj imetak, on je šehid, ko pogine braneći svoju i čast svoje porodice, on je šehid, ko pogine braneći svoju vjeru on je šehid, ko pogine braneći svoj život, on je šehid." (Tirmizi i Ebu Davud)

- Ko umre od teške zarazne bolesti kao što su: kuga, sušica (tuberkuloza), dizenterija i upala pluća (pleuritis)

Enes ibn Malik, r.a., prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Koji god musliman umre od kuge, on je šehid." (Muslim) Ubade ibn Samit prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Smrt usljed sušice je šehidska smrt." (*Sahihu-l-džami'*) U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Petero su šehidi: onaj ko umre od kuge, ko umre od dizenterije, ko se utopi, ko pogine pod ruševinom i ko pogine kao borac na Allahovom putu." (Buharija i Muslim) A u predaji od Džabira ibn Utejka, stoji da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Sedmero su šehidi: onaj ko umre od kuge, utopljenik, ko umre od upale pluća, ko umre od dizenterije, ko strada u požaru, ko umre pod ruševinom i žena koja umre trudna ili na porođaju." (Ebu Davud i En-Nesai).

- Ko umre uoči petka ili u petak

To potvrđuje sljedeći hadis: "Koji god musliman umre uoči petka ili u petak, Allah će ga sačuvati iskušenja u kaburu." (Tirmizi)

- Ko umre znojem orošenog čela

U tom smislu je hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Vjernik umire orošenog čela." (Tirmizi)

- Onaj ko umre u tzv. *ribatu* ili u pripravnosti, iščekujući borbu na Allahovom putu

Na to aludiraju riječi Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem: "Jedan dan ribata, pripravnosti na Allahovom putu, bolji je od dunjaluka i svega što je na njemu, a mjesto nekoga od vas u Džennetu, veličine biča, bolje je od dunjaluka i svega što je na njemu, izlazak u borbu na Allahovom putu bolji je od dunjaluka i svega što je na njemu." (Buharija) U drugoj predaji Poslanik, sallallahu alejhi ve selelm, rekao je: "Sa smrću se završavaju i prestaju stizati sevabi za svako ljudsko djelo, osim *ribata*, vremena koje je vjernik proveo u pripravnosti na Allahovom putu; to djelo se povećava sve do Sudnjega dana i čuva vjernika od iskušenja u kaburu." (Ebu Davud i Tirmizi)

- Ko umre čineći neko dobro djelo

Potvrda tome nalazi se u hadisu u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko okonča svoj život riječima *la ilahe illallah*, tražeći time Allahovo zadovoljstvo, ući će u Džennet, ko posti u ime Allaha i postom okonča svoj dunjalučki život, ući će u Džennet, ko okonča svoj život sadakom koju je podijelio u ime Allaha, ući će u Džennet." (*Sahih Et-tergib ve-t-terhib*).

- Ko pogine od ruke vladara tiranina, a zbog istine koju mu je rekao u lice

Džabir, r.a., prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Predvodnik šehida je Hamza ibn Abdulmutallib i čovjek koji dođe pred vladara tiranina i otvoreno ga posavjetuje, preporučujući mu da čini dobro, a odvraćajući ga od zla i zuluma, pa ga vladar tiranin zbog toga ubije." (*Sahihu-l-džami'*)

Također, od nagovještaja lijepog završetka je i to da ljudi vjernici hvale umrlog nakon njegove smrti i spominju ga po dobru. Ukoliko najmanje dvojica njegovih poznanika ili komšija, koji su poznati po svojoj iskrenosti, poštenju, pobožnosti i znanju, posvjedoče da je umrli bio dobar, to je nagovještaj da će biti džennetlija, inšallah.

Poruka gore spomenutih nagovještaja je sljedeća: Onaj ko u svom životu bude zauzet veličanjem Allaha, zikrom, i pokornošću Allahu, njemu će biti olakšano da i na samrti, odlazeći sa dunjaluka, spominje Allaha, pred Kojim će račun polagati. A onaj ko je bio zauzet grijesima, tuđim poslovima i tuđim životima, njemu će biti otežano da na samrti veliča Allaha ukoliko mu Allah ne pomogne i ne smiluje mu se. Zato svaki vjernik i vjernica trebaju svoje srce i svoj jezik uposliti spominjanjem i veličanjem Allaha, život provesti u činjenju dobrih djela, a sve zbog tog trenutka smrti, koji će ih rastaviti od dunjaluka i svake mogućnosti povratka i popravka.

Primjeri lijepog završetka

Prenosi se od Safvana ibn Sulejma da je on posjetio Muhameda ibn Munkedira kad je ovaj bio na samrti, pa mu je tom prilikom rekao: "Čini mi se kao da ti je teško pao ovaj trenutak i da se bojiš smrti?!" On je odgovorio: "Kad bi ti mogao vidjeti i osjetiti ono što ja sada vidim i osjećam, poželio bi da budeš na mome mjestu", i nakon toga je izdahnuo. Od Sabita el-Bunanija se prenosi da je on posjetio svoga oca kad je bio na samrti, pa mu je rekao: "Oče, reci: *La ilahe illallah*!" Na to mu je otac odgovorio: "Odmakni se od mene! Ja već sedmi put ponavljam svoj uobičajeni zikr." Abdurahman ibn Esved je na samrti plakao, pa su ga upitali zašto plače, a on je odgovorio: "Plačem zbog toga što više neću moći klanjati namaz niti postiti." I nije prestajao učiti Kur'an sve dok nije umro.

Amir ibn Abdullah je bio na samrti i kad je čuo mujezina da uči ezan za namaz, naredio je da ga odnesu u mesdžid i u toku namaza je umro. Prenosi se od Malika ibn Enesa da je rekao: "Omer ibn Husejn je bio poznat po svojoj pobožnosti, dobroti i učenosti tako da su ga kadije često konsultirale i tražili savjet od njega. Oni koji su bili prisutni kod njega kad je umirao kažu da su mu zadnje riječi bile: *I neka se zato natječu oni koji hoće da se natječu!* (El-Mutaffifin, 26.)."

Uzroci lošeg završetka

Što se tiče uzroka lošeg završetka, oni se mogu svesti na sljedeće: odgađanje tevbe, duga nada, potpuna posvećenost dunjaluku i zaborav na ahiret i smrt, ljubav prema grijehu i ustrajavanje u njemu.

Ustrajavanje u grijesima i dug život u džahilijjetu čine da čovjek toliko zavoli grijehe i razvrat da ih čak spominje u smrtnom času. Kome je srce ogrezlo u grijehu on će najvjerovatnije neke od tih grijeha spominjati i na samrti, jer se boji da ne izgubi ono što voli. Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje je rekao: "Znaj da se mnogim ljudima na samrti predočavaju one stvari koje su inače voljeli i čemu su težili u životu, tako da ih spominju i na samrti dok im duša izlazi. Čuli smo da su neki ljudi koji su većinu svog vremena provodili u igranju šaha, na samrti govorili: 'Šah - mat!' a duša im je izlazila iz tijela. Drugi opet, koji su život proveli u pjevanju, na samrti su pjevali, umjesto da uče Kur'an i spominju Allaha."

Primjeri lošeg završetka

Nekom trgovačkom putniku su, dok je ležao na smrtnoj postelji, ljudi govorili: "Reci: *La ilahe illallah*!" A on je, sve dok nije izdahnuo, govorio: "Tri i pol dinara za ovo, četiri i pol dinara za ono." On se u potpunosti bio predao poslu koji je obavljao, a na smrt i susret sa Allahom je bio zaboravio. A kada su notornom alkoholičaru govorili da na samrti izgovara šehadet, on je rekao: "Pijte i meni još jednu naspite, i nek' nam je nazdravlje!" Tako se dešava s onima koji ostare, a sa starošću se povećaju i nagomilaju njihovi grijesi pa u starosti budu gori nego što su bili u mladosti zbog mnoštva grijeha koje su počinili. Na njihovu veliku žalost, u tom odsutnom trenutku, pokaže se da su takvi izgubili i onu zadnju bitku sa šejtanom.

Prenosi Huzejme od Ebu Muhameda da je rekao: "Malik ibn Dinar je prošao pored čovjeka koji je činio grijeh, pa mu je rekao: 'Boj se Allaha!' On je odgovorio: 'Malik, ostavi nas da trošimo i uništavamo naš život kako mi hoćemo.' Kada je taj čovjek bio na samrti, rečeno mu je da izgovori šehadet, a on je rekao: 'Ja pored glave vidim meleka koji stalno ponavlja: -Tako mi Allaha, mi ćemo tebe danas uništiti.'" (Ibn Ebu Dunja, *El-Muhtedarin*) Davud ibn Bekr prenosi da je neki čovjek ležao na

smrtnoj postelji i svojim ukućanima govorio: "Meleki me udaraju po licu i po leđima!" Nakon što je umro, ljudi su upitali Davuda: "Ko je taj čovjek?" Odgovorio je: "On je čovjek koji nije vjerovao u Allahovu odredbu."

U hadisu koji prenosi Seid ibn Musejjeb, stoji: "Kada je Ebu Talib bio na samrti, došao mu je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, i kod njega je zatekao Ebu Džehla i Abdullaha ibn Umejjeta ibn Mugiru, pa je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao Ebu Talibu: 'Amidža, reci: *La ilahe illallah*, riječi kojima ću svjedočiti za tebe kod Allaha.' Nakon toga je Ebu Džehl rekao: 'Ebu Talibe, zar ćeš napustiti vjeru svojih predaka?!' Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, ga je podsticao da izgovori šehadet, a Ebu Džehl ga je odvraćao od toga i Ebu Talib je svoj život okončao na vjeri predaka, umro je kao idolopoklonik. Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je tada rekao: 'Tražit ću za tebe oprost od Allaha sve dok mi to ne bude zabranjeno.' Nakon toga objavljen je ajet: *Vjerovjesniku i vjernicima nije dopušteno da mole oprosta za mnogobošce, makar im bili i rod najbliži, kad im je jasno da će oni stanovnici u Džehennemu biti.* (Et-Tevba, 113.)." Prenosi se da šejtan dode svakom čovjeku u trenutku smrti i ponudi mu sve vjere osim islama kako ne bi umro kao musliman. Tako mu dođe u liku oca, majke, brata ili bliskog prijatelja i kaže: "Umri kao židov, umri kao kršćanin!" A sve s ciljem da ne bi umro u čistoj i prirodnoj vjeri - islamu. To je njegova zadaća, prokleo ga Allah.

Rekao je imam Kurtubi: "Čuo sam našeg šejha Ahmeda ibn Omera el-Kurtubija kada je rekao: 'Bio sam prisutan kada je bratu našeg šejha došao smrtni čas, pa su ga prisutni podsticali da izgovori šehadet, a on je stalno govorio: -Ne, ne! Kada se osvijestio, spomenuli smo mu to, a on je rekao: 'Došla su mi dva šejtana, jedan s desne drugi s lijeve strane pa je jedan od njih govorio: -Umri kao židov, to je najbolja vjera!, a drugi je govorio: -Umri kao kršćanin, to je najbolja vjera! Ja sam im na to odgovarao: 'Ne, ne!'"

Hafiz Ebu Nuajm u svom djelu *Hiljetu-l-evlija* spominje predaju u kojoj stoji da je Abdullah, sin Ahmeda ibn Hanbela, rekao: "Bio sam prisutan kada je mom ocu došao smrtni čas. U smrtnoj bolesti je imao teške bolove, povremeno je gubio svijest tako da sam pomislio da je umro. Nakon toga bi se budio i osvijestio, govoreći: 'Ne još, ne još!'

Nakon što je treći put izgovorio ove riječi, upitao sam ga: 'Oče, šta te to snašlo u ovom teškom trenutku?' Odgovorio je: 'Bio je to Iblis, prokleo ga Allah, koji je stao pored mene i govorio: -Ahmede, spasio si se!, a ja sam mu na te njegove riječi obmane, odgovarao: 'Ne još, ne još!'..

Ibn Ebu Dunja bilježi predaju od Ebu Ishaka el-Fezzarija da je on rekao Abdullahu ibn Mubareku: "Među nama je živio jedan čovjek koji je bio vrlo učen. No, na samrti su mu govorili da izgovori šehadet, ali on to nije mogao. Nakon što je umro, raspitao sam se malo o njemu, pa su mi rekli da je bio neposlušan svojim roditeljima. Shvatio sam tada da ga je ta neposlušnost prema roditeljima spriječila da na samrti izgovori šehadet."

Rekao je Ibn Kesir: "Grijesi i slijeđenje strasti donose čovjeku razočaranje na samrti uz razočaranje koje će mu šejtan također pokušati prirediti u tom trenutku tako da se kod njega spoji razočaranje i slabost imana što sve skupa vodi lošem završetku. Uzvišeni je objavio: *A šejtan čovjeka uvijek ostavlja na cjedilu.* (El-Furkan, 29.)."

Loš kraj neće imati onaj ko se trudio da popravi svoju nutrinu i vanjštinu, pa je bio iskren u svojim riječima i djelima, već loš završetak čeka onoga ko je pokvario svoju nutrinu pogrešnim vjerovanjem, ili nevjerovanjem, a svoju vanjštinu lošim djelima i činjenjem velikih grijeha, pa ga je to nadvladalo i u tom stanju je, a prije nego što se pokajao, umro.

Allahu dragi, sačuvaj nas lošeg završetka, učini da naša najbolja djela budu završna djela, a naš najsretniji dan, Dan susreta s Tobom!

ET-TEVBA - POKAJANJE

Svi ljudi su grješnici a najbolji grješnici su oni koji se kaju

Govoreći o *tevbi* (pokajanju), poznati islamski učenjak, imam En-Nevevi je, u komentaru Muslimove zbirke hadisa, rekao: "Tevba znači povratak Allahu, i napuštanje puta koji izaziva Allahovu srdžbu, tj. puta zablude." Odnosno, tevba je vraćanje i okretanje od onoga što Allah prezire, bilo to javno ili tajno djelo. Ona je spasonosna uputa i izbavitelj iz tuge i očaja. To je životvorni izvor svakog dobra i sreće, na dunjaluku i na ahiretu. Tevba je prvi, središnji i posljednji stepen na putu ka Allahu, početak i kraj svakog vjernika.

U islamskoj literaturi, kad je riječ o pokajanju od grijeha, koriste se dva termina: *tevba* i *istigfar* (traženje oprosta od Allaha), tako da mnogi misle da su to sinonimne riječi, što nije tačno. *Tevba* je širi i općenitiji pojam od *istigfara* i ona u sebi sadrži ono što je vezano za prošlost, sadašnjost i budućnost. Kajanje zbog grješne prošlosti, ostavljanje grijeha u sadašnjosti i odluka da se pokajnik više neće vraćati tim grijesima u budućnosti. A *istigfar* znači trenutačno traženje oprosta za počinjene grijehe, a Allahov oprost, ako se dogodi, podrazumijeva pokrivanje grijeha, nesramoćenje i zaštitu od kazne za počinjene grijehe. Česta je pojava da ljudi čine *istigfar* i traže oprost za grijehe, a ne kaju se i ne čine *tevbu*. Dakle, tevba u sebi sadrži istigfar, a istigfar u sebi ne sadrži tevbu.

Vrijednosti tevbe ne mogu se izbrojati. Tevba je uzrok sticanja Allahove ljubavi, ona donosi svjetlo u srce i briše tragove grijeha. Zatim, tevba je uzrok spuštanja kiše, pojačanja fizičke i duhovne snage, berićeta u imetku i djeci. Onaj ko iskreno učini tevbu kao da nije ni činio grijehe. Tevba je put uspjeha na dunjaluku i na ahiretu. Ona je uzrok ulaska u Džennet i spasa od Vatre, kao i pokrivanja i brisanja grijeha i njihova pretvaranja u sevabe i dobra djela.

Ljudski je griješiti, ali je šejtanski ustrajavati u grijehu

Svaki čovjek je grješnik i potrebna mu je tevba. Jednim korakom se približavamo Allahu, a drugim udaljavamo od Njega. Nekada smo svjesni Njegove svemoći i nadziranja, a nekada nas opet nemar savlada pa upadnemo u grijeh. Na to aludira hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Svaki čovjek je grješnik, a najbolji su oni grješnici koji se kaju." (Tirmizi).

Nekada čovjek kaže: "Ja tražim sreću, želim spas i nadam se oprostu za svoje grijehe, ali ne znam put ka sreći i ne znam kako početi? Ja sam poput utopljenika koji doziva nekog ko će mu pružiti ruku spasa. Jednostavno, želim tračak nade i svjetlo u mraku koje će mi pomoći da izađem iz ovog mračnog tunela. Ali gdje je put i gdje je izlaz?" Čovječe, znaj da je tevba izlaz i ona je put spasa. Ona simbolizira ljestve kojima se stiže do cilja. Na tebi je samo da kreneš tim putem i čut ćeš odgovor: *Ja ću sigurno oprostiti onome ko se pokaje i uzvjeruje i dobra djela čini, i koji zatim na Pravom putu istraje.* (Ta-ha, 82.) I ne samo to, već Allah poziva sve ljude, vjernike i one koji to nisu, da krenu putem tevbe. Uzvišeni je objavio: *Reci: "O robovi Moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Allahovu milost! Allah će, sigurno, sve grijehe oprostiti. On, doista, mnogo prašta i on je milostiv."* (Ez-Zumer, 53.)

Nema ništa čišće od suza pokajnica i ništa nježnije od srca pokajnika. Zbog toga je Omer, r.a., preporučio druženje s njima, rekavši: "Sjedite sa pokajnicima, njihova srca su najnježnija i namilostivija." Tevba od najvećeg pokvarenjaka i grješnika može načiniti najiskrenijeg vjernika i najpobožnijeg čovjeka.

Fudajl ibn Ijad je bio drumski razbojnik koji je bio zaljubljen u svoju komšinicu i kada je jedne noći došao pod njen pendžer, čuo je starca kako uči ajete iz sure El-Hadid: *Zar nije vrijeme da se vjernicima srca smekšaju kad se Allah i Istina koja se objavljuje spomene, i da oni ne budu kao oni kojima je još davno data Knjiga pa su srca njihova, zato što je proteklo mnogo vremena, postala nemilosrdna, i mnogi su od njih nevjernici.* (El-Hadid, 16.) Ovi ajeti su dirnuli Fudajla u srce, zatim se sjetio svojih propusta i grijeha i počeo je plakati. Bile su to suze iskrene tevbe iz očiju koje su bile ubijedene u Allahovu milost. Nakon toga, on se posvetio traganju za islamskim znanjem i postao je jedan od najpoznatijih učenjaka i pobožnjaka svoga vremena.

Vrata tevbe su otvorena, a gdje su pokajnici

Allah, dž.š., je iz Svoje neizmjerne milosti ostavio vrata tevbe otvorenim do Sudnjega dana i učinio ih polaznom tačkom povratnicima u okrilje Allahove milosti.

Ebu Musa el-Eš'ari prenosi hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Allah pruža Svoju ruku noću da oprosti onima koji su griješili danju, i pruža Svoju ruku danju da oprosti onima koji su griješili noću, i tako će biti dok sunce ne izađe sa zapada." (Muslim) Komentirajući ovaj hadis, imam En-Nevevi je rekao: "Ovaj hadis je jasan dokaz da, kada bi čovjek ponovio grijeh stotinu pa i hiljadu puta, i svaki put se pokajao, Allah bi primio njegovu tevbu i izbrisao grijehe. Isto tako, ako bi se od svih grijeha pokajao samo jedanput, opet bi mu tevba bila ispravna."

Osim toga, Allah je obećao primiti tevbu pa makar pokajnik bio nevjernik, munafik, otpadnik, zulumćar, veliki grješnik.

Komentirajući kur'anski ajet iz sure Ez-Zumer: *Reci: "O robovi Moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Allahovu milost! Allah će, sigurno, sve grijehe oprostiti. On, doista, mnogo prašta i on je milostiv"*. Ibn Kesir je u svom *Tefsiru* spomenuo predaju od Ibn Abbasa koji je rekao: "Allah poziva na tevbu one koji smatraju da je Isa, a.s., bog, one koji smatraju da je on Božiji sin, one koji smatraju da je Uzeir Božiji sin, zatim one koji kažu da je Allah siromašan i da je Allahova ruka stisnuta, one koji su govorili da je Allah jedan od trojice, i svima im kaže: *Zašto se oni ne pokaju Allahu i ne zamole oprost od Njega, ta Allah prašta i samilostan je.* (El-Ma'ide, 74.) Zatim, poziva na tevbu i pokajanje onoga koji je govorio: *Ja sam gospodar vaš najveći.* (En-Nazi'at, 24.) A onaj ko ljudima ubacuje sumnju u pogledu primanja tevbe i baca ih u očaj u pogledu Allahove milosti, on je zanegirao ono što je Allah objavio."

Ne odgađaj tevbu

Čovječe, do kada ćeš odgađati pokajanje u iščekivanju da ćeš postići ono čemu se nadaš, do kada ćeš sâm sebe obmanjivati da će ti kazna ipak biti odgođena, i do kada ćeš živjeti u nemaru u odnosu na smrt koja te čeka? Zar ne znaš da će ono što rađaš (djeca) ponovo biti vraćeno u zemlju, da će ono što gradiš biti porušeno, da će ono što sakupljaš nestati, a da će ono što si uradio, u knjizi pohranjeno biti, i da će te čekati na Sudnjem danu. Čovječe, koliko si dana uzalud potrošio, koliko si u njima obaveza prema Allahu izostavio, koliko si dženaza ispratio, pa zar ti nisu pouka oni koji su otišli s dunjaluka?

O ti koji si u nemaru proveo mladost i zbog silnih grijeha si otjeran sa kapije milosti! Ako si u mladosti bio nemaran, a u starosti odgađao tevbu, pa zar nije vrijeme da ponovo zakucaš na vrata milosti i nade?!

O ti koji si zaboravio na ugovor koji je tvoja duša dala prije nego što se s tvojim tijelom spojila! Znaš li ti ko je Onaj Koji ti je najljepši oblik dao, ko je Onaj Koji te je učinio uspravnim i podario ti sluh, vid i razum, ko je Onaj Kojem ideš u susret s grijesima, a On ti ih pokriva, ko je Onaj Kome si zaboravio zahvaliti, a On te ne kažnjava zbog tvoje nezahvalnosti?! Do kada ćeš se suprotstavljati toliko da to nikako ne bi trpjeli tvoji roditelji i zbog čega bi te prijatelji davno ostavili? Vrati Mu se dok još možeš i pokaj se, jer On je Milostivi, Samilosni i On iskreno pokajanje prima, i znaj da je Allahova dobrota prema onome ko se pokaje neizmjerna.

Prenosi se od Ebu Hurejre da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Svaki pripadnik moga ummeta ući će u Džennet, osim onih koji odbiju." Upitali su: "Allahov Poslaniče, a ko to može odbiti?" Odgovorio je: "Ko mi se bude pokoravao ući će u Džennet, a ko mi bude nepokoran taj je odbio." (Buharija) Ovaj hadis je radosna vijest svim vjernicima da će ući u Džennet, osim skupine koja to ne bude željela, ne zbog toga što nema potrebe za njim, već zbog nepoznavanja puta koji njemu vodi i zbog davanja prednosti prolaznim blagodatima nad vječnim džennetskim užicima. Zato požuri sa tevbom, jer vjerniku nema rahatluka niti odmora osim pod džennetskim drvom Tuba. Znaj da je tvoj najbolji dan, onaj dana kada si se pokajnički vratio Allahu, i znaj da se Allah više raduje tevbi od onoga koji ju je učinio. Rekao je Poslanik, sallallahu alejhi ve

sellem: "Allah se raduje tevbi jednog od vas, više nego čovjek koji izgubi devu u pustinji na kojoj je njegova hrana i voda pa je onda nađe." (Buharija i Muslim) A Jahja ibn Muaz je govorio: "Smatram da je najviše obmanut onaj koji ustrajava u griješenju a nada se oprostu bez pokajanja, onaj koji očekiva Allahovu blizinu bez pokornosti, onaj koji očekiva da će mu iz džehennemskog sjemena niknuti džennetski plodovi, onaj koji traži kuću vječnog užitka u griješenju i onaj koji se nada nagradi bez djela. Ko voli Džennet on ostavlja strasti, a ko se boji Vatre on ostavlja grijehe."

Razlika između brisanja (*tekfira*) i oprosta (*magfireta*) grijeha

Govoreći o tevbi, Ibnu-l-Kajjim el-Dževzi je, između ostaloga, rekao: "Termini: *tekfir* (pokrivanje i brisanje grijeha) i *magfiret* (oprost grijeha) u Kur'anu se spominju zajedno i pojedinačno. Zajedno se spominju u suri Ali 'Imran u 193. ajetu: *Gospodaru naš, oprosti nam grijehe naše (fagfir lena zunubena) i pređi preko hrđavih postupaka naših (ve keffir anna sejjiatina).* Dakle, u ovom ajetu se spominju četiri termina: *zunub, sejjiat, magfiret* i *tekfir*. Termin *zunub* znači velike grijehe, a termin *sejjiat* male grijehe za koje slijedi otkup ili *keffaret* koji je od istog korijena kao i riječ *tekfir*. Dokaz da su *zunub* veliki, a *sejjiat* mali grijesi, nalazi se u 31. ajetu sure En-Nisa': *Ako se budete klonili velikih grijehova, onih koji su vam zabranjeni, Mi ćemo preći preko manjih ispada vaših (nukeffir ankum sejjiatikum) i uvest ćemo vas u divno mjesto.* Na to upućuje i hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Pet namaza, džuma do džume, ramazan do ramazana, brišu (*mukeffirat*) grijehe koji se između njih počine, ukoliko se čovjek sustegne od velikih grijeha." (Muslim) Termin *magfiret* je sadržajniji i potpuniji od termina *tekfir*, zbog toga se *magfiret* koristi uz velike, a *tekfir* ili brisanje, uz male grijehe. *Magfiret* znači zaštitu i čuvanje, a *tekfir* pokrivanje i brisanje. Na osnovu rečenog, postaje jasno zašto se vjernicima koje snađu nevolje i iskušenja, obećava *tekfir*, tj. brisanje grijeha, a ne i *magfiret*. U hadisu stoji: "Neće vjernika snaći nikakvo iskušenje, kao što su briga, tuga i druge neprijatnosti, pa čak ako ga trn ubode, a da mu Allah neće obrisati (*keffere*) pogreške." To znači da se

magfiret ili oprost svih grijeha ne veže uz iskušenja i nedaće, već samo uz tevbu ili pak dobra djela kojih ima toliko da se grijesi utope u njima poput mora kojem ne smeta ako u njega upadne neznatna količina nečistoće.

Bilo kako bilo, grješnici imaju tri velike rijeke u kojima se mogu očistiti od grijeha na dunjaluku, a ako to ne uspiju, onda moraju proći kroz džehennemsko čistilište da bi se očisitili. To su: rijeka tevbe, rijeka dobrih djela i rijeka iskušenja. Kada Allah želi čovjeku dobro, onda mu omogući da se "okupa" i očisti u jednoj od ovih rijeka.

Želim se pokajati, ali kako?

Kada te opterete grijesi i kada se uvjeriš da nema sreće u slijeđenju strasti i danonoćnom orgijanju, i kada poželiš da se vratiš svome Stvoritelju, u okrilje Njegove milosti, ako ne znaš kako se pokajati i odakle početi, evo ti nekoliko korisnih savjeta kako ćeš to učiniti. Prvo što trebaš učiniti je tzv. čišćenje nijjeta. To znači da tvoj nijjet i namjera da se pokaješ, budu iskreni i isključivo u ime Allaha. Onima koji se iskreno žele pokajati, Allah olakša put tevbe i čuva ih od grijeha, kako stoji u suri Jusuf u 24. ajetu: *I ona je bila poželjela njega, a i on bi nju poželio da od Gospodara svoga nije opomenu ugledao - tako bi, da odvratimo od njega izdajstvo i blud, jer je on uistinu bio Naš iskreni rob.* Zatim, pokajnik mora stalno vršiti samoobračun, jer ga on podstiče na dobro a udaljava od zla te mu pomaže da maksimalno nadoknadi ono što je propustio. Samoobračun čovjeka čini iskrenim i ne dâ mu da se uzoholi i da ponovo posrne. Istinski pobožnjaci su konstantno vršili samoobračun i nikada se nisu obmanjivali svojim dobrim djelima niti su se samo na njih oslanjali. Tako se prenosi za Muhammeda ibn Vasi'a da je često govorio: "Kada bi grijesi imali miris, niko mi se zbog njihovog neprijatnog mirisa ne bi mogao približiti." A Junus ibn Ubejd je govorio: "Nekada razmišljam o stotinu dobrih osobina i svojstava i pokušavam ih naći kod sebe, ali mi to ne polazi za rukom." Džafer ibn Zejd je o poznatom pobožnjaku Siletu ibn Ešjemu, ispričao sljedeće: "Bili smo u jednom pohodu u Kabulu a s nama je bio i Sile ibn Ešjem. Kada je pala noć, ljudi su potražili mjesto gdje će se odmoriti i spavati. Ja sam želio pratiti Sileta ibn Ešjema i vidjeti kako će on noć provesti.

Za razliku od ostalih koji su poslije jacije odmah polijegali, on je otišao u obližnji šumarak i klanjao. Iznenada je, dok je on stajao u namazu, odnekuda došao lav i prišao mu, ali se Sile nije ni pomjerio. Kada je predao selam, okrenuo se prema lavu i rekao: 'Zvijeri, idi i potraži sebi hranu na drugom mjestu!' I gle čuda! Lav je podvio rep i pobjegao. Nakon toga, Sile je nastavio klanjati noćni namaz sve do zore, a onda je sjeo i zahvaljivao Allahu u dovi, govoreći: 'Gospodaru moj, molim Te da me sačuvaš od Džehennema, jer ovakvi grješnici kao što sam ja, stide se da Te mole za Džennet.' Kada je svanulo, on se ponašao kao da se ništa nije desilo i nikome ništa nije rekao. A ja sam se i dalje čudio onome što sam vidio."

Zatim, ono što trebaš učiniti jeste da napustiš loše društvo koje je bilo uzrok tvog skretanja s puta Istine i griješenja prema Allahu. Jer, ukoliko to ne učiniš, makar ti njih ostavio i ne činio grijehe koje oni čine, znaj da oni tebe neće nikad ostaviti i da će te pokušati vratiti na stazu griješenja i nemorala. Uzvišeni je objavio: *Allah želi da vam oprosti, a oni koji se za strastima svojim povode žele da daleko s Pravog puta skrenete.* Sljedeći savjet je da razmišljaš o katastrofalnim posljedicama grijeha i kazni koja grješnika čeka na ovome i na budućem svijetu, kao i o nagradi koja te čeka i zove da se pokaješ i pridružiš karavani sretnika. Zatim, budi uvijek zauzet nečim korisnim, nemoj besposličariti i trošiti vrijeme uzalud, jer bi te nezauzetost i besposličarenje, uz pomoć prokletog šejtana, mogli ponovo navesti na grijeh i povratak u loše društvo. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Većina ljudi je obmanuta u pogledu dvije blagodati i ne koristi ih kako treba: zdravlje i slobodno vrijeme." (Buharija) I na kraju, uvijek radi suprotno od onoga na šta te poziva tvoja strast. Nakon šejtana, najveći čovjekov neprijatelj je njegov *nefs* (duša koja je sklona zlu) i njegova strast. Allah, dž.š., je upozorio na opasnost strasti, objavivši: *Kaži ti Meni, hoćeš li ti biti čuvar onome koji je strast svoju za boga svoga uzeo?* (El-Furkan, 43.)

Uvjeti za ispravnost tevbe

Da bi tevba bila ispravna i iskrena, moraju se ispuniti uvjeti koje ćemo u nastavku spomenuti. Prvo, da tevba bude učinjena iskreno u ime Allaha. U Kur'anu stoji: *Ali oni koji se pokaju i poprave i koji čvrsto Allaha prihvate i vjeru svoju u Allaha iskreno ispolje, bit će s vjernicima, a Allah će sigurno vjernicima veliku nagradu dati.* (En-Nisa', 146.) Drugo, da pokajnik u potpunosti ostavi grijehe koje je činio, jer onoga ko ustrajava u grijehu čeka loš završetak. Prenosi se da je Malik ibn Dinar rekao: "Imao sam komšiju koji je bio ogrezao u grijesima. Ja sam ga posjetio kada je bio na smrtnoj postelji i rekao mu: 'Pokaj se Allahu, možda će ti se smilovati, izliječiti te i grijehe ti oprostiti.' Odgovorio je: 'Daleko je to prijatelju! Približilo se ono što će neminovno svakom doći. Ja sam skoro mrtav čovjek i teško meni zbog života kojeg sam proveo u grijehu i sâm sebe upropastio. Pokušao sam sada, u ovom stanju, da se pokajem, ali sam čuo glas koji me je rekao: -Mnogo puta smo ti davali priliku i prihvatali tvoje obećanje, a ti si svaki put iznevjerio obećanje.'" Treće, kajanje zbog počinjenih grijeha. Abdullah ibn Mes'ud prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Osjećaj kajanja u duši, zbog grijeha, je ustvari tevba." (Ibn Madže) Četvrto, odluka da se više neće vraćati griješenju. Rekao je Hatimu-l-Esam: "Tevba te treba probuditi iz nemara i podsjetiti te na veličinu i opasnost grijeha i Allahovu dobrotu što ti ih je oprostio i pokrio. Budi od onih koji se više ne vraćaju na grijeh kao što se pomuženo mlijeko ne može vratiti u vime. Iskreni pokajnik treba učiniti četiri stvari: da čuva jezik od ogovaranja, zavidnosti i lažnog govora, da ostavi loše društvo, da se stidi Allaha kada se sjeti učinjenih grijeha i da se stalno priprema za smrt. Ako to ispuni, Allah mu uzvrati s četiri dobra: zavoli ga, oslobodi grijeha kao da ih nije ni činio, čuva ga od šejtana i on nema mogućnost da ga zavodi kao nekada i zaštiti ga od Vatre." Peto, vraćanje i nadoknađivanje štete ako su greške učinjene prema ljudima. Rekao je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem: "Ko ima neki dug prema nekome u pogledu njegove časti ili nečeg drugog, neka zatraži halal i oprost prije nego dođe Dan kada neće koristiti dinari i dirhemi. Ako bude imao dobrih djela, uzet će se i dati onome kojem je učinio zulum, a ako ne bude imao dobrih djela, uzet će se od loših djela onoga kome je nasilje učinjeno i natovariti zulumćaru." (Buharija i Muslim)

Kako ćeš znati da li ti je Allah primio tevbu?

Nema sumnje da bi svaki pokajnik želio znati da li je njegova tevba uistinu primljena. Tek tada bi se osjećao sretno i zadovoljno i naprosto bi dobio krila i podsticaj da ustraje na Pravom putu. Onaj kod koga se nađu sljedeći znakovi, može zasigurno računati da mu je Allah primio tevbu: da nakon tevbe bude bolji nego što je bio prije nje, da stalno strahuje od povratka na griješenje, da u svojim očima uveličava grijehe koje je činio, bez obzira što se od njih pokajao. Prenosi se da je Ibn Mes'ud rekao: "Vjernik na grijeh gleda kao na brdo koje će se svakog časa strovaliti na njega, a razvratnik na grijeh gleda kao na mušicu koja mu je pala na nos pa je on zamahom ruke otjera." Neki učenjaci su kazali: "Ne gledaj u sićušnost grijeha, već u veličinu Onoga prema Kome si zgriješio." Zatim, da tevba učini pokajnika skrušenim i poniznim pred Allahom, jer Allah voli Svoje ponizne robove koji Ga srcem, dušom i jezikom veličaju, bez oholosti i samodopadljivosti, bez želje za pohvalom te bez vrijeđanja i omalovažavanja drugih ljudi. Kod koga nije stanje kako je opisano, bolje mu je neka obnovi svoju tevbu.

EL-MEVT - SMRT

Sjećajte se onoga što će vam prekinuti dunjalučke užitke

Smrt je jedna od najvećih nedaća koje mogu zadesiti čovjeka i Allah je u Kur'anu upravo naziva nedaćom - *musibetu-l-mevti*. (El-Ma'ide, 106.) Međutim, veća nedaća od same smrti je nemaran odnos ljudi prema smrti, nerazmišljanje o smrti i nepripremanje za taj strašni događaj.

Krupnu pogrešku prave oni koji misle da je smrt konačni nestanak, nakon kojeg je nezamisliv bilo kakav novi život, obračun, nagrada, kazna, Džennet i Džehennem. Kada bi uistinu bilo tako, onda ne bi bilo nikakve mudrosti u stvaranju i u životu općenito, i u tom slučaju bi se svi ljudi nakon smrti izjednačili, vjernici i nevjernici, ubice i ubijeni, zulumćari i potlačeni, razvratnici i moralni ljudi. Tako nešto mogu tvrditi samo bezbožnici, a njihova tvrdnja je ravna ludosti. Kur'an o takvima veli: *Nevjernici tvrde da neće biti oživljeni. Reci: "Hoćete, Gospodara mi moga, sigurno ćete biti oživljeni, pa ćete o onome što ste radili, doista, biti obaviješteni!"* (Et-Tegabun, 7.); *I Nama navodi primjer, a zaboravlja kako je stvoren, i govori: "Ko će oživjeti kosti, kad budu trule?" Reci: "Oživjet će ih Onaj Koji ih je prvi put stvorio; On dobro zna sve što je stvorio."* (Jasin, 78.-79.) Govoreći o smrti, imam Kurtubi je u svom djelu *Et-Tezkire*, rekao: "Jednoglasan je stav islamskih učenjaka da smrt nije potpuni nestanak, već je to samo prekid veze između duše i tijela i njihovo rastavljanje, što za posljedicu ima jedno sasvim novo stanje i preseljenje iz jedne 'kuće' (dunjaluk) u drugu 'kuću' (ahiret)."

Pjesnik je dobro rekao:

"Ako je nakon smrti nemoguće bilo kakvo življenje,

onda bi smrt bila krajnji cilj svakog čovjeka.

Međutim, nakon smrti dolazi proživljenje

i obračun za ono što smo radili, svima nas čeka."

Prenosi se da je Omer ibn Abdulaziz govorio: "O stanovnici dunjaluka, vi niste stvoreni zbog nestanka, već zbog vječnosti i ostanka. Vi samo prelazite iz jedne u drugu kuću."

Svako živo biće će smrt okusiti

Kur'an nas uči da će svako živo biće smrt okusiti i da od toga niko ne može pobjeći. Svako živo biće je zapravo mrtvac koji hoda i čeka samo svoj trenutak odlaska. Uzvišeni Allah je objavio: *Sve što je na Zemlji prolazno je, ostaje samo Lice tvoga Gospodara (Gospodar tvoj), Veličanstvenog i Plemenitog.* (Er-Rahman, 26.-27.); *Svako živo biće će smrt okusiti! I samo na Sudnjem danu dobit ćete u potpunosti plate vaše, i ko bude od vatre udaljen i u Džennet uveden - taj je postigao što je želio; a život na ovome svijetu je samo varljivo naslađivanje.* (Ali 'Imran, 185.)

Trenutak ispijanja čaše smrti je tačno određen i niko ga ne može ni za tren odgoditi niti ubrzati. Na to upućuje i sljedeći ajet: *Svaki narod ima svoj kraj, i kada dođe njegov kraj, neće ga moći ni za tren jedan ni odložiti ni ubrzati.* (El-A'raf, 34.) Smrt je najveće iskušenje, ali bi trebala biti i najveća pouka ljudima, jer to iskušenje ljudi svojim očima svakodnevno gledaju.

Prenosi se da je neki beduin jahao na devi kroz pustinju i u jednom trenutku deva je pala i na licu mjesta uginula. On je sjahao s deve, zatim je obilazio oko nje čudeći se onome što se desilo. Govorio je: "Šta ti je, zašto ne ustaneš? Zašto se ne probudiš i ne osvijestiš? Svi tvoji udovi su čitavi i zdravi! Šta se to desilo s tobom? Šta te to srušilo na zemlju? Ko je taj koji ti je oduzeo život i spriječio tvoje kretanje u jednom trenu?" Zatim je zabrinut otišao razmišljajući o tom događaju.

Ibn Semak je spomenuo čovjeka koji je stalno lovio ribu na rijeci, pa je jednom prilikom umjesto ribe izvukao ljudsku lubanju. Posmatrao je lubanju i plačući govorio: "Ako si bio ugledan, gdje je nestao tvoj ugled? Ako si bio bogat, gdje ti je sada bogatstvo? Ako si bio plemenit, gdje je sada tvoja plemenitost? Ako si bio učenjak, šta je bilo s tvojim znanjem? Ako si bio zulumćar, šta je bilo s tvojom silom i zulumom?"

Ma kako čovjek živio na dunjaluku, ma koliko bogatstvo i ugled posjedovao, na kraju će sresti Meleka smrti koji će ga rastaviti sa dunjalučkim životom. I svaki čovjek će se kajati kada mu smrt dođe u

pohode. Ako je bio vjernik, kajat će se što se bolje nije pripremio za taj trenutak, a ako je bio nevjernik ili veliki grješnik, poželjet će da mu se smrt odgodi ili da se nakon smrti vrati na dunjaluk pa da se pokaje i radi dobra djela. No, tada je kasno i svako kajanje je uzaludno, kao što stoji u ajetu: *Pa i ako budu trpjeli, njihovo boravište će vatra biti; a ako budu tražili naklonost Allahovu, njihovoj molbi neće se udovoljiti.* (Fussilet, 24.) Zatim: *Kad nekome od njih smrt dođe, on uzvikne: "Gospodaru moj, povrati me da uradim kakvo dobro u onome što sam ostavio!" Nikada! To su riječi koje će on uzalud govoriti - pred njima će prepreka biti sve do dana kada će oživljeni biti.* (El-Mu'minun, 99.-100.)

Kada je halifa Harun er-Rešid sagradio svoj kraljevski dvorac, na proslavu otvaranja dvorca pozvao je mnoge ljude, a među njima i učenjaka Ebu Atahiju. U jednom trenutku Harun er-Rešid je prišao Ebu Atahiji i upitao ga: "Kako ti sve ovo vidiš?" Ebu Atahije je svoj dojam i ujedno savjet halifi, opisao u stihovima:

"Živi i uživaj u dvorcima koji su obilja i raskoši puni

U koje ti je jutrom i večeri sve što si poželio dolazilo.

Al' kad ti duša do grla dođe i smrtni hropac grudi ispuni

Saznat ćeš tada sigurno da si sâm sebe obmanuo."

Vjesnici smrti

U nekim predajama se spominje da je jedan Allahov poslanik, a.s., rekao Meleku smrti: "Zar ti nemaš neke izaslanike ili vjesnike koji će ljudima nagovijestiti blizinu smrti i koji će ih upozoriti na tvoj dolazak?" Melek smrti mu je odgovorio: "Kako da ne! Tako mi Allaha, ja imam mnogo vjesnika smrti, a neki od njih su: starost, bolest, sijede vlasi, iznemoglost, slabljenje sluha i vida i potpuna oronulost." A Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Neće nijedan čovjek koji doživi šezdeset godina, imati ispriku kod Allaha." (Buharija) To znači da onaj ko je živio šezdeset godina neće imati opravdanje kod Allaha niti će moći kazati: "Da, sam malo duže živio sigurno bih se popravio i radio dobra djela." Šezdeset godina je upravo taj period koji je dovoljan svakom čovjeku da shvati suštinu života i da se pokaje i pripremi za smrt.

Smrtne muke

Osim što je smrt veliko iskušenje i što dolazi iznenada, ona je i vrlo bolna i mučna. O smrtnim mukama, Uzvišeni je objavio: *Smrtne muke će zbilja doći - to je nešto od čega ne možeš pobjeći.* (Kaf, 19.)

A u predaji od majke vjernika Aiše, r.a., stoji da je ona rekla: "Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je u smrtnoj bolesti pored sebe imao posudu sa vodom i stavljao je ruku u posudu, a zatim bi pokvasio lice, govoreći: '*La ilahe illallah*! Zaista su smrtne muke teške!'" (Buharija) Nakon toga, Aiša, r.a., je govorila: "Nemam razloga da ikome zavidim na lahkoj smrti, nakon što sam bila svjedokom težine Poslanikove, sallallahu alejhi ve sellem, smrti." (Buharija) Htjela je reći, da zapravo "lahkoća" smrti nije dokaz nečije dobrote i posebnog stepena kod Allaha, jer da se po tome mjeri vrijednost čovjeka, onda bi Muhammed, sallallahu alejih ve sellem, imao najlakšu smrt.

Prenosi se da je Allah, dž.š. pitao Ibrahima, a.s., nakon što ga je usmrtio: "Kako si doživio smrt?" Ibrahim a.s. je odgovorio: "Poput žeravice koja se stavi u sirovu vunu pa se onda izvadi." Na to mu je Allah rekao: "Mi smo tebi još i olakšali smrtne muke." A kada je Allah uzeo dušu Musau, a.s., pitao ga je kako je doživio smrt, na šta je on odgovorio: "Osjećao sam se poput ovce u rukama kasapina koji joj živoj guli kožu."

Poznati ashab Amr ibn As, je govorio: "Volio bih sresti prisebnog i inteligentnog čovjeka na samrti, pa da mi opiše smrtne muke." Međutim, nije mu to pošlo za rukom, ali kada je on bio na samrti, pitali su ga kako se osjeća, a on je odgovorio: "Osjećam kao da su nebesa pala na Zemlju i da sam ja između njih ili kao da me provlače kroz iglene uši."

Smrt je odmor za vjernika, a kazna za nevjernika

Bez obzira na težinu smrtnih muka, smrt je ipak odmor za vjernike, a kazna za nevjernike, što potvrđuje i sljedeća predaja. Naime, Ebu Katade prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, prošao pored dženaze pa je rekao: "Onaj koji se odmorio i onaj od koga su se odmorili!" Prisutni ashabi su upitali: "Allahov Poslaniče, ko je taj koji se odmorio, a ko onaj od koga su se odmorili?" Odgovorio je: "Kad umre

vjernik, on se odmori od svih dunjalučkih iskušenja i vraća se u okrilje Allahove milosti, a kad umre nevjernik, od njega se odmore ljudi, životinje i biljke." (Buharija i Muslim)

Treba napomenuti da vjerniku nije dozvoljeno da traži i priziva smrt. U tom smislu su Poslanikove riječi: "Neka niko od vas ne priziva smrt zbog iskušenja i nedaće koja ga je snašla, već neka kaže: 'Gospodaru moj, ostavi me u životu dok je život bolji za mene, a usmrti mi onda kada smrt bude bolja za mene.'" (Buharija i Muslim) Međutim, ako se čovjek boji iskušenja za svoju vjeru, onda mu je dozvoljeno moliti za smrt da bi sačuvao vjeru i umro kao musliman. Abdullah ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, učio ovu dovu: "Gospodaru moj, ja Te molim da mi omogućiš da činim dobra djela, a da ostavim hrđava djela! Molim Te da mi podariš ljubav prema siromasima i da me uzmeš Sebi onda kada budeš htio spustiti iskušenje na Tvoje robove, kako bih spasio sebe i svoju vjeru od tog iskušenja." (Tirmizi) Kako god ne treba prizivati smrt zbog dunjalučkih iskušenja, isto tako, vjernik ne treba mrziti smrt. Na to aludira hadis koji prenosi Ubade ibn Samit, u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko želi susret s Allahom i Allah želi susret s njim, a ko mrzi susret s Allahom i Allah mrzi susret s njim." (Buharija i Muslim) Jedna od Poslanikovih žena je rekla: "Ali, Allahov Poslaniče, mi mrzimo smrt." On joj je odgovorio: "Nije tako! (tj. nije to mržnja što vi osjećate), već, kada se vjerniku približi trenutak smrti, on bude obradovan Allahovim zadovoljstvom i plemenitošću pa u tom trenutku njemu nema ništa draže od onoga što je pred njim. On želi susret sa Allahom i Allah želi susret s njim. A kada nevjerniku dođe trenutak smrti, on bude 'obradovan' Allahovom kaznom i nema mu ništa mrže od onoga što je pred njim. On mrzi susret s Allahom i Allah mrzi susret s njim."

Sjećanje na smrt

Iako je smrt nešto od čega se ne može pobjeći i izvjesnost koju niko ne može zanegirati, mnogo je ljudi koji su zaboravili na tu izvjesnost i koji se ponašaju kao da im smrt nikada neće doći. Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, često je govorio o smrti i podsticao ashabe da se sjećaju smrti. Govorio je:

"Često se sjećajte onoga što će vam prekinuti sve slasti dunjaluka, tj. smrt." (Ibn Madže, Tirmizi) Abdullah ibn Omer prenosi sljedeću predaju: "Posjetio sam Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i upitao sam ga: 'Allahov Poslaniče, koji vjernik je najbolji?' Odgovorio je: 'Onaj koji je najljepšeg ahlaka.' 'A koji vjernik je najpametniji', upitao sam? 'Onaj koji se najviše sjeća smrti i koji se za nju najbolje priprema', odgovorio je." (Ibn Madže)

Prenosi se da je Ibrahim et-Tejmi rekao: "Dvije stvari mi u potpunosti kvare slast dunjaluka: sjećanje na smrt i stajanje pred Allahom na Sudnjem danu."

Mudar čovjek je pisao svom prijatelju: "Prijatelju, čuvaj se smrti i misli na nju u ovoj prolaznoj dunjalučkoj kući prije nego što preseliš u kuću u kojoj ćeš poželjeti smrt, ali je tamo neće biti." Malik ibn Dinar je govorio: "Kada bi ljudi znali šta ih sutra čeka, ne bi uživali u dunjaluku nikada." Mudri Lukman je govorio svome sinu: "Sinko moj, smrt je stvar za koju ne znaš kada će te sresti, zato se za nju pripremi prije nego što te iznenadi." Neki učenjaci su govorili: "Znaj, kada čovjek ne bi imao drugog iskušenja osim smrti, to je dovoljno da ga podstakne na razmišljanje i pripremanje za taj veliki trenutak."

Jezid er-Rekaši je korio samog sebe, govoreći: "Teško tebi, Jezide, ko će za tebe klanjati nakon tvoje smrti? Ko će za tebe postiti nakon tvoje smrti? Ko će za tebe tražiti zadovoljstvo tvoga Gospodara nakon tvoje smrti?" Zatim bi rekao: "O ljudi! Zašto cijeli život ne plačete nad vašim dušama? Onaj koga smrt traži, kome je kabur stanište, zemlja postelja a crvi prve komšije, i ko pored svega toga očekuje Dan najvećeg straha... kakvo bi njegovo stanje trebalo biti?" Nakon toga je dugo plakao. Hasan Basri je govorio: "Zaista smrt upropasti užitak onima koji vole dunjalučke užitke, pa se držite života u kojem nema smrti." Jezid ibn Temim je govorio: "Koga smrt i Kur'an ne opamete i ko od to dvoje ne uzme pouku, kada bi se na njega planina svalila, on pouku primiti neće."

Često sjećanje na smrt donosi sljedeće koristi: ubrzava tevbu i pokajanje, čini čovjeka zadovoljnim s malo imetka i ne dozvoljava mu da se natječe s ostalim ljudima u dunjaluku i dunjalučkim blagodatima. Zatim, sjećanje na smrt podstiče čovjeka da se priprema za odlazak s dunjaluka, skraćuje nadu, jer duga nada je jedan od najvećih razloga za nemarnost i zaborav na smrt, čini čovjeka zadovoljnim sa malo nafake,

budi želju za ahiretom i podstiče na ibadet, olakšava vjerniku dunjalučka iskušenja, raznježi srca i tjera na plakanje, ukroćuje strast, podstiče na poniznost i odbacivanje oholosti i zuluma, zahtijeva lijepo ophođenje prema ljudima, praštanje i nalaženje isprike. A zaborav na smrti donosi najmanje tri štete: srce čini grubim, zbog zaborava na smrt čovjek odgađa tevbu i srce mu se veže za prolazne dunjalučke užitke.

Kako se pripremiti za smrt?

Imam Kurtubi je rekao: "Islamski učenjaci su složni u tome da smrt ne poznaje i ne bira godine, niti određeno vrijeme, niti zavisi od određene bolesti, zbog toga se vjernik mora stalno pripremati za smrt."

Ibnu-l-Dževzi u svom djelu *Sajdu-l-hatir*, veli: "Obaveza je razumnog čovjeka da pripremi poputninu za dugo i neizvjesno putovanje, jer on ne zna kada će ga iznenaditi Allahova odredba i ne zna kada će biti pozvan. Ja sam zapamtio mnoge ljude koje je mladost obmanula i duga nada zavela, pa su zaboravili na smrt i na prijatelje koji su već otišli s dunjaluka."

Imam Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje u svom djelu *Udetu-s-sabirin*, spominje predaju od Jezida ibn Mejsere, koji je rekao: "U jednom od prijašnjih naroda bio je čovjek koji je zaradio i uštedio ogromni imetak, pa je, dok je sjedio sa svojom porodicom, govorio: 'Sad ću uživati u ovom bogatstvu godinama.' Međutim, uskoro mu je došao Melek smrti u liku siromaha i pokucao na vrata. Neko od njegovih je izašao da vidi ko je pa kad je otvorio vrata, Melek smrti mu je rekao: 'Zovite mi vlasnika ove kuće.' Čovjek mu je odgovorio: 'Zar misliš da će vlasnik ove kuće izaći zbog jednog bijednika kao što si ti?!' Zatim je malo sačekao, a onda je ponovo zakucao na vrata i rekao: 'Zovite mi vlasnika kuće, ja sam Melek smrti.' Kada je vlasnik kuće čuo taj glas, od straha je sjeo i rekao ukućanima: 'Budite blagi i susretljivi prema njemu.' Oni su izašli i rekli mu: 'Zašto ne ideš nekom drugom i ne ostaviš našeg babu na miru?' Melek smrti je rekao: 'Ne!', zatim je ušao u kuću i vlasniku kuće rekao: 'Ustani i ako hoćeš ostavi svoju posljednju oporuku, jer ja ću ti uzeti dušu prije nego što napustim ovu kuću.' Njegovi ukućani su počeli plakati, a on je naredio da mu se otvore hazne u kojima je čuvao svoje blago. Kada su mu otvorili haznu, on je počeo proklinjati sakupljeno blago, govoreći:

'Propao sam zbog tebe, ti si kriv što sam zaboravio na Allaha i ti si me odvratio da ne radim ništa za ahiret, sve dok mi smrt nije došla.' Tada je njegov imetak progovorio: 'Ne proklinji mene! Zar nisi bio prezren u očima ljudi pa sam te ja učinio uglednim. Zar nisi bio u društvu vladara i zar nisi priređivao gozbe u njihovu čast, a s dobrim i pobožnim ljudima se nisi družio niti si ih ugošćavao?! Za sinove vladara i bogataša udavao si svoje kćeri, a kada su ti dobri vjernici prosili kćerke, ti si ih odbijao. Zar me nisi trošio u grijehu, a ja ti se nisam protivio? Da si me trošio na Allahovom putu, također ti se ne bih protivio... i ti opet mene kriviš. I ja i vi, o sinovi Ademovi, stvoreni smo od zemlje, i bili ste slobodni da činite i dobro i zlo.'" Ibnu-l-Dževzi prenosi u djelu *Et-Tebsire* predaju u kojoj stoji da je Ebu Hazim rekao: "Ko bi mi smio garantirati dvije stvari, ja bih njemu smio garantirati Džennet: da će raditi djelo koje mrzi i prezire, samo zato što Allah voli to djelo i da će ostaviti djelo koje voli, ukoliko Allah mrzi to djelo."

Zato, o smrtni čovječe, kad naiđeš pored mezaristana, zastani i zagledaj se na trenutak u kaburove i pogledaj koliko su blizu jedni drugih. Razmisli o njihovom stanju. Zar za njih noći i dani nisu jednaki, zar ih stalno ne prekriva tmina u dubini zemlje, zar se nije prekinula svaka veza između njih i mogućnosti da rade i da poprave što su pokvarili?! A zatim ih slobodno dozovi i upitaj njihove bogataše, šta je ostalo od njihovog bogatstva, i njihove vladare, šta je ostalo od njihove vlasti? Pitaj ih šta se desilo s njihovim jezicima kojima su govorili, s njihovim očima kojima su gledali i s njihovim lijepim licima? Upitaj ih šta su s njima crvi uradili i kako su im tijela uništili i pojeli?

Zar ne znaš da nas naši umrli stalno dozivaju, iako ih mi ne čujemo, i govore nam: "Dragi naši, vi koji ste naslijedili i nastanili naše kuće i naše imetke! Neka vas nipošto dunjaluk ne obmane i zavede kao što je nas obmanuo. Njegove blagodati i čari vam se obilato nude a vi ih pohlepno uzimate, ali znajte da vas zbog tih kratkotrajnih blagodati čeka težak ispit i obračun!'

I zamisli da postoji mogućnost da pratiš vlastitu dženazu, da gledaš ljude koji nose tabut sa tvojim mrtvim tijelom na ramenima i slušaš šta pričaju o tebi. Kada bi uistinu imao takvu mogućnost, šta bi tada rekao o samom sebi? Nema sumnje da bi tvoje prve riječi, dok gledaš svoje mrtvo tijelo, bile: "Zašto sam dozvolio da me život prevari i zavede? Kako je

moguće da sam šezdeset ili sedamdeset godina života na dunjaluku proveo u igri i zabavi? Nisam vjerovao u Allaha, nisam klanjao namaz, nisam postio ni zekat davao, nisam činio dobra djela! Umjesto toga, ja sam život provodio u grijehu i nisam nikada razmišljao o trenutku smrti i odlaska sa dunjaluka!"

Onda bi vjerovatno kazao: "Ja sam ostavio kod kuće svoju supurugu i djecu. Je li ona uistinu bila zadovoljna sa mnom i jesam li bio blag, samilostan i pažljiv prema njoj, ili sam bio omča oko njenog vrata koja ju je cijeli život na tanane davila. Kako će se moja djeca snaći poslije mene kad sam njihovom odgoju vrlo malo pažnje poklanjao? A tek komšije i poznanici! Koliko sam samo nepravedan prema njima bio i koliki sam im teret bio?!"

Na kraju, upitaj samog sebe kako ćeš dočekati Meleka smrti i šta si pripremio za putovanje s dunjaluka na ahiret? Kako ćeš se ponašati kad ti smrtni čas dođe, kad uslijede pitanja na koja ti nemaš pravi odgovor? Jesi li spreman za susret s Allahom, dž.š., na Sudnjem danu? Ako jesi, blago tebi! Ako nisi, onda se pripremaj i čini dobro prije nego što ti smrt pokuca na vrata i uništi svaku nadu.

ŽIVOT U KABURU

Kuća u kojoj nema razlike između noći i dana

Čovječe, da li si ikada razmišljao o trenutku kada će te tvoji najbliži ponijeti iz tvoje postelje i ukočenog i beživotnog tijela, odnijeti u gasulhanu da te posljednji put okupaju, da te zamotaju u ćefine, da ti nakon toga klanjaju dženazu, a zatim, da te spuste u kabur u kojem ćeš ostati sâm, bez roditelja, djece, žene, muža, rodaka i prijatelja?! Jesi li ikada razmišljao o tom trenutku kada će te rođaci i prijatelji na rukama iznijeti iz toplog i osvijetljenog doma i spustiti te u hladnu i mračnu jamu, kada ćeš napustiti bezbrižni život u krugu svoje djece i porodice i ostati sâm u kaburu u kojem caruje tama i grobna tišina? Svaki čovjek je ponekad u životu osjetio samoću, ali znaj da je istinska samoća onda kad ostaneš sâm u kaburu. Šta si pripremio za prvu noć u kaburu? Zar nisi čuo da je to mučna i strašna noć zbog koje su plakali učenjaci, na koju su se žalili mudraci i od nje strahovali pobožnjaci?!

Prva ahiretska stanica

Prenosi se da je Rebi'a ibn Hejsem, pripremajući se za tu noć, iskopao kabur u svojoj kući i kad god bi osjetio da mu je srce otvrdlo i zaboravilo na smrt, legao bi u kabur i zamišljao kao da je umro. Zatim bi se kajao i molio da se vrati na dunjaluk, učeći kur'anski ajet: *Kada nekom od njih smrt dođe, on uzvikne: "Gospodaru moj, povrati me da uradim kakvo dobro u onome što sam ostavio!"* (El-Mu'minun, 99.-100.) A onda je sâm sebi odgovarao: "Eto, vratio si se, Rebi'a", nakon čega bi ustrajavao u ibadetu i dobrim djelima.

Jedanput je Hasan Basri pratio dženazu i kad su došli do mezarja, sjeo je pored otvorenog kabura u koji je trebao biti ukopan mejt kojeg su nosili, i rekao: "Stvar (tj. dunjalučki život) koja se ovako završava, u osnovi je bezvrijedna i tako je treba doživljavati, a stvar koja počinje ovim (tj. smrt) zaslužuje svaku pažnju i strah od onoga što će ona na kraju donijeti."

A Omer ibn Abdulaziz je u jednom svom predavanju, između ostaloga, rekao: "Čovječe, kad prođeš pored kaburova, pozovi one koji su u njima ako ti se mogu odazvati, i zastani malo pored njih i vidi kako su blizu jedni drugih. Zatim upitaj one među njima koji su na dunjaluku bili iznimno bogati, šta je ostalo od njihovog bogatstva? Upitaj ih šta se desilo s njihovim jezicima kojima su govorili i s očima kojima su uživali u gledanju dunjalučkih blagodati? Upitaj ih o nježnim kožama na njihovim tijelima, šta su s njima uradili crvi ispod ćefina? Crvi su im pojeli jezike, unakazili lica, uništili ljepotu, polomili i rastavili udove jedne od drugih. Sami su ostali u nastambi u kojoj su noći i dani isti.."

Kabur je prva stanica ka ahiretu pa kako je možemo zaboraviti kad nas od nje dijele samo riječi: taj i taj je umro! I ako uporediš kabur s bilo čim drugim, vidjet ćeš da nema ništa strašnije od njega.

Prenosi se da je hazreti Osman, r.a., kada bi stao pored nečijeg kabura, toliko plakao da bi mu se brada natopila suzama pa su mu ljudi govorili: "Čudno je to, kad ti se spomenu Džennet i Džehennem, ti ne plačeš, a kad ti se spomene kabur, ti plačeš?" Odgovorio je: "Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: 'Kabur je prva ahiretska stanica, i ako se čovjek tu spasi, onda je ono što nakon toga slijedi sve lakše. A ako se tu ne spasi, onda je ono što slijedi sve teže.'"

Šta je to berzah?

Kad god se govori o smrti i kaburu, spomene se i tzv. *berzeh* ili život u berzehu nakon smrti. Šta je zapravo berzeh i šta se pod tim podrazumijeva? Poznati islamski učenjak, Ibn Redžeb el-Hanbeli u svojoj knjizi *Ehvalu-l-kubur* (*Strahote kabura*) o berzehu je rekao sljedeće: "Allah je stvorio ljude radi ostanka, a ne radi nestanka. On je učinio da nakon stvaranja ljudi prelaze iz jedne u drugu kuću. Nastanio ih je u dunjalučkoj kući da bi provjerio ko će od njih bolje postupati i raditi, zatim ih nastanjuje u svijetu berzeha i zadržava do Sudnjeg dana kada će ih ponovo okupiti i kada će im sviđati račun kako bi svako dobio ono što je zaradio. No, prije toga, oni i u kući *berzeha* osjećaju posljedice svojih djela." Govoreći o *berzehu*, Mudžahid je rekao: "*Berzeh* je prepreka između smrti i povratka na dunjaluk", ili "*berzeh* je stanje između smrti i proživljenja." Hasan Basri je kazao: "To je kabur

koji je između ljudi i ahireta." Imam Ša'bi je čuo jednog čovjeka kako nakon dženaze govori za čovjeka koji je umro: "On je sad stanovnik ahireta", pa mu je rekao: "Ne govori da je stanovnik ahireta, već stanovnik kabura."

Mjesto ljudskih duša dok su u berzehu

Pitanje koje se samo od sebe nameće jeste, gdje će biti ljudske duše u vremenu berzeha, odnosno u toku boravka tijela u kaburu? Što se tiče Allahovih poslanika, a.s., nema nikakve sumnje da su njihove duše kod Allaha, na najuzvišenijem mjestu, u *Illijjinu*. U vjerodostojnim predajama zabilježeno je da su posljednje riječi Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, bile: "U uzvišeno društvo (skup, *el-meleu-l-e'ala*)" (tj. sada se pridružujem uzvišenom društvu ili skupu) i to je ponovio nekoliko puta prije nego što je preselio na ahiret. A kad je riječ o šehidima, većina islamskih učenjaka drži da su njihove duše u Džennetu. Prenosi se od Mesruka da je rekao: "Pitali smo Abdullaha ibn Mes'uda o ajetu: *Nikako ne smatraj mrtvima one koji su na Allahovu putu izginuli! Ne, oni su živi i u obilju su kod Gospodara svoga.* (Ali 'Imran, 169.)" Na to je ibn Mes'ud odgovorio: "Mi smo pitali Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o tome, pa je rekao: 'Njihove duše su u zelenoj ptici koja je u kandilu, a koje je opet obješeno o Allahov Arš. One idu po Džennetu kuda žele, a zatim se opet vrate u kandila. Kada ih Allah upita: -Želite li još nešto?, one će odgovoriti: -Šta još da tražimo kad imamo mogućnost da idemo po Džennetu kuda želimo. To će ih upitati tri puta, pa kad vidi da nemaju potreba, ostavit će ih.'" (Muslim) Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Vidio sam Džafera ibn Ebu Taliba u liku meleka sa dva krila kako zajedno s ostalim melekima leti po Džennetu." (*Sahihu-l-džami'*) To je što se tiče *šehida*, onih koji su poginuli u borbi na Allahovom putu, a što se tiče ostalih muslimana, oni se dijele u dvije kategorije: muslimani koji nisu zaduženi vjerskim obavezama (tj. djeca) i oni koji su zaduženi vjerskim obavezama. Kad je riječ o muslimanskoj djeci, većina učenjaka smatra da su duše muslimanske djece u Džennetu. Ebu Hurejre prenosi da je Muahmmed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Djeca vjernika su na brdu u Džennetu i o njima se brinu Ibrahim, a.s., i njegova supruga Sara, sve dok ne budu vraćeni svojim očevima i majkama na Sudnjem danu." (*Sahihu-l-džami'*)

A u predaji također od Ebu Hurejre, stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kome umre troje malodobne djece, bit će mu to zaštita od džehennmske vatre." (Buharija i Muslim) Ibn Redžeb spominje predaju od Hilala ibn Jesafa koji je rekao: "Sjedili smo s Ka'bom kada je došao Ibn Abbas pa je rekao Ka'bu: 'Ja sam shvatio sve što je u Kur'anu osim četiri riječi, pa me obavijesti o njihovom značenju.' Zatim ga je upitao o značenju riječi *sidždžin* i *illijjin*, a Ka'b je odgovorio: '*Illijj* je sedmo nebo na kojem su duše vjernika, a *sidždžin* je sedmi sloj zemlje i tu su duše nevjernika.'" A što se pak tiče odraslih muslimana, mnogi kur'anski ajeti potvrđuju da su i njihove duše nakon smrti u Džennetu. Tako u 26. i 27. ajetu sure Ja-sin, stoji: *I reći će se: "Uđi u Džennet!" - a on će reći: "Kamo sreće da narod moj zna zašto mi je Gospodar moj oprostio i lijep mi prijem priredio!"* Vjernik kojeg su nevjernici ubili, jer je prihvatio poziv poslanika koji se spominju u suri Ja-sin, rekao je ovo neposredno nakon ubistva, što je jasan dokaz da je njegova duša Džennet nastanila.

Ispitivanje u kaburu

Jedno od temeljnih učenja islama, kad je riječ o zagrobnom životu, jeste da će svaki čovjek, nakon smrti, biti ispitivan u kaburu, svejedno da li bio ukopan u kabur ili ne, pa makar ga pojele i divlje zvijeri ili izgorio u požaru ili se utopio u moru.

Bera ibn Azib, r.a., prenosi sljedeće: "Izašli smo s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, na dženazu jednom ensariji i kad smo došli do mezarja, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je sjeo pored kabura, pa smo i mi sjeli oko njega i pažljivo slušali šta će reći, kao da su nam na glavama bile ptice. Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, držao je u ruci štap s kojim je čeprkao po zemlji, a zatim je podigao glavu i rekao: 'Utječite se Allahu od kaburskog azaba!' Ponovio je to dva ili tri puta, a zatim je rekao: 'Kada vjernik napušta dunjaluk, njemu siđu meleki s nebesa svijetlih lica poput sunca i sa sobom nose džennetske ćefine i džennetski miris pa sjednu pored njega na udaljenosti dokle ljudski pogled može doprijeti, a onda dođe Melek smrti, sjedne mu pored glave i kaže: -O čista i plemenita dušo! Izađi ka Allahovom oprostu i zadovoljstvu! Njegova duša će izaći onako kao što se kap vode slije niz usnu dok čovjek pije vodu, a onda će je od Meleka smrti preuzeti meleki

koji su bili u blizini i stavit će je u džennetske ćefine i namirisati džennetskim mirisom. Nakon toga će se s njom penjati prema nebesima i kad god naiđu pored neke skupine meleka, oni će reći: -Čija je ovo čista duša? Meleki koji je nose, odgovorit će: -To je duša tog i tog, nazivajući ga najljepšim imenima kojima su ga zvali na dunjaluku, sve dok ne dođu do prvog neba. Tada joj se otvore kapije prvog neba i meleki je nose sve do sedmog neba. Kada dođu do sedmog neba, Allah kaže: *Registrirajte knjigu njegovih djela u Illijjun*, a zatim je vratite na zemlju u njeno tijelo. Kada se duša ponovo vrati u tijelo, dođu dva meleka, sjednu pored njega i pitaju ga: -Ko ti je Gospodar? Odgovorit će: -Allah. Zatim će ga upitati: -Koja ti je vjera? Odgovorit će: -Islam. Na kraju će ga pitati: -Šta kažeš o čovjeku koji vam je poslat? Odgovorit će: -On je Allahov Poslanik. -A kako si to saznao?, upitat će ga meleki? Odgovorit će: -Čitao sam Allahovu Knjigu i povjerovao da je od Allaha. Pa će glasnik s nebesa reći: -Istinu je rekao Moj rob! Ogrnite ga džennetskom odjećom i otvorite mu džennetsku kapiju. On će osjetiti miris Dženneta i kabur će mu se proširiti dokle pogled dopire. Zatim će mu doći čovjek lijepog izgleda, lijepe i čiste odjeće i lijepog mirisa i reći će mu: -Raduj se! Ovo je dan koji ti je obećan. On će reći. -A ko si ti? Lice ti je lijepo i dolaziš sa dobrim vijestima. Odgovorit će: -Ja sam tvoje dobro djelo. Nakon toga, čovjek će povikati (od radosti): -Gospodaru, učini da ovog trenutka nastupi Sudnji dan, pa da se sretan vratim svojoj porodici!'

'A kada nevjernik bude na samrti, sići će mu meleki crnih lica, a sa sobom će imati grubu suknenu odjeću i sjest će od njega na udaljenosti dokle ljudski pogled dopire. Zatim će mu doći Melek smrti, sjest će mu pored glave i reći: -O pokvarena dušo, izađi ka srdžbi Allahovoj! Onda će je iščupati iz tijela kao što se žeravica čupa iz vlažne vune. Kada mu izvadi dušu, preuzet će je meleki koji su sjedili blizu i staviti u grubu odjeću, a iz nje će zaudarati kao iz lešine. Nakon toga će je ponijeti prema nebesima, i kad god prođu pored neke skupine meleka oni će reći: -Kakav je ovo ružan miris? Bit će im rečeno: To je taj i taj, i prozvat će ga po najružnijim imenima po kojima je nazivan na dunjaluku. Zatim će doći s njim do kapije prvog neba, ali im se neće otvoriti.' Tada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proučio ajet: *Onima koji dokaze Naše budu poricali i prema njima se budu oholo odnosili - kapije nebeske neće se otvoriti, i prije će debelo uže kroz iglene uši proći, nego što će oni u Džennet ući.* (El-A'raf, 40.)

'Onda će Allah reći: *Registrujte knjigu njegovih djela u Sidždžinu!*' Nakon toga će njegova duša biti bačena na zemlju. Tada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proučio ajet: *A onaj ko bude smatrao da Allahu ima iko ravan - bit će kao onaj koji je s neba pao i koga su ptice razgrabile, ili kao onaj kojeg je vjetar u daleki predio odnio.* (El-Hadždž, 31.) Duša će mu se ponovo vratiti u tijelo, a onda će mu doći dva meleka i sjest će pored njega i pitati ga: -Ko ti je Gospodar? Odgovorit će: -Ah, ah! Ne znam. Zatim će ga pitati: -Koja ti je vjera? On će odgovoriti: -Ah, ah! Ne znam. Zatim će ga upitati: -Šta kažeš o čovjeku koji vam je poslan? Odgovorit će: -Ah, ah! Ne znam. Tada će glasnik s nebesa reći: -Slagao je! Odjenite mu džehennemsku odjeću i otvorite mu kapije Džehennema! On će osjetiti smrad i žestinu Džehennema, a zatim će mu se stijesniti u kaburu toliko da će mu udovi preći s jedne na drugu stranu. Onda će mu doći čovjek ružnog i unakaženog lica, prljave odjeće i ružnog mirisa i reći će mu: -Raduj se, ovo je tvoj dan koji ti je obećan. Upitat će ga: -A ko si ti, lice ti je ružno i dolaziš s lošim vijestima?'' Odgovorit će: -Ja sam tvoje ružno djelo. On će onda reći: -Gospodaru, učini da se nikad ne desi Sudnji dan!'"

Kaburski azab

Kabur je iskušenje i obračun i život u njemu je ili užitak ili teška kazna. Čovjek umire na onome na čemu je i živio a tako će biti i proživljen. A onda će jedna skupina u Džennet, a druga u Džehennem. Kaburska kazna i nagrada potvrđeni su Ku'ranom i Sunnetom. Na to aludira i sljedeći ajet: *Oni će se ujutro i naveče u vatri pržiti, a kada nastupi Čas: "Uvedite faraonove ljude u patnju najtežu!"* (El-Mu'min, 46.) To znači da se faraonova i duše njegovih sljedbenika izlažu patnji džehennemskoj jutrom i večeri sve do Sudnjega dana. A na Sudnjem danu će se njihove duše spojiti s tijelima u džehennemskoj vatri. A što se tiče hadisa o toj temi, oni u pogledu vjerodostojnosti dostižu stepen *tevatura* (vjerodostojnosti u koju ne može biti sumnje). Tako se prenosi od Aiše, r.a., da je ona pitala Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o kaburskom azabu a on joj je odgovorio: "Da, Aiša. Kaburski azab je istina." "Nakon toga", kaže Aiša, "Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, se poslije svakog namaza utjecao Allahu od kaburskog azaba." (Buharija i Muslim) Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi

ve sellem, rekao: "Kada neko od vas bude na *tešehudu* (zadnjem sjedenju u namazu) neka traži utočište kod Allaha od četvero: 'Gospodaru, utječem ti se od džehennemske vatre, od kaburskog azaba, od iskušenja života i smrti i od zla i smutnje mesiha Dedžala.'" (Buharija i Muslim) Abdullah ibn Omer prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada neko od vas umre, predočava mu se jutrom i večerom njegovo mjesto. Ako je od stanovnika Dženneta, pokazuje mu se njegovo mjesto u Dženetu, a ako je od stanovnika Džehennema prikazuje mu se njegovo mjesto u Džehennemu. Bit će mu rečeno: 'To je tvoje mjesto i čekat će te na Sudnjem danu.'" (Buharija i Muslim)

Uzroci kaburskog azaba

Postoje mnogobrojne predaje o grijesima zbog kojih će onaj ko ih je činio trpiti kaznu u kaburu, a mi ćemo spomenuti neke: prenošenje tuđih riječi, ogovaranje, nečuvanje od mokraće, klanjanje namaza bez prethodne potpune čistoće, ostavljanje namaza i nemaran odnos prema njemu, laž, zanemarivanje obaveze zekata, blud, krađa, izdaja, širenje smutnje među muslimanima, uzimanje kamate, odbijanje pomoći obespravljenom, konzumiranje alkohola, bespravno ubistvo i drugo.

Što se tiče vrsta kaburskog azaba i kazne, u hadisima koje smo citirali spominje se udaranje željeznim maljem, ili nečim drugim, od strane meleka i stješnjivanje kabura. Osim toga, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, spomenuo je i tzv. stisak u kaburu. Naime, Abdullah ibn Omer prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ovaj čovjek (Sa'd ibn Muaz), zbog kojeg se Arš zatresao, kojem su otvorene kapije nebesa i čijoj dženazi je prisustvovalo 70.000 meleka, doživio je stisak u kaburu pa mu je nakon toga olakšano." (En-Nesai) U drugoj predaji stoji: "Da se iko spasio stiska u kaburu spasio bi se Sa'd ibn Muaz. On je osjetio kaburski stisak nakon čega mu je olakšano." (*Sahihu-l-džami'*)

Tijela su im propala, ali su ostale vijesti o njima

Zbog svega toga, posjećujmo mezarja i imajmo na umu da će ona sutra postati i naš dom, htjeli mi to ili ne, i pripremimo ono što će nam kabur učiniti prostranom džennetskom baščom. Neka nas na to podstaknu i sljedeće predaje.

Ibn Redžeb prenosi da je Sabit el-Bunani ušao u mezarje i rekao: "Propala su im tijela, a ostale vijesti o njima. Uistinu je rastanak blizu, a sastanak daleko." Hasan Basri je jednom prilikom bio cijeli dan odsutan od kuće pa kad se vratio, pitali su ga: "Gdje si bio?" Odgovorio je: "Bio sam s prijateljima koji me podsjete kad zaboravim i koji me ne ogovaraju ako ja njih ogovaram." Na to su mu ukućani rekli: "Divni su to prijatelji! A ko su oni?" Odgovorio je: "To su stanovnici našeg mezarja."

Ibn Ebi Dunja prenosi od Abdullaha ibn Sadake ibn Mirdasa koji prenosi od svoga oca da su u jednom selu u Iraku živjela trojica braće, od kojih je jedan bio namjesnik, drugi bogati trgovac a treći je bio pobožnjak. Kada je brat pobožnjak bio na samrti, došla su mu braća u posjetu, a on im je rekao: "Kada umrem okupajte me i zamotajte u skromne ćefine i na mome kaburu napišite:

Kakav užitak predstavljaju dunjalučke blagodati

Onome ko zna da će pred Allahom račun polagati

Kada će za svaku nepravdu kažnjen biti

A za svako dobro djelo u nagradi uživati."

Još im je rekao da redovno posjećuju njegov mezar ne bi li pouku primili. Oni su ga poslušali pa je brat koji je bio namjesnik jednog dana sa svitom prolazio pored mezarja i svratio je na bratov kabur, ali kad se približio, čuo je da se nešto snažno srušilo u njegovom mezaru i od straha je pobjegao. Navečer je sanjao brata i u snu ga je pitao: "Brate, šta je bilo ono što sam čuo?" Odgovorio mu je: "To je bio željezni malj koji je pao na mene. Rečeno mi je: 'Vidio si tada i tada čovjeka kojem se činila nepravda, a nisi mu pritekao u pomoć.'" Kad se probudio, pozvao je svoga brata i svoje prijatelje i rekao im: "Ono što je naš brat naredio da se napiše na njegovom mezaru, trebalo je napisati na nečijem drugom.

Budite svjedoci da ja od danas ne želim biti namjesnik." O tome je obavijestio halifu Abdulmelika ibn Mervana i on se složio s njegovom odlukom. Nakon izvjesnog vremena i njega je posjetio Melek smrti. Na samrti je svom bratu oporučio sljedeće: "Kada umrem, ukopaj me pored našeg brata i na mom mezaru napiši:

Kako će u dunjalučkim blagodatima uživati

Onaj ko vjeruje da će mu Melek dušu iščupati

I kome će tijesni kabur stvarni dom postati. "

Rekao mu je također da posjećuje njegov mezar i da uči dovu za njega ne bi li mu se Allah smilovao. Brat je izvršio oporuku i dok se, treći dan nakon bratove smrti, približavao njegovom mezaru, čuo je takvu lupu u njegovom kaburu da je zamalo skrenuo s pameti. Te noći je sanjao brata i u snu mu rekao: "Brate, jesi li nam to došao u posjetu?" Odgovorio mu je: "Ne. Nakon odlaska nema više vraćanja na dunjaluk." "A reci mi, kako si?" Odgovorio mu je: "Dobro sam nakon tevbe i pokajanja koje sam učinio. Zaista je u tevbi sadržano svako dobro." Zatim ga je upitao: "A kako je naš brat?" Odgovorio mu je: "On je u odabranom društvu." "Šta mi možeš reći općenito o vašem stanju?", ponovo je upitao. Brat mu je odgovorio: "Ono što uradiš sigurno ćeš naći. Zato se pripremi za putovanje koje te čeka.". Nakon toga, njihov treći brat je ostavio trgovinu i posvetio se ibadetu. Allah mu je podario sina koji je bio vrlo sposoban trgovac tako da je brzo unaprijedio posao i povećao kapital. No, otac mu nije mario za tim, a kada mu je došao smrtni čas, rekao je sinu: "Nakon što me ispratiš s dunjaluka, mnogo se sjećaj smrti i razmišljaj o strahotama kabura."

SUDNJI DAN

Dan koji će biti težak nebesima i Zemlji

Pod vjerovanjem u Sudnji dan misli se na vjerovanje u sve ono o čemu nas je obavijestio Uzvišeni Allah u Kur'anu i Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u vjerodostojnoj tradiciji a što će se desiti nakon smrti, kao što je iskušenje u kaburu i kaburski azab, proživljenje i okupljanje ljudi na jednom mjestu itd.

Kada govore o Sudnjem danu, neki islamski učenjaci koriste sintagme: mali i veliki Sudnji dan, podrazumijevajući pod sintagmom mali Sudnji dan, smrt, jer onaj ko umre i ode s dunjaluka, za njega je praktično nastupio Sudnji dan, u smislu da više nema povratka niti mogućnosti da se popravi i čini dobra djela. A veliki Sudnji dan znači proživljenje ljudi nakon smrti i okupljanje na jednom mjestu radi polaganja računa pred Allahom, dž.š. Sudnji dan ima svoje predznake, a posebno se ističu tzv. veliki predznaci kao što su: pojava Dedžala, pojava naroda Jedžudž i Medžudž, silazak Isaa, a.s., pojava Mehdija (pravednog vladara), izlazak sunca sa zapada i drugi. Taj Dan ima svoje predznake, jer je to uistinu velik dan i strašan događaj. Allah je iz milosti prema ljudima učinio da tom velikom događaju prethode određeni predznaci, kako bi se ljudi vratili u okrilje Allahove vjere i pripremili za Sudnji dan.

Mnogobrojni kur'anski ajeti i hadisi Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, nepobitan su dokaz da će se desiti Sudnji dan, nakon kojeg će se saznati konačne ljudske sudbine u vječnom životu. Upozoravajući na taj veliki događaj, Allah, dž.š., u Kur'anu je objavio: *Kako ne pomisle da će oživljeni biti, na Dan veliki, na Dan kada će se ljudi zbog Gospodara svjetova dići.* (El-Mutaffifin, 4.-6.)

Strahote Sudnjeg dana

Nema sumnje da razmišljanje o prizorima koji će se desiti na Sudnjem danu, izaziva pozitivan efekat na srce svakog vjernika i vjernice. Razmišljanje o prizorima poput puhanja u Sur, proživljenja, stajanja pred Allahom, polaganje računa za velike i male grijehe, vaganje djela,

prelazak preko Sirat-ćuprije, podjela listova ili knjiga ljudskih djela i iščekivanje u koju ruku će dobiti svoju knjigu, razmišljanje o dužini stajanja na Sudnjem danu, o neizvjesnosti i težini iščekivanja glasnika koji će govoriti: taj i taj je sretnik, ili: taj i taj je nesretnik, o strahu da ne bude osramoćen pred svim ljudima u Danu u kojem neće koristiti prijateljstvo ni rodbinska veza, kako stoji u ajetu: *I nijedan grješnik neće grijehove, drugog nositi; ako grijehovima pretovareni pozove da mu se ponesu, niko mu ih neće ponijeti, pa ni rođak.* (Fatir, 18.) Sve to vjernike podstiče na činjenje dobrih djela, na samoobračun i ustrajnost u slijeđenju Allahove upute koje će ga poštedjeti strahota Sudnjega dana i obezbijediti mu Allahovu milost i nagradu.

U svom djelu *El-Mevaiz*, imam Ibnu-l-Dževzi zabilježio je predaju u kojoj stoji da je Rebi'u ibn Hejsema, koji je noći provodio u ibadetu, njegova majka upitala: "Sine, zašto ne spavaš?" On je odgovorio: "Majko, onaj ko dočeka noć, a boji se da mu noga ne posklizne na velikom Danu, on ne može spavati." Zabrinuta zbog njegovog stanja, stalnog plača i noćnog bdijenja, upitala je: "Sine, da nisi možda ubio nekoga, pa se kaješ zbog toga?" "Jesam, majko", odgovorio je. Majka ga je ponovo upitala: "Reci mi, sine, koga si ubio da odem njegovoj porodici i zamolim ih da ti oproste, jer, tako mi Allaha, da te vide kako uplakan i budan dočekuješ zoru, oprostili bi ti."

Rečeno je Zejdu ibn Mezidu: "Šta je s tobom, stalno te vidimo uplakanog i prestrašenog?" Odgovorio je: "Allah mi je obećao, ako Mu budem nepokoran da će me u Džehennem baciti i zatvoriti. Tako mi Allaha, da mi je zbog mojih grijeha obećao da će me baciti i zatvoriti u banji (kupatilu), plakao bih dok mi suze ne bi presušile."

Prenosi se da je Amid eš-Šami mnogo plakao i podizao glas u mesdžidu, a suze su mu kvasile zemlju. Ljudi su se požalili namjesniku na Amidovo ponašanje pa ga je on pozvao na razgovor i rekao mu: "Čuo sam da ti svojim plačem i naricanjem ometaš druge ljude dok klanjaju. Malo se smiri i ušuti dok ljudi ne završe namaz." On je istog trenutka zaplakao i rekao: "Tuga na Sudnjem danu natjerala me na obilne suze. One su za mene predah od te tuge." Ata' es-Sullemi je kritiziran zbog stalnog plača, pa je rekao: "Kad se sjetim stanovnika Vatre i patnje u Džehennemu, ja sebe zamislim među njima i to me tjera na plač pa kako onda onaj koji radi djela stanovnika Vatre ne plače zbog toga."

Grješnici će se tog Dana gušiti u znoju

Ljudi će na Sudnjem danu biti proživljeni goli, bosi i neobrezani, sukladno kur'anskim riječima: *Onoga Dana kad smotamo nebesa kao što se smota list papira za pisanje. Onako kako smo prvi put iz ništa stvorili, tako ćemo ponovo iz ništa stvoriti - to je obećanje Naše, Mi smo doista kadri to učiniti.* (El-Enbija', 104.)

A u predaji od Aiše, r.a., stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ljudi će biti proživljeni goli, bosi i neobrezani." Na to je Aiša, r.a., začuđeno rekla: "Allahov Poslaniče, zar muškarci i žene goli zajedno na jednom mjestu, da gledaju jedni u druge?" Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio je: "Aiša, situacija će biti mnogo teže od toga da će ih zanimati da gledaju jedni u druge."

Prenosi se od Ebu Hurejre, r.a., da je Poslanik, sallallahu alejhi ve selelm, rekao: "Ljudi će na Sudnjem danu biti u znoju koji će prodirati u zemlju duboko sedamdeset laktova, a dopirat će im do ušiju." (Buharija i Muslim)

U drugoj predaji, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Na Sudnjem danu sunce će se spustiti iznad ljudskih glava jednu milju i ljudi će biti u znoju shodno svojim djelima, jednima će znoj biti do košćice, jednima do koljena, jednima do pojasa, a neki će biti u potpunosti u znoju", i pokazao je svojom rukom do usta. (Muslim) Neki ljudi će biti spašeni tog iskušenja, jer će ih Allah staviti u Svoj hlad kada ne bude drugog hlada. Među njima su: mladić koji je odrastao u pokornosti Allahu, čovjek čije srce je bilo vezano za džamiju, čovjek koji je dijelio sadaku tajno tako da mu ljevica nije znala šta daje desnica, pravedni vladar, mladić kome se ponudila lijepa i ugledna žena pa je on odbio samo zbog straha od Allaha, dvojica muslimana koji su se voljeli, sastajali i rastajali, samo u ime Allaha.

Postavljanje vage

Allah će na Sudnjem danu postaviti vagu na kojoj će biti vagana djela ljudi. Uzvišeni Allah je objavio: *A oni čija dobra djela budu lahka, oni će posve izgubljeni biti, u Džehennemu će vječno boraviti. Vatra će im lica pržiti i iskešenih zuba će u njemu ostati.* (El-Mu'minun, 103.-104.)

Prenosi se od Enesa ibn Malika da je rekao: "Tražio sam od Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da se zauzima za mene na Sudnjem danu, a on mi je odgovorio: 'Ja ću to svakako učiniti.' Zatim sam upitao: 'Allahov Poslaniče, a gdje ću te naći?' Odgovorio je: 'Prvo me potraži kod Sirat-ćuprije.' 'A ako te ne nađem kod Sirat-ćuprije?', upitao sam. Rekao je: 'Onda me potraži pored vage (*mizan*).' 'A ako te ni tu ne nađem?', ponovo sam upitao, a on mi je odgovorio: 'U tom slučaju me potraži na mom Havdu (izvoru), jer ja ću sigurno biti na jednom od ta tri mjesta.'" (Tirmizi)

U vjerodostojnim hadisima stoji da će se na Sudnjem danu vagati: djela, listovi ili knjige djela i oni koji su činili djela, tj. ljudi.

Dokaz da će se posebno vagati ljudska djela je hadis koji prenosi Ebu Hurejre, a u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Dvije riječi su lahke na jeziku, teške na vagi, a drage Milostivom Allahu, to su riječi: *Subhannallahi ve bi hamdihi, subhanallahi-l-Azim*!" (Buharija i Muslim)

Dokaz da će listovi ili knjige djela biti vagane na Sudnjem danu je hadis koji prenosi Abdullah ibn Amr, u kojem je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Na Sudnjem danu će pred svim ljudima biti prozvan čovjek iz moga ummeta i pred njim će se razviti 99 registara njegovih djela, a svaki registar je dug dokle ljudski pogled dopire. Zatim će mu Allah reći: 'Da li negiraš išta iz ovih registara?' Odgovorit će: 'Ne negiram, Gospodaru!' Allah će ga onda upitati: 'Da li su ti meleki pisari učinili nepravdu?' 'Nisu, Gospodaru', odgovorit će. Onda će ga Allah upitati: 'Imaš li možda neko opravdanje ili neko dobro djelo koje bi se moglo vagati s tvojim lošim djelima?' Čovjek će odgovoriti: 'Gospodaru, ja ne znam ni za jedno svoje dobro djelo u koje bih se danas mogao pouzdati.' Tada će mu Allah reći: 'Nije tako! Ti kod Nas imaš zapisano jedno dobro djelo, a danas nema nepravde', pa će mu pokazati list na kojem piše da je jedanput iskreno rekao: *Ešhedu en la ilahe illallah, ve ešhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh.* Tada će čovjek reći: 'Gospodaru moj, ali ovo dobro djelo ne znači ništa u usporedbi s ovolikim lošim djelima.' Allah će mu reći: 'Znaj da ti se danas zulum neće učiniti!' Zatim će taj papir sa šehadetom biti stavljen na jedan tas vage, a na drugi tas svi registri loših djela i prevagnut će list sa šehadetom, nad lošim djelima." (Tirmizi) Dokaz da će ljudi kao izvršioci djela biti stavljeni na vagu je hadis koji prenosi Ebu Hurejre u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Na Sudnji dan će doći izrazito debeo i visok čovjek, ali kod Allaha neće vrijediti ni koliko krilo komarca." (Buharija i Muslim)

Podjela knjiga

Uzvišeni Allah je objavio: *I svakom čovjeku ćemo ono što uradi o vrat privezati, a na Sudnjem danu ćemo mu knjigu otvorenu pokazati: "Čitaj knjigu svoju, dosta ti je danas to što ćeš svoj račun polagati."* (El-Isra', 13.-14.) Vjernici će knjigu svojih djela dobiti u desnu, a nevjernici i munafici u lijevu ruku. O tome govore sljedeći ajeti: *A onaj kome se dâ knjiga u lijevu ruku njegovu reći će: "Kamo sreće da mi knjiga moja ni data nije i da ni saznao nisam za obračun svoj!"* (El-Hakka, 25.); *Onaj kome bude knjiga njegova u desnu ruku njegovu data, lahko će račun položiti i svojima će se radostan vratiti; a onaj kome bude knjiga njegova iza leđa njegovih data, propast će prizivati i u ognju će gorjeti.* (El-Inšikak, 7.-12.) Primjećujemo da se u ajetima iz sure El-Inšikak, spominje da će nevjernici knjigu svojih djela dobiti u lijevu ruku, a u ajetu iz sure El-Hakka, spominje se da će im knjiga djela biti data iza leđa, što naizgled upućuje na kontradiktornost u ajetima. Međutim, komentatori Kur'ana su, na osnovu određenih predaja, otklonuli svaku sumnju u postojanje kontradiktornosti u spomenutim ajetima objasnivši da će nevjernici, kada dobiju knjigu u lijevu ruku, pokušati je sakriti iza leđa, zbog sramote i poniženja koje će osjetiti.

Obračun (*hisab*)

U Kur'anu se često, kad se govori o Sudnjem danu, spominje termin *el-hisab*, a znači obračun koji će ljudi imati pred Allahom, za sve ono što su na dunjaluku radili. Na to aludira i hadis koji prenosi Ebu Berze u kojem je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Na Sudnjem danu nijedan čovjek se neće pomjeriti sa svoga mjesta dok ne bude pitan za četvero: za mladost - kako ju je proveo, za život - u čemu mu je prošao, za imetak - kako ga je stekao i u šta ga je potrošio i za znanje - šta je s njim uradio." (Tirmizi)

Obračun vjernika i nevjernika neće biti isti. Naime, Allah, dž.š., će tog Dana sačuvati vjernike, ne samo džehennemske vatre već i sramote pred ostalim ljudima.

Abdullah ibn Omer prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Allah će se na Sudnjem danu približiti vjerniku i postavit će zastor između njega i ostalih ljudi, a zatim će ga upitati: 'Sjećaš li se

tog i tog grijeha koji si učinio?' Vjernik će odgovoriti: 'Sjećam, Gospodaru!' Zatim će ga Allah toliko podsjećati na grijehe koje je počinio da će pomisliti da je upropašten, a zatim će mu Allah reći: 'Ja sam ti te grijehe pokrio na dunjaluku, a danas ti ih opraštam.' A što se tiče nevjernika i munafika, pred svim ljudima bit će rečeno: 'Ovo su oni koji su poricali svoga Gospodara, pa neka je Allahovo prokletstvo na nevjernike!'" (Buharija i Muslim) U Kur'anu se spominje da će oni koji dobiju knjigu djela u desnu ruku, lahko račun položiti. Šta se podrazumijeva pod lahkim obračunom? Prenosi se od Aiše, r.a., da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Niko neće biti obračunat na Sudnjem danu, a da neće biti kažnjen." Ja sam na to rekla: "Allahov Poslaniče, zar Allah nije objavio: *Onaj kome bude knjiga njegova u desnu ruku njegovu data, lahko će račun položiti i svojima će se radostan vratiti.*" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je odgovorio: "Ovdje se misli na izlaganje djela, a ne na obračun. Onaj ko bude detaljno obračunavan, on će biti kažnjen." (Buharija i Muslim)

Prvo za što će čovjek polagati račun na Sudnjem danu jeste namaz. Enes ibn Malik, r.a., prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Prvo za što će čovjek polagati račun na Sudnjem danu je namaz, pa, ako mu namaz bude ispravan, bit će mu ispravna (primljena) i ostala djela, a ako mu namaz bude neispravan, takva će mu biti i ostala djela." (*Sahihu-l-džami'*) A prvo zbog čega će se ljudi međusobno parničiti pred Allahom jeste ubistvo, odnosno krv. To potvrđuje hadis koji je prenio Ibn Mes'ud, u kojem stoji: "Prvo za što će se suditi ljudima je prolijevanje krvi." (Buharija i Muslim)

Jedan od simbola ili obilježja Sudnjega dana, a koji će obradovati vjernike, svakako je Poslanikov, sallallahu alejhi ve sellem, Havd ili izvor, o kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Dužina moga Havda je mjesec dana hoda. Njegova voda je bjelja od mlijeka, miris joj je prijatniji od miska, njegovo kamenje je poput zvijezda na nebu, onaj ko se s njega napije nikada više ožednjeti neće." (Buharija i Muslim)

A Semure ibn Džundub prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Svaki Allahov poslanik imat će svoj Havd i oni će se ponositi brojem svojih sljedbenika na Havdu, a ja se nadam da će na mom Havdu biti najviše ljudi." (Tirmizi)

Sirat-ćuprija

Sirat-ćuprija je most koji će biti postavljen iznad Džehennema. Ona je tanja od dlake, a oštrija od sablje. Neki ljudi će preći preko Sirat-ćuprije poput treptaja oka, neki poput munje, neki poput vjetra, neki poput konjanika na brzom konju, neki poput jahača na devi, neki će preći žureći, neki će se spoticati, padati i dizati, neki će pasti u Džehennem, pa će nakon što izdrže zasluženu kaznu, izaći iz Džehennema, a neki će završiti zauvijek u džehennemskom grotlu.

Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Zatim će biti postavljena ćuprija iznad Džehennema." Upitali su: "A kakva je to ćuprija?" Odgovorio je: "To je klizava ćuprija na kojoj su kuke i široko trnje koje ima kukaste bodlje, slično onom koje raste u Nedždu, a poznato je kao Sa'dan. Neki će preći preko te ćuprije brzinom treptaja oka, neki poput munje, neki poput vjetra, neki poput brzih konja. Neki od njih će se spasiti bez ijedne ogrebotine, neki će se spasiti nakon što ih dokače i ogrebu džehennesmke kuke, a neki će biti straga gurnuti u Džehennem. Zadnji koji bude prelazio bit će dugo zadržan na Sirat-ćupriji." (Buharija i Muslim)

Samo vjernici će uspjet preći Sirat-ćupriju, dok će nevjernici s nje biti bačeni u vatru. Na to aludiraju sljedeći ajeti: *A kad u Džehennem žedne grješnike potjeramo.* (Merjem, 86.); *Na Dan kada budu u vatru odvučeni, s licima dolje okrenutim: "Iskusite vatru džehennemsku!"* (El-Kamer, 48.) Onaj ko uspije preći Sirat-ćupriju neće odmah, čim pređe, zateći otvorena džennetska vrata, već će ih naći zatvorena i zaključana, a onda će vjernici biti zadržani na mostu između Dženneta i Džehennema, sve dok ne poravnaju i ne izmire međusobne sporove, kako bi iz njihovih grudi u potpunosti bila odstranjena zloba i zavist. Tek tada zaslužuju opis iz Kur'ana: *I Mi ćemo zlobu iz grudi njihovih istisnuti, oni će kao braća na divanima jedni prema drugima sjediti.* (El-Hidžr, 47.) Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Vjernici će se spasiti vatre, ali će biti zadržani na mostu između Dženneta i Džehennema, da bi poravnali međusobne račune i nepravdu koju su jedni drugima učinili na dunjaluku. Tek kada budu potpuno očišćeni, onda će im se dozvoliti da uđu u Džennet. Tako mi Onoga u Čijoj je ruci Muhammedova duša, bolje će poznavati put do svoje kuće u Dženetu, nego put do svoje kuće na dunjaluku." (Buharija)

Šefa'at

Šefa'at zapravo znači zauzimanje za nekoga radi ostvarivanja koristi ili otklanjanja štete od njega. Što se tiče šefa'ata na Sudnjem danu, preduvjeti za to su: Allahova dozvola da se neko zauzima za nekoga i Allahovo zadovoljstvo s onim za koga se zauzima. Kada se govorio o šefa'atu na Sudnjem danu, onda se prije svega misli na zauzimanje našeg poslanika, Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, za njegov ummet.

Veliki šefa'at

To je trenutak kada će se Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, zauzimati za neke ljude kod Allaha, nakon što oni budu tražili zauzimanje od Nuha, Ibrahima, Musaa i Isaa, a.s., pa oni to odbiju zbog nemogućnosti da se za njih zauzimaju.

Enes ibn Malik, r.a., prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada nastupi Sudnji dan ljudi će se izmiješati jedni s drugima i doći će Ademu a.s. i reći će mu: 'Zauzimaj se za . .s!' On će im odgovoriti: 'Nisam ja za to, već idite Ibrahimu, a.s., on je Allahov prijatelj.' Zatim će otići do Ibrahima, a.s., i tražiti da se zuzima za njih, a on će ih uputiti na Musaa, a.s. Kad dođu Musau, a.s., da ga zamole da se zauzima za njih kod Allaha, on će ih uputiti na Isaa, a.s., a Isa, a.s., će ih uputiti na Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem. A kada dođu do mene, ja ću im reći: 'Ja sam za to.' Nakon toga ja ću zatražiti dozvolu od Allaha i On će mi dozvoliti pa ću učiniti sedždu i slaviti Ga i hvaliti kako nikada dotada nisam. Zatim će mi biti rečeno: 'Muhammede, podigni glavu, reci bit ćeš saslušan, traži dat će ti se, zauzimaj se tvoje zauzimanje bit će prihvaćeno.' Ja ću onda reći: 'Gospodaru, moj ummet, moj ummet!' Allah će mi reći: 'Idi i izvedi iz Džehennema svakog čovjeka koji u srcu bude imao imana kao zrno pšenice!' Ja ću to učiniti i vratiti se, pa ću ponovo učiniti sedždu i hvaliti Allaha onom istom zahvalom, a On će mi reći: 'Muhammede, podigni glavu, reci i bit ćeš saslušan, traži dat će ti se, zauzimaj se tvoje zauzimanje bit će prihvaćeno!' Zatim ću ponovo reći: 'Gospodaru, moj ummet, moj ummet!' Nakon toga Allah će mi reći: 'Idi i izvedi iz Džehennema sve ljude iz tvog ummeta koji u srcu budu imali imana kao zrno gorušice.' Ja ću to uraditi i ponovo ću se vratiti i učiniti

sedždu i veličati i hvaliti Allaha istom zahvalom, a On će mi reći: 'Muhammede, podigni glavu, reci i bit ćeš saslušan, traži dat će ti se, zauzimaj se tvoje zauzimanje će biti prihvaćeno!' Ja ću po treći put reći: 'Gospodaru, moj ummet, moj ummet!' Allah će mi reći: 'Idi i izvedi iz Dželiennema sve ljude iz tvoga ummeta koji u srcu budu imali makar trun imana!' I ja ću to učiniti." (Buharija i Muslim) Osim toga, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, zauzimat će se kod Allaha da otvori kapije Dženneta kako bi vjernici ušli u Džennet.

Enes ibn Malik prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ja ću doći pred džennetska vrata, a čuvar na kapiji će upitati: 'Ko si ti?' 'Ja sam Muhammed', odgovorit ću. Onda će melek reći: 'Naređeno mi je da nikom prije tebe ne dozvolim da uđe u Džennet.'" (Muslim)

Zatim, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zauzimat će se za sve one koji su ušli u Džehennem, a bili su monoteisti, odnosno vjerovali su da je Allah jedini Bog. Tako u hadisu stoji da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Iz Džehennema će izaći neki ljudi nakon što osjete njegovu kaznu i ući će u Džennet. Stanovnici Dženneta će ih nazivati 'džehennemlijama'." (Buharija) Osim ovih vrsta šefa'ata, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, će se zauzimati da se nekim vjernicima poveća nagrada i stepeni u Džennetu, zauzimat će se za one koji su zbog svojih djela zaslužili da uđu u vatru, da ne uđu, kao i da se nekim nevjernicima ublaži kazna u Džehennemu. Ova vrsta šefa'ata dozvoljena mu je isključivo za njegovog amidžu, Ebu Taliba. Ebu Seid el-Hudri prenosi da je pred Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, spomenut njegov amidža Ebu Talib, pa je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Možda će mu koristiti moje zauzimanje za njega na Sudnjem danu, tako da će biti u plićaku džehennemskom. Vatra će mu dosezati do košćica, ali će mu od toga mozak vrijeti." (Buharija i Muslim) A najviše će se obradovati Poslanikovom šefa'atu onaj čovjek koji je barem jedanput u životu, iskreno rekao *la ilahe illallah*, kako stoji u predaji od Ebu Hurejre koju je zabilježio imam Buharija.

DŽENNET

Požurite k Dženetu koji je prostran koliko nebesa i Zemlja

Muslimani i muslimanke su stalno zaokupljeni mišlju o Dženetu. Oni klanjaju da bi postigli Allahovo zadovoljstvo i nastanili Džennet, poste u najvrućim danima tražeći dženetsku nagradu, ulažu ogromni trud i čine mnoga dobra djela s ciljem da "kupe" dženetske perivoje.

Iskreno se nadaju da će na Sudnjem danu - Danu tuge i kajanja, kada svi ljudi budu okupljeni na jednom mjestu i kada će njihova jedina dova biti: "Gospodaru, spasi, spasi", kada će se ljudi razdvojiti u samo dvije skupine, skupinu sretnika i skupinu nesretnika - njihova imena biti pročitana u skupini sretnika i da će Džennet biti njihovo konačno prebivalište.

Put do Dženeta je popločan teškoćama i iskušenjima

Prenosi se od Enesa, r.a., da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Džennet je prekriven poteškoćama i iskušenjima, a Džehennem strastima." (Muslim)

To znači da put do Dženeta nije lahak, već je popločan tegobama, iskušenjima, bolom, tugom, suzama, žrtvom i odricanjem. To nije put ispunjen prolaznim užicima, strastima i slastima dunjalučkim. Zbog toga, onaj ko želi Džennet nastaniti, mora sebe pripremiti za sve vrste dunjalučkih iskušenja i mora uspješno savladati sve prepreke koje stoje na putu do Dženeta.

Ebu Hurejre prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada je Allah stvorio Džennet poslao je meleka Džibrila u Džennet i rekao mu: 'Idi pogledaj šta sam sve pripremio u Džennetu za one koji ga nastane.' Melek Džibril je otišao i vidio sve dženetske užitke i blagodati pa kad se vratio, rekao je: 'Tako mi Tvoje Uzvišenosti, neće niko čuti za Džennet i njegove ljepote, a da neće ući u njega.' Nakon toga Allah je

pokrio Džennet i put do njega iskušenjima i poteškoćama i poslao je Džibrila da ponovo vidi Džennet. Nakon što je Džibril vidio da je put do Dženneta popločan iskušenjima i nedaćama, kad se vratio, rekao je: 'Tako mi Tvoje Uzvišenosti, bojim se da niko od ljudi neće ući u Džennet.'" (Ebu Davud i Tirmizi)

Možda se Džennet može uporediti s ogromnim voćnjakom punim ukusnog i raznovrsnog voća i izvorske vode. Međutim, taj voćnjak je ograđen velikim debelim zidom, a pored toga, čuva ga mnoštvo opasnih pasa čuvara tako da onaj ko želi ući u voćnjak i kušati ukusne plodove, mora mnogo truda uložiti kako bi sve prepreke savladao. Slična je situacija i sa Džennetom. Može uživati u njegovim plodovima samo onaj ko je dobio bitku protiv šejtana, protiv svoga nefsa i niskih strasti, ko je bio strpljiv i postojan na Istini. Džennet je cijena za koju je Allah od vjernika kupio živote i imetke njihove, objavivši: *Allah je od vjernika kupio živote njihove i imetke njihove u zamjenu za Džennet koji će im dati - oni će se na Allahovu putu boriti, pa ubijati i ginuti. On im je to zbilja obećao u Tevratu, Indžilu i Kur'anu - a ko od Allaha dosljednije ispunjava obećanje Svoje? Zato se radujte pogodbi svojoj koju ste s Njim ugovorili, i to je veliki uspjeh.* (Et-Tevba, 111.) Na osnovu ovog ajeta razumijemo riječi Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kada je kazao: "Zar ne, Allahova roba je skupa. Zar ne, Allahova roba je Džennet." (Tirmizi)

Džennetske blagodati

Džennet je vječno prebivalište vjernika, u njemu nema tuge, žalosti, očaja, niti bilo kakvih iskušenja. Njegovi užici ne prestaju niti se radost u njemu smanjuje. O tome govore sljedeći ajeti: *Bokovi njihovi se postelja lišavaju i oni se Gospodaru svome iz straha i želje klanjaju, a dio od onoga što im Mi dajemo udjeljuju. I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju.* (Es-Sedžde, 16.-17.) Primjećujemo kako je "skrivena nagrada" u Džennetu, koju ljudi ne mogu ni zamisliti, povezana sa "skrivenim" noćnim namazom i sedždom u tmini noći i kako je strah vjernika od Allaha, Koji ih podiže iz postelja da klanjaju namaz, povezan sa potpunom sigurnošću i smirajem u Džennetu.

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: "Allah je rekao: 'Pripremio sam Mojim dobrim robovima, ono što oko nije vidjelo, što uho nije čulo i što čovjeku ne može ni naumpasti.'" (Buharija i Muslim)

Također se prenosi od Ebu Hurejre, r.a. da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "U Džennetu postoji stablo ispod kojeg konjanik putuje sto godina. Ako hoćete učite ajet: *I u hladovini postranoj.* (El-Vaki'a, 30.)." U drugoj predaji, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Mjesto u Džennetu koje je kao bič, bolje je od dunjaluka i svega što je na njemu. Jedan jutarnji ili večernji izlazak u borbu na Allahovom putu, bolji je od dunjaluka i svega što je na njemu." (Buharija)

Sa'd ibn Ebu Vekkas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada bi se stanovnik Dženneta pojavio na dunjaluku i pokazao svoju zlatnu narukvicu, njen sjaj bi zasjenio sunčevu svjetlost kao što sunce zasjeni sjaj zvijezda." (Tirmizi)

Bera ibn Azib prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, na poklon dobio svileni ogrtač pa su ga ashabi dodirivali i divili se njegovoj nježnosti. Nakon toga Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Divite se ovom svilenom ogrtaču?! Tako mi Allaha, maramice Sa'd ibn Muaza u Džennetu, bolje su i nježnije." (Buharija i Muslim) Komentirajući ovaj hadis, Ibnu-l-Kajjim je, između ostaloga, rekao: "Nije čudo što je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ovdje spomenuo upravo Sa'd ibn Muaza, jer on je među ensarijama bio ono što je Ebu Bekr bio među muhadžirima. Zbog njegove smrti zatresao se Allahov Arš, on se u ime Allaha nije bojao ničijeg prijekora, život je okončao kao šehid, dao je prednost Allahovom zadovoljstvu i zadovoljstvu Njegovog Poslanika nad zadovoljstvom svog plemena, porodice i saveznika, njegova presuda izdajničkim židovskim plemenima nakon Bitke na Hendeku, bila je u skladu s presudom koju je Allah objavio Muhammedu, sallallahu alejhi ve sellem, melek Džibril je lično obavijestio Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, o Sa'dovoj smrti, tako da će s pravom njegove maramice za brisanje ruku u Džennetu biti bolje i ljepše od svilenih vladarskih ogrtača na dunjaluku." A mi na ovo dodajemo: "Nije čudo što je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, za svog života vidio i druge ashabe u Džennetu, poput Omera, r.a., i Bilala, r.a., o čemu svjedoče i sljedeće predaje. Naime, Ebu Hurejre prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve

sellem, rekao: "U snu mi je pokazan Džennet i onda sam pored jednog dvorca vidio ženu koja se abdestila, pa sam je upitao: 'Čiji je ovo dvorac?' Ona je odgovorila: 'Ovo je dvorac Omera ibn Hattaba.' Omere, ja sam se tada sjetio tvoje ljubomore pa sam se okrenuo i otišao."

(Buharija i Muslim)

U drugoj predaji stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, upitao Bilala, r.a.: "Obavijesti me o tvom najboljem djelu u koje polažeš najviše nade, jer ja sam čuo tvoje korake u Džennetu?" Bilal je odgovorio: "Allahov Poslaniče, ja ne znam neko posebno djelo u koje bih mogao polagati nadu osim što poslije svakog abdesta klanjam dva rekata dobrovoljnog namaza." (Buharija i Muslim)

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, obavijestio nas je također da u Džennetu nema spavanja, jer bi san prekinuo vječni užitak džennetlijama. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "San je brat smrti, stanovnici Dženneta neće spavati." (*Silsiletu-s-sahiha*)

Ibnu-l-Kajjim o Džennetu

Inspirisan kur'ansko-hadiskim kazivanjima o Džennetu, Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje, u svojoj knjizi *Hadi-l-ervah*, ovako je opisao Džennet i njegove blagodati:

"Kako smrtni čovjek da zamisli kuću koju je Allah Svojom rukom stvorio i ukrasio, i učinio je vječnim boravištem onima koji su zaslužili Njegovu ljubav, zatim je ispunio rahmetom i Svojim zadovoljstvom, a ulazak u Džennet opisao kao najveći uspjeh?!

No, ako pitaš o zemlji džennetskoj, znaj da je to misk i šafran, a ako pitaš za džennetski strop, pa, njegov strop je Arš Allaha, Milostivog. A o njegovim ciglama ako pitaš, znaj da su one od srebra i zlata, isto kao i grane na njegovim stablima, a plodovi njegovi su nježniji od pjene, a slađi od meda. Ako pitaš za njegove rijeke, znaj da Džennetom teku rijeke od mlijeka koje nikada ne mijenjaju svoj okus i koje se ne kvari, i rijeke od vina koje je ukusno onima koji ga piju, i rijeke od čistog meda. Za hranu i piće džennetsko ako pitaš, pa to je voće raznovrsno i meso ptičije koje ti duša zaželi, a njegovi napici su: tesnim, zendžebil i kanfor. Njegovo posude i njegove čaše su od zlata i srebra, a ipak prozirne kao da su od stakla.

O džennetskim kapijama i njihovoj širini ako pitaš, znaj da konjanik na brzom atu, četrdeset godina putuje s jednog na drugi kraj kapije, al` će doći dan kad će na tim kapijama biti velika stiska i gužva. I znaj da hladovinu džennetsku, konjanik ne može preći za stotinu godina.

Ako pitaš o prostranstvu džennetskom, znaj da će onaj ko bude imao najmanji posjed u Džennetu hi ljada godina obilaziti svoj posjed: dvorce, palače, bašče i vrtove, i opet ih neće moći obići.

Ako pitaš o džennetskim šatorima, znaj da je dužina jednog šatora od šupljeg bisera šezdeset milja, a u dvorcima i palačama džennetskim su sobe sve jedne iznad drugih, a ispod njih teku džennetske rijeke. Za odjeću džennetsku ako pitaš, onda znaj da je to svila i zlato, a postelje u Džennetu su od kadife, prostrte na uzvišenim mjestima. Lica stanovnika Dženneta će biti blistava kao mjesec u uštapu, svi će imati po trideset i tri godine, a visina njihova bit će kao visina praoca im Adema, a.s. Oni će slušati pjesme koje će im svojim milozvučnim glasovima pjevati njihove supruge - *hurije*, od kojih je, što se stvorenja tiče, veličanstveniji samo govor meleka i Allahovih poslanika, a najveličanstveniji govor koji će džennetlije čuti, je govor Gospodara svjetova.

Posluga stanovnika Dženneta bit će mladići čija mladost ne prolazi, a kad ih pogledaš, izgledaju kao da su biser prosuti.

Ako pitaš o nevjestama i suprugama stanovnika Dženneta, znaj da su to djevice čijim venama teku sokovi vječne mladosti, a osmijeh poput sunca blista na njihovim svijetlim licima i obrazima. Kad dočeka svog voljenog, pa šta reći o susretu dva čedna i nevina bića, dva prekrasna cvijeta čistom ljubavlju opijena. O kako će samo medene riječi džennetska ljepotica upućivati svom voljenom, sve dok mu u zagrljaj ne padne, a šta tek reći o tom zagrljaju dviju zaljubljenih mladih grana koje su svoje `ruke`- mladice, obavile i isprepletle jedna oko druge. Njen voljeni će svoj odraz vidjeti na njenim obrazima kao u ogledalu, kao što će vidjeti srž potkoljenica njezinih. Kad bi se džennetska ljepotica na dunjaluku pojavila, svojim mirisom bi ispunila prostor između nebesa i Zemlje, sunčeva svjetlost bi ugasla pred njenom svjetlošću, kao što ugasne svjetlost zvijezda pred sunčevim svjetlom. Mahrama na glavi džennetskih ljepotica je vrjednija od

dunjaluka i svega što je na njemu, one su potpuno čiste i čedne, nikakvih fizioloških potreba neće imati, njihova odjeća se nikada neće pohabati niti će njihova ljepota ikada proći i nestati. One su simbol vjernosti i odanosti, stidne i oborenih pogleda, osim svojih muževa nikada nikog neće ni pogledati. Prije toga nije je dodirnuo ni čovjek ni džin, a kada se pojavi u dvorcu svoga muža, cijeli dvorac će obasjati svojom svjetlošću.

Ako pitaš o njihovim zjenicama, pa to je najljepše crno na čistom bijelom. Njihov stas je vitkiji od najvitkijih grana, grudi su im poput dva zrela, nabrekla nara, a koža im je kao safir i merdžani. Ako pitaš o njihovom ahlaku, pa one su *hajratun-hisan*, djeve koje su kod sebe sakupile ljepotu i dobrotu, fizičku i duhovnu ljepotu, one su radost za oči i smiraj za dušu. A ako pitaš o danu *jevmu-l-mezid* - danu viška i dodatne nagrade za džennetlije, znaj da se on odnosi na viđenje Allahovog lica koje će džennetlije vidjeti kao što se vidi sunce usred dana i mjesec u uštapu.

O sreće i radosti za one koji će gledati u Allahovo lice, i velike li nesreće i tuge za one kojima će taj užitak uskraćen biti."

Da li je Džennet već stvoren?

Spominjući Muhammedovo, sallallahu alejhi ve sellem, noćno putovanje i uzdignuće na nebo, Allah, dž.š., u Kur'anu je rekao: *On ga je i drugi put vidio, kod Sidretu-l-munteha'a kod kojeg je džennetsko prebivalište.* (En-Nedžm, 13.-15.) Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je na svom noćnom putovanju vidio *Sidretu-l-munteha'* i kod nje je vidio Džennet, kako stoji u predaji koju su zabilježili Buharija i Muslim od Enesa, r.a. Taj hadis završava se Poslanikovim riječima: "Zatim me je Džibril poveo dok nismo došli do *Sidretu-l-munteha'a* koju je prekrivalo nešto za što ni sâm ne znam šta je. Zatim sam ušao u Džennet kad ono njegov svod od bisera, a njegova zemlja od miska."

Sljedeći hadis je također dokaz da je Džennet već stvoren. Naime, Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada se mrtvac položi u kabur, on čuje bat koraka onih koji se vraćaju kući s njegove dženaze. Pa, ako je bio vjernik, njegov namaz će

biti pored njegove glave, post s desne a zekat s lijeve strane, dok će mnogobrojne nafile i ostala dobra djela biti kod njegovih nogu. Kada se melek, koji je zadužen da kažnjava u kaburu one koji su to zaslužili, približi vjerniku od njegove glave, njegov namaz će reći: 'Nemaš ti pristupa njemu.' To isto će reći i njegov post, zekat i ostala dobra djela i dobrovoljni ibadeti. Zatim će mu biti naređeno da sjedne, pa će biti upitan: 'Šta kažeš o čovjeku koji vam je poslan?' On će odgovoriti: 'Sačekajte da klanjam namaz, pa ću vam odgovoriti.' Meleki će reći: 'Nemaš ti više potrebu da klanjaš, već nam reci šta kažeš o čovjeku koji vam je poslan?' Odgovorit će: 'On je Muhammed, i ja vjerujem da je on posljednji Allahov poslanik i da ga je Allah poslao sa istinom.' Zatim će mu biti rečeno: 'S tim si živio, na tome si umro i na tome ćeš biti proživljen.' Onda će mu se otvoriti vrata Dženneta i reći će mu se: 'Ovo je tvoje mjesto i ono što ti je Allah obećao u njemu.' Nakon toga će se povećati njegova sreća i čežnja za Džennetom. Zatim će mu se otvoriti vrata Džehennema i reći će se: 'Ovo bi bilo tvoje mjesto da si bio nepokoran Allahu.' Nakon toga kabur će mu se proširti sedamdeset stopa i bit će ispunjen nurom, a njegova duša će se vratiti u Džennet u pticu koja je zakačena o džennetsko stablo ispod Arša. U tom smislu su riječi Allahove: *Allah će vjernike postojanom riječju učvrstiti i na ovome i na onome svijetu, a nevjernike će u zabludi ostaviti; Allah radi što hoće.* (Ibrahim, 27.) A kada nevjernik bude položen u kabur, on pored svoje glave, niti bilo s koje strane, neće imati nikakvu zaštitu. Nakon toga bit će mu naređeno da sjedne pa će biti upitan o Muhammedu, sallallahu alejhi ve sellem, a on će odgovoriti: 'Ne znam ništa osim ono što su ljudi pričali o tome.' Tada će mu biti rečeno: 'S time si živio, na tome si umro i na tome ćeš biti proživljen.' Onda će mu se otvoriti vrata džehennemska i bit će mu rečeno: 'Ovo je tvoje mjesto i ono što ti je Allah u njemu pripremio.' Njemu će se tada povećati tuga i nesreća. Zatim će mu biti otvorena džennetska vrata i reći će mu se: 'Ovo bi bilo tvoje mjesto da si bio pokoran Allahu.' Nakon toga kabur će mu se stijesniti toliko da će dijelovi tijela prelaziti s jedne na drugu stranu." (*Sahih et-tergib ve-t-terhib*)

Gdje se nalazi Džennet?

Citirani ajet iz sure En-Nedžm, aludira na to da se Džennet nalazi kod *Sidretu-l-munteha'a*, a potvrđeno je da se *Sidretu-l-munteha'* nalazi iznad nebesa. Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje u djelu *Hadi-l-ervah*, spominje predaju od Ibn Abbasa koji je rekao da se Džennet nalazi iznad sedmog neba, a Allah će učiniti da na Sudnjem danu bude gdje on to bude htio, a Džehennem je ispod sedmog sloja zemlje. Osim toga, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "U Džennetu postoji stotinu *deredža* (stepeni) koje je Allah pripremio za mudžahide na Njegovom putu. Između svake deredže je razdaljina koliko između nebesa i Zemlje. Pa, kada tražite od Allaha, onda tražite Džennet Firdevs, jer je to središnji i najuzvišeniji Džennet, iznad kojeg je Allahov Arš ispod kojeg izviru džennetske rijeke."

Najniži i najviši stepen u Džennetu

Od Ebu Hurejre, r.a., prenosi se da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Musa, a.s., je upitao Allaha, dž.š.: 'Gospodaru, ko će imati najniži stepen u Džennetu?' Allah mu je objavio: 'To je čovjek koji će doći pred Džennet nakon što sve džennetlije uđu u Džennet, pa će mu biti rečeno: -Uđi u Džennet! On će odgovoriti: -Gospodaru, kako da udem kad su svi ljudi ušli i zauzeli ono što im pripada?! Allah će mu onda reći: -Jesi li zadovoljan da imaš u Džennetu onoliko koliko je imao jedan od dunjalučkih kraljeva? Odgovorit će: -Jesam, Gospodaru! Onda će mu Allah reći: -Tebi pripada četiri puta toliko. Čovjek će reći: -Zadovoljan sam, Gospodaru! Allah će mu opet reći: -Tebi pripada deset puta toliko, ti ćeš u Džennetu imati sve što tvoje oko vidi i duša poželi. On će odgovoriti: -Zadovoljan sam, Gospodaru! Nakon toga, Musa, a.s., je upitao: 'A ko će onda imati najveći stepen u Džennetu?' Allah, dž.š., mu je objavio: 'To su oni kojima sam Ja nagradu Svojom rukom pripremio, a pripremio sam im ono što oko nije vidjelo niti uho čulo i što čovjeku ne može ni naumpasti.'" (Muslim)

Šehidima i učačima Kur'ana pripadaju visoki stepeni u Dženetu

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obavijestio nas je da će šehidi biti među onima koji će dostići visoke stepene u Dženetu kada je rekao: "Najbolji šehidi su oni koji su se borili na Allahovom putu u prvim borbenim redovima i nisu ustuknuli niti su se povlačili dok nisu poginuli. Oni će uživati u sobama na najuzvišenijem mjestu u Dženetu. Njima će se Gospodar nasmijati (dok se budu hrabro borili), a kome se Allah nasmije, taj neće polagati račun na Sudnjem danu." (Buharija i Muslim)

Prenosi se od Ebu Hurejre da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Na Sudnjem danu doći će učač Kur'ana pa će Kur'an reći: 'Gospodaru, ukrasi ga!' Nakon toga Allah će narediti da mu se na glavu stavi kruna časti. Onda će Kur'an reći: 'Gospodaru, povećaj mu ukras i počast!' Nakon toga Allah će narediti da se zaogrne ogrtačem časti. Onda će Kur'an reći: 'Gospodaru, budu zadovoljan s njim!' Nakon toga bit će mu rečeno: 'Uči i penji se prema dženetskim visinama i za svaki proučeni ajet imat ćeš sevab i nagradu.'" (*Sahihu-l-džami'*)

El-Vesile je najveći stepen u Dženetu

To je stepen koji će imati Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem. U tom smislu je i hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada čujete mujezina da uči ezan, ponavljajte za njim riječi koje on izgovara, nakon toga donesite na mene salavat, jer ko na mene donese jedan salavat, Allah na njega donese deset salavata. Zatim tražite za mene *el-vesile* od Allaha. To je stepen u Dženetu koji će imati jedan Allahov rob, a ja se nadam da sam ja taj. Onaj ko bude za mene tražio *el-vesile*, bit će mu dozvoljen moj šefa'at." (Muslim) Taj stepen zove se *el-vesile*, jer je najbliži Allahovom Aršu i to je stepen koji čovjeka najviše približava Allahu.

Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Među stanovnicima Dženeta bit će i onih kojima će se povećati stepeni u Dženetu pa će takav reći: 'Gospodaru, odakle meni ovo?' Allah će mu reći: 'To je posljedica dove tvoje djece za tebe.'" (*Sahihu-l-džami'*)

Kako god vjernici mole Allaha da ih Svojom milošću uvede u Džennet, tako isto i Džennet moli Allaha da ga napuni Njegovim odabranim robovima.

U hadisu koji su zabilježili Tirmizi i Ibn Madže od Enesa, r.a., stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ko tri puta zatraži Džennet od Allaha, Džennet rekne: 'Gospodaru, uvedi ga u Džennet!' A ko tri puta zatraži utočište od Džehennema, tada Džehennem kaže: 'Gospodaru, zaštiti ga od Džehennema!'" U drugoj predaji stoji: "Koji god vjernik sedam puta na dan zatraži utočište kod Allaha od džehennemske vatre, Džehennem rekne: 'Gospodaru, Tvoj rob Te moli da ga spasiš od mene, pa ga spasi!' Koji god vjernik sedam puta na dan moli Allaha za Džennet, Džennet rekne: 'Gospodaru, Tvoj rob Te moli da ga nagradiš Džennetom, pa ga uvedi u Džennet!'" (*Silsiletu-s-sahiha*)

Gospodaru moj, sagradi mi kod Sebe kuću u Džennetu

U Kur'anu se spominju različiti nazivi ili imena Dženneta kao vječnog prebivališta koje je Allah pripremio za vjernike. No, prije nego spomenemo ta imena, smatramo važnim objasniti sâm termin Džennet. Većina islamskih učenjaka smatra da riječ Džennet u kur'anskoj semantici podrazumijeva sve blagodati i užitke koji se u njemu kriju. Dok je etimološko značenje riječi Džennet ono što je skriveno ili prikriveno. Iz istog korijena je izvedena i arapska riječ *dženin* (zametak u majčinoj utrobi), jer je skriven u stomaku. Kao i riječ *džin* (množina: džini), jer su džini skriveni od očiju ljudi. Pošto unutrašnjost bašče, u ovom slučaju ahiretske bašče, skriva mnoštvo krošnjatih stabala, nazvana je Džennet. U Kur'anu se spominju sljedeća imena Dženneta:

Daru-s-selam - Kuća spasa

Džennet je ovim imenom nazvan u sljedećim ajetima: *Njih čeka Kuća blagostanja (Daru-s-selam) u Gospodara njihova.* (El-En'am, 127.) Zatim: *Allah poziva u Kuću mira (Darus-Selam) i ukazuje na Pravi put onome kome On hoće.* (Junus, 25.) Prirodno je da se Džennet tako zove, jer je on kuća potpunog spasa i selameta, sigurna od svakog iskušenja i nedaća. Jedno od Allahovih imena je Es-Selam, a Džennet je Allahova kuća koju je On učinio spasonosnom i sigurnom za njene stanovnike.

Daru-l-mukameti - Kuća trajnog boravišta

U Kur'anu stoji: *"Hvaljen neka je Allah!" - govorit će - "koji je od nas tugu odstranio - Gospodar naš, zaista, mnogo prašta i blagodaran je, Koji nam je od dobrote Svoje, vječno boravište (Daru-l-mukameti) darovao, gdje nas umor neće doticati i u kome nas klonulost neće snalaziti."* (Fatir, 34.-35.)

Džennetu-l-me'va - Dženetsko utočište

Spominjući Muhammedovo, sallallahu alejhi ve sellem, noćno putovanje iz Mekke u Kuds i uzdignuće na nebo (Isra i Mi'radž) i šta je tom prilikom sve vidio, Allah, dž.š., u Kur'anu je objavio: *On ga je i drugi put vidio, kod Sidretu-l-munteha'a kod kojeg je dženetsko prebivalište (dženetu-l-me'va).* (En-Nedžm, 15.) Druga riječ u ovoj složenici - *el-me'va*, izvedena je od glagolske osnove: *eva - je'vi*, a znači sklonuti se, svratiti, naći utočište. Prenosi se od Ata'a da je Ibn Abbas, komentirajući ovu složenicu, rekao: "To je Dženet u koji svraća melek Džibril i drugi meleki." Dok Mukatil i El-Kelbi tvrde da je to: "Dženet u kojem su utočište našle duše šehida."

Džennatu adn - Edenski perivoji

Allah, dž.š., u Kur'anu je objavio: *Ali oni koji su se pokajali, i vjerovali, i dobro činili, njima se neće nikakva nepravda učiniti, oni će u Dženet ući, u edenske vrtove koje je Milostivi robovima Svojim obećao zato što su u njih vjerovali, a nisu ih vidjeli, - a obećanje Njegovo će se doista ispuniti.* (Merjem, 61.) Najispravnije mišljenje je da su svi dženetski perivoji, *adn* ili edenski, jer su vječni i u njima je boravak trajan.

Daru-l-hajevan - Kuća života

Ova sintagma znači da je Dženet mjesto života (*hajat-hajevan*) i u njemu nema smrti.

El-Firdevs (množ. *el-feradis*)

Ovaj naziv za Dženet spominje se u sljedećim ajetima: *Koji će Dženet (Firdevs) naslijediti, oni će u njemu vječno boraviti.* (El-Mu'minun, 10.-11.) Zatim: *Onima koji budu vjerovali i dobra djela činili - dženetske bašče (džennati-l-firdevsi) će prebivalište biti.* (El-Kehf, 107.) Rečeno je da se za sve dženetske perivoje također kaže Firdevs,

međutim najispravnije mišljenje je da je to ime najuzvišenijeg Dženneta ili džennetskog perivoja. Govoreći o značenju riječi *El-Firdevs*, Ka'b, r.a., je rekao: "To je voćnjak pun grožđa." El-Lejs je kazao: "Firdevs je Džennet ispunjen vinovom lozom." Predislamski Arapi su ovaj termin koristili u značenju bašče pune raznovrsnog voća, ali u kojoj dominira vinova loza.

Džennetu-n-ne'im - Bašča užitka

Ovo je također zajedničko ime za sve džennetske perivoje zbog svih vrsta užitaka koji se u njima nalaze. Na to aludira i sljedeći ajet: *One koji budu vjerovali i dobra djela činili, doista čekaju bašče uživanja (džennatu-n-ne'im).* (Lukman, 8.)

Mekamu-l-emin - Sigurno mjesto

Ova složenica se spominje u sljedećem ajetu: *A oni koji su se Allaha bojali, oni će na sigurnom mjestu (mekamu-l-emin) biti.* (Ed-Duhan, 51.) *El-Mekam* znači mjesto trajnog ostanka, a riječ *el-emin* u ovom ajetu znači mjesto sigurnosti, a ona podrazumijeva sigurnost u pogledu vječnog ostanka u njemu, sigurnost u pogledu neprolaznosti džennetskih užitaka, sigurnost u vječnu mladost, sigurnost od bilo kakvih nedaća kao što su bolest, tuga, žalost, siromaštvo, poniženje, strah i sl.

Džennetske kapije i čuvari

Spominjući Džennet i njegove kapije, Allah, dž.š., je u Kur'anu rekao: *A one koji se grijeha budu klonili čeka divno prebivalište: edenski vrtovi, čije će kapije za njih biti otvorene.* (Sad, 49.-50.)

Džennet ima osam kapija ili vrata, kao što stoji u hadisu u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Neće niko od vas na propisan način abdestiti, a zatim reći: *Ešhedu en la ilahe illallahu vahdehu la šerike lehu, ve ešhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluhu*, a da mu se neće otvoriti svih osam džennetskih vrata i ući će na koja hoće vrata u Džennet." (Muslim)

U svom djelu *Hadi-l-ervah*, Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje, spominje predaju od El-Fezarija u kojoj stoji: "Svaki vjernik će u Džennetu imati četvera vrata na koja će ga posjećivati meleki, zatim jedna vrata na koja

će ulaziti samo hurije, jedna vrata koja će biti zaključana, a kroz njih se pruža pogled na Džehennem i patnje njegovih stanovnika. I kad god dženetlija poželi vidjeti kako se džehennemlije pate, a s ciljem da se poveća njegova zahvalnost Allahu na blagodatima koje mu je dao, otvorit će mu se ta vrata. Zatim će imati jedna vrata koja ga dijele od perivoja *Daru-s-selam* u kojem će moći vidjeti svoga Gospodara kad god to poželi."

Prenosi se od Ebu Hurejre, r.a., da je Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ja ću biti najveći gospodin među ljudima na Sudnjem danu, a znate li zašto? Tog dana će Allah sakupiti sve ljude na jednome mjestu tako da će svako svakoga vidjeti i čuti. Sunce će se spustiti iznad njihovih glava i ljudi će biti u brizi i strahu koji neće moći podnijeti. Zatim će neki od njih reći: 'Zar ne vidite šta nas je snašlo i u kakvom smo stanju?! Zar nećete potražiti nekoga ko će se zauzimati za nas kod Gospodara?!' Onda će neki predložiti da odu do Adema, a.s., pa će otići i reći će mu: 'Ademe- ti si otac čovječanstva, Allah te je stvorio Svojom rukom i udahnuo u tebe od Svoga duha, naredio je melekima da ti se poklone, zatim te nastanio u Džennetu, zar se danas nećeš zauzimati za nas kod Allaha?! Zar ne vidiš u kakvom smo teškom stanju?!' On će im odgovoriti: 'Moj Gospodar se danas rasrdio kao nikada prije. On mi je bio zabranio drvo u Džennetu pa sam se ogriješio o Njegovu naredbu. Ja se danas brinem samo za sebe. Idite Nuhu, a.s.!' Zatim će otići do Nuha, a.s., i reći će mu: 'Nuhu, ti si prvi vjerovjesnik na Zemlji, Allah te je nazvao zahvalnim robom, zar ne vidiš u kakvom smo stanju i zar se nećeš zauzimati kod Allaha za nas?!' On će im odgovoriti: 'Moj Gospodar se danas rasrdio kako se nikada prije nije rasrdio. Ja sam Allaha molio protiv mog naroda i On mi je uslišao dovu i ja danas brinem samo za sebe. Idite Ibrahimu, a.s.!' Zatim će otići Ibrahimu, a.s., i reći će mu: 'Ibrahime, ti si Allahov poslanik i prijatelj, zauzimaj se za nas kod Allaha, zar ne vidiš u kakvom smo teškom stanju?!' Na to će im Ibrahim reći: 'Moj Gospodar se danas rasrdio kako nije nikada dosada. Ja sam na dunjaluku tri puta 'slagao' i danas se brinem samo za sebe. Idite Musau, a.s.!' Nakon toga će otići Musau, a.s., i reći će mu: 'Ti si Allahov poslanik kojeg je On odabrao, i Knjigu ti objavio, i s tobom razgovarao bez posrednika, pa se zauzimaj za nas kod Allaha!' Musa, a.s., će im odgovoriti: 'Moj Gospodar se danas rasrdio kako nije nikada dosada. Ja sam u neznanju ubio čovjeka na pravdi Boga i danas brinem

samo za sebe. Idite Isau, a.s.!' Onda će doći kod Isaa, a.s., i reći će mu: 'O Isa, ti si Allahov poslanik i riječ od Njega koju je On Merjemi udahnuo, ti si u kolijevci razgovarao s ljudima pa se zauzimaj kod Allaha za nas, zar ne vidiš u kakvom smo stanju?!' Isa, a.s., će im reći: 'Moj Gospodar se danas rasrdio kako se nikada dosada nije rasrdio i ja se danas brinem samo za sebe. Idite Muhammedu, a.s.!' Na kraju će doći meni i reći: 'Muhammede, ti si posljednji Allahov vjerovjesnik i poslanik, tebi je Allah oprostio i prve i posljednje grijehe, pa se zauzimaj za nas kod Allaha, zar ne vidiš u kakvom smo teškom stanju.' Ja ću otići ispod Allahovog Arša i učinit ću sedždu i veličati Allaha riječima kojima Ga do tada nikad nisam veličao i hvalio, a onda će mi biti rečeno: 'Muhammede, podigni glavu! Traži, dat će ti se, zauzimaj se, tvoje zauzimanje će biti prihvaćeno!' Zatim ću podići glavu i reći: 'Gospodaru, moj ummet, moj ummet!' Na to će uslijediti odgovor: 'Muhammede, povedi skupinu iz tvoga ummeta koja će bez polaganja računa ući u Džennet, i uvedi ih u Džennet na desnu kapiju, a sve ostale kapije dijelit će s ostalim stanovnicima Dženneta.' Nakon toga, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moja duša, od jednog do drugog kraja džennetske kapije je koliko je izmedu Mekke i Hidžra ili koliko je izmedu Mekke i Busre (grad u Siriji)."

Kur'an spominje džennetske čuvare u suri Ez-Zumer, u sedamdeset trećem ajetu: *A oni koji su se Gospodara svoga bojali u povorkama će u Džennet biti povedeni, i kad do njega dođu - a kapije njegove već širom otvorene - čuvari njegovi će im reći: "Mir vama, od grijeha ste čisti, zato uđite u nj, u njemu ćete vječno boraviti!"* Dakle, kada džennetlije, skupina za skupinom, budu ulazili u Džennet, na kapijama Dženneta dočekat će ih meleki koji će ih pozdravljati i čestitati im ulazak u Džennet. Govorit će im: "Vaša dobra djela su primljena, divna li je vaša nagrada za ono što ste radili! Uđite u Džennet i u njemu se vječno nastanite!" A Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je o džennetskim čuvarima rekao: "Ja ću doći do džennetskih vrata i tražit ću da mi se otvore, a onda će čuvar na vratima upitati: 'Ko si ti?' Ja ću odgovoriti: 'Muhammed!' Tada će on reći: 'Naređeno mi je da nikome ne otvaram džennetska vrata prije tebe.'" (Muslim)

Skupina koja će prva ući u Džennet

Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje je rekao: "Ummet Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, bit će prvi proživljen na Sudnjem danu, prvi će biti u hladu Arša, prvi će izaći da im se sudi za ono što su radili na dunjaluku, prvi će preći Sirat-ćupriju i prvi će ući u Džennet. Džennet je zabranjen svim poslanicima dok Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, u njega ne ude, kao što je zabranjen svim narodima dok ummet Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, u njega ne ude."

Prenosi se od Ebu Hurejre da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Prva skupina koja će ući u Džennet bit će poput mjeseca u uštapu, za njima će ući skupina koja će biti poput blistavih zvjezda na nebu. Džennetlije neće imati nikakve fiziološke potrebe, imat će češljeve od zlata, njihova pljuvačka bit će misk, imat će mangale ili kandila za kađenje mirisnog tamjana, njihove žene bit će džennetske ljepotice - *hurije*, svi će biti istih godina i u liku Adema, a.s., koji je bio visok šezdeset aršina." (Buharija i Muslim) Komentirajući ovaj hadis, imam Kurtubi je rekao: "Možda će neko upitati, a kakva je svrha zlatnih češljeva kad se njihovo tijelo i njihova kosa nikada neće uprljati niti će imati potrebu da se češljaju i šta će im mangale za kađenje mirisnog tamjana kad će njihov miris biti ljepši od miska? Odgovor na to pitanje glasi: 'Džennetlije neće jesti ukusne džennetske plodove niti piti ukusna pića zato što će osjećati glad i žeđ, niti će oblačiti svilenu odjeću zato što će imati potrebu za njom da se zaštite od vrućine ili hladnoće, već je sve to samo užitak koji neće nikada prestati.'"

Skupina koja će ući u Džennet bez polaganja računa

Abdullah ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Pokazani su mi prijašnji narodi i medu njima sam vidio Allahovog poslanika koji je imao samo jednog sljedbenika, zatim sam vidio Allahovog poslanika koji je imao samo dva sljedbenika sa sobom, vidio sam poslanika s kojim je bila skupina ljudi, ali sam vidio jednog Allahovog poslanika koji nije imao nijednog sljedbenika. Nakon toga vidio sam jednu ogromnu skupinu ljudi koja je brojnošću prekrivala horizont, pa sam poželio da to bude moj ummet. Tada mi je rečeno da je to Musa, a.s., sa svojim sljedbenicima. Nakon toga mi je

rečeno: 'Pogledaj tamo', pa sam pogledao i vidio mnogobrojnu skupinu ljudi koja je također prekrila horizont ispred mene. Rečeno mi je: 'Ovo je tvoj ummet, a među njima ima skupina od sedamdeset hiljada ljudi koji će ući u Džennet bez polaganja računa.' Nakon toga ashabi su se razišli a da nisu saznali ko su ti ljudi koji će bez polaganja računa ući u Džennet pa su međusobno raspravljali i nagađali o toj skupini. Neki od njih su kazali: "Mi smo rođeni kao idolopoklonici i to se vjerovatno ne odnosi na nas, već na naše potomke koji su rođeni u islamu." Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je čuo da se raspravljaju o tome pa je ponovo izašao među njih i rekao im: "To su oni muslimani koji ne proriču sudbinu, koji nisu sujevjerni i koji ne traže da im se uči *rukja* (liječenje Kur'anom)." Nakon toga ustao je Ukaša ibn Muhsin i rekao: "Allahov Poslaniče, moli Allaha da ja budem u toj skupini." Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio mu je: "Ti ćeš biti u toj skupini." Onda je ustao još jedan ashab i tražio isto što i Ukaša, pa mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Pretekao te je Ukaša." (Buharija i Muslim)

Džennetske građevine i odaje

Spominjući džennetske građevine, njegovu zemlju i pijesak, Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Cigle džennetskih građevina su od zlata i srebra, malter je od miska, pijesak je od bisera i safira, a zemlja mu je od šafrana. Ko uđe u Džennet uživat će i nikada neće biti nesretan, vječno će u njemu biti i nikada neće umrijeti, njihova odjeća se neće habati niti će njihova mladost proći." (Tirmizi)

O sobama džennetskim Allah u Kur'anu veli: *A one koji se Gospodara svoga boje čekaju odaje, sve jedne iznad drugih sagrađene, ispred kojih će rijeke teći - obećanje je Allahovo, a Allah neće obećanje prekršiti.* (Ez-Zumer, 20.) U ajetu se spominje izraz *mebnijjetun*, što eksplicitno upućuje na to da su to ozidane i sagrađene odaje, a ne preneseno značenje kako neki tumače ajete i hadise o Džennetu i Džehennemu. Na to upućuje i sljedeći ajet: *A onima koji vjeruju - Allah kao pouku navodi ženu faraonovu, kad je rekla: "Gospodaru moj, sagradi mi kod Sebe kuću u Džennetu i spasi me od faraona i mučenja njegova, i izbavi me od naroda nepravednog!"* (Et-Tahrim, 11.)

Ebu Seid el-Hudri prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Stanovnici Dženneta će gledati stanovnike soba koji će biti iznad njih kao što vi gledate sjajnu zvijezdu na nebu, na istoku ili na zapadu, a sve zbog prednosti koju će imati jedni nad drugima." Upitali su: "Allahov Poslaniče, zar to nisu stepeni Allahovih poslanika koje niko od ljudi ne može dostići?" Odgovorio je: "Ne! Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moja duša, to su stepeni ljudi koji su iskreno vjerovali u Allaha i koji su povjerovali u poslanstvo Allahovih poslanika." (Buharija i Muslim) Drugom prilikom Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "U Džennetu postoje odaje čija se unutrašnjost vidi svana, a vanjština iznutra." Tada je ustao jedan beduin i upitao: "A za koga su one pripremljene?" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je odgovorio: "Za onoga ko govori samo dobro, ko udjeljuje hranu siromasima, ko posti dobrovoljni post i ko klanja noćni namaz dok drugi ljudi spavaju." (Muslim)

Džennetlije će prepoznati svoje kuće u Džennetu

Uzvišeni Allah je objavio: *On neće poništiti djela onih koji na Allahovu putu poginu, i On će ih, sigurno, uputiti i prilike njihove poboljšati.* (Muhammed, 4.-6.) Komentirajući ovaj ajet, Mudžahid je rekao: "Allah će stanovnike Dženneta uputiti ka njihovim kućama i nastambama i niko od njih neće pogriješiti svoju kuću, iako im niko neće pokazivati put do njihovih kuća kao da su njima živjeli otkako su stvoreni."

A Muhamed ibn Ka'b je rekao: "Oni će ih prepoznati kao što znaju svoje kuće kojima se vraćaju nakon što klanjaju džuma-namaz." Na to aludira i hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada se vjernici spase džehennemske vatre, bit će zadržani na mostu između Dženneta i Džehennema kako bi poravnali međusobne račune i nepravdu koju su jedni drugima učinili na dunjaluku. Nakon što se potpuno očiste od svih grijeha, bit će im dozvoljeno da uđu u Džennet. Tako mi Allaha, svaki od njih će prepoznati svoje mjesto u Džennetu bolje nego što je poznavao svoj dom na dunjaluku." (Buharija)

Džennetske pijace

Enes ibn Malik prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "U Džennetu imaju tržnice na kojima će se džennetlije svakog petka iskupljati. Nakon što se okupe na tržnicama, zapuhat će istočni vjetar koji će oni osjetiti na svojim licima i odjeći, a nakon kojeg će se povećati njihova ljepota. Kad se vrate svojim suprugama, one će im reći: 'Tako nam Allaha, vraćate se ljepši nego što ste otišli!' Oni će im odgovoriti: 'I mi smo vas zatekli ljepše nego što smo vas ostavili.'". (Muslim)

Džennetska stabla

Stabla džennetska su raznovrsna, od raznih vrsta bisera i safira i raznovrsnih boja. Njihova boja će se mijenjati bez posebnog povoda. Tako će povjetarac zanjihati grane na stablima džennetskim, a usljed toga će listovi proizvoditi posebnu melodiju koju ljudi nikada nisu čuli. U Kur'anu stoji: *A oni sretni - ko su sretni?! Bit će među lotosovim drvećem bez bodlji, i među bananama plodovima nanizanim, i u hladovini prostranoj, pored vode tekuće i usred voća svakovrsnog kojeg će uvijek imati i koje neće zabranjeno biti.* (El-Vaki'a, 27.-33.)

Ebu Hurejre prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "U Džennetu ima stablo ispod čije hladovine konjanik putuje sto godina i neće je moći preći. Učite ako hoćete: *I u hladovini prostranoj.*" (Buharija i Muslim) U drugoj predaji stoji: "Nema stabla u Džennetu a da mu grane nisu od zlata." (Tirmizi)

Medu džennetskim stablima je i drvo Tuba za koje je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Tuba je džennetsko stablo čija širina je sto godina hoda. Iz cvijetnih čaški tog stabla izlazit će odjeća stanovnika Dženneta." (*Sahihu-l-džami'*)

Džennetski proglas

Prenosi se od Ebu Hurejre da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Glasnik u Džennetu će pozvati džennetlije i reći će: 'Vi ćete u njemu biti zdravi i nikada bolest nećete osjetiti, u njemu ćete vječno živjeti i smrt kušati nećete, bit ćete vječno mladi i nikada ostariti nećete, u

Džennetu ćete vječno uživati i nikada nikakvu tugu i žalost osjetiti nećete!'" Na to aludira i kur'anski ajet: *Iz njihovih grudi ćemo zlobu odstraniti; ispred njih će rijeke teći, i oni će govoriti: "Hvaljen neka je Allah, Koji nas je na Pravi put uputio; mi ne bismo na Pravom putu bili da nas Allah nije uputio, poslanici Gospodara našeg su zaista istinu donosili" - i njima će se dovikniti: "Taj Džennet ste u nasljedstvo dobili za ono što ste činili."* (El-A'raf, 43.)

A u hadisu koji su zabilježili Buharija i Muslim, stoji: "Na Sudnjem danu bit će dovedena smrt u liku rogatog ovna, pa će glasnik dozivati: 'O stanovnici Dženneta, znate li šta je ovo?' Oni će odgovoriti: 'Znamo, to je smrt!' Zatim će dozvati stanovnike Džehennema i reći: 'O stanovnici Džehennema, znate li šta je ovo?' Džehennemlije će odgovoriti: 'Znamo, to je smrt!' Nakon toga će je zaklati i reći: 'O stanovnici Dženneta, vječnost bez umiranja! O stanovnici Džehennema, vječnost bez umiranja!'" Nakon toga, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proučio je ajet: *I spomeni ih na Dan tuge kada će biti s polaganjem računa završeno, a oni su ravnodušni bili i nisu vjerovali.* (Merjem, 39.)

Savršen izgled i savršen ahlak

Muaz ibn Džebel prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Džennetlije će ući u Džennet golobradi s podvučenom surmom ispod očiju, i svi će imati trideset, odnosno, trideset i tri godine." (Tirmizi)

Kao što će džennetlije u Džennet ući u najljepšem fizičkom izgledu, a to je izgled našeg praoca Adema kojeg je Allah Svojom rukom stvorio, a sve zbog toga da se njihova sreća, blagodati i užitak povećaju i upotpune, tako isto će i njihov ahlak biti savršen, kao što stoji u dijelu hadisa: "Stanovnici Dženneta će biti Ademove, a.s., visine, Jusufovog, a.s., izgleda, a srca će im biti kao srce Ejjuba, a.s." (*Silsiletu-s-sahiha*)

O njihovom ahlaku govori sljedeći ajet: *I Mi ćemo zlobu iz grudi njihovih istisnuti, oni će kao braća na divanima jedni prema drugima sjediti, tu ih' umor neće doticati, oni odatle nikada neće izvedeni biti.* (El-Hidžr, 47.)

Toga dana će neka lica blistava biti u Gospodara svoga će gledati

Jedna od džennetskih blagodati koja se u Kur'anu spominje na mnogim mjestima, jesu džennetske rijeke. Tako u Kur'anu nalazimo sljedeće ajete: *A one koji vjeruju i dobra djela čine obraduj džennetskim baščama kroz koje će rijeke teći.* (El-Bekara, 25.) Zatim: *Iz njihovih grudi ćemo zlobu odstraniti; ispred njih će rijeke teći i oni će govoriti: "Hvaljen neka je Allah, Koji nas je na Pravi put uputio; mi ne bismo na Pravom putu bili da nas Allah nije uputio, poslanici Gospodara našeg su zaista istinu donosili" - i njima će se doviknuti: "Taj Džennet ste u nasljedstvo dobili za ono što ste činili!"* (El-A'raf, 43.) U ovim ajetima se potvrđuje postojanje stvarnih rijeka u Džennetu, zatim da one teku svojim koritima ispod ili ispred soba i dvoraca stanovnika Dženneta a kroz bostane i bašče, kao što su tekle na dunjaluku. Osim toga, u Kur'anu se spominju posebne vrste rijeka čijim koritima ne teče samo voda, kao što stoji u sljedećem ajetu: *Zar je Džennet, koji je obećan onima koji se Allaha boje - u kome su rijeke od vode neustajale i rijeke od mlijeka nepromijenjena ukusa, i rijeke od vina prijatna onima koji piju, i rijeke od meda procijeđenog i gdje ima voća svakovrsnog i oprosta od Gospodara njihova - zar je to isto što i patnja koja čeka one koji će u vatri vječno boraviti, koji će se uzavrelom vodom pojiti, koja će im crijeva kidati.* (Muhammed, 15.)

Dakle, to su rijeke od vode za koju ne postoji bojazan da će promijeniti okus i miris zbog ustajalosti, zatim rijeke od mlijeka koje se nikada ne može pokvariti, za razliku od dunjalučkog mlijeka koje se lahko kvari, onda rijeke od vina koje ne opija, ne oduzima pamet, ne odvraća od namaza i zikra, ne navodi na razvrat i nemoral, ne izaziva mržnju i neprijateljstvo među ljudima. Džennetsko vino nema negativna svojstva, kao što ih ima vino na dunjaluku stoga i jeste istinska blagodat. Zatim su tu rijeke od čistog, procijeđenog meda kao jedna u nizu, iz dunjalučke perspektive, nepojmljivih blagodati. Opisujući ljepote Dženneta, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u jednom svom hadisu je rekao: "U Džennetu postoji more od vode, more od meda, more od mlijeka i more od vina a iz njih se izlijevaju i granaju iste takve rijeke." (Tirmizi)

Rijeka Kevser

Kevser je rijeka u Džennetu koju je Allah, dž.š., podario Muhammedu, sallallahu alejhi ve sellem, kako stoji u istoimenoj kur'anskoj suri: *Mi smo ti uistinu mnogo dobro dali..* (*Inna e'atajnake-l-Kevser*).

Prenosi se od Enesa ibn Malika da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Objavljena mi je sura El-Kevser", pa ju je proučio, a zatim je upitao: "Znate li šta je to Kevser? To je rijeka koju mi je Allah obećao i u njoj se krije veliko dobro. To je moj izvor na kojem će se okupljati moj ummet na Sudnjem danu. Njegovih posuda ima koliko zvijezda na nebu. Nekim ljudima će biti zabranjen pristup mom Havdu pa ću ja reći: 'Gospodaru, taj i taj je od mog ummeta!' A onda će uslijediti odgovor: 'Ti ne znaš kakve su novotarije oni unijeli u vjeru, poslije tebe.'" (Muslim) U hadisu koji prenosi Abdullah ibn Omer, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Kevser je rijeka u Džennetu čije obale ili ivice su od zlata, njenim koritom teku biseri i safiri, zemlja joj je ljepša od miska, voda slađa od meda a bjelja od snijega." (Tirmizi i Ibn Madže) Ebu Hurejre prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Džennetske rijeke izviru ispod brda od miska." (*Sahih et-tergib ve-t-terhib*)

Osim rijeka, u Kur'anu se spominju i džennetski izvori. Tako u sljedećem ajetu stoji: *Oni koji su se Allaha bojali i onoga što im je zabranjeno klonili, oni će u džennetskim baščama pored izvora biti.* (El-Hidžr, 45.) Govoreći o stanju bogobojaznih u Džennetu, Allah je objavio: *Oni koji su se Allaha bojali - u džennetskim baščama će, među izvorima, boraviti.* (Ez-Zarijat, 15.) Zatim: *Sa izvora iz kog će samo Allahovi štićenici piti i bez muke će kuda hoće razvoditi.* (El-Insan, 6.) Stanovnike Dženneta će služiti mlada posluga sa srebrenim posudama i prozirnim čašama također od srebra. Ponudit će im čaše pune vina koje je zapečaćeno zendžebilom i pit će sa izvora koji se zove Selsebil, a tako je nazvan zbog čistoće njegovog sadržaja, lahkoće dolaska do njega i njegovog prijatnog okusa. Imam Taberi je rekao: "Ja smatram da je selsebil svojstvo, a ne ime izvora u Džennetu." (*Tefsir et-Taberi*, 32/31)

Hrana i piće stanovnika Dženneta

Govoreći o hrani stanovnika Dženneta, Allah dž.š. je u Kur'anu objavio: *I voćem koje će sami birati, i mesom ptičijim kakvo budu željeli.* (El-Vaki'a, 21.) Enes ibn Malik prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Džennetske ptice su poput horosanskih deva, i one stanuju u krošnjama džennetskih stabala." Na to je Ebu Bekr rekao: "Allahov Poslaniče, divne li blagodati i užitka!" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je odgovorio: "Još je ljepše jedenje njihovog mesa a ja se nadam da ćeš ga ti, Ebu Bekre, jesti." *(Sahih et-tergib ve-t-terhib)*

Što se tiče džennetskog voća, ono je opisano u sljedećem ajetu: *Svaki put kad im se iz njih dâ kakav plod, oni će reći: "Ovo smo i prije jeli" - a bit će im davani samo njima slični.* (El-Bekara, 25.) Imam Kurtubi je rekao: "Riječ *i prije* aludira na dunjalučki život a može imati dva značenja. Prvo značenje je: 'To je ono što nam je na dunjaluku obećano', a drugo: 'To je ono što smo na dunjaluku jeli, jer je slično po izgledu i boji.' Ali kada ga budu kušali, vidjet će da je sasvim drugačije. Neki opet kažu da se riječ *i prije* odnosi na Džennet. U smislu da će džennetlije biti posluživane raznovrsnim voćem početkom i krajem dana, pa kada im bude doneseno voće krajem dana, oni će reći: 'Ovo je ono što smo i prije jeli', tj. početkom dana, ali kada ga probaju vidjet će da je to druga vrsta voća, a ne ona koju su jeli početkom dana." (*Tefsir el-Kurtubi*, I/240)

Abdullah ibn Abbas prenosi da se u vrijeme Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, desilo pomračenje sunca, pa su ashabi klanjali s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, namaz za pomračenja sunca, nakon čega je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Sunce i Mjesec su dva Allahova znaka (*ajeta*) i njihovo pomračenje se ne dešava zbog nečije smrti niti zbog nečijeg života, pa kada to vidite, spominjite i veličajte Allaha, dž.š." Neko od prisutnih ashaba je rekao: "Allahov Poslaniče, vidjeli smo te kao da nešto pokušavaš dohvatiti rukom, a zatim smo te vidjeli kako se povlačiš od nečega, kao da se bojiš?!" Odgovorio je: "Pokazan mi je Džennet, pa sam pokušao dohvatiti jedan njegov grozd. Da sam to uspio, taj grozd bi vam bio dovoljan da jedete do Sudnjega dana. Zatim mi je pokazan Džehennem, i nikada nisam vidio strašniji prizor. Vidio sam da su većina njegovih stanovnika žene." "A zašto", upitali su? Odgovorio je: "Zato što poriču!". Ponovo su upitali: "Je li zato što poriču Allaha, dž.š.?" "Ne", rekao je Poslanik, sallallahu alejhi

ve sellem, "već poriču dobročinstvo koje im muževi čine. Kada bi jednoj od njih muž cijeli život činio dobročinstvo pa ako bi ono samo jednom izostalo, ona bi rekla: 'Nikada od tebe nikakvo dobro nisam doživjela.'" (Buharija i Muslim)

A o džennetskom piću, Kur'an veli: *Na njima će biti odijela od tanke zelene svile, i od teške svile, nakićene narukvicama od srebra, i dat će im Gospodar njihov da piju čisto piće.* (El-Insan, 21.) Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje rekao je: "Allah, dž.š., će odabrane robove Svoje napojiti čistim pićem, koje će očistiti njihovu nutrinu od zavidnosti, mržnje i svih loših osobina." (*Hadi-l-ervah*, 175. str.)

Zatim: *Služit će ih vječno mladi mladići, s čašama i ibricima i peharom punim pića iz izvora tekućeg.* (El-Vaki'a, 18.) Komentatori Kur'ana tvrde da se ovdje misli na vino, na što aludira sljedeći ajet: *Od njega neće glava boljeti i zbog njega se neće pamet gubiti.* (Es-Saffat, 47.) Kao i ajet: *Dat će im se pa će piće zapečaćeno piti.* (El-Mutaffifin, 25.) To je vino zapečaćeno miskom.

Stanovnici Dženneta neće nikada ogladnjeti niti ožednjeti, kao što se nikada neće zasititi džennetskih plodova i pića. Isti užitak i slast u jelu i piću osjećat će na početku i na kraju jela a u jelu i piću uživat će cijelo njihovo tijelo, a ne samo vrh jezika dok kuša okus hrane i pića kao na dunjaluku.

Posuđe stanovnika Dženneta

Spominjući posude i čaše džennetske, Allah, dž.š., je objavio: *Oni će biti služeni iz posuda i čaša od zlata, u njemu će biti sve što duše zažele i čime se oči naslađuju i u njemu ćete vječno boraviti.* (Ez-Zuhruf, 71.) Dakle, nakon što se smjeste u Džennetu, džennetlije će biti posluživani jelom i pićem, hrana će im biti servirana u zlatnim posudama na kojima će biti najraznovrsnija jela, zatim će biti posluživani pićem iz zlatnih čaša. U svakoj čaši i svakoj posudi bit će sve ono što požele. Također će biti posluživani iz srebrenog posuđa i srebrenih čaša, kao što stoji u ajetu: *Služit će ih iz srebrenih posuda i čaša prozirnih, prozirnih od srebra, čiju će veličinu prema željama njihovim odrediti.U njemu će iz čaše piće inbirom začinjeno piti.* (El-Insan, 15.-16.)

Odjeća stanovnika Džennеta

Odjeća stanovnika Džennеta spominje se u sljedećim ajetima: *A oni koji su se Allaha bojali, oni će na sigurnu mjestu biti, usred bašči i izvora u dibu i kadifu obučeni i jedni prema drugima. Eto tako će biti i Mi ćemo ih hurijama, krupnih očiju ženiti.* (Ed-Duhan, 51.-54.); *Njih čekaju sigurno edenski vrtovi, kroz koji će rijeke teći, u njima će se narukvicama od zlata kititi i zelena odijela od dibe i kadife oblačiti, na divanima će u njima naslonjeni biti. Divne li nagrade i krasna li boravišta.* (El-Kehf, 31.) Ez-Zedžadž je rekao: "To su dvije vrste svile, najljepših boja i najmekše svile, tako da se ovdje spominju dva užitka, užitak za oko i užitak za tijelo." Da će odjeća stanovnika Džennеta biti od svile, potvrđuju i sljedeći ajeti: *A one koje budu vjerovali i dobra djela činili - Allah će sigurno uvesti u džennetske bašče, kroz koje će rijeke teći, u njima će se narukvicama od zlata i biserom kititi, a odjeća će im svilena biti.* (El-Hadždž, 23.) Zatim: *I Džennetom i svilom ih za ono što su trpjeli nagraditi.* (El-Insan, 12.) U Džennetu nema ni najmanje mogućnosti prljavštine i džennetlije neće imati potrebe za kupanjem i pranjem odjeće niti promjenom odjeće, oni će biti počašćeni najboljom i najljepšom odjećom i uživat će u tome njihove duše, tijela i pogled, a džennetska svila je, u pogledu ljepote, mirisa, nježnosti i udobnosti, vrhunac tog užitka.

Džennetska postelja i jahalice

Jedna od blagodati koja čeka one koji uđu Džennet jesu džennetske postelje o kojima govori sljedeći ajet: *Naslonjeni na posteljama čije će postave od kadife biti, a plodovi u oba perivoja nadohvat ruke će stajati.* (Er-Rahman, 54.) Komentirajući ovaj ajet Sufjan es-Sevri rekao je: "Mi smo obaviješteni o naličju te postelje pa šta mislite onda o njenom licu?! A sve upućuje na to da se radi o uzdignutim posteljama (dušecima), koji su napunjeni kadifom." O ljepoti džennetske postelje i veličini tog užitka govori i sljedeći ajet: *Oni će biti naslonjeni na uzglavlja zelena, prekrivena ćilimima čarobnim i prekrasnim.* (Er-Rahman, 76.)

Što se pak tiče džennetskih jahalica, u predaji koju prenosi Burejde, r.a., stoji da je neki čovjek pitao Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da li će u Džennetu biti konja pa mu je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem,

odgovorio: "Kada te Allah uvede u Džennet, ti ćeš moći uzjahati konja od crvenog safira koji će te nositi i letjeti s tobom po Džennetu kuda budeš želio." (*Sahih et-tergib ve-t-terhib*)

Džennetska posluga

Allah, dž.š., je stvorio za vjernike posebnu poslugu u Džennetu, koja će ih obilaziti i posluživati vinom, i izvršavati sve njihove naredbe i zahtjeve, a tako su mladi i lijepi da izgledaju kao biseri prosuti, koje nije ni prašina, ni vjetar, ni sunčeva svjetlost dotakla. U Kur'anu stoji: *Služit će ih vječno mlada posluga - da ih vidiš, pomislio bih da su biser prosuti.* (El-Insan, 19.) Izraz *biser prosuti* krije u sebi dvije koristi: prvo, to znači da su ti mladići stalno aktivni u posluživanju stanovnika Dženneta i da nikada ne odbijaju naređenje niti im dodije to što rade. Drugo, prosuti biseri ljepše izgledaju nego kada su skupljeni na jednom mjestu.

Islamski učenjaci smatraju da će posluga u Džennetu biti djeca muslimana koja su umrla bez dobrih i loših djela, dok drugi opet ograničavaju to samo na malodobnu nevjerničku djecu. Treći kažu, i to je najbliže istini, da su to posebna stvorenja kao i džennetske hurije, jer je upotpunjenje blagodati džennetlijama i to da njihova malodobna djeca s njima jednako uživaju, a ne da budu posluga bilo kome.

Džennetske ljepotice

Što se tiče hurija ili džennetskih ljepotica, one su Kur'anu opisane tako da nema vjernika koji čita i sluša kur'anske ajete o njima, a da ne moli Allaha da ga počasti tom blagodati. Jedno od njihovih svojstva je i potpuna čistoća, na što aludira sljedeći ajet: *U njima će čiste žene imati i u njima će vječno boraviti.* (El-Bekara, 25.) Pod čistoćom se misli i na tjelesnu i na duhovnu čistoću, odnosno na vanjsku i unutrašnju čistoću. Vanjska čistoća podrazumijeva da one ne vrše ni malu ni veliku nuždu, ne luče slinu ni pljuvačku i nikakvih drugih neprijatnosti i nečistoće, koja je bila svojstvena i ženama i muškarcima na dunjaluku, neće imati. A unutrašnja čistota podrazumijeva čistoću od svih pokuđenih svojstava. Zatim, one su crnooke ljepotice - *Hurun in*, o čemu govori sljedeći ajet: *Eto tako će biti i Mi ćemo ih hurijama, krupnih očiju ženiti.* (Ed-Duhan,

54.) Ibnu-l-Kajjim el-Dževzi je rekao: "*El-hur*, množina - *el-havra'*, je žena u cvijetu mladosti, neopisive ljepote, bijele puti, crnih očiju." (*Hadi-l-ervah*) A imam Kurtubi je za riječ *inun*, rekao: "To su ljepotice prekrasnih crnih i krupnih očiju." (*Tefsiru-l-Kurtubi*, XVI/120) Za njih se također kaže da su *kasiratu tarfi* - one koje preda se gledaju, kao što stoji u ajetu: *U njima će biti one koje preda se gledaju, one koje, prije njih, ni čovjek ni džin nije dodirnuo.* (Er-Rahman, 56.-58.)

Prenosi se od Mudžahida da je rekao: "To znači da su one oborenih pogleda i nikada neće pogledati drugog muškarca mimo svojih muževa, jer su one svoja srca i svoje duše potpuno predale svojim muževima i drugi muškarci ih ne zanimaju. One su i *hajratun hisan* - lijepog izgleda i lijepog ahlaka, što potvrđuje sljedeći ajet: *U njima će biti ljepotica naravi divnih.* (Er-Rahman, 70.) Riječ *hajratun* opisuje njihov savršeni ahlak i moral, a riječ *hisan* njihovu savršenu ljepotu i izgled." Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje, zabilježio je predaju od Ibn Abbasa, koji je rekao: "Svaki musliman će u Džennetu imati hurije, a svaka hurija će imati šator, a svaki šator će imati četvera vrata na koja će džennetlijama svaki dan dolaziti posebni pokloni i počasti koje prije toga nije dobijao." (*Hadi-l-ervah*)

One su također i *ebkaren, uruben, etraba*, a šta to znači saznat ćemo iz sljedećeg ajeta: *Stvaranjem novim Mi ćemo hurije stvoriti i djevicama ih učiniti, milim muževima njihovim, i godina istih.* (El-Vaki'a, 35.-38.) Komentirajući ove ajete Ibn Kesir je rekao: "To znači: 'Mi ćemo im na ahiretu vratiti mladost nakon što su bile starice, i postat će ponovo djevice.'" Ibn Abbas je rekao: "Riječ *uruben* znači omiljene i drage muževima, a riječ *etraben* znači godina istih." A Suddi je rekao: "*Etraben* znači da će se lijepo ophoditi jedni prema drugima i među njima nikada neće biti svađe, mržnje niti zavidnosti kao što to zna biti među bračnim drugovima na dunjaluku."

Prenosi se da je jedan starica došla kod Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i rekla: "Allahov Poslaniče, moli Allaha da me uvede u Džennet!" Odgovorio je: "U Džennet neće ući starice i starci." Nakon toga ona se okrenula i plačući otišla. Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je ashabima da joj prenesu da ona neće ući u Džennet kao starica, već kao mlada djevojka i proučio je gornji ajet iz sure El-Vaki'a. O mladosti i ljepoti džennetskih hurija, govori i ovaj ajet: *A onima koji su se Allaha bojali želje će se ostvariti: bašče i vinogradi, i djevojke mlade, godina*

istih, i pehari puni. (En-Nebe', 31.-33.) Ibn Abbas, Mudžahid i drugi kažu da izraz *el-kevaib* - djevojke mlade, zapravo označava ženu oblih i punih grudi.

Džennetlije će imati i intimne odnose s hurijama, na što aludira sljedeći ajet: *Stanovnici Dženneta uživat će (bit će zauzeti) u blagodatima veseli i radosni.* (Ja-sin, 55.) U komentaru ovog ajeta, Ibn Kesir je rekao: "To znači da će džennetlije biti zauzeti razdjevičavanjem džennetskih ljepotica i tako su ove riječi (*fi šugulin* - bit će zauzeti), protumačili: Ibn Mes'ud, Ibn Abbas, Seid ibn Musejjeb, Ikrime, Hasan Basri, Katade, Sulejman et-Tejmi, Evzai, E'ameš i drugi."

Ebu Hurejre prenosi da je neko upitao Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem: "Hoće li džennetlije imati intimni odnos sa svojim ženama u Džennetu?" Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je odgovorio: "Čovjek će u Džennetu posjetiti stotinu djevica u toku jednog dana i sa svima će imati intimni odnos." (*Silsiletu-s-sahiha*)

Hurije čeznu za svojim budućim muževima u Džennetu i mnogo su ljubomornije od dunjalučkih žena. U tom smislu je hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kad god neka žena uznemirava svoga muža na dunjaluku, hurija koja će mu pripasti u Džennetu, rekne: 'Ne uznemiravaj ga, Allah te ubio! On je kod tebe samo kratko vrijeme, uskoro će se nama pridružiti.'" (Tirmizi i Ibn Madže)

Viđenja Allaha je najveća blagodat u Džennetu

Mnogi kur'anski ajeti kao i hadisi Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, govore o tome da će vjernici i vjernice vidjeti Allaha na Sudnjem danu. Tako se u suri El-Bekara kaže: *I bojte se Allaha i znajte da ćete pred Njega stati. A ti obraduj prave vjernike!* (El-Bekara, 223.) Zatim: *A na Dan kad oni pred Njega stanu, On će ih pozdraviti sa: "Mir vama!"* (El-Ahzab, 44.) Lingvisti su složni da riječ *susret*, kada upućuje na onoga ko je živ i čist od mahana kao što je sljepilo, znači viđenje licem u lice.

Kur'anski ajet iz sure Junus, broj 26: *One koji čine dobra djela čeka nagrada, i više od toga!*, također aludira na viđenje Allaha na Sudnjem danu. Naime, komentirajući ovaj ajet Ibn Kesir je rekao: "Riječ: *ez-zijade* - višak, znači uvećavanje nagrade za dobra djela deset do sedamsto puta. A najveća blagodat na ahiretu jeste gledanje u Allahovo lice."

Imam Begavi u svom tefsiru navodi da su riječ *ez-zijade* - višak ili dodatna nagrada, kao gledanje u Allahovo lice, protumačili sljedeći islamski učenjaci iz svih generacija: Ebu Bekr, Abdullah ibn Abas, Huzejfe ibn Jeman, Ubade ibn Samit, Ebu Musa el-Eš'ari, Seid ibn Musejjeb, Abdurahman ibn Ebu Lejla, Mudžahid, Ikrime, Ata' ibn Ebu Rebah, Hasan Basri, Katade, Es-Suddi, Muhammed ibn Ishak i mnogi drugi.

Na taj način je ovu riječ protumačio i sâm Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, kada je rekao: "Kada džennetlije uđu u Džennet, Allah će im reći: 'Želiti li još nešto mimo ovih blagodati?' Oni će odgovoriti: 'Gospodaru, zar nam nisi lica učinio bijelim (svijetlim), zar nas nisi uveo u Džennet i spasio nas od džehennemske vatre?!' Tada će im se Allah pokazati i neće im biti dato ništa draže od gledanja u Allahovo lice." (Muslim)

Kur'anski ajeti u kojima se eksplicitno govori o viđenju Allaha na Sudnjem danu, jesu 22. i 23. ajet sure El-Kijame, u kojima stoji: *Toga dana će neka lica blistava biti, u Gospodara svoga će gledati.* Ibn Kesir kaže da se to odnosi na viđenje očima, kao što se navodi u hadisu u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Vi ćete vidjeti vašeg Gospodara vašim očima." (Buharija) A u hadisu koji prenosi Džerir ibn Abdullah stoji: "Sjedili smo s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, kad se pojavio mjesec u vrijeme uštapa pa je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: 'Vi ćete vidjeti vašeg Gospodara kao što gledate ovaj mjesec i u to nema nikakve sumnje, pa ako možete da uvijek na vrijeme klanjate sabah i ikindiju, onda to učinite.'"

Eto to su džennetske blagodati opisane slovom Kur'ana i Sunneta Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, i zar ima gore samoobmane i većeg stradalnika od onoga ko proda Džennet i njegove vječne užitke za kratki i prolazni dunjalučki život, koji najviše liči zbrkanim snovima. I zar se mogu uporediti bogobojazni vjernici i vjernice koji će uživati u Allahovom zadovoljstvu i edenskim vrtovima, s nesretnicima koji će Džehennem nastaniti i u džehennemskoj vatri vječno ostati? Pa, *neka se zato natječu oni koji žele da se natječu.*

DŽEHENNEM

Čuvajte se vatre čije će gorivo biti ljudi i kamenje

Mnogobrojni su kur'anski ajeti u kojima se opisuje Džehennem i sve vrste patnji koje će kušati njegovi stanovnici, a cilj tih ajeta jeste podsjećanje na Sudnji dan i proživljenje i ono što će snaći nevjernike nakon ovog prolaznog života na dunjaluku.

Uzvišeni Allah objavio je: *I čuvajte se vatre za nevjernike pripremljene.* (Ali 'Imran, 131.)

Na strahote Džehennema upozorio je i Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, u mnogim svojim hadisima. Tako Adi ibn Hatim prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Čuvajte se džehennemske vatre makar s pola hurme, a onaj ko nema ni to, onda makar s lijepom riječju." (Buharija i Muslim)

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, slikovito je opisao svoju brigu za ljude i strah da im Džehennem ne bude vječno prebivalište pa je u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, kazao: "Primjer mene i vas je kao primjer čovjeka koji je naložio vatru, a onda su na njen plamen navalili leptiri. Ja vas pokušavam uhvatiti za vrhove vaše odjeće da ne upadnete u vatru, ali mi vi izmičete." (Buharija i Muslim)

Enes, r.a., prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, često učio ovu dovu: "Gospodaru naš, daj nam na ovome svijetu dobro i na onome svijetu dobro, i sačuvaj nas džehennemske vatre." (Buharija i Muslim)

Zbog svega toga, iskreni vjernici traže utočište kod Allaha od džehennemske vatre i često se sjećaju vatre, jer je ona onâ koja podsjeća, kako stoji u ajetu: *Mi činimo da ona podsjeća i da bude korisna onima koji konače.* (El-Vaki'a,73). Ibn Redžeb el-Hanbeli u svojoj knjizi *Et-tahvifu mine-n-nari* (*Zatrašivanje vatrom*) spominje da je Omer, r.a., govorio: "Često se sjećajte džehennemske vatre, jer je njeno grotlo

duboko, vrućina nesnosna, a njeni maljevi su od željeza." U istoj knjizi navodi se da je Herm ibn Hajjan izlazio noću iz svoje kuće i povišenim glasom govorio: "Čudim se onima koji žude za Džennetom i bježe od Džehennema, kako mogu spavati."

Primjeri straha od Džehennema

Svaki vjernik i vjernica svoje uzore u dosljednom slijeđenju islama i ustrajnosti na tom putu traže u prvim i najboljim genracijama islamskog ummeta, pa tako i kad je riječ o strahu od džehennemske vatre. Zato ćemo navesti nekoliko takvih primjera da bi nas podstakli na razmišljanje o Džehennemu i povećali naš strah od džehennemske kazne.

Prenosi se od Jezid ibn Havšeba da je rekao: "Nisam vidio da neko više strahuje od Džehennema kao Hasan Basri i Omer ibn Abdulaziz. Toliko su se bojali džehennemske vatre kao da je samo zbog njih dvojice stvorena." U predaji od Abdurahmana ibn Mes'uda spominje se da je jedan musliman stajao na obali Eufrata kada je čuo glas drugog muslimana koji je učio ajete iz sure Ez-Zuhruf: *A nevjernici će u patnji džehennemskoj vječno ostati. Ona im se neće ublažiti i nikakve nade u spas neće imati*, nakon čega je pao u rijeku i umro. (*Et-Tahvifu mine-n-nari*)

Ebu Nuajm u svom djelu *Hiljetu-l-evlija* spominje da je Alija ibn Fudajl klanjao namaz za imamom koji je učio suru Er-Rahman, pa mu je nakon namaza rečeno: "Zar nisi čuo sedamdeset i prvi ajet iz ove sure: *U njima će biti ljepotica naravi divnih.*" Odgovorio je: "Bio sam zauzet razmišljanjem o trideset petom ajetu ove sure: *Na vas će se ognjeni plamen i rastopljeni mjed prolivati, i vi se nećete moći odbraniti*, pa nisam obratio pažnju na ajet o hurijama."

Prenosi se da je u kući Alije ibn Husejna (Poslanikovog, a.s., praunuka) izbio požar dok je on bio na sedždi pa su ljudi povikali: "Bježi, izgorjet ćeš!" Međutim, on se nije pomjerio sa sedžde. Nakon što je požar ugašen pitali su ga: "Šta te je spriječilo da ne pobjegneš od vatre?" Odgovorio je: "Razmišljanje o ahiretskoj vatri." A Ibn Redžeb, u gore navedenom djelu, spominje da je Rabija el-Adevijja, nakon što je čula ajete o džehennemskoj vatri, pala u nesvijest.

Poznati ashab Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, Ibn Mes'ud naišao je jedanput pored kovačnice u trenutku kad je kovač izvadio usijano gvožđe iz vatre. Abdullah ibn Mes'ud je zastao, gledao taj prizor i plakao. A Omer, r.a., bi stavljao ruku što bliže vatri i govorio: "Sine Hattabov, kušaj možeš li trpiti vatru!"

Kćerka Rebie ibn Husejma pitala je svoga oca: "Oče, zašto ti ne spavaš kad svi drugi ljudi spavaju?" Odgovorio je: "Kćeri, džehennemska vatra mi ne dâ spavati."

Ismail es-Suddi prenosi da je Hadžadž ibn Jusuf rekao Seidu ibn Džubejru: "Čuo sam da se ti nikada ne smiješ, je li to istina?" Seid ibn Džubejr mu je odgovorio: "Kako da se smijem, kad je Džehennem već raspaljen, vatreni okovi postavljeni a Zebanije spremne."

Plač zbog straha od džehennemske vatre je spas od nje, jer su to zapravo suze zbog straha od Allaha i Njegove kazne i udaljavanja od Njegove milosti. U tom smislu je hadis u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Vatra neće pržiti oko koje je plakalo zbog straha od Allaha kao što se neće mlijeko vratiti u vime niti će se ikada spojiti prašina na Allahovom putu i džehennemski dim." (*Sahih* Tirmizi)

U drugoj predaji stoji: "Dva oka, džehennemska vatra neće dostići: oko koje je plakalo zbog straha od Allaha i oko koje je stražarilo na Allahovom putu." (Tirmizi)

Uzroci patnje u Džehennemu

Dva su osnovna razloga i uzroka patnje u Džehennemu: poricanje Allaha i Istine koju je objavljivao preko Svojih poslanika i nepokornost Allahu, dž.š. U Kur'anu stoji: *Nama se objavljuje da će sigurno stići kazna onoga koji ne povjeruje i glavu okrene.* (Ta-ha, 48.) Ibn Kesir u svom tefsiru veli: "Allah nas obavještava u ovom ajetu da je vatra pripremljena za one koji poriču Njegove ajete i koji Mu se ne pokoravaju kao što stoji u sljedećim ajetima: *Onda će onome koji je obijestan bio i život na ovome svijetu više volio, Džehennem prebivalište postati sigurno.* (En-Naziat, 37.-39.) Zatim: *Nije vjerovao nije molitvu obavljao, nego je poricao i leđa okretao.* (El-Kijame, 31.-32.) To znači: poricao je Istinu srcem a nepokoran je bio svojim djelom."

Imena Džehennema

Džehennem se nalazi ispod sedmog sloja zemlje, u Sidžinu, a to je najniži i najtješnji sloj, za razliku od Dženneta koji je na najuzvišenijem i najprostranijem mjestu. Džehennem ima sedam katova ili slojeva: *Džehennem, Leza, El-Hutama, Es-Seir, Sekar, El-Džahim, El-Havije.*

Džehennem

Allah dž.š. u Kur'anu je objavio: *Na dan kada će grubo u vatru džehennemsku biti gurnuti: "Ovo je vatra koju ste poricali."* (Et-Tur, 13.) Dakle, tog Dana će poricatelji Allahove istine biti pozvani u Džehennem i bit će u njega strmoglavljeni.

Leza - Buktinja

Ovaj termin spominje se u sljedećem ajetu: *Nikada! Ona će buktinja (leza) sama biti koja će udove čupati.* (El-Me'aridž, 15.-16.) Doslovno značenje ajeta bilo bi: Nikada! Mi nećemo prihvatiti otkupninu od nevjernika pa kada bi se otkupili sa svim stanovnicima Zemlje i svim blagom zemaljskim. To je vatra koja će spržiti sve što se pred njom nađe a tijelo ljudsko će se u njoj istopiti.

El-Hutama - Vatra razbuktana

Ovo ime Džehennema spomenuto je u sljedećim ajetima: *A ne valja tako! On će sigurno biti bačen u Džehennem (fi-l-Hutame)! A znaš li ti šta je Hutama? Vatra Allahova razbuktana, koja će do srca dopirati. Ona će iznad njih biti zatvorena, plamenim stubovima zasvođena.* (El-Humeze, 4.-9.)

Džehennemska vatra nazvana je *El-Hutama*, jer ona u potpunosti uništava ono što u nju upadne. To je vatra koja će dopirati do ljudskih srca i proizvoditi nepodnošljiv bol. Iznad džehennemlija bit će vatreni svod, a vrata džehennemska bit će zaključana tako da neće imati kud pobjeći.

Es-Seir - Oganj razbuktali

Allah, dž.š., je objavio: *Eto tako Mi tebi objavljujemo Kur'an, na arapskom jeziku, da bi opominjao Mekku i one oko nje i upozorio na Dan kada će se skupiti - u koji nema nikakve sumnje. Jedni će u Džennet, a drugi u Džehennem (Es-Seir).* (Eš-Šura, 7.) Poruka ajeta je sljedeća: "Kao

što smo objavljivali poslanicima prije tebe, svakog od njih poslali smo narodu njegovom kako bi ih pozivali na jeziku koji razumiju i kako bi oni shvatili poziv i poruku. Tako isto tebi objavljujemo Kur'an, na čistom arapskom jeziku, da upozoriš stanovnike Mekke i ostale ljude te da ih upozoriš na Allahovu kaznu na Sudnjem danu, kada Allah sakupi sve narode da odgovaraju za svoja djela. To je Dan u koji nema sumnje i u tom Danu svako će dobiti što je zaslužio."

Sekar - Vatra koja ništa neće poštedjeti

Ovaj termin spomenut je u sljedećim ajetima: *U Sekar ću Ja njega baciti, a znaš li ti šta je Sekar? Ništa on neće poštedjeti, kože će crnim učiniti.* (El-Muddessir, 26.-30.) Zatim u istoj suri stoji: *Svaki čovjek je odgovoran za ono što je radio, osim sretnika, oni će se u džennetskim baščama raspitivati o nevjernicima: "Šta vas je u Sekar dovelo?" "Nismo" - reći će - "bili od onih koji su molitvu obavljali, i od onih koji su siromahe hranili, i u besposlice smo se s besposlenjacima upuštali, i Sudnji dan smo poricali, sve dok nam smrt nije došla."* (38.-47.)

Svaki čovjek će toga dana odgovarati za zalog koji mu je povjeren, a to je njegov život, osim sretnika kojima će knjiga njihovih djela biti data u desnu ruku. Oni će se osloboditi zaloga dobrim djelima na dunjaluku, i oni će u Džennetu pitati jedni za druge. Tako će pitati i kada ih vide u Džehennemu, upitat će ih šta ih je u Sekar odvelo. Oni će im odgovoriti da nisu bili vjernici koji su obavljali namaz, nisu pomagali slabe i siromašne, već su bili prijatelji i saradnici lažljivcima, izrugivali su se vjernicima i ismijavali se s vjerom, lažno su svjedočili, govorili su ono što nisu radili, nisu vjerovali u Sudnji dan i proživljenje, niti u nagradu i kaznu dok im smrt nije došla, i onda su saznali da su Allahovi poslanici donosili istinu.

El-Džahim - Rasplamsala vatra

U Kur'anu stoji: *Držite ga i u okove okujte, zatim ga samo u vatri (el-džahim) pržite, a onda ga u sindžire sedamdeset lakata duge vežite, jer on u Allaha Velikog nije vjerovao, i da se nahrani nevoljnik nije nagovarao.* (El-Hakka, 30.-31.) U predaji stoji da će čuvaru Džehennema biti rečeno: "Uzmite ovog nevjernika, sindžirima mu vežite ruke na potiljak, zatim ga bacite u *Džahim* da osjeti vrućinu džehennemsku."

El-Havije - Džehennemski bezdan

Ovo ime Džehennema spominje se u sljedećim ajetima: *A onaj u koga njegova dobra djela budu lahka, boravište će bezdan biti. A znaš li ti šta će to biti? Vatra užarena!* (El-Kari'a, 8.-11.)

Opis Džehennema

Upozoravajući vjernike na strahotu džehennemske kazne, Allah, dž.š., u Kur'anu je objavio: *O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čije će gorivo ljudi i kamenje biti, i o kojoj će se meleki strogi i snažni brinuti, koji se onome što im Allah zapovjedi neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti.* (Et-Tahrim, 6.)

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Ova vaša dunjalučka vatra je sedamdeseti dio džehennemske vatre." Neko je rekao: "Allahov Poslaniče, i kada bi bila samo kao dunjalučka vatra, dosta je kao kazna." Na to je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Njoj će biti pridodato još šezdeseset i devet dijelova, a svaki je kao ova dunjalučka vatra." (Buharija i Muslim) U drugoj predaji stoji: "Možda mislite da je džehennemska vatra crvena kao i ova dunjalučka. Znajte da je džehennmska vatra crnja od katrana." (*Sahih et-tergib ve-t-terhib*) U hadisu koji bilježi imam Muslim, a prenosi Ebu Hurejre, stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Na Sudnjem danu bit će doveden Džehennem koji će imati sedamdeset hiljada povodaca, za svakim povocem će biti sedamdeset hiljada meleka koji će ga voditi."

Od Ebu Hurejre se također prenosi da je rekao: "Bili smo s Poslanikom, sallallahu alejhi ve sellem, kada se začula velika buka, pa je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, upitao: 'Znate li šta je ovo?' Odgovorili smo: 'Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju.' Tada je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: 'To je kamen koji je bačen u Džehennem ima već sedamdeset godina i još nije pao u džehennemsku provaliju...'

U hadisu koji prenosi Aiša, r.a., stoji da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Čovjek izgovori riječ kojoj ne pridaje pažnju, a zbog nje će biti bačen u Džehennem sedamdeset godina." (Ibn Madže i Tirmizi)

Džehennemski slojevi i kapije

Spominjući kaznu za licemjere, Allah je u Kur'anu objavio: *Licemjeri će na samom dnu Džehennema biti i ti im nećeš zaštitnika naći.* (En-Nisa', 145.) *Oni su u Allaha - po stepenima. A Allah dobro vidi ono što oni rade.* (Ali 'Imran, 163.) Abdurrahman ibn Zejd ibn Eslem rekao je: "Džennetski stepeni idu u visinu, a džehennemski u dubinu." Komentirajući četrdeset i četvrti ajet iz sure El-Hidžr: *On će sedam kapija imati i kroz svaku će određen broj njih proći*, Ikrime je rekao: "To znači da džehennemska vatra ima sedam slojeva." A Katade je za isti ajet rekao: "Tako mi Allaha, to su stepeni ili slojevi na temelju njihovih djela koja su radili." Jezid ibn Malik el-Hemedani je rekao: "Džehennem ima sedam slojeva vatre, i svaka od njih gleda onu ispod sebe strahujući da je ne pojede."

Džehennem također ima i sedam kapija, a to je zbog mnoštva njegovih stanovnika, tako da će na svaka vrata ulaziti određene skupine, shodno veličini loših djela koja su počinili. Prenosi se da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Tri su skupine ljudi koji su poginuli u džihadu na Allahovom putu. Prvoj skupini pripada čovjek vjernik koji izađe da se bori imetkom i životom na Allahovom putu pa kada se sretne s neprijateljem, hrabro se bori dok ne bude ubijen. To je šehid koji će biti u Džennetu ispod Allahovog Arša. Poslanici će od njega biti bolji samo zbog svog poslanstva. Drugoj skupini pripada čovjek musliman, grješnik, koji je činio velike grijehe, pa je izašao da se bori na Allahovom putu, imetkom i životom svojim. I kada se sreo s neprijateljem hrabro se borio dok nije poginuo. To je onaj koji se očistio od grijeha svojom sabljom i borbom na Allahovom putu, i on će ući u Džennet na koja hoće vrata. A Džennet ima osam vrata, dok Džehennem ima sedam vrata. Trećoj skupini pripada čovjek munafik koji se borio na Allahovom putu, pa poginuo. On će i pored toga u vatru, jer sablja ne briše licemjerstvo." (*Sahih et-tergib ve-t-terhib*)

Prenosi se od Alije, r.a., da je rekao: "Džehennemskih kapija ili katova ima sedam i oni su jedan ispod drugog. Kada se jedan kat napuni, onda slijedi drugi, treći i tako do posljednjeg."

Ata' el-Horosani rekao je: "Džehennem ima sedam vrata, a najgora kazna, najveća vrućina i najveći smrad je pripremljen za one koji su činili zinaluk nakon što su saznali istinu."

Vrata Džehennema su zaključana, kao što stoji u ajetu: *Ona će iznad njih biti zatvorena, plamenim stubovima zasvođena.* (El-Humeze, 8.) Komentirajući ovaj ajet Mukatil je rekao: "To znači da su vrata iznad njih zasvođena i nikad neće biti otvorena niti će izaći na njih kazna i patnja, niti će na njih ikada ući tračak nade i života."

U hadisu stoji da se džehennemska vrata otvaraju svaki dan sredinom dana dok ih ne nastane stanovnici Džehennema. Prenosi se da je Habab ibn Eret vidio čovjeka koji je klanjao usred dana, pa mu je to zabranio rekavši da je to trenutak kada se otvaraju džehennemske kapije i to je odušak džehennemski dok ne bude naseljen svojim stanovnicima.

Džehennemsko kamenje, zmije i akrepi

Kad je riječ o džehennemskom kamenju koje je spomenuto u ajetu iz sure Et-Tahrim a koji smo već naveli, većina učenjaka smatra da je to fosforno kamenje kojim će se potpaljivati Džehennem. Rečeno je da fosfor ima pet svojstava koja nemaju druge vrste kamena: brzu zapaljivost, ružan miris, mnoštvo dima, jačinu prijanjanja uz tijelo i nesnošljivu vrućinu kada se raspali. Mudžahid je rekao da je smrad zapaljenog fosfora gori od smrada lešine.

Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "U Džehennemu se nalaze zmije koje su poput vratova deva, od njihovog ujeda džehennemlija će osjećati otrov četrdeset godina. U Džehennemu se nalaze pauci poput steonih mazgi od čijeg uboda će džehennemlije osjećati otrov četrdeset godina." (*Silsiletu-s-sahiha*)

Ibn Redžeb spominje predaju u kojoj stoji da je Abdullah ibn Mes'ud, komentirajući osamdeset i osmi ajet iz sure En-Nahl: *One koji nisu vjerovali i koji su od Allahova puta odvraćali Mi ćemo dvostrukom kaznom kazniti zato što su pravili smutnju,* rekao da se pod dvostrukom kaznom misli na pauke čije su bodlje kao vratovi deva, dok je dvostruku spomenutu u šezdeset i prvom ajetu iz sure Sad: *"Gospodaru naš!" - reći će - "udvostruči patnju u vatri onima koji su nam ovo priredili!"*, protumačio kao zmije i akrepe.

Lanci i okovi

U Kur'anu stoji: *Mi smo za nevjernike okove i sindžire i oganj razbuktali pripremili.* (El-Insan, 4.) Zatim: *A Mi ćemo na vratove nevjernika sindžire staviti; zar će biti kažnjeni drukčije nego prema onome kako su radili?* (Saba', 33.)

El-Aglal su okovi na vratu koji će vezati ruke i vrat zajedno. Prenosi se od Muse ibn Ebu Ajše da je on proučio dvadeset četvrti ajet iz sure Ez-Zumer: *Zar je isti onaj koji će se na Sudnjem danu licem svojim zaklanjati od strahovite patnje?*, a zatim je rekao: "Ruke džehennemlija bit će vezane lancima za vrat, a nakon toga će biti izloženi vatri koju će dočekati svojim licima, jer neće moći ruke odvezati i braniti se od vatre."

Tumačeći četrdeset prvi ajet iz sure Er-Rahman: *A grješnici će se po biljezima svojim poznati, pa će za kike i za noge ščepani biti,* Ibn Abbas je rekao: "Njihovi perčini ili kike vezat će se za noge pa će im se kičma slomiti kao što se drvo slomi."

Prenosi se da je Ka'b el-Ahbar rekao: "Tako mi Allaha, kada bi bio na istoku, a džehennemska vatra na zapadu, a zatim ti se pokazala džehennemska vatra, mozak bi ti iscurio od silne vrućine. Pa, čovječe, jesi li spreman na tako nešto i hoćeš li moći trpiti džehennemsku vatru? Znaj da je pokornost Allahu mnogo lakša od kazne koja je pripremljena za nepokorne!"

Džehennemske iskre

Komentirajući trideset i drugi ajet iz sure El-Murselat: *On će kao kule bacati iskre*, Ibn Mes'ud je rekao: "Ja ne kažem da će to biti iskre poput drveća, već poput ogromnih zidina i građevina." (El-Bejheki, *El-ba'su ve-n-nušur*, 506.str.) Od Selmana el-Farisije prenosi se da je spomenuti ajet ovako prokomentirao: "To je crna i tamna vatra, čije žiške i baklje ne daju svjetlost", zatim je proučio: *Kad god pokušaju da zbog teškog jada iz nje izađu, bit će u nju vraćeni: "Iskusite patnju u užasnoj vatri!"* (El-Hadždž, 22.)

Vrućina i hladnoća džehennemska

Uzvišeni Allah je objavio: *I jedni drugima su govorili: "Ne krećite u boj po vrućini!" Recite: "Džehennemska vatra je još vruća!" - kad bi oni samo znali.* (Et-Tevba, 81.)

U ovom ajetu spominje se slučaj *munafika* (licemjera) koji su pred Bitku na Tebuku govorili jedni drugima da ne idu u boj po nesnosnoj vrućini pa je Allah naredio Muhammedu, sallallahu alejhi ve sellem, da im kaže da je džehennemska vatra, koja ih čeka, mnogo vruća od pustinjske vrućine od koje su pobjegli. Da su svjesni ne bi se bojali izlaska u džihad po vrućini i ne bi se radovali izostanku iz bitke.

Prenosi Jahja ibn Abdurahman ibn Hatib od svoga oca da je rekao: "Sjedili smo s Ka'bom el-Ahbarom u mesdžidu dok je govorio o Džehennemu, pa je došao halifa Omer, r.a., i sjeo s nama. Zatim je dozvao Ka'ba i rekao mu: 'Teško tebi! Zastrašuješ nas svojim govorom!' Ka'b el-Ahbar je odgovorio: 'Tako mi Allaha, džehennemska vatra će se približiti na Sudnjem danu i ona će pucketati i hučati. Nakon što čuju njenu huku, nema nijednog Allahovog stvorenja, svejedno radilo se o poslanicima, šehidima i dobrim ljudima, a da od silnog straha neće pasti na sedždu. Tada će svaki poslanik, svaki šehid i iskreni vjernik govoriti: - Gospodaru Moj, ja danas brinem samo za sebe! Omere, kada bi imao dobrih djela koliko sedamdeset Allahovih poslanika, pomislit ćeš toga Dana da ti nema spasa.' Na to je Omer, r.a., rekao: 'Uistinu je to težak dan.'" (Ibn Ebu Šejbe, *El-Musannef*, XIII/154)

Prenosi se od Ebu Hurejre da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Džehennemska vatra se požalila Allahu: 'Gospodaru moj, moji dijelovi jedu jedni druge!' Nakon toga Allah joj je dao dva oduška, jedan u toku zime, kad je dan najhladniji, a drugi u toku ljeta, kad je dan najvrući." (Buharija i Muslim) Abdulmelik ibn Umejr je govorio: "Kada bi stanovnici Džehennema bili stavljeni u dunjalučku vatru, zaspali bi i odmorili bi se."

Osim nesnosne vrućine, Allah je stanovnicima Džehennema, kao kaznu, pripremio i nesnosnu hladnoću. Ibn Ebu Dunja prenosi predaju od Mudžahida da je rekao: "U Džehennemu postoji mjesto koje nije ispunjeno nesnosnom vrućinom, već je hladno pa će džehennemlije bježati od vatre u to mjesto, ali će im u njemu kosti pucati od hladnoće i

drugi stanovnici će čuti njihovo pucketanje." A Ibn Redžeb u svom djelu *Et-Tahvifu mine-n-nari*, spominje predaju od Ibn Abbasa da je rekao: "Džehennemlije će tražiti da im se ublaži kazna vatrom, pa će im se poslati hladan vjetar od kojeg će im kosti pucati. Nakon toga molit će da budu vraćeni u vatru."

Raspaljivanje Džehennema

Džehennem se svaki dan raspaljuje i to sredinom dana. Na to aludira hadis koji prenosi Amr ibn Anbese u kojem je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Klanjaj sabah-namaz i poslije toga nemoj klanjati ništa dok sunce ne izađe, jer ono izlazi između šejtanskih rogova, a tada mu nevjernici čine sedždu. Zatim klanjaj dok sjenka ne bude kao jedno koplje, a onda ostavi namaz, jer je to vrijeme kada se raspaljuje Džehennem. Kad podnevna žega prestane, onda možeš klanjati podne-namaz sve do ikindije, a nakon ikindije nemoj ništa klanjati dok sunce ne zađe, jer ono zalazi između šejtanskih rogova, a tada mu nevjernici čine sedždu." (Muslim) U drugom hadisu, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Podnevna žega je zapah vrućine džehennemske i tada odgodite namaz dok ne prode žega." (Buharija i Muslim)

Ibn Redžeb spominje predaju od Katade u kojoj stoji da se Džehennem raspaljuje Allahovom srdžbom i ljudskim grijesima. Dakle, Džehennem se raspaljuje ljudskim grijesima koji zahtijevaju Allahovu srdžbu i tada se povećava i pojačava plamen i žestina džehennemske vatre, kao što se mnoštvo dženetskih užitaka povećava dobrim djelima. Također, Džehennem će se raspaliti i na Sudnjem danu, kako stoji u sljedećim ajetima: *I kada se Džehennem raspali, i kada se Džennet približi, svako će saznati ono što je pripremio.* (Et-Tekvir, 12.-14.) Također će se raspaliti onoga dana kada nevjernici udu u njega, na šta aludira sljedeći ajet: *Mi ćemo ih na Sudnjem danu sakupiti, licem zemlji okrenute, slijepe, nijeme i gluhe; boravište njihovo bit će Džehennem; kad god mu plamen jenja, pojačat ćemo im oganj.* (El-Isra', 97.)

Džehennemski bijes i huka

Uzvišeni Allah je u Kur'anu objavio: *A oni kojima smo još prije lijepu nagradu obećali, oni će od njega daleko biti, huku njegovu neće čuti.* (El-Enbija', 101.-102.) Prenosi se od Vehba ibn Munebbiha da je rekao: "Kada se planine pokrenu sa svog mjesta i čuju pucketanje džehennemske vatre i njen gnjev i bijesno hučanje, planine će zavriskati i zapomagati poput žena kad su u nevolji, zatim će se u prah pretvoriti."

O tome govore sljedeći ajeti: *Oni čak, i Čas oživljenja poriču, a Mi smo onima koji Čas oživljenja poriču pripremili vatru razbuktalu, kada od njih bude udaljena toliko da je mogu vidjeti, čut će kako gnjevna ključa i od bijesa huči.* (El-Furkan, 11.-12.) Zatim: *Kad budu u nj bačeni, pucketanje njegovo će čuti, i on će ključati, gotovo da se od bijesa raspadne.* (El-Mulk, 7.-8.)

Ibn Ebu Dunja spominje predaju od Ebu Vaila koji je rekao: "Bili smo u društvu Ibn Mes'uda, a sa nama je bio i Rebia ibn Husejm, pa smo naišli pored velike peći na obali Eufrata. Kada je Abdullah ibn Mes'ud vidio kako vatra u njoj pucketa i sagorijeva drva, proučio je gornje ajete iz sure El-Furkan. U tom trenutku se Rebia ibn Husejm onesvijestio, a bilo je podne i nije se osvijestio do akšama."

Hrana i piće stanovnika Džehennema je vatra

U Kur'anu stoji: *Drvo zakkum bit će hrana grješniku, u trbuhu će kao rastopljena kovina vreti, kao što voda kada ključa vri.* (Ed-Duhan, 43.-46.) A šta je i kakvo je drvo zakkum, svjedoči sljedeći hadis. Naime, Ibn Abbas prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Kada bi jedna kap s drveta zakkum pala na zemlju, u potpunosti bi zagorčala ljudima život pa šta onda mislite o onima kojima će to biti redovna hrana." (*Sahihu-l-džami'*) Ibn Redžeb bilježi predaju od Seida ibn Džubejra da je rekao: "Kada stanovnici Džehennema ogladne, zatražit će da utole glad pa će im se dati da jedu drvo zakkum od kojeg će im se koža na licu odvojiti. Nakon što se najedu tih plodova, ožednjet će pa će im se dati da piju ključalu vodu od koje će im se utroba kidati.

Zatim će biti udarani željeznim maljevima od kojih će im se udovi razdvojiti pa će prizivati propast, a nakon toga će ponovo biti vraćeni u džehennemsku vatru." O tome govore sljedeći ajeti: *A da li je bolja ta gozba ili drvo zakkum koje smo nevjernicima kao kaznu odredili? To je drvo koje će usred Džehennema rasti; plod će mu poput šejtanskih glava biti. Oni će se njime hraniti i trbuhe će svoje njime puniti, zatim će to s ključalom vodom izmiješati, a potom će se, sigurno, u Džehennem vratiti.* (Es-Saffat, 62.-68.) Komentirajući ove ajete, Katade je rekao: "Riječi Uzvišenog Allaha: *koje smo nevjernicima kao kaznu (iskušenje) pripremili*, znače da će se povećati njihovo nevjerovanje i poricanje istine kada budu obaviješteni o tome da u Džehennemu raste drvo, a poznato je da vatra uništava drva, pa ih Allah obaviještava da su plodovi tog drveta upravo od vatre." O drvetu zakkum govore i sljedeći ajeti: *I tada ćete vi, o zabludjeli, koji poričete oživljenje, sigurno s drveta zakkum jesti, i njime ćete trbuhe puniti, pa zatim na to vodu ključalu piti, poput kamila koje ne mogu žeđ ugasiti; to će na onome svijetu biti gošćenje njihovo!* (El-Vaki'a, 51.-56.)

Piće stanovnika Džehennema

U Kur'anu su spomenute četiri vrste pića džehennemlija.

El-Hamim

Ova vrsta je spomenuta u sljedećem kur'anskom ajetu: *Koji će se uzavrelom vodom pojiti (maen hamimen), koja će im crijeva kidati.* (Muhammed, 15.) Zatim: *Eto toliko! Pa neka okušaju vodu ključalu i kapljevinu smrdljivu, i druge slične ovima muke, mnogostruke.* (Sad, 57.-58.) Ibn Abbas je rekao da riječ *el-hamim* znači ključalu vodu koja sve spaljuje, a Dahak je rekao da će stanovnici Džehennema biti napojeni ključalom vodom (*el-hamim*) koja ključa od onoga dana kada je Allah stvorio nebesa i Zemlju i ključat će do Sudnjeg dana kada im bude posuta po glavama. Vehb ibn Munebbih je rekao: "*El-Hamim* - to su suze stanovnika Džehennema koje će biti u džehennemskom bunaru iz kojeg će oni piti." Na to aludira sljedeći ajet: *Između vatre i ključale vode (el-hamim) oni će kružiti.* (Er-Rahman, 44.)

El-Gassak

Ibn Abbas je rekao: "*El-Gassak* je piće nesnosne hladnoće koje će džehennemliju uništiti, na što aludira i ovaj kur'anski ajet: *U njemu svježine neće osjetiti niti pića okusiti, osim vrele vode (el-hamim) i kapljevine (el-gassak).* (En-Naba', 24.-25.) Iz opće negacije bilo kakve svježine za džehennemlije, izuzet je *el-gassak* - kapljevina, a iz opće negacije kušanja pića, izuzeta je ključala voda (*el-hamim*)." Mudžahid je rekao da džehennemlije neće moći kušati *el-gassak* zbog njegove hladnoće. Bilal ibn Sa'd je rekao: "Kada bi kofa *el-gassaka* ili kapljevine bila prosuta na dunjaluk, umrlo bi sve što je na njemu i cijela zemlja bi se od toga usmrdila."

Es-Sadid

Uzvišeni je u Kur'anu objavio: *Pred njim će Džehennem biti - i on će biti pojen odvratnom kapljevinom (es-sadid), mučit će se da je proguta, ali je nikako neće moći proždrijeti.* (Ibrahim, 16.-17.) Mudžahid je rekao da je *es-sadid* - gnoj i krv. U hadisu koji prenosi Džabir, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Sve što opija zabranjeno je. Za onoga ko konzumira opijate, Allah je obećao da će ga napojiti pićem koje se zove *tinetu-l-hibali*." Upitali su: "Allahov Poslaniče, šta je to *tinetu-l-hibal*?" Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio je: "To je znoj i gnoj stanovnika Džehennema."

Voda koja je kao *El-Muhl*

Ovo piće se spominje u sljedećem ajetu: *Ako zamole pomoć, pomoći će im se tekućinom poput rastopljene kovine (ke-l-muhl) koja će lica ispeći. Užasna li pića i grozna li boravišta!* (El-Kehf, 29.) Komentirajući ovaj ajet Ibn Abbas je rekao da je to gorka crna tekućina poput izgorenog ulja.

Odjeća stanovnika Džehennema

O odjeći stanovnika Džehennema govori sljedeći ajet: *Onima koji ne budu vjerovali bit će odijela od vatre skrojena.* (El-Hadždž, 19.) Ibn Redžeb spominje predaju od Ibrahima et-Tejmija koji je, kad bi učio ovaj ajet, govorio: "Neka je slavljen Onaj Koji je stvorio odjeću od vatre!" A

Ibn Abbas je spominjao da će stanovnici Džehennema imati odjeću od vatre i to ogrtače, košulje i kape. O njihovoj odjeći govori i sljedeći ajet: *Toga dan ćeš vidjeti grješnike povezane u zajedničke okove; košulje će im od katrana biti, a vatra će lica njihova obavijati.* (Ibrahim, 49.-50.) Ibn Abbas, Mudžahid, Ikrime, Seid ibn Džubejr, Hasan Basri i Katade tvrde da se ovdje misli na rastopljeni vreli bakar. Uzvišeni je objavio: *A Džehennem smo za nevjernike tamnicom učinili.* (El-Isra', 8.) Hasan Basri je u komentaru ovog ajeta rekao da riječ *el-hasir*, zapravo znači postelju i počivalište. A kada bi se pred njim spomenuo Džehennem i njegovi stanovnici, on bi govorio: "Za njih je pripremljena obuća od vatre, odjeća od vatre, hrana od vatre, piće od vatre, postelja od vatre, pokrivači od vatre, nastambe od vatre, i sve to u najgoroj kući i najtežoj kazni za njihova tijela." Ibn Ebu Dunja prenosi od Vehba ibn Munebbiha da je rekao: "Što se tiče stanovnika vatre i njihovog boravišta, pa oni su u vatri, u njoj se neće nikada smiriti, neće spavati, neće umrijeti, oni hodaju po vatri, sjede na vatri, piju gnoj, krv i znoj stanovnika Džehennema, jedu sa drveta zakkum koje je od vatre, postelja im je od vatre, pokrivači od vatre, košulje i odjeća od vatre, lica će im obavijati vatra, svi stanovnici Džehennema povezani su u sindžire i okove koji su u rukama čuvara Džehennema, oni ih vode naprijed-nazad, a njihov znoj će kapati u rupu džehennemsku i to će im biti piće." Zatim bi plakao toliko da bi se onesvijestio.

Ibn Redžeb prenosi da je Ata' el-Horosani, svojim prijateljima na putovanju govorio: "O ljudi, stajanje na noćnom namazu u ovoj noći, i post u toku dana, pa makar bili na putovanju, lakše je nego piti rastopljenu kovinu i znoj", zatim bi stao da klanja namaz.

Upozoravajući muslimane na džehennemsku kaznu, Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je: "Ko bespravno pojede hranu drugog muslimana, Allah će ga nahraniti džehennemskom hranom, ko bespravno uzme odjeću drugog muslimana, Allah će ga odjenuti džehennemskom odjećom." (Ebu Davud - dio hadisa) U drugom hadisu Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je rekao: "Četiri stvari iz džahilijjeta zadržat će se u mom ummetu: hvalisanje porijeklom, vrijeđanje zbog porijekla (rodoslovlja), traženje kiše preko zvijezda i naricanje. Narikača koja se ne pokaje, doći će na Sudnji dan a na njoj će biti odjeća od katrana i vatreni oklop." (Muslim)

Postelja stanovnika Džehennema

Spominjući džehennemsku kaznu, Allah je u Kur'anu objavio: *U Džehennemu će im ležaji i pokrivači od vatre biti. Eto tako ćemo Mi nevjernike kazniti.* (El-A'raf, 41.) Ovaj ajet jasno govori o tome da će stanovnici Džehennema imati ležaje koji će biti od vatre i pokrivače koji će također biti od vatre. U drugom ajetu, stoji: *Nad njima će biti naslage vatre, a ispod njih naslage.* (Ez-Zumer, 16.) Opisujući stanovnike Džehennema i njihova stanja, Allah, dž.š., nam govori da će oni biti u vatri koja će biti iznad i ispod njih. Vatra će ih obavijati sa svih strana. Allah tako opisuje kaznu džehennemsku, ne bi li se grješnici i ohole inadžije vratili na Pravi put i pokajali za svoje grijehe.

Veličina stanovnika Džehennema i ružnoća njihovih izgleda

Prenosi se od Ebu Hurejre da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Između ramena stanovnika Džehennema je razdaljina koju konjanik na brzom konju ne može preći za tri dana." (Buharija i Muslim) U drugoj predaji stoji: "Zub nevjernika u Džehennemu je veličine brda Uhud, a širina njegove kože je tri dana hoda." (Muslim) Ebu Hurejre prenosi da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Zub nevjernika u Džehennemu bit će veličine brda Uhud, njegovo bedro bit će veličine brda Bejda', a njegovo mjesto u Džehennemu bit će kolika je razdaljina između Medine i Rebze." (Tirmizi)

Njihova tijela i udovi bit će ogromni kako bi što više kušali džehennemsku kaznu.

Čovječe, zamisli sebe među stradalnicima kojima će biti naređeno da udu u Džehennem. Zamisli da prelaziš Sirat-ćupriju koja je tanja od dlake, a oštrija od sablje, a ispod nje vatra bukti i gnjevna huči. Pred tobom su zastrašujući prizori najgore kazne, ljudi koji se pokušavaju spasiti i preći preko Sirat-ćuprije, ali im to nikako ne uspijeva. Vidiš ih kako plaču, vrište i pozivaju u pomoć. Žele smrt i prekid kazne i iskušenja, ali smrt neće okusiti. Ono od čega su na dunjaluku strahovali, sad silno žele da ih to snađe. Zatim vidiš kako vatreni jezici dodiruju njihove noge i kako ih

žele progutati i strovaliti u džehennemsko grotlo. Strah je ispunio cijelo tvoje tijelo i još uvijek se nadaš da ćeš uspjeti preći preko Sirat-ćuprije i spasiti se. A onda ti se noga posklizne i ti upadaš u vatru koja spaljuje tvoje lice i tvoju kožu. Ništa više ne vidiš niti osjećaš osim vatre koja je svuda oko tebe. Tvoji bespomoćni krici: "Teško meni, teško meni! Spasite me!", posljednji su izraz nade da bi se ipak mogao spasiti i vratiti na dunjaluk da se istog trenutka iskreno pokaješ i da radiš samo dobra djela. No- ta nada je uzaludna. Povratka više nema niti bilo kakve nade da ćeš se spasiti Džehennema i vječne patnje u njemu. Zbog svega toga, o ti grješni čovječe, pokaj se Allahu dok si još na dunjaluku, dok još ima nade i dok ti Melek smrti nije zakucao na vrata. Jer, onaj ko je siguran u smrt, on se boji rastanka i odlaska sa dunjaluka i džehennemske kazne, i priprema se za susret sa Allahom, dž.š.

IZ RECENZIJE

Knjiga *Povratak u Džennet* autora Muhammeda N. el-Uvejda je stručno zasnovano i kompetentno pisano štivo koje na jedan sažet, ali tematski raznorodan i sadržajno bogat, način razmatra neke od ključnih tema i temeljnih vrijednosti islamskog vjerovanja, odgoja i moralnog života muslimana. Riječ je o onim fundamentalnim temama koje čine nužni sadržaj znanja svakog osviještenog muslimana i osnovu punine njegovog života u vjernosti islamu, poput čišćenja duše i moralnog usavršavanja (*tezkijjet*), istinoljubivosti (*sidka*), bogobojaznosti (*takvaluka*), pouzdanja u Allaha (*tevekkula*), straha i nade, zahvalnosti Allahu (*šukr*), strpljenju (sabr), darežljivosti (*el-isar*), samoobračunu (*muhaseba*), pokajanju (*tevba*), suštini ovosvjetskog života, vrijednosti vremena, islamskog značenja smrti, kaburskog života, Sudnjeg dana, Dženneta i Džehennema. Primarni referencijalni izvori knjige su Kur'an, hadis Allahovog poslanika Muhammeda, s.a.v.s., misao i djelo nekih od najmjerodavnijih tradicionalnih muslimanskih umova poput Enesa ibn Malika, Hasana Basrija, imama Šafije, hafiza Ebu Nuajma, Ibn Tejmijje i Ibnu-l-Kajjima el-Dževzijje, što knjigu na poseban način utemeljuje, legitimira kao orijentacijsko i putokazno štivo te je čini pouzdanim vodičem svakom vjerniku na njegovom putu prema svome Gospodaru. Posebnu dimenziju kvaliteta knjige čini autorov jezik koji je jasan, otmjeno jednostavan i lahko usvojiv, stoga postaje vrlo prikladan medij za prosljedivanje bitnih poruka islama i temeljnih istina njegovog vjerovanja, kao i moralnih vrijednosti neophodnih za potpuniji vjerski život svakog muslimana. Izbor tema u knjizi *Povratak u Džennet* autora Muhameda N. el-Uvejda, vrlo utemeljen, mjerodavan i dojmljiv način njihove obrade ne može ostaviti ravnodušnim ni jednog vjernika.

Stoga knjigu smatram dragocjenim i višestruko korisnim štivom, te je toplo preporučujem za objavljivanje.

Recenziju napisao

Prof. dr. Nusret Isanović

LITERATURA

1. El-Askalani Ibn Hadžer, *Fethu-l-Bari bi šerhi Sahihi-l-Buhari*
2. El-Askalani Ibn Hadžer, *El-Isabe fi temjizi-s-sahabe*
3. El-Dževzijje Ibnu-l-Kajjim, *Dželau-l-efham*
4. El-Dževzijje Ibnu-l-Kajjim, *El-Dževabu-l-kafi*
5. El-Dževzijje Ibnu-l-Kajjim, *El-Vabilu-s-sajjib*
6. El-Dževzijje Ibnu-l-Kajjim, *Er-Ruh*
7. El-Dževzijje Ibnu-l-Kajjim, *Igasetu-l-lehfan min mesaidi-š-šejtan*
8. El-Dževzijje Ibnu-l-Kajjim, *Medaridžu-s-salikin*
9. El-Dževzijje Ibnu-l-Kajjim, *Miftahu-d-dari-s-sa'ade*
10. El-Dževzijje Ibnu-l-Kajjim, *'Uddetus-sabirin ve zehiretuš-šakirin*
11. El-Gazali Ebu Hamid, *Ihja'u 'ulumi-d-din*
12. El-Kandehlevi, *Hajatu-s-sahabe*
13. El-Makdisi Ibn Kudame, *Kitabu-t-tevvabin*
14. El-Maverdi, *Edebu-d-dunja ve-d-din*
15. El-Munziri, *Et-Tergibu ve-t-terhibu*
16. El-Muzzi, *Tehzibu-l-kemali*
17. En-Nevevi, *Rijadu-s-salihin*
18. Es-Sallabi dr. Ali Muhammed, *Ebu Bekr es-Siddik - šahsijjetuhu ve 'asruhu*
19. Es-Sallabi dr. Ali Muhammed, *'Umer ibnu-l-Hattab - šahsijjetuhu ve 'asruhu*
20. Es-Sallabi dr. Ali Muhammed, *'Usman ibn Affan - šahsijjetuhu ve 'asruhu*
21. Es-Sallabi dr. Ali Muhammed, *'Alijj ibn Ebu Talib - šahsijjetuhu ve 'asruhu*
22. *Es-Silsile es-sahiha*
23. Ez-Zehebi Şemsu-d-din, *Sijeru ea'lami-n-nubela'*

24. Ez-Zehebi Şemsu-d-din, *Et-Tezkire*
25. Ferid dr. Ahmed, *Tezkijj etun-nufus*
26. Hafiz Ebu Nuajm, *Hiljetu-l-evlija*
27. Ibn Abdulberr, *El-Istiabu fi ma'rifeti-l-ashabi*
28. Ibn Kesir, *Tefsiru-l-Kur'ani-l-'Azim*
29. Ibn Muflih, *El-Adabu-š-šer'ijj e*
30. Ibn Muhammed El-Emir, *Kun mine-z-zahidin*
31. Ibn Redžeb el-Hanbeli, *Džami'u-l-'ulumi ve-l-hikem*
32. Ibnu-l-Dževzi, *Sifetu-s-safve*
33. Ibnu-l-Dževzi, *Zemmu-l-heva*
34. Ibnu-l-Esir, *Usudu-l-gabe*
35. Ibnu-l-Mubarek, *Kitabu-z-zuhd*
36. Imam Es-Sujuti, *Tabekatu-l-mufessirin*
37. Muhammed Munedžid, *Silsiletu ea'mali-l-kulub*
38. *Sahihu-l-Buhari*
39. *Sahihu-l-džami'*
40. *Sahih Edebu-l-mufred*
41. *Sahih Ebu Davud*
42. *Sahih En-Nesai*
43. *Sahih Et-Tirmizi*
44. *Sahih Ibn Madže*
45. *Sahih Muslim*
46. *Sahihu-t-tergib ve-t-terhib*
47. Şemsu-l-Hakk Abadi, *Avnul-ma'budu bi šerhi suneni Ebi Davud*